

Миле Шикман

ТЕРОРИЗАМ - ПРАВНИ ОКВИР И СУДСКА ПРАКСА

проф. др Миле Шикман
ТЕРОРИЗАМ - ПРАВНИ ОКВИР И СУДСКА ПРАКСА

Издавач

Универзитет у Бањој Луци
Факултет безбједносних наука

За издавача

проф. др Предраг Теранић

Рецензенти

проф. др Миодраг Симовић
проф. др Бранислав Симоновић

Лектор

проф. др Биљана Бабић

Технички уредник

Драгана Пупац

Штампа

Мако Принт Бања Лука

Тираж

200 примјерака

ISBN 978-99976-756-8-2

Copyright © 2021 за српски језик: др Миле Шикман, Бања Лука. Сва права задржана. Није дозвољено да ни један дио ове књиге буде снимљен или репродукован, у било ком облику, без претходног одобрења аутора.

Одлуком Научно-наставног вијећа Факултета безбједносних наука Универзитета у Бањој Луци бр. 27/3.180/5/21 од 16.02.2021. године дата је сагласност за издавање ове научне монографије.

Миле Шикман

ТЕРОРИЗАМ
- ПРАВНИ ОКВИР
И СУДСКА ПРАКСА

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЈЕДНОСНИХ НАУКА
FACULTY OF SECURITY STUDIES

Бања Лука
2021.

Садржај

Предговор	9
Preface.....	11
Значење скраћеница.....	13
Уводни дио са појмовним објашњењима	15

Први дио

Правни оквир против тероризма	33
1. Уводна разматрања.....	33
2. Тероризам и међународно право	38
2.1. Правни оквир Уједињених нација против тероризма	44
2.2. Правни оквир Европске уније против тероризма	54
2.3. Правни оквир Савјета Европе против тероризма	65
3. Тероризам и кривично право	72
3.1. Одредбе о тероризму у Кривичном закону Босне и Херцеговине.....	77
3.1.1. Кривично дјело Тероризам чл. 201 КЗ БиХ	79
3.1.2. Кривично дјело Финансирање терористичких активности чл. 202 КЗ БиХ.....	82
3.1.3. Кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а КЗ БиХ	84
3.1.4. Кривично дјело Врбовање ради терористичких активности чл. 202б КЗ БиХ.....	88
3.1.5. Кривично дјело Обука за извођење терористичких активности чл. 202ц КЗ БиХ.....	89
3.1.6. Кривично дјело Организовање терористичке групе чл. 202д КЗ БиХ	90

3.1.7. Кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама чл. 162б КЗ БиХ.....	92
3.2. Одредбе о тероризму у Кривичном законнику Републике Српске	94
3.2.1. Кривично дјело Тероризам чл. 299 КЗ РС.....	95
3.2.2. Кривично дјело Финансирање терористичких активности чл. 300 КЗ РС.....	95
3.2.3. Кривично дјело Стварање терористичких група или организација чл. 301 КЗ РС	96
3.2.4. Кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 302 КЗ РС	97
3.2.5. Кривично дјело Врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела чл. 303 КЗ РС	98
3.2.6. Кривично дјело Формирање и обучавање група ради придруживања страним терористичким организацијама чл. 304 КЗ РС.....	98
3.2.7. Кривично дјело Узимање талаца чл. 305 КЗ РС	99
3.3. Одредбе о тероризму у Кривичном закону Федерације БиХ	100
3.4. Одредбе о тероризму у Кривичном закону Брчко Дистрикта БиХ.....	101
4. Тероризам и кривично процесно право	101
4.1. Истрага кривичних дјела тероризма	104
4.1.1. Радње доказивања кривичних дјела тероризма	109
4.1.2. Посебне истражне радње којима се обезбјеђују докази код кривичних дјела тероризма.....	124
4.2. Споразум о признању кривице у кривичним предметима тероризма	130
4.3. Главни претрес и пресуда у кривичним предметима тероризма.....	135
5. Спречавање прања новца и финансирање тероризма.....	141
6. Привремено ограничавање људских права и слобода у односу на супротстављање тероризму	152
7. Усклађеност норми домаћег кривичног законодавства које третирају тероризам, са међународноправним стандардима у овој области.....	159

Други дио

Судска пракса у предметима кривичних дјела тероризма	167
1. Уводна разматрања.....	167
2. Тероризам у Босни и Херцеговини	171
2.1. Терористички акти извршени у Босни и Херцеговини	173
2.2. Држављани Босне и Херцеговине као страни терористички борци	187
3. Радикализација у Босни и Херцеговини	195
4. Кривични поступци у предметима кривичних дјела тероризма пред Судом БиХ.....	205
4.1. Методологија прикупљања података	205
4.2. Статистичка анализа.....	226
5. Емпиријска анализа судске праксе у предметима кривичних дјела тероризма пред Судом БиХ	238
5.1. Структура кривичних дјела и учинилаца тероризма.....	238
5.2. Ток кривичног поступка у кривичним предметима, по врсти кривичних дјела тероризма	243
5.3. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела	273
5.4. Извршење кривичног дјела.....	286
5.5. Кривични поступак у предметима тероризма.....	293
5.6. Кривични поступак у предметима тероризма – Главни кривични поступак	298
6. Закључна разматрања и препоруке	319
Summary	327
Попис литературе.....	329

Предговор

Монографија “Тероризам – правни оквир и судска пракса” написана је као резултат вишегодишњег научног бављења проблемом тероризма и представља наставак рада на наведеном пољу. У том смислу уочено је неколико битних карактеристика, што је и довело до писања ове књиге. Једна од њих јесте динамичност у промјени облика и структуре овог криминалног феномена. Тако, само у односу на период од нешто више од десет година, када је објављена монографија “Тероризам – актуелни и могући облици” (у издању Високе школе унутрашњих послова, Бања Лука, 2006) изражен облик био је самоубилачки тероризам док данас доминира употреба војне тактике у терористичком дјеловању, с једне стране, и појачана активност појединаца вољних да учине терористички акт (тзв. усамљени вукови), с друге стране, који врло често дјелују и као страни терористички борци. Исто тако, посљедњих 20-ак година дошло је до наглог одговора међународних субјеката тероризму. То је за посљедицу имало доношење многобројних међународних докумената који обухватају тематику сузбијања тероризма, као и потребе за њиховим увођењем у домаће кривично законодавство. Најбољи примјер је правни оквир Европске уније који је у посљедње двије године доживио значајне измјене (нпр. Директива ЕУ о сузбијању тероризма из 2017. године), што није обухваћено монографијом објављеном 2017. године (Кривичноправно реаговање на тешке облике криминалитета, Бања Лука: Правни факултет Универзитета у Бањој Луци). Истовремено догодили су се појединачни терористички акти, као и укљученост домаћих држављана у страним терористичким активностима, што је довело до примјене норми кривичног права на њих. Створена је одговарајућа судска пракса, која је отворила нова питања, прије свега њене адекватности у остваривању основне функције кривичног права. Управо је то предмет и тежиште ове монографије.

Циљ монографије “Тероризам – правни оквир и судска пракса” јесте да се на једном мјесту систематизују одредбе међународноправних докумената и домаћег кривичног законодавства (материјалног и процесног) којима се обухвата сузбијање тероризма. Након тога извршена је анализа судске праксе

у предметима кривичних дјела тероризма који су вођени пред Судом БиХ у периоду од 2005. до 2019. године. На овај начин могуће је извршити оцјену адекватности кривичноправног реаговања на тероризам и то оцјењујући адекватност саме норме (одредби у кривичном закону) и адекватност кажњавања (оцјењујући примјењивост таквих норми у судској пракси). Наведено је заправо у узрочно-последичном односу, јер квалитет судских одлука у великој мјери зависи од квалитета законских норми и њихове примјене у пракси. У ту сврху ова монографија је подијељена у два дијела: први, под називом “Правни оквир против тероризма” и други, насловљен “Судска пракса у предметима кривичних дјела тероризма”.

У писању монографије коришћена су, прије свега, властита ранија истраживања посматране проблематике, као и научна грађа о овом проблему прикупљена у протеклом периоду. Резултати неких од њих већ су објављени као монографске и уџбеничке публикације (2006., 2009. и 2017. године) те посебни научни чланци, што ће на одговарајући начин бити и назначено у самом тексту. Други дио монографије “Судска пракса у предметима кривичних дјела тероризма” укључује емпиријско истраживање. Подаци о пресудама Суда БиХ прикупљени су путем званичне интернет странице Суда. Након тога, извршена је статистичка анализа кривичних дјела тероризма у БиХ, а потом је дата анализа судске праксе у предметима кривичних дјела тероризма. Полазна основа су била три властита рада објављена током 2018. и 2019. године на ову тему. Наведена искуствена грађа ми је отворила могућност да сагледам повратне информације и чињенице у погледу аргументације и ставова које заступама. Такође, поједина питања ће бити шире образложена, посебно најновије, последње измјене правног оквира док ће друга питања бити обрађена на начин да ће се указати на основне одреднице, а за опширније ће бити наведен извор ранијих истраживања.

Потешкоће и ограничења су се прије свега тицали систематизације, ионако обимне, материје у једну цјелину. Намјера да прикажемо имплементацију норми материјалног кривичног законодавства у судској пракси, показала се нарочито захтјевном и изазовном. Због тога су поједини дијелови текста, које смо сматрали значајним у контексту теме, а услед обима монографије, приказани мањим фонтом и упућивањем заинтересованих на даља истраживања.

У Бањој Луци, јун 2021. године
Аутор

Preface

This monograph, which is entitled *Terrorism – Legal Framework and Judicial Practice*, is the result of many years of work on the issue of terrorism and represents the continuation of work in this field. In this regard, several important characteristics were noticed, which led to the writing of this book. One of them is the dynamics of change in the form and structure of this criminal phenomenon. Thus, just a little more than ten years ago, when the monograph entitled *Terrorism – Current and Possible Forms* was published (by the College of Internal Affairs, Banja Luka, 2006), suicide terrorism was the most pronounced form of terrorism. Nowadays, the use of tactics in terrorist activity dominates, including the increased activity of individuals willing to commit a terrorist act (the so-called lone wolves), who frequently act as foreign terrorist fighters. Additionally, over the last 20 years, there has been a sudden response by international actors to terrorism. Consequently, numerous international documents covering counter-terrorism have been enacted and introduced into domestic criminal laws. A perfect example is the European Union legal framework, which has undergone significant changes over the last two years (e.g., the EU 2017 Directive on Combating Terrorism), which was not covered by the monograph published in 2017 (*The Criminal Law's Response to Serious Crime*, Banja Luka: Faculty of Law, University of Banja Luka). At the same time, individual terrorist acts had been committed, including the engagement of the domestic population in foreign terrorist activities, leading to the application of the criminal law norms to them. Appropriate judicial practice was established, which opened up new questions such as the question of its adequacy in exercising the basic function of the criminal law. This is precisely the subject and focus of this monograph.

The aim of this monograph is to systematize the provisions of international legal documents and the domestic criminal law (substantive and procedural), which include the suppression of terrorism. Next, an analysis of judicial practice in terrorism cases tried before the Court of BiH from 2005 to 2019 was performed. In this way, it is possible to evaluate the adequacy of the criminal law's response to terrorism by evaluating the adequacy of the norm itself (the provisions of the criminal code) and the adequacy of penalties (by evaluating the applicability of such norms in judicial

practice). There is actually a cause-and-effect relationship between the mentioned issues, as the quality of court decisions largely depends on the quality of legal norms and their application to practice. To this end, this monograph is divided into two parts: Part I entitled 'Legal framework against terrorism' and Part II entitled 'Judicial practice in terrorism cases.'

The sources used in writing this book include our own previous research on the observed issues, as well as the literature addressing this problem collected during the past period. Some of these research findings have already been published as monographs and textbooks (2006, 2009 and 2017) or special academic articles, which are indicated in the text appropriately. Part II encompasses empirical research. Data pertaining to the judgments of the Court of BiH were collected through the official website of the Court, then a statistical analysis of terrorism offenses in BiH was performed, followed by an analysis of judicial practice in terrorism cases. The author's own three articles about this topic published in 2018 and 2019 were the starting point. The aforementioned articles opened up the possibility for me to look at the feedback and facts regarding the arguments and the views I support. Additionally, specific issues are explained in more detail, especially the recent changes in the legal framework, while other issues are addressed in such a way to point out the basic determinants and for more detailed information references to previous studies are provided.

Difficulties and limitations primarily concerned the systematization of the already extensive matter into a whole. The intention to show the implementation of the norms of substantive criminal law in judicial practice proved to be particularly demanding and challenging. Therefore, due to the limited space, specific passages of the text, which we considered important in regard to the subject of this monograph, have a smaller font size and references to literature for more detailed descriptions are provided.

The Author
Banja Luka, June 2021

Значење скраћеница

I

Због честог коришћења и понављања одређених законских прописа у овој монографији употребљене су скраћенице за поједине изразе и законске текстове, при чему у тексту нису посебно навођени њихови потпуни библиографски подаци, и то:

КЗ БиХ - Кривични закон Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18.

КЗ РС - Кривични законик Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 64/2017, 104/2018 - одлука УС и 15/21.

КЗ ФБиХ - Кривични закон Федерације БиХ, Службене новине Федерације БиХ, бр. 36/2003, 21/2004 - испр., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 и 75/2017;

КЗ БДБиХ - Кривични закон Брчко дистрикта БиХ – Пречишћени текст, Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 33/13, 47/14, 26/2016, 13/2017 и 50/2018;

ЗКП БиХ - Закон о кривичном поступку БиХ, Службени гласник БиХ, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09 и 93/09, 72/13 и 65/2018;

ЗКП РС - Закон о кривичном поступку, Службени гласник Републике Српске, бр. 53/12, 91/2017, 66/2018 и 15/21.

ЗКП ФБиХ - Закон о кривичном поступку Федерације БиХ, Службене новине Федерације БиХ, бр. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 и 59/14;

ЗКП БДБиХ - Закон о кривичном поступку Брчко дистрикта БиХ – Пречишћени текст, Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 34/13 и 27/14;

II

Међународна правна документа (конвенције, резолуције, декларације, директиве, препоруке и друга документа Уједињених нација, Европске уније, Савјета Европе, ОСЦЕ-а и других) наведени су српским језиком у тексту, уз навођење нумеричке ознаке у загради, а у попису коришћене литературе наведене су оригиналне библиографске референце.

III

Судске одлуке и рјешења судова који су коришћени у тексту, наведени су у фуснотама и попису коришћене литературе, уз навођење њиховог доносиоца (суда), броја и датума доношења.

IV

Називи држава, међународних организација и других често понављаних појмова, први пут у тексту биће наведени пуним називом, српским језиком, а након тога скраћеницама, како слиједи:

БиХ – Босна и Херцеговина;

УН – Уједињене нације (United Nations);

УНОДЦ – Канцеларија Уједињених нација против дрога и криминала (United Nations Office on Drugs and Crimes).

ЕУ – Европска унија (European Union);

ОСЦЕ – Организација за европску безбједност и сарадњу (Organization for Security and Co-operation in Europe);

Суд БиХ – Суд Босне и Херцеговине;

ЕКЉП – Европска конвенција о људским правима (European Convention on Human Rights);

ЕСЉП – Европски суд за људска права (European Court of Human Rights);

ИСИЛ – Исламска држава Ирака и Леванта (Islamic State of Iraq and the Levant, Da'esh);

Уводни дио са појмовним објашњењима

Започети књигу о тероризму није једноставно, јер је то појава која не престано изазива пажњу најшире јавности, а сам феномен је контроверзан. Питање шта се подразумева под тероризмом се поставља од када се систематски проучава тероризам и представља једно од кључних питања о којем до сада није постигнута пуна сагласност научне, стручне па и опште јавности. Стиче се утисак да је то појам око којег ни данас нема сагласности, због чега се полемике воде у недоглед без било какве назнаке о крајњем резултату. Заправо, како је навела Катарина Томашевски (1984), прије више од 30 година, дискусија о тероризму је и раније била бурна, жучна и опсежна: “чинило се да готово све државе имају шта рећи о тој теми, као и да се на тренутке расправљање о тероризму проширује на историју човјекове нехуманости према другом човјеку, како су то примијетили коментатори. Показало се да настављање дискусије толико набијене емоцијама и супротстављеним стајалиштима државних представника неће довести до било каквог напретка, тим више што проблем тероризма није био ни на који начин дефинисан, те се приговор преурањености показао оправданим” (Томашевски, 1984: 34). Ипак, оно о чему постоји општа сагласност јесте да се тероризам, без обзира на ставове и идеје којима се руководе, организацијом и тактиком коју предузимају, медијском пропагандом, апсолутно не може оправдати никаквим политичким, филозофским, идеолошким, расним, етничким, вјерским или другим разлозима¹. У том смислу, чврсто се одбацује поистовјећивање тероризма са било којом националношћу, религијом или етничком припадношћу, а посебно се наглашава да сузбијање тероризма није усмјерено против било које религије, нација или народа². Због

¹ Ово правило потврђено је у Декларацији Уједињених нација [UN] о мјерама за елиминацију међународног тероризма (1994), затим Резолуцији 1373 Савјета безбједности УН (2001), Резолуцији 1566 Савјета безбједности УН (2004) и Глобалној стратегији УН против тероризма (2006).

² Наведени став потврђен је у Повељи Организације за европску безбједност и сарадњу [OSCE] о превенцији и борби против тероризма (2002) који је усвојен 2002. године (види шире: OSCE, 2002).

тога тероризам треба да буде предмет снажне осуде у свим његовим облицима и манифестацијама, који може учинити било ко, било гдје и у било коју сврху, као једне од најтежих кривичних дјела против човјечности, међународног мира и безбједности (види шире: Simović, Šikman, 2017a: 121). Тероризам је једноставо злочин и као такав треба бити предмет адекватне кривичноправне реакције и на други начин одговора формалних и неформалних субјеката друштвене контроле (Šikman, 2016: 205).

Тероризам, као појава, увијек је био актуелан и фасцинантан: “насиље током Француске буржоаске револуције (1789–1799), које је означено као тероризам, постало је значајан њен чинилац, бомбашки напади су обиљежили период анархизма (током 19. вијека), отмице ваздухоплова су згражавале јавност од друге половине двадесетог вијека, а вјерски радикализам је постао особеност савременог доба (од краја 20. вијека)” (Šikman, 2015a: 5). Међутим, чини се да је ова посљедња етапа у историјској генези тероризма превазишла до сада позната поимања ове појаве (Šikman, 2015a: 5). Тако је уназад 30-ак година тероризам постао глобални феномен, који усљед начина испољавања и друштвене опасности које са собом носи (прије свега неселективност жртава) утиче на највећи број земаља у свијету, при чему су посљедице далекосежније и утичу на цијелу међународну заједницу. Дакле, њиме је угрожена безбједност не само појединих држава, јер је данас тешко наћи државу која није оптерећена овим проблемом” (Šikman, 2009: 13) већ и читавних региона, па чак и међународне заједнице као цјелине (Dyson, 2005: 3), због чега је тероризам, како смо и раније наводили “изражен изазов глобалној безбједности и јавља се као глобални безбједносни проблем” (Šikman, 2009: 13). Поред тога, посљедњих година тероризам је додатно ескалирао (посебно феномен страних терористичких бораца), чиме је превазишао до сада познате форме и облике испољавања, тако да је данас пријетња међународном миру и безбједности³, што га сврстава у ред најтежих злочина (Simović, Šikman, 2017a: 96). Такође, овај феномен је под снажним притиском јавности, која је не само згрожена и уплашена (страх од тероризма) његовим дOMETИМА, већ и очекује одговарајућу (одлучну) рекацију државе на исти (Simović, Šikman, 2017b: 73). С тим у вези многи сматрају да тероризам данас представља: “нову фазу међународних односа и међународне безбједности, за разлику од ранијег периода када је тероризам сматран маргиналном пријетњом међународној безбједности и националној безбједности држава” (Bilandžić, 2013: 31). Зато се тероризам

³ Тако је у Резолуцији 1368 Савјета безбједности УН (2001) тероризам експлицитно наведен као пријетња међународном миру и безбједности, а Резолуцијом 1377 Савјета безбједности УН (2001) године означен је као једна од најтежих пријетњи међународном миру и безбједности у 21 вијеку.

сматра транснационалном пријетњом, која захтијева мултилатерални одговор глобалног, регионалног и националног нивоа⁴.

Према **Глобалном индексу тероризма (Global Terrorism index) за 2017. годину**, који је објавио Институт за економију и мир са сједиштем у Сиднеју (Аустралија) 2018. године, наведени су кључни налази, како слиједи: “Сви региони у свијету евидентирали су већи утицај тероризма у 2017. години у односу на 2002. годину (највећи утицај забиљежен је на Блиском Истоку, затим Сјеверној Африци и субсахарскох Африци)⁵, при чему су неке земље смањиле утицај од тероризма (94 државе), док је у другима такав утицај повећан (46 држава)⁶. Број смртних случајева проузрокованих тероризмом у 2017. години (18.814) смањен је у односу на 2016. годину (25,774) за 27%, што се може довести у везу са опадањем броја смртних случајева повезаних са ИСИЛ-ом⁷. Када је ријеч о трендовима тероризма, могу се идентификовати четири међусобно повезана периода у испољавању терористичких активности. Први, односи се на период између 2002. и 2007. године, у којем су се терористички напади континуирано повећавали, у корелацији са повећањем насилног сукоба у Ираку. Други, период испољавао се од 2007. до 2011. године и њега карактерише опадање броја терористичких напада, што прати и опадање броја смртних случајева од тероризма (у том период смртност од тероризма опала је за 35%). Трећи период јесте од од

⁴ У том смислу УН су организовале прву конференцију високог нивоа шефова агенција за спровођење закона, под називом “Јачање међународне сарадње у борби против све веће пријетње тероризмом”, која је одржана 28. и 29. јуна 2018. године у Њујорку. Неки од закључака Конференције тичу се спречавања подстицања насиља и насилног екстремизма, спречавања прања новца и финансирање тероризма, заштите критичне инфраструктуре од терористичких напада, јачање солидарности са жртвама терористичких напада, прикупљање и размјена дигиталних доказа, међународна сарадња о спречавању злоупотреба интернета, итд. (Види опширније: United Nations Office of Counter-Terrorism, 2018: 22. 23).

⁵ Земље са највећим индексом тероризма, са врло високим утицајем: Ирак (9.746), затим Авганистан (9.391), Нигерија (8.660), Сирија (8.315), Пакистан (8.181) и Сомалија (8.020). Босна и Херцеговина има низак ниво утицаја од тероризма (1.339), као и остале земље региона (Македонија 0.649, Србија 0.229, Црна Гора 0.038, Хрватска 0.014, а Словенија има ниво 0, тј. без утицаја) (према: Institute for Economics & Peace, 2018: 8–9).

⁶ Интересантно је да је утицај повећан у земљама Сјеверне Америке (Сједињене Америчке Државе и Канада), а смањен у државама попут Јемена, Турске, Либије и других (према: Institute for Economics & Peace, 2018: 8–9).

⁷ Годишњи пад броја смртних случајева огледа се падом броја напада, који су опали за 23% у односу на 2016. годину. Прелиминарни подаци за 2017. годину сугеришу да, упркос интензивирању сукоба у неким областима, нарочито у Нигерији, тренд опадања ће се наставити (Institute for Economics & Peace, 2018: 12).

2011. до 2014. године током којег је дошло до глобалне експанзије тероризма, са драматичним повећањем броја смртних случајева повезаних са тероризмом (тада је повећана смртност терористичких напада за више од 350% у односу на период од само три године). Овај период се подудара са временом након “арапског прољећа”, повећањем насилних сукоба у Ираку, јачањем ИСИЛ-а, као и почетком оружаних сукоба у Сирији, те поновно појављивање Боко Хараме у Нигерији. Четврти период је од 2014. године па надаље, у којем долази до постепеног смањења терористичких напада те смртних случајева повезаних са тероризмом, што је резултат појачаних међународних активности у борби против тероризма те у значајном обиму сузбијање дјеловања ИСИЛ-а. Како се интензитет тероризма повећао током последње двије деценије, тако се његов утицај проширио и на више земаља у свијету. Тако је у 2001. години 50 земаља евидентирало најмање један смрти случај повезан са тероризмом, тај број се 2012. године повећао на 60 земаља, да би 2016. године било евидентирано 79 земаља. Дистрибуција смртних случајева повезаних са тероризмом у више земаља постала је изузетно распрострањена, иако је укупан број смртних случајева смањен, што је довело до већег утицаја тероризма у тим земљама⁸. Такође, један од трендова тероризма јесте да је од 2002. године дошло до пораста свих облика тероризма, при чему терористички напади употребом експлозива и оружани напади чине скоро половину свих терористичких напада (47% у 2017. години). Поред тога, треба навести да су терористички напади који укључују узимање талаца, агентати и напади на објекте или инфраструктуру повећани за десет пута у периоду од 2002. до 2017. године”. (Institute for Economics & Peace, 2018).

Надаље, тероризам спада у групу оних криминалних феномена чија је динамика највише изражена. Мноштво начина и облика испољавања још више чине сложеним његово проучавање. Некада су главни облици испољавања били бомбашки напади и постављање експлозивних направа, а данас доминира коришћење најразличитијих средстава извршења, па чак и војне тактике. Уко-

⁸ Иако се број земаља у којима није забиљежен ни један случај тероризма у последњих пет година смањено (укључујући и 2017. годину), повећао се број земаља са више од 1000 смртних случајева повезаних са тероризмом на годишњем нивоу. Тако од 2012. године најмање четири земље пријављују више од 1000 смртних случајева као посљедица тероризма, а у 2017. години евидентирано је пет земаља са овим бројем смрти. Такав тренд забиљежен је и у земљама са нижим нивоом интензитета тероризма од 100 до 1000 смртних случајева повезаних са тероризмом (са 10 земаља у 2002. години, на 23 у 2017. години) (Institute for Economics & Peace, 2018: 32).

лико томе додамо различите мотиве и побуде из којих се врши тероризам, који су раније били политичке и идеолошке природе, а данас су они претежно вјерски инспирисани⁹ онда је јасно да није лако одговорити на питање шта је то тероризам и како се испољава. Данашњи тероризам манифестује се кроз глобални терористички покрет који се већ више од 30-ак година испољава, у почетку локалног, касније регионалног, а затим и међународног карактера. Овај покрет “створио” је феномен страних терористичких бораца и “усамљених вукова”, који се по многим карактеристика разликује од страних бораца или добровољаца који учествују у сукобима у другим земљама¹⁰. Заправо, то је идеја глобалног цихада, коју можемо посматрати од Ал Каида 80-их година прошлог вијека, до “Исламске државе Ирака и Леванта – ИСИЛ” [ИСИЛ] тренутно. У основи је позивање на цихад (‘свети рат’) што представља: “радикални дио новоформираног концепта политичке идеологије која подразумева инструментализацију религије, с елементима њене екстремизације и милитаризације, ради остварења политичких циљева” (Bilandžić, 2008: 35), при чему вјерују у једну божанску мисију, која их позива да шире своја радикална увјерења широм свијета (Sageman, 2004: 1. цитирано у Ganor, 2009: 30). Тако, иако је Ал Каида имала организацију и структуру, постало је потпуно јасно да терористе широм свијета води идеја глобалног цихада, а не конкретна организација (Šikman, Lalić, 2018: 111). То се још боље показало оснивањем ИСИЛ-а, која је за разлику од Ал Каиде направила и корак даље, заузела значајну територију на подручју Сирије и Ирака, успоставила власт над становништвом (тј. прогласила „калифатом” и именовала свог вођу за калифа) и показала своје експанзионистичке намјере (Šikman, Lalić, 2018: 111). Без обзира што је идеологија остала иста, очита је разлика између ИСИЛ-а и других исламистичких и цихадистичких покреда (укључујући Ал Каиду), а то је нагласак на есхатологији и апокалиптицизму (Mamouri, 2014; Wood, 2015. цитирано у Šikman, 2015a: 12) због чега се екстремно насиље примјењује не само према невјерницима (хришћанима, шиитима, мистцима, Курдима, Језидима и другим вјерским и етничким мањинама) већ и према неистомисљеницима исламске вјероисповијести, што генерише нове секташке ратове у региону (Weiss, Hassan, 2015). У вези са тим, последњих година присутна је појава одласка појединаца или група у друге државе ради њиховог учешћа у терористичким активностима.

⁹ За разлику од раније политичко-идолошко конотације тероризма, данас доминира тероризам инспирисан идејама радикалног фундаментализма (радикални исламистички фундаментализам), што га битно разликује од осталих облика тероризма, по начину и средствима извршења терористичких аката, као и начину организације и дјеловања.

¹⁰ Главна разлика је у томе што страни терористички борац примарно одлази у другу државу с циљем учешћа у терористичким активностима, док страни борац учествује у сукобима у другој земљи мотивисан идеолошким, религијским или другим разлозима (упоређи: Paulussen, Pitcher, 2018: 5; UNODC, 2018: 1).

Овај феномен назван је “страни терористички борци”, а колики је његов обим најбоље описује подаци Европске уније [ЕУ] да је у периоду 2011. до 2016. године на подручју Сирије и Ирака боравило више од 40.000 људи из преко 120 земаља широм свијета, од којих је око 5.000 из Европе (Radicalisation Awareness Network, 2017: 6). Иако је утицај ИСИЛ-а у доброј мјери смањен, опасност од страних терористичких бораца је добила нову димензију и прије свега огледа се у њиховом премјештању у друге регионе или пак повратак у матичне земље, што представља нове ризике и опасности (United Nations Security Council, 2017). Наиме, вођени су истом идеологијом и сасвим је оправдан страх од њиховог наставка бављења терористичким активностима, укључујући јавно подстицање на тероризам, терористичку обуку или чак вршење конкретних терористичких напада. Због тога, постављају се нови изазови пред државе, и то кривични прогон повратника (с обиром да је придруживање страним терористичким организацијама кривично дјело) и уопредо с тим процес дерадикализације (узимајући у обзир да се ради о лицима који су дубоко радикализовани и вјерски индоктринисани) (Šikman, 2018a: 132). Поред тога, не треба запоставити чињеницу да терористичке организације све више злоупотребљавају савремене технологије те да ће у будућности ова настојања бити још више изражена, посебно манипулацијама трансформативним технологијама¹¹.

Глобални цихадистички покрет, како га одређују Gunaratana и Orega (2015) је: “скуп организација, регионалних и локалних ћелија, а понекада и појединаца, који заступају радикалну идеологију цихада или светог рата” (Gunaratana, Orega, 2015: 1). Сматра се да покрет потиче из 80-их година прошлог вијека, а заснован је на идеји пан-исламизма (Hegghammer, 2011: 56). Према Hegghammerу (2011), сунитски исламски научник, пакистанско-јорданског поријекла, Abdullah Azzam (који је прикупљао средства и регрутовао Арапе за борбу против Совјетског Савеза у Авганистану) био је одговоран за обликовање ове идеологије. Посебно је увео двије карактеристике које се разликују од других цихадских доктрина тога времена. Прво, фокусира се на спољног непријатеља, а не на промјену режима код куће. Друго, дао је директно овлашћење за борбу у иностранству без ограничења која обично захтијевају друге до тада виђене цихадске доктрине, попут родитељског одобрења (Hegghammer, 2011: 73). Слично наводи и Кохлманн (2004), који Azzama означава као зачетника идеје међународног цихада и савременог муџахединског покрета,

¹¹ Наиме, коришћење вјештачке интелигенције даје терористичким организацијама нове могућности, а истовремено представља сложене изазове за агенције за спровођење закона (Clarke, 2020).

који је вјеровао да ту идеологију треба ширити и до најудаљенијих дијелова муслиманског свијета (Kohlmann, 2004).

Цихадизам, термин који користи Европол у свом извјештају (Europol, 2021: 41), а према дефиницији Mark Sedgwick (2015) је одређен као: „насилна подструја салафизма, реформаторског сунитског муслиманског покрета који одбацује демократију и изабране парламенте, тврдећи да је људско законодавство у супротности са Божјим статусом јединог законодавца. Цихадисти имају за циљ стварање исламске државе у којој влада искључиво исламско право (шериијат), како их они тумаче. Главни представници цихадистичких група су мрежа Ал-Каида и самопроглашена терористичка група Исламска држава (ИС). Супротно осталим салафистичким струјама, цихадисти легитимишу употребу насиља позивајући се на класичне исламске доктрине о цихаду, термину који дословно значи „стремљење“ или „напор“, али се у исламском закону третира као вјерски санкционисано ратовање. Они користе историјско поређење са хришћанским крсташким ратовима средњег вијека да би описали тренутну ситуацију: вјерује се да је сунитски ислам на удару глобалног немуслиманског савеза, који чине хришћани, Јевреји, људи других религија попут будиста и хиндуса, а такође и секуларисти. Исто тако, владе муслиманског свијета које су се удружене са овим „непријатељима ислама“, на примјер путем чланства у Уједињеним нацијама (УН), проглашавају се немуслиманима - акт познат под називом такфир - и према томе, легитимним метама. Неки цихадисти укључују шиите, суфије и друге муслимане у свој спектар непријатеља” (Sedgwick, 2015: 34-41; Europol, 2021: 41).

Ал Каида (al-Qaeda) настала је 80-их година прошлог вијека, чију је оригиналну идеју глобалног цихада Azzam-а, преузео Осама бин Ладен, који је од тада спроводио ову ригидну идеологију широм свијета (види опширније: Kamolnick, 2017) све до његове смрти 2011. године. Не треба посебно наглашавати да је и након његове елиминације 2011. године, Ал Каида опстала, што је свакако у духу идеологије коју протежира. У суштини, идеологија Ал-Каиде је увелико интернационална, покушавајући да искористе локалне сукобе, као дио ширег глобалног покрета против “отпадништва” и “невјерника”. Познато је да су након авганистанског рата из 80-их година, цихадисти учествовали у оружаним сукобима у Сомалији (1993, 2014), Босни и Херцеговини (1992-1995), Чеченији (1994, 2009), поново Авганистану (2001-2014), Јемену, Индонезији, Филипинима (од 2000 године), те Сирији и Ираку (од 2012 године) и

другим мјестима (види опширније: Hegghammer, 2011; Schmid, 2015; Rabasa, Chalk, Cragin, Daly, Gregg, Karasik, O'Brien, Rosenau, 2006).

Исламска држава Ирака и Леванта (ИСИЛ) је радикална исламистичка терористичка организацији, која је од стране УН означена као глобална и до сада највећа пријетњу међународном миру и безбједности¹², а истовремено је најактивнија терористичка група још од 2015. године¹³. Коријене води од Ал Каиде, односно јорданског терористе Абу Мусаб ал Заркави, који се сматра оснивачем и инспиратором наведене идеологије од 2003. године, када су почели да пристижу први страни терористички борци на подручје Ирака. Након тога је 2006. године основана Исламска држава Ирака, коју је основао Абу Омар Багхдад, све до 2012. године, када долази до разлаза са Ал Нусра фронтом и формирања Исламске државе Ирака и Леванта (ИСИЛ). Коначно, у јуну 2014. године наведена група упоставља Калифат на територији коју контролише (подручје Сирије и Ирака) и мијења име у Исламска држава (The Islamic State – IS), а дјелује одвојено од Ал Каиде (Šikman, 2016: 164). Највећу експанзију ова терористичка организација остварила је крајем 2014. године када је имала контролу над највећим подручјем Сирије и Ирака, да би током 2017. године изгубила 60% контролисане територије¹⁴

¹² Према Резолуцији 2249 Савјета безбједности УН (2015) констатовано је да: “својом насилном екстремистичком идеологијом и вршењем терористичких аката системског карактера и распрострањеним широм свијета, усмјереним против цивила, кршењем њихових људских права, као и међународног хуманитарног права, укључујући и она права вјерском или етничком терену, искорјењивање културне баштине и илегалну трговину културним добрима, али и контролу над значајним дијеловима и природним ресурсима широм Ирака и Сирије, те ангажовање и оспособљавање страних терористичких бораца чија пријетња утиче на све регије и државе чланице, чак и оне далеко од зона сукоба, Исламска држава Ирака и Леванта (ИСИЛ, такође познат као Da'esh), представља глобалну и ненадмашну пријетњу међународном миру и безбједности”.

¹³ Тако су у 2017. години, поред Ирака и Сирије, активни у још десет држава уз наглашену тенденцију ширења активности, при чему су извели терористичке нападе у 286 градова широм свијета, у којима је смртно страдало 4.271 лица, што је смањење броја смртних случајева од 56% у односу на 2016. годину када је смртно страдало 9.783 лица (Institute for Economics & Peace, 2018: 15).

¹⁴ На врхунцу, крајем 2014. године, организација је контролисала више од 100.000 квадратних километара територије и 11 милиона становника, углавном подручје од сјевера Алепа (Сирија) до југа Багдада (Ирак), а од већих градова контролисали су Раку у Сирији и Мосул у Ираку. На наведеном подручју је увела своја правила и администрацију те успоставила савезе са многим локалним сунитским племенима, војскама и милицијама које дјелују на том подручју. Од тада се евидантира константно опадање територије на којој имају контролу, а према процјенама RAND корпорације почетком 2017. године имају контролу над око 45.377 квадратних

и 80% прихода¹⁵, чиме су ИСИЛ-ови капацитети да створи калифат у великој мјери смањени (Institute for Economics & Peace, 2018: 15). Сам назив¹⁶, који носи и одређену политичку поруку, указује да се не ради о класичној терористичкој организацији, која има одређену структуру и чланство, већ о терористичком колективитету који поред тога контролише и одређено подручје и становништво на њему. Оно што је слично са осталим терористичким групама, прије свега Ал Каидом, јесте да протезира идеологију глобалног цихада, која се испољава на опаснији, бруталнији и другачији начин (Bunzel, 2015). ИСИЛ је много сложенија организација чије су тежње усмјерене на обнављање граница географског подручја источно од Средоземног мора познатог као Левант (lat. Levantines) (Gomes, Aureo de T., Mikhael, 2018). На основу доступних података може се закључити да овај терористички колективитет карактерише ригидна идеологија и екстремизам¹⁷, бруталност у терористичком дјеловању, укључујући терористичке акте, герилско ратовање и војне акције, администрација, регрутовање и финансирање, као и медијска пропаганда, прије свега путем интернет технологија (Šikman, 2015a: 12).

Босна и Херцеговина [БиХ] се може довести у везу са тероризмом овог типа, који је од 1992. године “увезен” у земљу, вођен идејом глобалног цихадистичког покрета, да би двадесетак година послје почео да се “извози” у друге дијелове свијета, вођен истом том идеологијом. Наиме, рат у БиХ (1992-1995) је, како наводи Kohlmann (2004) значајно утицао на ширење идеолошке основе глобалног цихадистичког покрета (Kohlmann, 2004) јер је БиХ била прва земља, у коју су након рата у Авганистану (1979-1989) већ од 1992. године почели долазити муцахедини ради учешћа у цихаду¹⁸. Један број је остао и након рата у БиХ, при чему

километара и око 2,5 милиона људи који живи на том подручју (према: Jones, Dobbins, Вуман, Chivvis, Connable, Martini, Robinson, Chandler, 2017: ix, xi).

¹⁵ Теоријска вриједност средстава под контролом ИСИЛ (резерви нафте, гаса, минерала, готовине актива) процијењено је на 2,260 милијарди долара крајем 2015. године, тј. 11% више у односу на крај 2014. године, при чему је годишњи приход крајем 2014. године процијењен на више од 2,9 милијарди долара (види опширније: Center for the Analysis of Terrorism, 2016; Brisard, Martinez, 2014).

¹⁶ Без обзира што у њеном називу има ријеч држава, као и чињеници да посједује атрибуте државе (територија, становништво, власт) не може се говорити о држави као сувереном тијелу, јер не само да нема остале елементе државности већ није међународно призната нити од једне друге државе.

¹⁷ Идеологија овог терористичког колективитета је радикално и редукционистичко селатифичко тумачење ислама и његове политичке улоге у друштву, те коришћење терористичких метода као средства остваривања циљева овога покрета (Softić, 2014).

¹⁸ Hegghammer (2011) наводи да је управо Abdullah Azzam (оснивач глобалног цихадис-

је њихова активност углавном била усмјерена на ширење радикалне идеологије, коју су постепено почели да прихватају и практикују домаћи становници. На крају, БиХ је постала земља поријекла идеологије глобалног дихадистичког покрета, с обзиром да су њени држављани од 2012. године укључени у “дихад” у Сирији и Ираку, на страни терористичких организација ИСИЛ и Ал Нусра Фронт (Institute for Economics & Peace, 2018: 8-9; Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2016: 35).

Такође, специфичност јесте и одговор тероризму, који увелико превазилази оквире националних држава па и међународних ауторитета. Оно што је нарочито изражено јесте да одговор на актуелни тероризам јесте одговор на “ратни чин, у којем доминантно учествују оружане снаге земаља (авијација, морнарица, крстареће ракете, итд), а мање противтерористичке јединице које су биле симбол борбе против тероризма од 70-их година прошлог вијека” (Šikman, 2015a: 5). Тако је послје терористичких напада у Сједињеним Америчким Државама од 11. септембра 2001. године, под окриљем УН формирана Глобална коалиција против међународног тероризма. Наиме, тада су од стране Савјета безбједности УН усвојене двије, већ поменуте, резолуције 1368 и 1373 које су постале правно обвезујуће за све државе чланице УН. Након тога Сједињене Америчке Државе и неке земље коалиције (нпр. Велика Британија) започеле су војну операцију у Авганистану (2001-2014), а потом и Ираку (2003-2010) док су остали коалициони партнери требали да подстичу јавну подршку и уложе напоре у борби против глобалног, регионалног и, најважнијег, домаћег тероризма. Поред замрзавања рачуна у банакама и затварања центара за обуку терористичких мрежа, посебно оних повезаних са Ал Каидом, чланови коалиције требало је да развијају поуздане програме образовања, размјену обавештајних података и подстичу полицијску сарадњу како на регионалном тако и на међунационалном нивоу (Wanandi, 2002). Потом је у септембру 2014. године формирана Глобална коалиција против ИСИЛ-а која је јединствена по њеном чланству, обиму и циљу. Ову коалицију, предвођену Сједињеним Америчким Државама, чини 79 земаља чланица, а њихов циљ је борба против ИСИЛ-а на свим фронтовима. Тако, послје војне кампање у Ираку и Сирији (2014-2017), коалиција је своје активности усмјерила ка спречавању финансирања ИСИЛ-а и њених економских активности, спречавању проласка страних терористичких бораца преко својих територија, подршци стабилизацији и обнављању јавних услуга на подручјима ослобођеним од ИСИЛ-а, као и сузбијање пропагандних активности поменуте групе¹⁹. Истовремено, Руска Федерација је 2015. године уз подршку сиријске владе започела са ваздушним нападима против ИСИЛ-а, али и против других

тичког покрета) био први покретач: “и највидљивији гласноговорник арапског контингента страних бораца, муцахедина који су дошли у БиХ 1992. године” (Hegghammer, 2011: 73).

¹⁹ Види шире путем званичног интернет сајта Глобалне коалиције против ИСИЛ-а: <http://theglobalcoalition.org/en/home/>

терористичких група на подручју Сирије. БиХ спроведећи међународноправна документа (прије свега резолуције УН) прикључила се Глобалној коалицији против тероризма од 2001. године, као и Глобалној коалицији против ИСИЛ-а од 2014. године. То је наведено у Стратегији БиХ за превенцију и борбу против тероризма 2015-2020 (2015) у којој је изражена јасна спремност БиХ да настави активности супротстављања истим оним глобалним терористичким пријетњама са каквим се суочавају и друге земље чланице Антитерористичке и Анти-ИСИЛ коалиције²⁰ (Savjet ministara BiH, 2015: 3). Наведени одговор тероризму на најбољи начин описује асиметрију овог оружаног сукоба, с обзиром да на једној страни учествују оружане снаге најмоћнијих држава на свијету, а на другој терористичке организације глобалног цихадистичког покрета, прво Ал Каида, а потом ИСИЛ. То је можда и највећи парадокс овог сукоба, који траје више од 30 година.

Како намјера у овој монографији и није разматрање сложених теоријских питања која се тичу појма и дефинисања тероризма²¹, то ћемо користити унапред прихваћене дефиниције. Изрази и појмови који су коришћени приликом израде ове монографије дефинисани су на следећи начин:

Тероризам је вишедимензионалан (анти)друштвени феномен, те је у одређивању његовог појма потребан мултидисциплинаран приступ. Тако тероризам треба посматрати са аспеката различитих наука, укључујући правне (кривичноправне, криминолошке и др), безбједносне, криминалистичке, политиколошке, социолошке, психолошке, економске и друге (Шикман, 2009: 13; Ganog, 2009: 16). С тим у вези, схватања тероризма су продукти институционалних перспектива, дисциплинарног предмета проучавања или пак личних искустава (види шире: Шикман, 2009: 13). Полазећи од напред наведеног, а узимајући у обзир сва ограничења овог приступа²², примијенићемо метод којим се одређују кључни,

²⁰ Стратегијом БиХ за превенцију и борбу против тероризма 2015-2020 наведено је да у глобалном контексту, највећа пријетња безбједности и безбједносним интересима БиХ, у овом тренутку, долази од Ал Каиде, ИСИЛ-а и Ал-Нусра фронта, односно појединача и група инспирисаних њихових идеологијама (Savjet ministara BiH, 2015: 3-4).

²¹ Према истраживањима Friedrich (2006) у међународним односима два суглавна проблема дефинисања тероризма: прво, државе не могу утврдити разлику између два супротстављена појма, и то бораца за слободу и терориста и друго, државе не могу да се сложе да ли дефиниција тероризма у међународном праву треба да обухвати и статус државних актера тероризма или не (Friedrich, 2006: 76 цитирано у Greene, 2017: 443). Због тога Greene (2017) предлаже прагматично рјешење које се састоји у одбацивању јединствене дефиниције тероризма и умјесто тога користе вишеструке дефиниције, чија се ширина разликује у складу са одређеном моћи која се користи. Наглашава да ово алтернативно рјешење није законско већ политичко (Greene, 2017: 438).

²² Професор Симеуновић (2009) упозорава на мањкавост оваквог приступа дефинисања тероризма: “Поред уопштености и апстрактности, као и мањка оригиналности, недостатак овог приступа огледа се у томе што само набрајање елемената једног појма не може методолошки одвести даље од установљења његовог садржаја, што не значи одмах и до установљења суштине” (Симеуновић, 2009: 36). Према мишљењу истог аутора: “утврђивање суштине појаве, што је

конститутивни елементи тероризма, који у својој укупности одређују његову суштину.

На овакав начин већ су креиране неке **дефиниције тероризма**. Холандски научници Schmid i Jongman (1988) извршили су квантитативну анализу 109 дефиниција тероризма и дошли до закључка да се у њима константно појављују 22 елемента, по реду учесталости у поменутом узорку, са процентуалном заступљеношћу сваког елемента у анализираним дефиницијама (Schmid, Jongman, 1988: 5-6). То су следећи елементи: 1) Употреба силе или насиља (83,5%), 2) Политички карактер (65%), 3) Изазивање страха или ужаса (51%), 4) Пријетња (47%), 5) Психолошки ефекат и реакција (41,5%), 6) Разлика између жртве и шире мете напада (37,5%), 7) Циљано, планирано, организовано дјеловање (32%), 8) Метод, стратегија, тактика борбе (30,5%), 9) “Екстранормалност” кршења прихваћених правила, одсуство хуманитарних разлога (30%), 10) Уцјена, принуда и навођење на послушност (28%), 11) Жеља за публицитетом (21,5%), 12) Самовоља, безличност, насумичност, одсуство дискриминације (21%), 13) Жртве, цивили, неборци, нестрелци, лица без везе са самом ствари (17%), 14) Заstraшивање (17%), 15) Нагласак на невиности жртава (15,5%), 16) Извршилац, група, покрет или организација (14%), 17) Символичка природа, показивање другима (13,5%), 18) Непредвидивост, неочекиваност појаве насиља (9%), 19) Тајност, прикривеност (9%), 20) Понављање низа или кампање насиља (7%), 21) Криминални, злочиначки карактер (6%), 22) Захтјеви трећим лицима (4%). На основу наведеног, тероризам је дефинисао као метод који изазива страх од поновљене насилне акције, примијењен од (полу) тајних појединаца, група или државних актера, из ексцентричних, криминалних или политичких разлога, при чему, за разлику од атентата, директне мете насиља нису и главне мете. Непосредне људске жртве насиља углавном су изабране насумично (случајне жртве) или селективно (репрезентативни или симболични циљеви) из циљне популације и служе као носиоци поруке. Пријетња и насиље су основни комуникациони процеси између терориста (организације), (угрожене) жртве и главног циља (публика), претварајући их у зависности од циља терора, циља захтјева или циља пажње о томе да ли се првенствено тражи заstraшивање, принуда или пропаганда

једнако битан дио истраживачког посла, не може се постићи пуким установљавањем свих конститутивних елемената садржаја, већ утврђивањем веза и односа међузависности једне појаве, који обликују њену унутрашњу динамику и дају јој коначан профил” (Симеуновић, 2009: 36).

(Сцхмид, Јонгман, 1988: 28). Касније је Schmid (2004) ревидирао наведени приступ те утврдио да је следећих 10 елемента присутно у већини инцидената које сматрамо “тероризмом”, а који су уједно и садржај институционалних и ванинституционалних дефиниција. То су: (1) демонстративна употреба насиља против људских бића; (2) (условна) пријетња (поновним) насиљем; (3) намјерно изазивање терора/страха код циљане групе; (4) циљање цивила, небораца и невиних; (5) сврха узнемиравања, насиља и/или пропаганде; (6) чињеница да је то метода, тактика или сукоб; (7) важност представљања акта/аката насиља већој популацији; (8) нелегална, криминална и неморална природа акта/аката насиља; (9) преовлађујуће политички карактер акта; (10) употреба као инструмента психолошког ратовања да би се покренули или онемогућили јавни сектори (Schmid, 2004: 404). Неки од ових елемената неће увијек бити присутни у свим терористичким актима, могуће су различите комбинације наведених елемената, али три елемента се изричито увијек појављују: 1) елемент терора, 2) елемент илегалности, односно забрањености (овај акт је увијек криминални) и 3) елемент принуде (Schmid, 2004: 405).

Супротно Шмидовој методологији конституисања дефиниције тероризма, Вајнберг Педахзур и Хирш-Хефлер (2004) покушали су доћи до консензуалне дефиниције тероризма (Weinberg, Pedahzur, Hirsch-Hoefler, 2004). Они су извршили емпиријску анализу 73 дефиниције тероризма. Прво су одбацили оне небитне елементе тих дефиниција, потом оно што је мање битно, да би на крају остало оно што је, према њиховом мишљењу, најбитније од својстава тероризма. Њихова дефиниција базирана је на најнижем заједничком детерминатору, тако да је тероризам: 1) политички мотивисана, 2) тактика која укључује, 3) употребу силе или озбиљну пријетњу употребом силе или 4) насиља у којој тежња за 5) публицитетом има значајну улогу (Weinberg, Pedahzur, Hirsch-Hoefler, 2004: 786).

У том смислу када говоримо о конститутивним елементима тероризма, мислимо на оне без којих нема овог криминалног феномена. Наравно, битно је уважити чињеницу да су ти елементи груписани по одређеним битним обиљежјима, те да укључују више сличних (сродних) одређења у један елемент. Дакле, у обзир су узети основни, односно одређујући елементи тероризма, при чему се подразумејева да они укључују и остале (изведене) елементе тероризма (Шикман, 2009: 37). Наиме, у ранијим истраживањима (види шире: Шикман, 2009: 37), дефинисали смо следеће елементе:

1) насиље (примјена или пријетња примјене насиља је једна од најважнијих карактеристика тероризма, која се огледа у грубој употреби силе, путем различитих

начина и средстава²³, при чему је једна од особености његова несразмјерност остваривању одређеног циља²⁴),

2) изазивање страха и других психичких реакција према жртви и објекту напада (то је жељени ефекат којем теже носиоци тероризма, јер психолошки ефекти терористичког напада далеко надмашују његове физичке посљедице²⁵),

3) циљеви тероризма (сврха тероризма је у остваривања постављених терористичких циљева), раније су доминантно били политичке природе, али може се говорити и о етничкој и вјерској конотацији терористичких аспирација. Међутим и тада су њихови циљеви политичке природе, јер колико год да вјерски мотив произилази из религиозне провенјенције тероризма, у његовој основи је политичка платформа (Šikman, Lalić, 2018: 108),

4) терористи (извршиоци терористичких аката). То су у основи појединци који су спремни да примјењују различите облике насиља, ради остваривања постављених циљева. Данас је запањујућа трансформација организовања терористичких група, које су у кратком временском периоду “еволуирале” од класичних терористичких група, преко терористичких организација у којима доминира мрежни тип организовања као што је нпр. Ал Каида, па до “терористичких држава” које контролишу одређено подручје, на којем успостављају одговарајући систем власти над становништвом које живи на њему, као што је ИСИЛ, па до радикализованих појединаца, тзв. усамљених вукова спремних да ради постављених терористичких циљева самостално припремају и изврше терористичке нападе, укључујући и оне самоубилачког карактера (Šikman, Lalić, 2018: 108, 109),

5) жртве тероризма (разликују се двије врсте жртава, непосредна – која трпи посљедицу и посредна – којој је упућена порука). Непосредне жртве су арбитарно одређени припадници неке групе, а арбитарност одређивања циља

²³ У теорији се све више пише о тактичкој ингениозности, како наводи Richard Falk (2003), односно: “изванредном извршавању терористичких операција (нпр. отмица четири путничка авиона у исто вријеме, извршавање плана да отмичари улете у предвиђене зграде истовремено и успјех да се у зграде удари с пуним резервоаром), с крајње скромним финансијским средствима, чини тероризам ефикаснијим и даје му значајне тактичке предности” (према: Falk, 2003: 87).

²⁴ Бруталност, неморалност и ирационалност терористичког акта су карактеристике терористичког акта које му дају посебну конотацију и сврставају у ред највећих злочина и опасности данашњице. “Моралне критеријуме уништења невиних људи, непотребних и неселективних страдања и великих материјалних разарања терористи превазилазе екстремним фанатизмом” (Scryton, 2002: 122-123).

²⁵ Поред изазивања стања анксиозности и ужаса, као посљедице терористичког напада које служи да шокира и импресионира мету напада (посредну и непосредну), чиме се ствара слика о енормним капацитетима насиља које могу да почине терористи, њихов циљ је усмјерен и ка изазивању и других осјећања, прије свега радости оних који подржавају терористичке активности. Терористичким чином желе се остварити и симпатије оних који имају или би могли имати погледе сличне погледима терориста (Симеуновић, 2009: 71).

напада унутар те групе има сврху да створи код конкретне групе атмосферу страха, несигурности и неспокоја²⁶. Посредна жртва огледа се у нападима на симболичке циљеве (војне, политичке, економске и др), који су од великог значаја за неко друштво, што тероризму даје нове димензије, којима се доводе у питање фундаменталне идеје безбједности, јер се ствара утисак да сваки објекат може бити мета терористичког напада, чиме се указује на рањивост државе (Шикман, 2009: 39),

б) јавност тероризма је облик комуникације и ефекат којем се тежи, а којим се шири порука да се терористички акти врше у нечије име и ради нечијих интереса. Има истовремено прагматичку, програмску и нормативну димензију, јер се на тај начин утиче на истомишљенике и саме терористе док, с друге стране, изазива страх и ужас код најшире јавности. У последње вријеме карактерише га изразита злоупотреба савремених технологија у терористичке сврхе, прије свега облика комуникације путем интернета и друштвених мрежа (UNODC, 2012: 3).

На основу наведених елемената, тероризам смо дефинисали као: “при-мјену смишљеног, организованог и систематског насиља терористичких група и појединаца над изабраном или насумичном жртвом, ради изазивања страха и других психичких реакција код ширег круга људи, у циљу остваривања постављених терористичких циљева, који су најчешће политичке природе, али могу бити мотивисани и вјерским, етничким, националистичким и другим разлозима” (упореди: Šikman, 2009: 38).

Терористички акт/чин у смислу Кривичног закона БиХ [КЗ БиХ] чл. 201, подразумејева неку од сљедећих радњи, која с обзиром на своју природу или контекст може озбиљно оштетити државу или међународну организацију: а) напад на живот лица који може проузроковати његову смрт; б) напад на физички интегритет лица; в) противправно затварање, држање затвореном или на други начин одузимање или ограничавање слободе кретања другог лица, с циљем да њега или некога другог присили да нешто изврши, не изврши или трпи (отмица) или узимање талаца; г) наношење велике штете објектима Босне и Херцеговине, владе друге државе или јавним објектима, транспортном систему, објектима инфраструктуре укључујући информациони систем, фиксној платформи која се налази у континенталном појасу, јавном мјесту или приватној имовини, за коју штету је вјероватно да ће угрозити људски живот или довести до знатне привредне штете; д) отмица зракоплова, брода или другог средства јавног саобраћаја или за превоз роба; њ) производња, посједовање, стицање, превоз, снабдијевање, кориштење или оспособљавање за кориштење оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског оружја или радиоактивног материјала,

²⁶ Они су мета терористичких напада искључиво због њихове етничке, религиозне, националне или пак цивилизацијске припадности (Falk, 2003: 93).

као и истраживање и развој биолошког и хемијског оружја или радиоактивног материјала; е) испуштање опасних материја или изазивање пожара, експлозија или поплава с посљедицом угрожавања људских живота; ж) ометање или заустављање снабдијевања водом, електричном енергијом или другим основним природним ресурсом с посљедицом угрожавања људских живота; з) пријетња чињењем којег дјела из набројаних тачки (чл. ст. 5).

Терористичка група, према КЗ БиХ, је организована група коју чине најмање три лица, која је формирана и дјелује у одређеном временском периоду с циљем извршења неког од кривичних дјела тероризма (чл. 1 т. 23).

Терористичка организација, према Закону о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности, је организована група лица која: 1) с намјером, непосредно или посредно, изврши или покуша да изврши терористички акт; 2) подстрекава, савјетује или помаже у извршењу терористичког акта или у покушају извршења терористичког акта; 3) с намјером или са сазнањем о намјери групе лица да изврши терористички акт, допринесе, односно доприноси извршавању терористичког акта или покушају извршења терористичког акта (чл. 2 т. ф).

Терористи, за разлику од ранијег схватања када су се под њима сматрали припадници терористичких организација (Бошковић, 1999: 354), данас се сматрају лица која сама или с другим лицима: 1) с намјером, непосредно или посредно, извршавају или покушавају да изврше терористички акт; 2) подстрекавају или помажу у извршењу терористичког акта; 3) с намјером или са сазнањем о намјери групе лица да изврши терористички акт, допринесе извршавању терористичког акта²⁷.

Страни терористички борац је појам који су у правну терминологију увеле УН 2014. године, којим се описује феномен придруживања страних држављана, терористичким организацијама у другим земљама, ради учешћа у сукобима на одређеном подручју. Повод је био ратни сукоб у Сирији и Ираку, формирање терористичке организације ИСИЛ и придруживање држављана многих земаља тој организацији, ради учешћа у терористичким активностима. Овај феномен може се довести у везу са Ал Каидом, која је протежирањем глобалног сихадистичког покрета повезала држављане многих земаља ради њиховог учешћа у сукобима широм свијета (Šikman, 2018b: 210). Тако се страни терористички борац, Резолуцијом 2178 Савјета безбједности УН (2014) одређује као: “појединац који путује у државу која није држава пребивалишта и у којој немају држављанство, ради вршења, планирања, припрема или учествовања у терористичким актима или пружања или похађања терористичких обука, укључујући њихову повезаност са оружаним сукобом”.

²⁷ Према чл. 2 т. е Закона о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности.

Кривично дјело, односно његов општи појам, је предмет расправа о концепцији кривичног дјела (формалној, материјалној, формално-материјалној). То се манифестовало и у његовом схватању у БиХ, односно Републици Српској. Тако, КЗ БиХ прихвата искључиво формалну концепцију кривичног дјела, као противправног дјела које је законом прописано као кривично дјело, чија су обилежја прописана законом и за које је законом прописана кривичноправна санкција (чл. 20) док Кривични законик Републике Српске [КЗ РС] прихвата формално-материјалну концепцију кривичног дјела којом се Кривично дјело одређује као противправно дјело којим се повређују или угрожавају заштићене вриједности и које је због своје опасности или штетности у закону одређено као кривично дјело и за њега прописана кривична санкција (чл. 17). Иако изражавање материјалне и формалне стране дјела, има своју сврху (с једне стране обезбјеђује се легитимитет кривичноправне репресије, а с друге стране одвајају кривична дјела као кажњиве радње од других кажњивих понашања) (Бабић, 2008: 54-55) прихватимо ставове да није оправдано уносити и материјални елемент у тај појам (то је сложена проблематика која се не може обухватити само једним елементом) (Стојановић, 2009: 84), а поред тога веома важно је одредити редослијед појединих елемената у општем појму кривичног дјела и поставити их као степене који нису произвољни, јер од тога зависи и примјена кривичног права (Стојановић, 2009: 84).

Кривични поступак је скуп законом уређених процесних радњи процесних субјеката, које у одређеном процесном циљу предузимају процесни субјекти (Грубач, 2004: 19. цитирано у Симовић, Симовић, 2016: 26). Кривични процесни однос развија се између суда, осумњиченог, односно оптуженог и тужиоца (процесних субјеката): суд има одређена права и дужности према странкама (осумњиченом, односно оптуженом и тужиоцу), а странке одређена права и дужности према суду и између себе, тј. правни однос је тростран (Симовић, Симовић, 2016: 27).

Предмет монографије су:

1. међународноправни документи који третирају проблематику тероризма;
 - 1.1. од међународноправних докумената извршена је анализа најзначајнијих правних аката УН и Савјета Европе, које је прихватила (ратификацијом) БиХ, те докумената ЕУ, које је у процесу хармонизације и усклађивања законодавства преузела обавезу увођења у домаћи правни систем.
2. домаћи кривичноправни оквир против тероризма, који укључује:
 - 2.1. одредбе кривичних закона о тероризму у БиХ, при чему ће бити извршена анализа одредаба КЗ БиХ, док ће бити указано на евентуалне разлике у кривичним законима Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко Дистрикта БиХ;
 - 2.2. одредбе закона о кривичном поступку који се односи на тероризам у БиХ, при чему ће бити извршена анализа одредаба Закона о кри-

вичном поступку БиХ [ЗКП БиХ] док ће бити указано на евентауалне разлике у законима о кривичном поступку Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко Дистрикта БиХ;

- 2.2. одредбе Закона о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности.
3. судска пракса у кривичним предметима тероризма, која укључује:
 - 3.1. анализу кривичних предмета тероризма који су вођени пред Судом Босне и Херцеговине [Суд БиХ] у периоду од 01. 01. 2005 до 01. 01. 2020. године.

Узимајући у обзир наведено одредили смо **циљ** ове монографије, који се огледа у сљедећем:

1. Утврдити усклађеност норми домаћег кривичног законодавства које третирају тероризам, са међународноправним стандардима у овој области, прије свега са:
 - 1.1. Правним актима УН (конвенције Генералне скупштине и резолуције Савјета безбједности);
 - 1.2. Конвенцијом Савјета Европе о спречавању тероризма (2005), ЦЕСТ бр. 196 и Додатног протокола Конвенције Савјета Европе о спречавању тероризма (2015), ЦЕСТ, бр. 217 и
 - 1.3. Директивом (ЕУ) 2017/541 Европског парламента и Савјета од 15. марта 2017. о сузбијању тероризма и замјени Оквирне одлуке Савјета 2002/475/ПУП и о измјени Одлуке Савјета 2005/671/ПУП
2. Утврдити у којем обиму је усклађена судска пракса у БиХ у кривичним предметима тероризма са казненом политиком, укључујући:
 - 2.1. остварену сврху кажњавања, кроз израз друштвене осуде учињеног кривичног дјела, утицаја починиоца да убудуће не чини кривична дјела, утицаја на остале да не чине кривична дјела и утицаја на свијест грађана о штетности кривичних дјела и о праведности кажњавања починилаца;
 - 2.2. однос изречених и прописаних казни за кривична дјела тероризма;
 - 2.3. примијењеност општих правила приликом одмјеравања казне учињеном кривичних дјела, а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дјело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дјело учињено, ранији живот починиоца, његове личне прилике и његово држање након учињеног кривичног дјела, као и друге околности које се односе на личност починиоца, посебно уколико је кривично дјело учињено у поврату.

Методе коришћени у овом истраживању описани су у поглављу Емпијско истраживање.

Резултати истраживања биће приказани у дијелу монографије емпијска истраживања, путем табела и графикана, који ће бити коментарисани.

Први дио

Правни оквир против тероризма

1. Уводна разматрања

Правни оквир против тероризма јесте једно од најважнијих питања супротстављања овој изразито негативној, друштвено опасној појави. На то указује сврха и циљ кривичноправне заштите, сагледани кроз ефикаснију заштиту добара и вриједности, као што су човјечност и вриједности заштићене међународним правом, уставно уређење и безбједност, живот и тијело лица и њихова имовина, итд. То се подједнако односи, како на међународноправни оквир реаговања, тако и на домаће кривично законодавство. Ипак, схватање тероризма као акта пријетње миру, повреда мира или акта агерсије те проглашавање “рата против тероризма” у великој мјери утицало је на правни оквир против тероризма на националном нивоу. Атмосфера страха и осећаја хитности често су довољни за образложење и перцепцију легитимитета за предузете мјере, које стварају нове норме о прихваћеним границама државних овлашћења у сузбијању тероризма и све већим ограничењима људских права и слобода (McCulloch, 2015). Иако је могуће остварити равнотежу између кривичноправне заштите и гарантованих људских права, законодавство је, како то наводи McCulloch (2015): “често тројански коњ за партизанску политику или друге програме који немају никакве везе са рјешавањем пријетњи” (McCulloch, 2015). На тај начин, политичка метафора о “рату против тероризма” битно је измијенила улогу кривичног права, претварајући га као феномен контроле криминалитета у примарно средство контроле, односно владања (Stojanović, Kolarić, 2014: 429). Заправо рат против терора, установљен 2001. године, према појединим ауторима, довео је до увођења репресивног законодавства, јачања извршне власти и нарушавања механизма „кочница и равнотеже” између трију грана власти, проширења овлашћења репресивном и обавјештајном апарату, ограничавање гарантованих права и слобода на временски неограничен рок, битно је угрозило темеље савременог друштва (Kadrov, Žunec, 2005: 959).

Тако се, како то наводе Стојановић и Коларић (2014): “норме кривичног права усмјеравају према проглашеним непријатељима друштва, а не појединачним извршиоцима кривичних дјела, постепено претварајући се у тоталитарно кривично право, тј. непријатељско кривично право и то у глобалним размјерама” (Stojanović, Kolarić, 2014: 429). Због тога се са правом истиче да одређени тешки облици криминалитета, укључујући тероризам, стављају на “пробу” и “искушење” читаво кривично правосуђе, па и друштво у цјелини (Stojanović, Kolarić, 2014: 13). У том смислу је кривичноправна реакција на тешке облике криминалитета у последњих двадесетак година доживјела својеврсну трансформацију (Simović, Šikman, 2017a: 68). То за посљедицу има, ширење кривичноправне репресије (прописивање високих казни у складу са препорукама референтних међународних уговора) и предвиђање посебних кривичнопроцесних инструмената у циљу спречавања, откривања и доказивања ове категорије кривичних дјела (Bejatović, 2016: 7). На тај начин се одређени број норми садржински налази у улози превентивног и *prima ratio* инструмента, што даље значи и изван основне, репресивне, *ultima ratio* функције кривичног закона (Simović-Hiber, 2016: 169), чија је сврха да се отклони прилика за будући злочин (McCulloch, 2015). Наведени трендови довели су до одступања од неких основних начела кривичног права, прије свега начела законитости, односно његовог дијела који налаже да норме морају да буду што одређеније и прецизније (Stojanović, Kolarić, 2014: 29). Из тога разлога, поједини аутори с правом постављају питање: “Да ли државе новим, антитерористичким законодавством показују ауторитативну тенденцију која представља негацују правне државе, јер се њоме задире у есенцијална права човјека гарантована најзначајнијим међународним изворима?” (Stojanović, Kolarić, 2014: 159). Наиме, настојања да предуприједи безбједносне пријетње проширивањем својих надлежности и овлашћења²⁸ (Stojanović, 2011a: 5) инкриминацијом припремних радњи и реаговањем већ на наговјештај таквих пријетњи, неминовно се све више ограничава приватност грађана, а самим тим гарантована права и слободе²⁹. Од кривичноправног реаговања очекује се да одржава услове за функционисање безбједног друштва и безбједног појединца и отклони све опасности у том смислу, због чега се тражи његово активирање не само поводом извршеног кривичног дјела, него много раније већ поводом саме могућности да наступи опасност од вршења кривичних дјела (Soković, 2011: 215). На овај начин доводи

²⁸ У овом контексту пријетња и опасност постају све више, а кривично дјело мање основ за кривичноправну реакцију (наведено према: Stojanović, 2011: 5).

²⁹ Не треба посебно наглашавати чињеницу да је заштита људских права и слобода садржана у уставима, као највишим правним актима држава и загарантована Европском конвенцијом о људским правима и слободама (1950), али и бројним другим међународним документима и споразумима.

се у питање принцип правне сигурности, односно елемент стабилности који подразумејева да се правни инструменти не смију често мијењати, јер се на тај начин онемогућује примјена начела *Ignorantia juris non excusat* (непознавање закона никога не оправдава) (Tridimas, 2006: 242), што представља озбиљан изазов за кривично законодавство. Наведено је истовремено веома значајно када је у питању и повјерења грађана у правни поредак те успостављање стабилне казнене политике и конзистентне судске праксе, што би било у приличној мјери искомпромитовано честим (парцијалним) промјенама у материји кривичног права (Babić, 2014: 9). У том смислу Hoffman наводи да “Рат против тероризма” који се води без поштовања владавине права, поткопава саме вриједности које се њиме “штите”, због чега: “морамо обновити равнотежу између слободе и сигурности, поновним успостављањем оквира људских права који омогућава легитимне и ефикасне напоре за реаговање на терористичке нападе” (Hoffman, 2004: 932).

“Рат против тероризма” (War on terrorism) је међународна војна кампања, предвођена Сједињеним Америчким Државама, након терористичких напада који су се догодили у Њујорку и Вашингтону 11. септембра 2001. године³⁰. Укључује разне војне, безбједносне (обавјештајне), политичке, дипломатске и правне акције против појединаца, организација и држава одговорних за тероризам, које се спроводе готово без ограничења (Jackson, 2018). Коришћење метафоре “рат” има симболично значење и треба да нагласи обим наведених активности, с обзиром да је тероризам означен као оружани сукоб, који захтијева оружани одговор (Jones, Libicki, 2008: 105). С друге стране то је онај облик рата у коме једној или објема странама од почетка недостаје формална влада која дјелује

³⁰ Након наведених терористичких напада, када је страдало близу 3000 људи, амерички Конгрес је 18. септембра 2001. године усвојио Резолуцију (S.J. Res. 23) којом је дао овлашћење предсједнику Сједињених Америчких Држава за коришћење оружаних снага, тј. за: “предузимање свих нужних мјера и одговарајуће силе против оних нација, организација и лица за које он сматра да су планирала, одобрила, починила или помогла терористичке нападе који су се догодили”. Потом, амерички предсједник Џорџ Буш (George W. Bush) у обраћању јавности 20. септембра 2001. године одређује да: “наш непријатељ је радикална мрежа терориста и свака влада која их подражава”, као и да: “наш рат против терора почиње с Ал-Ка’идом, али ту не стаје. Он неће стати докле год свака терористичка група која дјелује глобално не буде пронађена, заустављена и поражена”. Наглашава да то није појединачни политички режим или појединац, религија или идеологија већ тероризам као умишљајно политички мотивисано насиље против недужних људи. Након тога је усвојен познати Патриотски акт (USA PATRIOT Act), тј. закон који омогућава “пружање одговарајућих алата потребних за пресретање и спречавања тероризма” из чега је и изведен акроним ПАТРИОТ. (види опширније: Public Law 107–40—SEPT. 18, 2001; Public Law 107–56—OCT. 26, 2001; United States Capitol, Sept. 20, 2001; упореди Bradley, Goldsmith, 2005).

у оквиру законских оквира (Mandić, 2016: 78). То значи да они не могу учествовати у пребацивању правне ситуације из мира у рат и обрнуто (Mandić, 2016: 78). У случају рата против тероризма на једној страни су државе, чланице УН, предвођене Сједињеним Америчким Државама, а на другој страни су терористичке организације које дјелују под идејом глобалног цихадистичког покрета, прво Ал Каида³¹ и Талибани, а данас ИСИЛ³². Поред њих, као учесници појављују се приватне војне и безбједносне компаније, а све масовније се користе и нове технологије попут беспилотних летјелица, робота и несмртоносног наоружања. То је довело до тога да правила ратовања дефинисана међународним конвенцијама, нису примјењива у оваквим ситуацијама: “што је учинило неефикасним режим права и савеза упркос његовој императивности” (Mandić, 2016: 83). Поред тога, још једна карактеристика ове врсте рата јесте да он није одређен само на једно географско подручје, већ се одвија тамо гдје се налазе наведени терористички колективитети, а то је Авганистан (од 2001. године), Ирак (од 2003, па поново од 2014. године) и Сирија (од 2014. године), али и у националним оквирима, што карактерише усвајање тзв. антитерористичког законодавства,

³¹ Треба нагласити да је Ал Каида претходно у неколико наврата објавила “рат” Сједињеним Америчким Државама, путем пута (fatwa) њеног вође Осаме бин Ладена. Прва фетва је објављена 1992. којом је упућен позив на цихад против “америчке окупације Саудијске Арабије и других муслиманских земаља”. Друга фетва подназивом “Декларација о рату против америчке окупације два света мјеста” (Declaration of War Against the American Occupying the Land of Two Holy Places). објављена 1996. Године, којом се захтијева прогјеривање америчких снага с Арапског полуострва, рушење саудијских власти и подржавање радикалног исламизма широм свијета. На крају, трећа фетва објављена је 1998. године, којом је основан “Свјетски исламистички фронт за цихад против Јевреја и крсташа” (World Islamic Front for Jihad Against Jews and Crusaders), а којом је упућен позив/обавеза да се врше неселективни напади на Американце и Јевреје без обзира гдје се налазе (види опширније: Esposito, 2008; Jones, Libicki, 2008. Цитирано у: Bilandžić, 2008: 38).

³² Идентификација непријатеља у рату против тероризма било је једно од специфичних питања којим су се бавили Bradley и Goldsmith (2005). У анализи су утврдили да овлаштење за употребу силе гласи против “организација”, што представља сложенија концептуална питања, јер су обриси “организације” знатно рјеђе постављени него контуре “нације” или “лица”, што је уобичајена формулација приликом одређивања непријатељске стране. На основу тумачења појма “организација” из њихове анализе јасно је да непријатељ идентификован као Ал Каида, али и свака друга организација која је на најмањем нивоу апстракције повезана са њом. Ипак, многа питања која су се појавила као дискусалина јесу: ко су припадници терористичке организације против којих се води рат (да ли су то само лица која учествују директно у непријатељствима или на други начин помажу терористичку организацију); која је локација извођења борбених дејстава; трајање притвора лица лишених слободе, итд. (види детаљније: Bradley, Goldsmith, 2005: 2107, 2131).

kojim se pod okriljem borbe protiv terorizma drzavnim organima daju šira ovlašćenja, na uštrb ljudskih prava i sloboda. Upravo zbog toga, koncept "rata protiv terorizma" je bio predmet kritika različitog karaktera. Osnovna zamjerka je bila da se ratom protiv terorizma, zapravo stvara novi neprijatelj i promoviraju represija i sila, umjesto ublažavanje posljedica terorizma, sprječavanje terorističkih napada i jačanje bezbjednosti. Zbog toga se sugeriše da države treba da se bave terorizmom kroz međunarodnu saradnju, koristeći međunarodno pravo i poštujući ljudska prava i slobode, pri čemu upotreba sile, koja je neizbježno potrebna u određenim slučajevima, mora biti primjenjena kao krajnje sredstvo i mora biti ograničena u trajanju i obimu (Shah, 2010: 128).

Posebno zabrinjava činjenica da do ekspanzije, odnosno širenja krivičnog prava dolazi u onim oblastima gdje krivično pravo pokazuje svoju neefikasnost zbog nemogućnosti adekvatne primjene postojećih inkriminacija (Stojanović, Kolarić, 2014: 29). Narocito ako imamo složen kriminološki fenomen, kao što je terorizam, onda su potpuno očekivane tешkoće u njegovom krivičnopravnom određenju. Potrebno je veliki broj radnji izvršenja prezicno i jasno propisati krivičnom normom, na način da budu zadovoljeni svi principi krivičnog prava s jedne strane, a s druge strane, da nоme budu obuhvaćeni svi облици испољвања terorizma. Поред тога, овоме треба додати и изражену интернационализацију проблема теороризма, односно потребу за усклађивањем норми домаћег krivičnog законодавства са међународним правним документима коју уређују ово питање³³. Без обзира што се прописују строже казне за ова krivična дјела, инкриминишу припремне радње (које иначе не би биле инкриминисане), омогућује примјена посебних истражних радњи у доказивању ових krivičnih дјела, интензивира међународна правна помоћ у krivičним стварима, владауће схватање је да кажњавање и krivično pravo има врло ограничене могућности (Stojanović, Kolarić, 2014: 160). Међутим, један од кључних услова да би ограничења прava и слобода била прихваћена као легитимна јест да она морају имати јасан привремени карактер: трајност ограничења значила би промјену основних вриједности, смисла и сврхе заједнице (Kardov, Žunec, 2005: 958). На крају можемо се сложити са ставом да: "користећи krivično pravo у рату против terorizma треба бити свјестан тога да се тај рат не може добити krivičним правом" (Stojanović, Kolarić, 2014: 160).

³³ Да би удовољила тим захтјевима, савремена krivična законодавства већ су у значајној мјери трансформисала своје kriviчноправне институте и поједине описе krivičnih дјела теороризма. Њих је данас поприлично много, узимајући у обзир прије свега документа УН, ЕУ, Савјета Европе, ОСЦЕ-а и других.

С друге стране, то не значи да кривично право треба да буде маргинилизовано, а да се под концептом рат против тероризма примјењују разнородне мјере супротне утемељеним људским правима (Stojanović, Kolarić, 2014: 160). На тај начин, државне реакције, а не тероризам сам по себи, додатно угрожавају уставни поредак (Bilandžić, 2008: 38), о чему треба водити рачуна, како се легалност, али и легитимитет супротстављања тероризму не би довео у питање.

Овај кратики приказ представља само неке тезе које су постављене и захтијевају детаљнију расправу када је ријеч о правном оквиру против тероризма. Наведено правно, би могли ставити под наводне знаке, јер као што видимо оно данас у великој мјери превазилази његове оквире и могућности. У даљем тексту биће дата кратака анализа међународноправног оквира против тероризма, укључујући дјеловање Уједињених нација [УН], Европске уније [ЕУ] и Савјета Европе. Након тога, биће обрађен кривичноправни оквир у БиХ, укључујући кривична дјела тероризма (на ниво БиХ, Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко Дистрикта БиХ), кривично процесно правне инструмене против тероризма (истрага, радње доказивања, посебне истражне радње) и спречавање прања новца и финансирање тероризма. Потом ћемо оцјенити усклађеност међународноправног оквира супротстављања тероризму са домаћим правним прописима.

2. Тероризам и међународно право

Када је ријеч о међународном праву и тероризму, можемо рећи да је степен интернационализације тероризма заиста велики, јер је тероризам један од појмова који је највише обухваћен међународним правом.³⁴ Тај утицај испољавао се путем интернационализације норми међународног права, прије свега дјеловањем УН, али и других међународних и регионалних организација као што су Савјет Европе и ЕУ.

Тероризам је предмет међународног права³⁵ у оном дијелу који се тиче међународноправних односа међународних субјеката (држава и међународних

³⁴ Тако је још Лига народа 1934. године припремила нацрт Конвенције о спречавању и кажњавању тероризма, која је усвојена 1937. године. Иако, она никада није ступила на снагу, њен значај је велики, јер је отворила питање инкриминације терористичких аката, а тероризам је проглашен апсолутно нерпихватљивим начином понашања (види шире: Simović, Šikman, 2017b: 80).

³⁵ Неупуштајући се у излагање дефиниција међународног права, прихватамо ставове да је то специфичан нормативни поредак, који регулише одређене друштвене односе и процесе у међународној заједници, а и санкционише их од стране државе и међународних организација (Авгамов, Кгеџа, 2007: 13). У најширем смислу обухвата: 1) право које уређује односе између држава; 2) право које уређује односе између држава и њима сличних творевина; 3) право које

организација), као и izvјesних права и обавеза других субјеката међународног права. Питање тероризма се пред међународно право, како наводи Ђурић-Атанасијевски (2008): “поставља као питање стварања правних појмова и примјене норми које би спријечиле неке терористичке акте и ублажиле или отклониле њихове посљедице по односе субјеката међународног права” (Ђурић-Атанасијевски, 2008: 31). Због тога се међународно право усредсређује на оне акте тероризма који угрожавају безбједност и универзалне вриједности шире заједнице, а не само једне државе, што је и суштина међународне осуде неких видова тероризма (Ђурић-Атанасијевски, 2008: 31). На тај начин међународна заједница настоји да обезбиједи заштиту међународног мира и безбједности, тј. оних вриједности које су угрожене тероризмом. То постиже консесувано, сагласношћу воља међународних субјеката да се не прихвате таква понашања, с једне стране, и императивно наметањем воље међународне заједнице као основе обавезности међународног права³⁶, с друге стране. Основни циљ наведених међународних акта је утврђивање оквира за међународну сарадњу међу државама и спречавање или сузбијање међународног тероризма (Гаџиновић, 2007: 16).

У претходном периоду међународно право било је ограничено на одређивање појединих облика тероризма (отмице ваздухоплова, узимање талаца, напад на међународно заштићена лица, атентати, бомбашки напади и друго³⁷) кроз међународноправне акте, прије свега конвенције³⁸ које је усвајала Генерална скупштина УН. Типични инструменти ових конвенција су: одређивање типова терористичког насиља (најчешће се одређују акти који се сматрају терористичким) и одређивање међународних обавеза држава за таква акта и предлагање казнене политике која се треба огледати кроз доношење домаћих закона који таква акта санкционишу. Оно што је уобичајно за садржај одредби поменутих конвенција, јесте да су оне, са међународноправног аспекта,

уређује односе у међународној заједници; 4) право које уређује односе између држава и других субјеката; 5) комплекснији приступ (види опширније: Кривокапић, 2017: 30).

³⁶ Основ обавезности опшег или универзалног међународног права, како наводи Крећа (2009) је воља цјелокупне међународне заједнице, а пристанак државе узете појединачно, само је инструментарни облик конституисања воље међународне заједнице. Она се изражава кроз пристанак претежне или преовлађујуће већине држава, која поштовање извјесних интереса поставља као услов егзистенције како саме међународне заједнице, тако и држава као њених саставних дијелова (види опширније: Крећа, 2009: 628).

³⁷ Управо то је и била једна од општих карактеристика конвенција, а то је да се углавном баве специфичним предметом те да су у правилу реактивног карактера, тј. увијек су усвајане као резултат кризе или спектакуларног терористичког догађаја (отимце ваздухоплова, талачке кризе, атентата, и слично) који је изазвао пажњу шире јавности (Гаџиновић, 2007: 9-19).

³⁸ Од 1963. године конвенције представљају основне правне мјере у борби против међународног тероризма у многим његовим облицима. Неке споразуме су ратификовале многе земље, док најновије конвенције нису на снази, јер их још није ратификовао потребан број земаља (Simović, Šikman, 2017a: 123).

прилично детаљно и садржајно извршиле инкриминацију појединих облика испољавања међународног тероризма (Вајагић, 2000). Такође, државе потписнице ових уговора се слажу да учествују у Споразуму о изградњи „универзалне надлежности“ над овим кривичним дјелима, тј. предузимање потребних мјера како би њихови судови добили широку надлежност за кривична дјела тероризма, укључујући надлежност засновану на територијалности, надлежност заснована на националности починиоца и жртве и, према већини ових уговора, надлежност заснована на пуком присуству осумњиченог на територији државе (O'Donnell, 2006: 856-857). Заправо ови акти представљају мултилатералне међународне уговоре, којим државе потписнице преузимају обавезу њиховог увођења у домаће законодавство и пуне имплементације³⁹. Стога, овакав индуктивни приступ дефинисања тероризма није, односно не мора нужно пружити општеприхваћену дефиницију која покрива све случајеве већ умјесто тога дефинише да тероризам покрива само одређене ситуације у којима може да се појави (Green, 2017). Касније, услед изражене ескалације тероризма и глобалне опасности коју он са собом носи, као и евидентно ограниченог домета конвенција⁴⁰, на међународном плану предузете су значајне активности путем правно обавезујућих резолуција Савјета безбједности УН⁴¹. Управо однос наведених правних аката конвенција и резолуција, односно њихових доносилаца Генералне скупштине или Савјета безбједности УН-а⁴², детерминисао је и њихов утицај како на међународном плану тако и на националном нивоу.

С тим у вези, данас се у први план се истиче дјеловање УН по основу Главе VII Повеље УН (1945) “Акције у случају пријетње миру, повреде мира или

³⁹ Наведено је прописано начелом *pacta sunt servanda* које подразумејева да се уговори морају поштовати тј. да се уговорне обавезе морају савјесно извршавати. Иако, ова норма, како је још Kunz (1945) писао, од давнина представља: “аксиом, постулат и категорички императив науке о међународном праву” и која се у принципу веома ријетко негира, несумњиво је позитивна норма општег међународног права, чије је значење контроверзно (Kunz, 1945: 180).

⁴⁰ Једна од основних карактеристика конвенција УН јесте да усвајају *princip aut dedere aut judicare*, који подразумејева дискреционо право држава у сфери одлучивања да ли ће предузети кривично гоњење или ће одговорити на екстрадициони захтијев друге државе (United Nations, 2014), што може представљати значајан ограничавајући фактор када су у питању глобални напори у сузбијању тероризма.

⁴¹ Правно обавезујуће одлуке су оне које су донијете на основу Главе VII Повеље УН (1945) „Акције у случају пријетње миру, повреде мира и аката агресије” као и оне које нису донете на основу те главе, али се тичу рада саме Организације (нпр. у вези са избором Генералног секретара). Одлуке које су донијете ради очувања свјетског мира (на основу Главе VII) обавезујуће су за све државе, па и за оне које нису чланице УН.

⁴² Према Повељи УН (1945) Генерална скупштина је пленарно тијело коју сачињавају сви чланови Уједињених нација (чл. 9 ст. 1) и може да расправља о свим питањима или о свим предметима у оквиру Повеље УН (чл. 10) док се Савјету безбједности повјерава првенствено одговорност за одржање мира и безбједности у свијету дјелујући и у име држава чланица при спровођењу дужности и задатака на основу ове одговорности (чл. 24) (United Nations, 1945).

аката агресије” којим је чл. 39 наведено да „Савјет безбједности утврђује да ли постоје пријетње миру, нарушавања мира или чина агресије и даје препоруке или одлучује које ће се мјере предузети у складу са чл. 41 и 42 ради одржавања или успостављања међународног мира и безбједности“ (United Nations, 1945). То могу да буду мјере које не повлаче употребу оружане силе (чл. 41) или пак могу укључивати и демонстрације, блокаде или друге операције ваздухопловних, поморских или пјешадијских снага чланица УН (чл. 42), при чему су све њене чланице обавезне да своје оружане снаге, помоћ и олакшице, укључујући и право пролаза, ставе на располагање Савјету безбједности и то на захтјев Савјета и у складу са посебним споразумом или споразумима ради одржавања мира и сигурности у свијету (чл. 43) (United Nations, 1945). У том смислу и јесу активности Савјета безбједности које су усмјерене на доношење резолуција које имају правно обавезујући карактер, као и то да њихово доношење није више везано за специфичне инциденте и нису временски ограничене него се односе на сваки чин тероризма који је пријетња миру и безбједности, без обзира на озбиљност и међународне ефекте (Simović, Šikman, 2017a: 133). У директној повезаности са тим је и право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана УН прописано чл. 51 Повеље УН (1945), којим се даје државама чланицама право да: “предузму мјере самоодбране, док Савјет безбједности не предузме мјере потребне за очување међународног мира и безбједности” (United Nations, 1945). Управо су се на ово право (право на самоодбрану) позивале земље када су предузимале оружане активности против терористичких организација. Међутим, ово питање је отворило расправе различитог карактера, јер није било јасно да ли право на самоодбрану државе користе као суверено (природно) право или се крећу у границама тог права прописаног Повељом УН (1945) (Alder, 2011: 107), којом се ово право може користити само у случају оружаног напада, а не и пријетње миру и само до оног момента док Савјет безбједности не предузме потребне мјере, односно не може се користити ако су такве мјере већ предузете. Евидентно је да многе државе нису поштовале ова ограничења УН већ су се искључиво руководиле домаћим законодавством, а не са усклађености са правилима *jus ad bellum*⁴³ (правила о употреби силе у међународном праву).

Поред наведеног, тероризам је обухваћен и нормама европског комуни-тарног права, чији правни окрив одређује да се путем европских оквирних закона могу предвидјети минималне претпоставке за утврђивање кривичних дјела и казни на подручју нарочито тешког криминалитета⁴⁴. Ти закони прекорачују

⁴³ Најбољи примјер за упоредноправну анализу је већ споменута Резолуција (S.J. Res. 23), којом је амерички Конгрес дао овлашћење председнику Сједињених Америчких Држава за коришћење оружаних снага у рату против тероризма (Bradley, Goldsmith, 2005: 2090).

⁴⁴ Кључни пропис Лисабонског уговора (2007) који се односи на материјално кривично

националне границе, јер полазе од врсте или ефекта кривичних дјела или посебне потребе да се та дјела сузбијају на заједнички утемељеним основама (Hirsch, 2005: 158). Тако, степен интернационализације, када је у питању кривично дјело тероризма, чини развијен систем правних норми које се тичу инкриминисања понашања повезаних са тероризмом и казни за учиниоце ових кривичних дјела, укључујући и многе друге норме које су правно обавезујуће за државе чланице. Очигледно је да се ради о оној врсти интернационализације која подразумева имплементацију одредаба међународних извора у домаће кривично законодавство. Иако се и овим нормама тежи универзалности, ипак није обухваћен интернационализацијом науке кривичног права, која има много дужу традицију⁴⁵. Наравно, у овом случају није само у питању сама правна традиција већ и посљедице интернационализације путем имплементације међународно правних норми у домаће законодавство, које често карактерише експлицитно преузимање појединих одредаба, што води ка некритичком преузимању али и низу суштинских, техничких и термилолошких грешака.

С друге стране, тероризам није обухваћен нормама међународног кривичног права, тј. нормама којима се успоставља индивидуална кривична одговорност и кажњава кршење међународних правила уз помоћ међународних институција. Не постоји међународни злочин „тероризам“ у смислу деликта *juris gentium*, при чему тероризам као такав није ни ратни злочин, ни злочин против човјечности⁴⁶. Један разлог за то је чињеница да, још увијек, не постоји општи међународни споразум о дефиницији тероризма (UNODC, 2009: 41). Дакле, иако се констатује да се тероризмом угрожава међународни мир и безбједност, а међународноправна документа се доносе управо ради заштите тих вриједности, међународно кривично правосуђе још није надлежно за кривична дјела тероризма (Simović, Šikman, 2017a: 121; Simović, Simović, 2016: 66). Тако је, приликом усвајања Статута Међународног кривичног суда у Риму (1998), било је приједлога да његова надлежност обухвати и тероризам, али то није учињено (Stojanović, Kolarić, 2014: 72). Логично питање које се поставља је: “да ли би бар у неким случајевима тај суд могао бити надлежан,

право је чл. 83 ст. 1 према којем, Европска унија, као наслједник Заједнице, има надлежност да утврђује минимална правила за дефинисање кривичних дјела и санкција за посебно тешке врсте криминала с прекограничном димензијом.

⁴⁵ Питање интернационализације кривичног права сматра се једним од сложених питања саме науке кривичног права. Проблеми дјелимичне интернационализације, националне или универзалне кривичноправне науке, само су неки које је Hirsch (2005) разматрао у раду под насловом “Интернационализација казног права и казно правне знаности: национална и универзална казноправна знаност” (види опширније: Hirsch, 2005: 157-172).

⁴⁶ Појединачни терористички акти, међутим, могу спадати у категорију ратних злочина или злочина против човјечанства ако испуне прописане захтјеве из одредби о овим злочинима (UNODC, 2009: 41).

ako su se vršeњem terorističkog akta ostvarili elementi zločina protiv čovјечности?" (Stoјanović, Kolarić, 2014: 72) или би се пак тероризам могао сматрати међународним кривичним дјелом. Поједини аутори сматрају да би то било претјерано екстензивно тумачење појма злочина против човјечности, између осталог и зато што се терористичке организације не могу изједначити са државом и државним структурама које су умијешане у вршење злочина против човјечности (пружање подршке неке државе терористичкој организацији овдје не би било довољно), тако да би било оправдано проширити надлежност Међународног кривичног суда прописивањем у његовом Статуту и кривичног дјела међународног тероризма (Mavany, 2007 цитирано у: Stoјanović, Kolarić, 2014: 72). На другој страни, тероризам се већ схвата као засебно међународно кривично дјело,⁴⁷ а класификује се као међународни деликт у које спадају понашања која се, према међународним конвенцијама, могу означити као терористички акти⁴⁸ (Bassiouni, 2008: 116-117 цитирано у: Simović, Simović, 2016: 66). У том смислу, Савјет Европе је у Резолуцији 1258 (2001) године навео Међународни кривични суд као институцију која би требало да буде надлежна за тероризам као међународно кривично дјело. При томе, тероризам треба да има све оне елементе општег појма међународног кривичног дјела⁴⁹.

Дакле, оно што можемо закључити јесте да је тероризам обухваћен међународним правом путем међународних организација, које на овај проблем реагују на најмање четири начина:

1. инкриминисањем понашања која се сматрају терористичким или повезаним с њим (у последњих неколико година уведен је читав низ инкриминација),
2. утврђивања обавеза држава чланица међународне организације (посебно у погледу увођења међународних одредби у домаће законодавство),
3. развијања стратешког одговара на тероризам и
4. оснивањем помоћних органа чија је надлежност искључиво везана за спречавање и сузбијање тероризма (мисли се на помоћне органе међународних организација).

⁴⁷ Међународно кривично дјело представља дјело човјекa учињено с виношћу, опасно за ширу међународну заједницу, које је противправно и одређено у закону као кривично дјело (Simović, Благојевић, Simović, 2013).

⁴⁸ Детаљну класификацију међународних кривичних дјела, без стриктне подјеле на међународна кривична дјела у ужем и у ширем смислу, дао је Bassiouni (2008), који у та дјела, поред међународних деликата, сврстава и међународни злочини, као најтежа кривична дјела и међународне прекршаје (Bassiouni, 2008: 116-117 цитирано у Simović, Simović, 2016: 66).

⁴⁹ О општим елементима међународног кривичног дјела види опширније: Stoјanović, 2008: 67; Ђурђић, Јовашевић, 2003: 91-104; Banović, Beјatović, 2011: 99-122.

2.1. Правни оквир Уједињених нација против тероризма

У супротстављању тероризму, УН, као најважнија међународна организација, користи своје правне инструменте. Већ смо претходно навели неке особености актуелног дјеловања УН у том правцу. У најопштијем смислу, УН доносе одговарајуће конвенције, резолуције, декларације и друге правне акте којима настоје дати одговарајући правни оквир тероризма, инкриминишу поједина понашања у вези са тероризмом, позивају, односно обавезују земље на супротстављање тероризму и дају одређене смјернице супротстављању тероризму (Simović, Šikman, 2017a: 123). На овај начин одређују тип процедуре који би држава требало да примени како би превела своја међународна залагања и обавезе у одговарајућа правила и права. То се постиже увођењем инкриминација у домаћим кривичним законима или непосредном примјеном од стране националних судова, владиних тијела, агенција за спровођење закона итд., односно путем примјене међународног права у тумачењу одређене правне норме (Simović, Šikman, 2017a: 125).

Правни оквир УН против тероризма можемо посматрати у зависности од органа који дјелује, а то су главни органи Генерална скупштина и Савјет безбједности те помоћни органи Канцеларија УН против дрога и криминала (UNODC) и новоформирана Канцеларија УН против теоризма (UNOCT) од 2017. године.

У овом моменту постоји 19 међународних правних инструмената УН против тероризма (конвенција и протокола који допуњују поједине конвенције) који чине правни оквир сузбијања тероризму на међународном плану, а који су отворени за учешће свих земаља чланица. Ови инструменти су систематизоване у групе, у вези са: цивилном авијацијом, заштитом међународног особља, узимањем талаца, нуклеарним материјалом, поморском навигацијом, експлозивним материјама, терористичким бомбашким нападима, финансирањем тероризма и нуклеарним тероризмом (упореди: Симовић, Шикман, 2017а: 126-129). У питању су слjedeће конвенције, по наведеним групама⁵⁰:

Правни инструменти у вези са цивилном авијацијом:

1. *Конвенција о кривичним дјелима и неким другим актима извршеним у ваздухоплову* (14. септембар 1963. године, Токио) – нормативно уређује дио инкриминација које се јављају поводом извођења кривичних дјела у ваздушном простору без обзира на то против кога су усмјерена. Односи се на акте који утичу на безбједност лета. Овлашћује команданта авиона да уведе разумне мјере, укључујући и уздржаност, у односу на било које лице за које има разлога да

⁵⁰ О наведеним међународним правним документима види опширније на званичној интернет страници Канцеларије Уједињених нација за борбу против тероризма (United Nations Office of Counter-Terrorism, n.d.; упореди: UNODC, 2009: 27-31).

се сматра да је починило или је на путу да изврши терористичко дјело, гдје је то потребно, ради заштите безбједности ваздухоплова;

2. *Протокол из 2014. године који допуњује Конвенцију о кривичним дјелима и неким другим актима извршеним у ваздухоплову* (4. април 2014. године, Монреал) – проширује надлежност над кривичним дјелима и радњама почињеним у авиону, од државе регистрације ваздухоплова до државе оператера и државе слијетања;

3. *Конвенција о сузбијању незаконитих отмица ваздухоплова* (16. децембар 1970. године, Хаг) – утврђује да „незаконити акти заплене или вршења контроле над ваздухопловом у лету излажу опасности безбједност особа и добара, озбиљно ометају коришћење ваздушних услуга и подривају повјерење свих народа у безбједност цивилног ваздухопловства“. Због свега тога, сматра се да је „неодложно предвидјети одговарајуће мјере у погледу кажњавања“ таквог понашања;

4. *Протокол из 2010. године који допуњује Конвенцију о сузбијању незаконитих отмица ваздухоплова* (10. септембар 2010. године, Пекинг) – проширује опсег основне Конвенције ради обухватања различитих врста ваздухоплова, укључујући и савремена технолошка средства. Осим тога, посебно је прописана кривична одговорност организатора кривичног дјела, као и свих других лица који свјесно помогну учиниоцу дјела како би избјегао истрагу, гоњење и кажњавање;

5. *Конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбједности цивилног ваздухопловства* – (23. септембар 1971. године, Монреал) – утврђује да кривично дјело чини свака особа која противправно и намјерно изврши чин насиља против лица на авиону и авиона у лету, ако је то дјело такво да угрожава безбједност ваздухоплова; која постави експлозивну направу у авион, покуша такво дјело или буде саучесник лицу које обавља или покуша да изврши такво дјело. Захтијева од уговорница Конвенције да изричу за ова дјела „тешке казне“;

6. *Протокол за сузбијање незаконитих аката насиља на аеродромима који служе међународном цивилном ваздухопловству* (24. фебруар 1988. године, Монреал) као допуна Конвенцији о сузбијању незаконитих аката уперених против безбједности цивилног ваздухопловства из 1971. године – проширује одредбе Монреалске конвенције да би се обухватили терористички акти на аеродромима међународног цивилног ваздухопловства;

7. *Конвенција о сузбијању незаконитих аката који се односе на међународну цивилну авијацију* (10. септембар 2010. године, Пекинг) – којом се криминализује коришћење цивилног ваздухоплова као оружје, с намјером да се проузрокује смрт, повреде или оштећења, као и коришћење цивилног ваздухоплова ради испуштања биолошких, хемијских или нуклеарних супстанци

које могу узроковати смрт, повреде или оштећење. Такође, овом Конвенцијом инкриминише се и незаконит транспорт биолошких, хемијских или нуклеарних материјала, као и сајбер напад на навигационе системе. Исто тако, прописано је да ће и пријетња наведеним радњама извршења бити кажњива као и удруживање или завјера ради вршења наведених дјела.

Правни инструменти у вези са заштитом цивилног особља:

8. *Конвенција о спречавању и кажњавању кривичних дјела лица под међународном заштитом, укључујући и дипломатске агенте* (14. децембар 1973. године, Њујорк) – прописује да дјело међународног тероризма узимања талаца чини онај ко „отме или задржи и пријети убиством, тешком тјелесном повредом или даље задржава друго лице да би приморао треће лице, државу, међународну организацију, физичко или правно лице, или више лица, да нешто учине или нешто не учине као изричит или прећутни услов за ослобађање талаца“.

Правни инструменти у вези са узимањем талаца:

9. *Међународна конвенција против узимања талаца* (17. децембар 1979. године, Њујорк) – инкриминише узимање талаца без обзира на то да ли је изведено из политичких или неких других разлога. Прописује да „свако лице које отме, задржи или прети да ће убити, повредити или наставити да држи друго лице како би приморало треће лице, државу, међународну организацију, физичко или правно лице или групу лица, да нешто учини или не учини, чини кривично дело узимања талаца, у смислу ове Конвенције“.

Правни инструменти у вези са нуклеарним материјалом:

10. *Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала* (03. март 1980. године, Беч) – криминализује противправно посједовање, употребу, пренос или крађу нуклеарног материјала и пријетњу употребом нуклеарног материјала ради изазивања смрти, озбиљне повреде или оштећења имовине;

11. *Амандман на Конвенцију о физичкој заштити нуклеарног материјала* (8. јул 2005. године, Беч) који правно обавезује државе уговорнице да штите објекте и нуклеарне материјале, користе их у мирољубиве домаће сврхе; обавезује на проширену сарадњу држава у погледу мјера за брзо проналажење и враћање украдених или кријумчарених нуклеарних материјала, ублажавање радиолошких посљедица или посљедица саботаже, као и спречавање и борбу против кривичних дјела у вези са тим.

Правни инструменти у вези са поморском пловидбом:

12. *Конвенција о сузбијању незаконитих аката против сигурности поморске пловидбе* (10. март 1988. године, Рим) – успоставља правни режим за дјела против међународног поморства који је сличан режиму успостављеном за међународне ваздухоплове; кривично дјело чине лица која незаконито и намјерно, путем силе, пријетње или застрашивања заплијене брод; лица која извршавају акт насиља против лица на броду; лица која угрожавају безбједну

пловидбу брода; лица која поставе разорне направе или супстанце на броду и врше друга акта против безбједности на бродовима;

13. *Протокол о сузбијању незаконитих аката против сигурности поморске пловидбе из 2005. године* (14. октобар 2005. године, Лондон) – којим се криминализује коришћење брода као средства за извршење терористичких аката; криминализује превоз на броду материјала који су намијењени за изазивање смрти или тешких повреда или оштећења; криминализује превоз на броду лица која су починила дјело тероризма;

14. *Протокол за сузбијање незаконитих аката против сигурности платформи за бушење нафте које се налазе у епиконтиненталном појасу* (10. март 1988. године, Рим), успоставља правни режим који се примјењује на дјела против сигурности платформи за бушење нафте које се налазе у епиконтиненталном појасу;

15. *Протокол у вези са Протоколом за сузбијање незаконитих аката против сигурности платформи за бушење нафте које се налазе у епиконтиненталном појасу из 2005. године* (14. октобар 2005. године, Лондон), који прилагођава промјенама Конвенцију о сузбијању противправног дјела против безбједности поморства.

Правни инструменти у вези са експлозивним материјама:

16. *Конвенција о обиљежавању пластичних експлозива ради њихове детекције* (1. март 1991. године, Монреал) – намијењена је за контролу и ограничењу употребу неозначених пластичних експлозива. Уопште, свака страна мора, између осталог, предузети неопходне и ефикасне мјере на спречавању и забрани производње неозначених пластичних експлозива, спречавању кретања неозначених пластичних експлозива у оквиру или ван њене територије; успостављању строге и ефикасне контроле посједовања и преноса неозначених експлозива, обезбјеђењу да све залихе неозначених експлозива буду уништене.

Правни инструменти у вези са терористичким нападима бомбама:

17. *Међународна конвенција о спречавању терористичких напада бомбама* (15. децембар 1997. године, Њујорк) – прописан режим универзалне јурисдикције за незакониту и намјерну употребу експлозива и других смртоносних материја на јавном мјесту ради убијања или тјелесног рањавања људи или наношења велике материјалне штете. Кажњив је и покушај учешћа, организовања или упућивања других да почине такво кажњиво дјело.

Правни инструменти у вези са финансирањем тероризма:

18. *Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма* (09. децембар 1999. године, Њујорк) – захтијева предузимање мјера спречавања и сузбијања директног и индиректног финансирања терористичких активности од терористичких група које се декларишу као добротворне, до група које су и саме укључене у незаконите активности, као што је трговина дрогом и оружјем.

Правни инструменти у вези са нуклеарним тероризмом:

19. *Међународна конвенција о спречавању аката нуклеарног тероризма*, (13. април 2005. године, Њујорк) – обухвата широк дијапазон аката и могуће мете, укључујући и нуклеарне електране и нуклеарне реакторе; предвиђа изручење починилаца или њихово кривично гоњење ако покушају или пријете таквим дјелима или учествују у њима као саучесници; подстиче државе да сарађују у спречавању терористичких напада путем размјене информацијама и да помажу једне другима у вези са кривичним истрагама и поступцима екстрадиције, те се баве и кризним ситуацијама.

Свеобухватна конвенција Уједињених нација против међународног тероризма, државе чланице УН преговарају о посебном међународном уговору, тј. нацрту свеобухватне конвенције о међународном тероризму, која би требало да надопуни постојећи оквир међународних инструмената за борбу против тероризма.⁵¹ Она би требало да буде изграђена на основним принципима који су већ представљени у антитерористичким конвенцијама: значај инкриминације терористичких аката као кривичних дјела, њихова законска кажњивост и захтјев за процесуирањем или екстрадицијом починилаца; снажан позив земљама чланицама да предузму акције да спријече терористичке акте и нагласак на потреби земаља чланица да сарађују, размјењују информације и узајамно обезбјеђују највећу могућу помоћ у вези са спречавањем, истрагама и процесуирањем терористичких аката (Simović, Šikman, 2017a: 126). Ипак, основна разлика у односу на раније конвенције УН против тероризма огледа се у томе што се њоме не инкриминишу појединачни акти, као што су узимање талаца, отмице или крађе нуклеарних материјала, већ се даје уопштена дефиниција понашања

⁵¹ Усвајање свеобухватне конвенције УН против међународног тероризма разматра се више од три деценије те су у ту сврху Уједињене нације 1996. године успоставиле Ad hoc комитет, чији је основни задатак да створи претпоставке за доношење наведеног документа. Генерална скупштина, путем Ad hoc комитета, једном годишње у својим резолуцијама разматра питања под тачком дневног реда: „мјере за отклањање међународног тероризма“. Сходно наведеном, 2005. године Ad hoc комитет припремио је нацрт свеобухватне конвенције против међународног тероризма, о којем се и даље воде расправе. Чини се да су кључна питања која се тичу разликовања тероризма и права на самоопредјелење, као и питање обима и примјене принципа универзалне надлежности. Ad hoc комитет је 2013. године разматрао наведено, као и питање сазивања конференције на високом нивоу под покровитељством УН у вези са усвајањем наведене конвенције (види шире: Resolution A/59/894; Resolution A/RES/68/117; Resolution GA/L/3433. цитирано у Simović, Šikman, 2017a: 126). Чини се да универзално прихватљива дефиниција термина који ће бити коришћени у овој конвенцији, остаје и даље проблематично питање (O'Donnell, 2006: 872).

појединца учињено са намјером да се терорише јавност или утиче на понашање влада или међународних организација, а које по својој природи представљају такву опасност за јавну безбједност, да се могу сматрати терористичким (O'Donnell, 2006: 873). Поред тога, Конвенција би омогућила чвршће везе у међународној сарадњи, не само у смислу обавезе да се уложе напори за сузбијање тероризма већ такође и у смислу обавеза да се постигну одређени резултати, а захтијевала би и елиминисање законских норми које стварају изузетке у вези са кривичношћу дјела на политичкој, филозофској, идеолошкој, расној, етничкој, религијској или сличној основи. Општа конвенција би требало, такође, да буде довољно широка да обухвати све раније признате облике терористичког насиља који су дефинисани у постојећим антитерористичким конвенцијама, али и да обухвати видове тероризма који нису постојали у претходним конвенцијама, а предвиђају технолошки напредак и промјене понашања. Ово може да укључи пријетњу оружјем за масовно уништавање, сајбер-тероризам и да антиципира други научни и технолошки развој (Simović, Šikman, 2017a: 126).

Исто тако, Генерална скупштина је 2006. године усвојила Глобалну стратегију Уједињених нација за борбу против тероризма (A/RES/60/288).⁵² Овај документ представља јединствени глобални инструмент који има за циљ јачање националних, регионалних и међународних напора у борби против тероризма⁵³. На овај начин, свеобухватни приступ сузбијања тероризма садржи мјере за утврђивање услова који погодују ширењу тероризма, мјере за спречавање и сузбијање тероризма и мјере осигурања поштивања људских права и владавине права као основе за сузбијање тероризма. Акционим планом (додатак Стратегије) предвиђена су четири стуба борбе против тероризма: 1) неутралисање услова који погодују развоју тероризма, 2) мјере за спречавање и сузбијање тероризма, 3) мјере за изградњу капацитета држава за спречавање и сузбијање тероризма и јачање улоге система Уједињених нација у том погледу и 4) мјере којима се обезбјеђује поштовање људских права и слобода као темељна основа за борбу против тероризма (United Nations, 2006).

⁵² Од 2012. године (A/RES/66/282) уведено је двогодишње извјештавање о напретку у спровођењу Стратегије, с циљем ажурирања мјера као одговора на промјене у испољавању тероризма. Тако је 2014. године разматран први извјештај о напретку (A/RES/68/276), а последњи у низу је усвојен 2018. године (A/RES/72/284).

⁵³ Ово је први пут да су се све државе чланице договориле за један заједнички стратешки приступ у борби против тероризма, не само шаљући јасну поруку да је тероризам неприхватљив у свим његовим облицима и манифестацијама, већ и предузимајући практичне кораке, како појединачно, тако и колективно у спречавању и сузбијању тероризма (Simović, Šikman, 2017: 125).

Правни оквир УН против тероризма чине и одлуке које усваја Савјет безбједности УН, прије свега резолуције⁵⁴. Главна карактеристика резолуција које доноси Савјет безбједности, како смо већ навели, јесте њихова заснованост на поглављу VII Повеље УН из чега поризилази правно обавезујући карактер и које дозвољава употребу војне силе против страна на које се ова резолуција односи. Надаље, одлуке којима се, на основу чл. 39 Повеље УН (1945), утврђује да постоји пријетња миру, повреда мира или акт агресије су првенствено упућене државама чланицама УН (чл. 25 и 48 Повеље УН), органима Уједињених нација, као и другим међународним (регионалним) организацијама (чл. 53 Повеље), али и државама нечланицама⁵⁵. Дакле, одлуке Савјета безбједности УН и даље се односе на државе, јер су оне те које примењују санкције према одређеним лицима или ентитетима повезаним са активностима које је Савјет безбједности УН квалификовао као пријетњу међународном миру и безбједности (Milić, 2016: 68).

Иако је и у ранијем периоду Савјет безбједности УН дјеловао када је у питању сузбијање тероризма⁵⁶, тек је од 1999. године резолуцијом 1267 (1999) установио зачетак система санкција против појединаца и ентитета у вези са Талибанима и терористичком организацијом Ал-Каида, који се огледао у ограниченом ваздушном и финансијском ембаргу с циљем да присили Талибане да престану пружати заштиту и обуку терориста, укључујући и Осаму Бин Ладена. Касније је Савјет безбједности УН модификовао санкције резолуцијама 1333 (2000), 1390 (2002), 1566 (2004), 1617 (2005) те наметнуте мјере проширио против појединаца и ентитета повезаних са Талибанима и Ал-Каидом. Ове резолуције од држава чланица захтијевају да замрзну финансијска и економска средства лица и ентитета; да спријече транзит појединаца кроз територију државе; као и спроведу мјере које имају за циљ да спријече директну или индиректну продају или трансфер оружја, односно употребу саобраћајних средстава, опреме или техничке помоћи која је у вези са оружаним активностима. Даље је резолуцијама 1988 (2011) и 1989 (2011)

⁵⁴ Резолуције Савјета безбједности УН (*Resolutions*) представљају одлуке које Савјет безбједности усваја већином од девет гласова, укључујући гласове свих сталних чланица, на јавном састанку (чл. 27 Повеље УН).

⁵⁵ Овдје је битно истаћи једну напомену, како то наводи Татјана Милић (2016) у својој докторској дисертацији: “У пракси Савјета безбједности усљед развоја међународних односа након догађаја од 11. септембра 2001. године дошло је до сужавања домена одлука о санкцијама. Сада постоје одлуке (*targeted sanctions*) које предвиђају мјере које нису усмјерене против читаве популације одређене државе већ против одређених група или ентитета који ‘контролишу или су одговорни за активност која се сматра пријетњом међународном миру и безбједности’. Но, ово сужавање домена одлуке није промијенило адресате одлуке” (Milić, 2016: 68).

⁵⁶ У ранијем периоду, најзначајније акције Савјета безбједности УН огледале су се у увођењу санкција против држава за које се сматрало да имају везе са одређеним дјелом тероризма као што су Либија 1992. године и Судан 1996. године.

Савјет безбједности подијелио режим санкција на два дијела, успостављајући један Комитет санкција за Талибане и други за Ал-Каиду. Резолуцију 2160 (2014) којом се позивају све државе да предузму мјере против појединаца и лица повезаних са Талибанима, замрзну средстава и друге финансијске активе и економске ресурсе тих појединаца, група, предузећа и субјеката, међу другим акцијама, као и да спријече њиховог улазак у/или транзит кроз своје националне територије. Другом Резолуцијом 2161 (2014) о мјерама против појединаца и лица повезаних са Ал-Каидом Савјет безбједности је позвао све државе да спријече директно или индиректно снабдијевање, продају или пренос оружја и сличних материјала свих врста, појединцима, групама, предузећима и лицима повезаних са Ал-Каидом. Наведене мјере су потврђене и Резолуцијом 2199 (2015) којом се од држава тражи да спроведу одлуке са економским санкцијама, те истичу обавезе држава чланица да предузму кораке на спречавању терористичких група у Ираку и Сирији да користи противправну корист од трговине нафтом, антиквитетима и откупа од талаца, тј. безусловне забране плаћања откупа, као и давања донација. Резолуцијом 2253 (2015) Савјет безбједности је проширио критеријуме за уврштавање на листу организација оне које су повезане са Исламском државом у Ираку и Леванту (ИСИЛ, или Daesh) и преименован у 1267/1989/2253 ИСИЛ (Daesh) и Ал-Каида Комитет за санкције, као помоћни орган Савјета безбједности УН⁵⁷. Тренутно, ИСИЛ (Daesh) и Ал-Каида режим санкција обухвата ембарго на оружје, забрану путовања и замрзавање имовине појединаца и ентитета⁵⁸ (United Nations Security Council, 2019).

Након терористичких напада 11. септембра 2001. године у Сједињеним Америчким Државама, Савјет безбједности УН је покренуо нови циклус одлука против тероризма као пријетње међународном миру и безбједности. Тако је донио резолуцију 1373 (2001) којом је свим државама наметнута обавеза да успоставе свеобухватан законодавни, регулаторни и институционални оквир против тероризма. Истом Резолуцијом предвиђено је и формирање Комитета за противтероризам (Counter-Terrorism Commitete – CTC)⁵⁹ који би надгледао

⁵⁷ Овај Комитет редовно извјештава Савјет безбједности УН у вези са питањима ИСИЛ, при чему је последњи извјештај објављен 2019. године (види опширније: Security Council, 2019).

⁵⁸ Резолуцијом 2368 (2017) Савјет безбједности УН је појаснио да се имовина која се замрзава односи на трговину нафтним дериватима, природним хемјјским или пољопривредним производима, оружјем или антиквитетима, од стране наведених лица, група, предузећа и ентитета, киднаповањем за откуп и приход од других злочина укључујући трговину људима, изнуду и пљачку банка.

⁵⁹ Комитет против тероризма УН-а тренутно се налази у фази реконструкције, при чему је резолуцијом 1535 (2004) формиран Извршни директорат Комитета (*Counter-Terrorism Executive Directorate - CTED*), као специјални политички елемент УН, чији је мандат више пута прошириван, нпр. резолуцијом 1787 (2007) и обнављан (види резолуције 1805 (2008) и 1963 (2010), а последњи пут 2017. године резолуцијом 2395 (2017)).

имплементацију поменуте резолуције у борби против тероризма, али и могућности и потенцијале појединих држава за примјену резолуције.

Резолуцијом 1373 Савјета безбједности УН (2001) се обавезују све државе да предузму мјере за спречавање тероризма, укључујући и обавезу: “да се уздрже од пружања било каквог облика активне или пасивне подршке групама или појединцима умијешаним у терористичке акте; да спречавају и сузбијају финансирање тероризма; да сузбијају врбовање чланова терористичких група; да онемогуће снабдијевање терориста оружјем; да спријече кретање терориста или терористичких група; да ускрате уточиште онима који финансирају, планирају, подржавају или извршавају терористичке акте или пружају уточиште таквим лицима; да пруже једна другој највећу могућу узајамну правну помоћ у вези са кривичноправним питањима која се односе на тероризам; да замрзну фондове оних који чине, намјеравају чинити или помажу терористичка дјела; обезбиједи да се терористичка дјела у домаћем законодавству опишу као тешка кривична дјела с одговарајућом казном; међусобно размјењују информације у вези с терористичким дјеловањем; приступе релевантним конвенцијама у борби против тероризма; обезбиједи да се избјеглички и азилантски статус не злоупотреби у терористичке сврхе; спречавање кретања терориста или терористичких група, ускраћивање заштите онима који финансирају, планирају, подржавају или чине терористичке акте, или који пружају уточиште, обезбјеђење да свака особа која учествује у финансирању, планирању, припреми или почињењу терористичких аката буде приведена лицу правде, узајамно пружање међусобне правне помоћи у највећој могућој мјери у вези са кривичним стварима која се односе на тероризам и др”.

Надаље, Савјет безбједности УН је донио и резолуцију 1377 (2001), тј. министарску декларацију о глобалној борби против тероризма, којом се државе чланице позивају да појачају напоре у борби против међународног тероризма, посебно промовишући најбољу праксу борбе против тероризма, као и укључивање у програме материјалне, техничке и финансијске помоћи у борби против тероризма. Резолуција 1456 (2003) идентификовала је петнаест кључних корака спречавања тероризма, док резолуција 1624 (2005) захтијева да се националним кривичним законодавствима инкриминише као кривично дјело подстицање на тероризам и да се спријечи сваки облик субверзивног дјеловања терориста кроз вјерске и образовне организације. Резолуција 1631

(2005) промовише УН-ову сарадњу са регионалним организацијама на плану стварања међународног мира и безбједности. Касније су усвајане резолуције којима се потврђује да су дјела, методе и праксе тероризма у супротности са циљевима и начелима УН и да су свјесна финансирања, планирања и подстицања терористичких аката такође у супротности са циљевима и начелима УН, те се позивају државе чланице да предузму мјере и активности из ранијих докумената на плану међународне борбе против тероризма⁶⁰.

Будући да је питање страних терористичких бораца нарочито изражено од 2013. године, Савјет безбједности УН је дјеловао и у том правцу (Simović, Šikman, 2017a: 135). Тако је својом Резолуцијом 2170 (2014) указао на опасност од страних терористичких бораца и њиховог финансирања те затражио од држава чланица да предузму активније мјере на кажњавању учествовања у страним терористичким активностима и финансирању њиховог путовања и учешћа у тероризму, као и регрутацији нових страних терористичких бораца⁶¹. Другом резолуцијом 2178 (2014) од држава чланица УН-а захтијева се да инкриминишу путовање у иностранство у терористичке сврхе те финансирање и олакшавање таквог путовања⁶². У вези са тим Савјет безбједности УН је 2017. године дефинисао Свеобухватни међународни оквир за борбу против терористичког наратива (S/2017/375) који се састоји од три кључна елемента: 1) законског оквира и мјера које примјењују агенције за спровођење закона, укључујући обавезе према међународном праву и заштити људских права и слобода, затим обавез

⁶⁰ Неке од тих резолуција Савјета безбједности су и: 2083 (2012), 2106 (2013), 2122 (2013), 2129 (2013), 2133 (2014), 2150 (2014), 2170 (2014), 2178 (2014), 2185 (2014), 2195 (2015), 2199 (2015), 2220 (2015), 2242 (2015), 2249 (2015), 2253 (2015), 2309 (2016), 2322 (2016), 2331 (2016), 2341 (2017), 2347 (2017), 2354 (2017), 2368 (2017), 2370 (2017), 2379 (2017), 2388 (2017), 2395(2017), 2396(2017) и др. (види опширније: United Nations Office of Coynter-Terrorism, н.д.).

⁶¹ Према овој резолуцији, прилив страних бораца у терористичкој организацији Исламска држава у Ираку и Левентеу, Фронту Ал-Нусра и терористичкој организацији Ал-Каида, као и било којој групи повезаној са Ал-Каидом, распламсава сукоб и доприноси ширењу насилног екстремизма. Стога се од ове три стране захтијева да одмах зауставе све облике насиља и терористичких активности, као и хитно разоружавање и демобилисање њихових снага, укључујући и захтјеве упућене свим терористима страног поријекла који су повезани са овим групама да се хитно повуку (Resolution 2170 (2014).

⁶² С тим у вези, од земаља чланица се тражи: (а) инкриминација, кривично гоњење и кажњавање њихових држављана који путују или покушавају да путују у неку другу државу која није њихово пребивалиште нити имају њихово држављанство у сврху извршења, планирања, припреме и/или учешће у терористичким актима и/или пружање терористичке обуке; (б) намјерно пружање или прикупљање, на било који начин, директно или индиректно, финансијских средстава са намјером да се користи како би се финансирала путовања појединаца који путују у стране државе ради извршења, планирање, припремања и/или учешћа у извршењу терористичких аката или пружање или примање терористичку обуку и (в) намјерно омогућавање лакшег путовања таквих лица” (Resolution 2178 (2014).

које произилазе из резолуција Савјета безбједности и правног оквира Генералне скупштине; 2) развијање јавно-приватног партнерства у напорима да се спријечи подстицање на тероризам и 3) развој контра-наратива као дијела приступа превенцији тероризма и насилног екстремизма који води ка тероризму (Security Council, 2017). На концу, Резолуцијом 2396 (2017) захтијева се од држава да „појачају настојања у погледу сигурности граница, размјене информација и кривичне правде на начине који имају озбиљне импликације за домаће правне режиме“, људска права и владавину закона

На крају, значајну улогу у сузбијању тероризма имају два помоћна органа УН и то: Канцеларија УН против дрога и криминала и Канцеларије УН против теоризма. Канцеларија УН против дроге и криминала (UNODC) је у претходном периоду имала значајнију улогу у пружању помоћи УН и државама у борби проти тероризма, док је данас углавном усмјерена ка превенцији тероризма (UNODC, n.d). Од 2017. године, резолуцијом Генералне скупштине УН А/РЕС/71/291, основана је Канцеларија УН против тероризма (UNOCT), којом руководи Генерални секретар, а има пет главних надлежности: 1) обезбиједити вођство у мандатима Генералне скупштине за борбу против тероризма који су повјерени генералном секретару из система УН; 2) појачати координацију и кохерентност између цијелог ентитета Групације за координацију борбе против тероризма (бивши СТІТФ) како би се осигурала уравнотежена имплементација четири стуба Глобалне стратегије УН-а против тероризма; 3) ојачати пружање помоћи УН за изградњу капацитета за борбу против тероризма државама чланицама; 4) побољшати видљивост, заговарање и мобилизацију ресурса за напоре УН у борби против тероризма; и 5) обезбиједити да се приоритет даје противтероризму у систему УН и да је важан рад на спречавању насилног екстремизма чврсто укоријењен у Стратегији (UNOCT, n.d.).

2.2. Правни оквир Европске уније против тероризма

Правни оквир ЕУ против тероризма развијао се упоредно са изградњом њеног правног и институционалног оквира, а у контексту опасности коју је представљао тероризам⁶³. Тако су Уговором из Мастрихта (1992) створене

⁶³ Треба нагласити да су активности ЕУ на организованом и планском сузбијању тероризма започете још седамдесетих година прошлог вијека оснивањем Групе за тероризам, радикализам, екстремизам и међународно насиље, познате и као TREVI група. TREVI групу формирао је Европски Савјет 1976. године и то као форум за сарадњу министарстава унутрашњих послова 12 земаља чланица, при чему није била дио формалних институција Европске заједнице. Осим TREVI групе, Европска унија основала је додатне организације за борбу против тероризма, као што су Полицијска радна група о тероризму (Police Working Group on Terrorism - PWGOT), основана 1979. године и Противтерористичка група (Bunyan, 1993 цитирано у: Simović, Šikman, 2017a: 145).

правне основе за институционално третирање проблематике terorизма⁶⁴, док је Уговор из Амстердама (1997) додатно унаприједио овај оквир⁶⁵. Ипак, најзначајнији кораци учињени су Уговором из Лисабона (2007), којим су створене претпоставке за хармонизацију и приближавање кривичног законодавства, а посебно у области сузбијања terorизма⁶⁶. Међутим, овај процес није завршен, а и даље су присутне многобројне дилеме, недоречености, при чему опасност од terorизма постаје још израженија. Данас се она посебно огледа у погледу успостављања ИСИЛ-а, учешћа грађана ЕУ у терористичким активностима, јачању радикализације и екстремизма у земљама чланицама, пријетње коју ове појаве имају за ЕУ и друго⁶⁷. Због тога је и одговор ЕУ посљедњих неколико година претежно усмјерен на спречавање радикализације и екстремизма, а колико је успјешан, показаће наредне године (Simović, Šikman, 2017a: 143). Најзначајнији механизам сарадње у борби Европске уније против terorизма представљају редовна засједања министара унутрашњих послова и министара правде у оквиру Савјета ЕУ, као и активности путем институција и агенција ЕУ као што су Европски савјет, Европски парламент, Савјет Европске уније, Европска комисија, Европол, Евронаст и други. При томе користе инструменте заједничке спољне и безбједносне политике ЕУ и то: смјернице Европског савјета, заједничка стратегија Европског савјета, заједнички ставови Савјета Европске уније, заједничке акције Савјета Европске уније, међународни уговори у области заједничке спољне и безбједносне политике, оквирна одлука Савјета Европске уније и декларације. Ово би заправо био правни и институционални оквир реаговања ЕУ против terorизма (Šikman, 2015b: 369), који је усмјерен

⁶⁴ Овим Уговором институционализована је постојећа сарадња у области правосуђа и унутрашњих послова, чиме је заправо борба против terorизма инкорпорирана у „трећи стуб“ ЕУ.

⁶⁵ То је учињено тако што је овај Уговор пружио правну основу за хармонизацију кривичног законодавства земаља чланица, укључујући супротстављање terorизму.

⁶⁶ Механизми успостављања супранационалне надлежности у области кривичног права, Лисабонским уговором (2007), су сљедећи: (1) полицијска и правосудна сарадња у кривичним стварима стављена је под режим правног поретка Европске заједнице, (2) установљена је подијељена надлежност у подручју слобода, сигурност и правда између ЕУ и држава чланица, (3) усвојен је нови поступак доношења одлука у подручју полицијске и правосудне сарадње у кривичним стварима и (4) државе чланице добиле су овлашћења законодавне иницијативе, овлашћења прекида законодавног поступка, те успостављање појачане полицијске и кривично-правне сарадње у дијелу ЕУ (Ђурђевић, 2008).

⁶⁷ Према подацима Европола у посљедњих неколико година дошло је до повећаног броја напада дихадиста, који су за посљедицу имали више жртава него било који други терористички напад. Нападе дихадиста починили су првенствено домаћи терористи, радикализовани у својој земљи пребивалишта, који нису путовали ради придруживања неким од терористичких организација и често немају директне везе са ИСИЛ или другом дихадистичком организацијом (види опширније: Europol, 2018: 5).

у правцу спречавања тероризма, прања новца и финансирања тероризма и заштите критичне инфраструктуре у ЕУ.

Кључни пропис који се односи на материјално кривично право је чл. 83 Уговора о функционисању ЕУ (2016), којим се наводи да: “Европски парламент и Савјет могу директивама донесенима у складу с редовним законодавним поступком утврдити минимална правила о дефинисању кривичних дјела и санкција на подручју нарочито тешког криминалитета с прекограничним елементима који произлазе из природе или ефекта таквих кривичних дјела или из посебне потребе њиховог заједничког сузбијања” (ст. 1). Та подручја криминалитета су следећа: тероризам, трговина људима и сексуално искориштавање жена и дјеце, незаконита трговина дрогом, незаконита трговина оружјем, прање новца, корупција, кривотворење средстава плаћања, високотехнолошки криминал и организовани криминал. На овај начин обезбјеђује се нужно усклађивање кривичних закона и других прописа држава чланица (ст. 2). У том смислу најзначајнији правни документ ЕУ када је у питању спречавање и сузбијање тероризма, путем кривичног правосуђа земаља чланица, јесте Директива ЕУ 2017/541 (2017) о сузбијању тероризма која је усвојена 2017. године, а којом је замијења Оквирна одлука о сузбијању тероризма 2002/475/ЈХА из 2002. године и измјењена Оквирна одлука Савјета 2005/671/ЈНА о размјени инфографија и сарадњи у вези са кривичним дјелима тероризма из 2005. године. Овом се Директивом утврђују минимална правила у погледу дефиниције кривичних дјела и санкција у подручју кривичних дјела тероризма, кривичних дјела повезаних с терористичком групом и кривичних дјела повезаних с терористичким активностима, као и мјере заштите жртава тероризма те подршке и помоћи тим жртвама. У том смислу утврђују се двије групе кривичних дјела: прва, кривична дјела тероризма и кривична дјела повезана са терористичком групом и друга, кривична дјела повезана са терористичким активностима. Општим одредбама које се односе на наведена кривична дјела унапређена су правила која се односе на помагање, подстицање и покушај извршења кривичног дјела, кажњавање физичких лица и одговорност правних лица, те олакшавајуће околности уколико учинилац одустане од терористичких активности или пружи управним или правосудним тијелима информације које она иначе не би могла прибавити, помажући им да: спријече или ублаже посљедице кривичног дјела; идентификују или приведу друге учиниоце; пронађу доказе; спријече даља кривична дјела тероризма. Директива укључује додатне одредбе о заштити жртава тероризма, подршци жртвама тероризма те правима жртава тероризма. Наведене одредбе су посебно значајне, јер поред тога што обезбјеђују помоћ и подршку жртвама тероризма у складу са Директивом 2012/29/EU (2012) о успостављању минималних стандарда за права, подршку и заштиту жртава кривичних дјела, омогућавају и права жртава тероризма с боравиштем у другој држави чланица (Direktiva EU 2017/541 (2017)).

Овај документ, како смо навели, сматра се најважнијим правним актом ЕУ у сузбијању тероризма:

Према Директиви (ЕУ) 2017/541 Европског Парламента и Савјета од 15. марта 2017. о сузбијању тероризма и замјени Оквирне одлуке Савјета 2002/475/ПУР и о измјени Одлуке Савјета 2005/671/ПУР, утврђује се:

ГЛАВА II.

КРИВИЧНА ДЈЕЛА ТЕРОРИЗМА И КРИВИЧНА ДЈЕЛА ПОВЕЗАНА С ТЕРОРИСТИЧКОМ ГРУПОМ

Члан 3.

Кривична дјела тероризма

1. Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбијеле да се слједећа намјерна дјела, како су дефинисана према националном праву као кривична дјела, која због своје природе или контекста могу озбиљно наштетити земљи или међународној организацији, дефинишу као кривична дјела тероризма ако су учињена с једним од циљева наведених у ставу 2.:
 - a. напади на живог лица који могу проузроковати смрт;
 - b. напад на физички интегритет лица;
 - c. отмица или узимање талаца;
 - d. наношење великих разарања владином или јавном објекту, систему превоза те инфраструктурном објекту, укључујући информацијски систем, фиксној платформи смјештеној на епиконтиненталном појасу те неком јавном мјесту или приватном власништву, која могу угрозити људске животе или довести до великог економског губитка;
 - e. противправно одузимање ваздухоплова, бродова или других средстава јавног или теретног превоза;
 - f. производња, посједовање, стицање, превоз, набавка или употреба експлозива или оружја, између осталог хемијског, биолошког, радиолошког или нуклеарног оружја, као и истраживање и развој хемијског, биолошког, радиолошког или нуклеарног оружја
 - g. испуштање опасних твари или изазивање пожара, поплава или експлозија с последицом угрожавања људских живота;
 - h. ометање или прекидање снабдјевања водом, електричном енергијом или било којим другим основним природним ресурсом с последицом угрожавања људских живота;

- i. незаконито ометање система, како је наведено у члану 4. Директиве 2013/40/EU Европског парламента и Савјета, у случајевима у којима се примјењује члан 9. става 3. или члан 9. става 4. тачка (б) или (ц) те директиве и незаконито ометање података, како је наведено у члану 5. те директиве, у случајевима у којима се примјењује члан 9. став 4. тачка (ц) те директиве;
 - ј. пријетња учињења било којег од дјела наведених у тачкама од (а) до (и).
2. Циљеви из става 1. су сљедећи:
- а. озбиљно застрашивање становништва;
 - б. противправно присиљавање органа власти или међународне организације на чињење или нечињење било које радње;
 - с. озбиљна дестабилизација или уништавање основних политичких, уставних, економских или друштвених структура неке земље или међународне организације.

Члан 4.

Кривична дјела повезана с терористичком групом Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбиједиле да следећа дјела, када су учињена намјерно, буду кажњива као кривична дјела:

- а. вођење терористичке групе;
- б. учествовање у актвностима терористичке групе, између осталог прикупљањем информација или материјалних средстава или финансирање њених активности на било који начин, знајући за чињеницу да ће такво учествовање допринијети криминалним активностима терористичке групе.

ГЛАВА III.

КРИВИЧНА ДЈЕЛА ПОВЕЗАНА С ТЕРОРИСТИЧКИМ АКТИВНОСТИМА

Члан 5.

Јавно подстицање на чињење кривичног дјела тероризма Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбиједиле да ширење неке поруке или чињење неке поруке јавно доступном на други начин, било којим средствима, на интернету или изван њега, с намјером подстицања на чињење неког од кривичних дјела наведених у члану 3. ставу 1. тачкама од (а) до (и), ако се таквим понашањем директно или индиректно, на примјер величањем

терористичких дјела, заговара чињења кривичних дјела тероризма, узрокујући на тај начин опасност од могућности чињења једног или више таквих кривичних дјела, буде кажњиво као кривично дјело када је учињено намјерно.

Члан 6.

Регрутовање за тероризам

Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбједиле да врбовање другог лица за чињење или допринос чињењу неког од кривичних дјела наведених у члану 3. ставу 1. тачкама од (а) до (и) или у члану 4. буде кажњиво као кривично дјело када је учињено намјерно.

Члан 7.

Пружање обуке за тероризам

Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбједиле да давање упутстава о изради или употреби експлозива, ватреног оружја или другог оружја или штетних или опасних твари, или о другим посебним методама или техникама, у сврху чињења или доприноса чињењу неког од кривичних дјела наведених у члану 3. ставу 1. тачкама од (а) до (и), знајући да се стечене вјештине намјеравају употребити у такву сврху, буде кажњиво као кривично дјело када је учињено намјерно.

Члан 8.

Похађање обуке за тероризам

Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбједиле да примање упутстава о изради или употреби експлозива, ватреног оружја или другог оружја или штетних или опасних твари, или о другим посебним методама или техникама, у сврху чињења или доприноса чињењу неког од кривичних дјела наведених у члану 3. ставу 1. тачкама од (а) до (и), буде кажњиво као кривично дјело када је учињено намјерно.

Члан 9.

Путовање у сврху тероризма

1. Свака држава чланица предузима потребне мјере како би обезбједила да путовање у земљу која није чланица Уније у сврху чињења или доприноса чињењу кривичног дјела тероризма како је наведено у члану 3., ради учествовања у активностима терористичке групе знајући за чињеницу да ће се тим учествовањем допринијети криминалним активностима те групе

како је наведено у члану 4. или ради пружања или похађања обуке за тероризам како је наведено у члановима 7. и 8., буде кажњиво као кривично дјело када је учињено намјерно.

2. Свака држава чланица предузима потребне мјере како би обезбиједила да неко од сљедећих понашања буде кажњиво као кривично дјело када је учињено намјерно:
 - a. путовање у ту државу чланицу у сврху чињења или доприноса чињењу кривичног дјела тероризма како је наведено у члану 3., ради учествовања у активностима терористичке групе знајући за чињеницу да ће се тим учествовањем допринијети криминалним активностима те групе како је наведено у члану 4. или ради пружања или похађања обуке за тероризам како је наведено у члановима 7. и 8.; или
 - b. припремне радње које предузме лице које улази у ту државу чланицу с намјером чињења или доприноса чињењу кривичног дјела тероризма како је наведено у члану 3.

Члан 10.

Организовање или другачије олакшавање путовања у сврху тероризма

Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбиједиле да свака радња организације или олакшавања којом се било којем лицу помаже у путовању у сврху тероризма, како је наведено у члану 9. ставу 1. и члану 9. ставу 2. тачки (а), знајући да је тако пружена помоћ намијењена у ту сврху, буде кажњива као кривично дјело када је учињено намјерно.

Члан 11.

Финансирање тероризма

1. Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбиједиле да стављање на располагање или прикупљање средстава на било који начин, директно или индиректно, с намјером њихове употребе или знајући да ће се она у цијелости или дјелимично употребити за чињење или допринос чињењу било којег од кривичних дјела из чланова од 3. до 10. буде кажњиво као кривично дјело када је почињено намјерно.
2. Ако се финансирање тероризма из става 1. овог члана односи на било које од кривичних дјела утврђених у члановима 3., 4. и 9., није нужно да се средства заиста употребе, у цијелости или дјелимично, за чињење или допринос чињењу било којег од наведених кривичних дјела нити се захтијева да учинилац зна

за које се одређено кривично дјело или кривична дјела средства намјеравају употребити.

Члан 12.

Друга кривична дјела повезана с терористичким активностима Државе чланице предузимају потребне мјере како би обезбиједиле да кривична дјела повезана с терористичким активностима обухватају следећа намјерна дјела:

- a. тешку крађу с циљем чињења неког од кривичних дјела наведених у члану 3.;
- b. изнуду с циљем чињења неког од кривичних дјела наведених у члану 3.;
- c. изразу или употребу лажних административних исправа с циљем чињења неког од кривичних дјела наведених у члану 3. ставу 1. тачкама од (а) до (и), члану 4. тачки (б) и члану 9.

Поред наведеног, данас се циљеви ЕУ у борби против тероризма остварују спровођењем мјера предвиђених у Стратегији ЕУ против тероризма (2005)⁶⁸. Циљ наведеног документа је глобална борба против тероризма, уз поштовање људских права: “те стварање сигурније Европе, уз омогућавање њеним грађанима да живе на подручју на којем владају слобода, безбједност и правда”. Стратегија се остварује кроз четири стуба дјеловања: превенција, заштита, прогон и одговор. Превенција тероризма обухвата дјеловање на услове и узроке који погодују тероризму, заштита се састоји у заштити грађана и инфраструктуре те смањењу изложености терористичким нападима, прогон подразумијева мјере кривично-правне принуде (кривично гоњење и процесуирања лица и субјеката повезаних с тероризмом) док одговор значи неутралисање посљедица од терористичког напада. Један од приоритета посљедњих година у подручју борбе против тероризма јесте утврђивање и рјешавање фактора који доприносе радикализацији, као и процеса којима се појединци регрутују за извођење терористичких аката. У ту сврху, Европски савјет је 2005. године усвојио Стратегију ЕУ за борбу против радикализације и регрутовања терориста (2005). Поред наведеног, а у свјетлу нових трендова као што су појава изолованих појединаца и страних бораца или све већи потенцијал друштвених медија у мобилизацији и комуникацији, Савјет је 2014. године усвојио Ревидирану Стратегију ЕУ против радикализације и регрутовања (2014), којом је предвидио низ смјерница за

⁶⁸ Стратегија Европске уније за борбу против тероризма (2005) представља први стратешки документ ЕУ који је директно третирао подручје борбе против тероризма ЕУ као и земаља чланица. До сада је неколико пута допуњаван, а и даље представља главни механизам спречавања и сузбијања тероризма.

ревизију основног документа, а којима се утврђује мјере које треба да проведу државе чланице и ЕУ. Коначно, План противтерористичке стратегије за Сирију и Ирак с посебним тежиштем на питање страних бораца (2015) усвојен је 2015. године, а као приоритет дјеловања постављено је спречавање пристизања нових страних терористичких бораца као и спречавање даљег ширење пријетње изван граница Сирије и Ирака. Такође, у том подручју, ЕУ ради на изради правног оквира којим би се регулисала употреба података из регистра путника (PNR) за потребе извршавања законодавства⁶⁹, те предузима активности на спречавању радикализације путем онлајн платформи⁷⁰. Поред тога, координација између агенција за спровођење закона и правосудних органа у оквиру ЕУ и међународна сарадња⁷¹ су неопходни да се обезбиди ефикасност борбе против међународног тероризма. У том смислу развија посебна правила која се тичу размјене информација и унапређења база података⁷² на нивоу ЕУ. Током 2018. године ЕУ је усвојила два нова документа која имају за циљ стварање нових предуслова за унапређење борбе против тероризма. То су Одлука Савјета (2018/889) о одобравању Конвенција Савјета Европе о спречавању тероризма, СЕТС бр. 196 (2005)⁷³ и Резолуција о хитности нових мјера за борбу против међународног тероризма (2018/С 415/04) која садржи 20 ставова и препорука државама чланицама⁷⁴.

⁶⁹ Тако је 2016. године усвојена Директива о употреби података из регистра путника (PNR) (2016) у сврху спречавања, откривања, истраге и кривичног прогона учинилаца кривичних дјела тероризма и тешких кривичних дјела (2016/681), који има циљ регулисање преноса података за путнике на међународним летовима, као и обраду тих података коју обављају надлежна тијела. Циљеви су ове Директиве, међу осталим, обезбједити сигурност, заштитити животе и безбједности лица те успоставити правни оквир за заштиту података из PNR-а у погледу њихове обраде коју проводе надлежна тијела.

⁷⁰ У септембру 2018. године, Комисија је предложила нова правила за заустављање ширења терористичких садржаја на интернету. Мјере, између осталог, укључују рок од једног сата за уклањање садржаја након налога за уклањање од стране националних надлежних органа. Поред тога, у децембру 2018. године Европски савјет је усвојио Приједлог Уредбе Европског парламента и Савјета о спречавању ширења садржаја терориста на интернету.

⁷¹ На међународном плану ЕУ развија сарадњу с другим међународним и регионалним организацијама, као што су УН, Савјет Европе, ОЕБС, Лига арапских држава и други, на изградњи међународног консензуса и унапређењу међународних стандарда у борби против тероризма. Такође, развија сарадњу са другим државама, посебно на Западном Балкану, Африци (Сахел, Сјеверна Африка, Рог Африке), Блиском Истоку, Сјеверној Америци и Азији.

⁷² На примјер, 2017. године, Савјет је усвојио нова Правила за јачање шенгенског информационог система (SIS).

⁷³ Разлози одобравања Конвенције Савјета Европе о спречавању тероризма су у вези с питањима која су у надлежности Уније у мјери у којој се Конвенцијом може утицати на та заједничка правила или измијенити њихово подручје примјене.

⁷⁴ Препоруке су усмјерене на спречавање радикализације и регрутовања за тероризам, проблема радикализације у затворским установама, реинтеграције повратника са страних ратишта,

Посебно подручје у којем ЕУ предузима систематичне активности је спречавање прања новца и финансирање тероризма. Ове активности предузима још од 2004. године када је Европска комисија у свом Саопштењу 2004. године (СОМ/2004/0700 final) препоручила мјере у превенцији тероризма и спречавању прања новца, укључујући мјере за побољшавање размјене информација, те транспарентним праћењем финансијских токова новца. Након тога, Европска унија је 2005. године донијела прву Директиву о спречавању употребе финансијских система у сврху прања новца и финансирања тероризма (2005/60/EZ) којом се дефинише прање новца и финансирање тероризма, утврђују обавезе држава чланица и утврђује обавеза успостављања финансијско обавјештајних одјелења у државама чланицама. Затим се Директивом о спречавању кориштења финансијског система у сврху прања новца или финансирања тероризма (2015/849) усвојеном 2015. године успоставља ефикасан и свеобухватан правни оквир за рјешавање питања прикупљања новца или имовине у терористичке сврхе тако што се од држава чланица захтијева да препознају, разумију и смање ризике повезане с прањем новца и финансирањем тероризма. Она је измјењена новом Директивом из 2018. године (2018/843) која је усвојена: “како би се држао корак с трендовима који се мијењају, а ради предузимања додатних мјере с циљем обезбјеђења веће транспарентности финансијских трансакција, корпоративних и других правних субјеката, као и трустова и правних аранжмана који имају структуру или функције сличне трусту („слични правни аранжмани”), с циљем побољшања постојећег превентивног оквира и дјелотворније борбе против финансирања тероризма”. Нова правила имају за циљ спречавање кориштења финансијског система за финансирање криминалних активности и јачање правила транспарентности како би се спријечило масовно прикривање средстава. На овај документ надовезује се Директива 2018/1673 Европског парламента и Савјета од 23. октобра 2018. о борби против прања новца казненоправним средствима, чији је циљ инкриминација прање новца ако је учињено с намјером и са знањем да је имовина стечена криминалном активношћу⁷⁵. Значајно је навести и Комуникацију Комисије Европском парламенту и Савјету о Акционом плану за јачање борбе против финансирања тероризма (СОМ(2016) 50 final) која је усвојена 2016. године. Њоме су утврђена два главна правца дјеловања: први, како појачати напоре за откривање и спречавање кретања средстава и друге имовине терористичких организација и оних који их подржавају; други, како обезбједити да финансијске трансакције, кад

јачања институционалног оквира против прања новца и финансирања тероризма, спречавања злоупотребе савремених технологија у терористичке сврхе, итд.

⁷⁵ У том контексту у овој Директиви не би требало разликовати ситуације у којима је имовина стечена директно од криминалне активности и ситуације у којима је стечена индиректно од криминалне активности, у складу са широком дефиницијом „имовинске користи” како је утврђена у Директиви 2014/42/EU Европског парламента и Савјета.

год је то могуће, послуже агенцијама за спровођење закона да лоцирају терористе, те да их спријече у чињењу кривичних дјела и други, како додатно дестабилисати изворе прихода терористичких организација ограничавањем њихове способности прикупљања средстава (Simović, Šikman, 2017a: 152).

Исто тако, на нивоу ЕУ створени су правни основи за заштиту критичне инфраструктуре од тероризма. Тако је 2004. године Европска комисија усвојила Комуникацију о заштити критичне инфраструктуре у борби против тероризма (СОМ(2004)702), у којој се износе приједлози о томе шта би Европи омогућило боље спречавање терористичких напада који захватају критичне инфраструктурне објекте, унапређење њене припремљености за такве случајеве и спремности да на њих одговори. Након тога је Европска комисија 2005. усвојила Зелену карту о Европском програму заштите критичне инфраструктуре (СОМ(2005)576), у којој се нуде могућа рјешења за успостављање програма и формирање Информативне мреже за узбуђивање везано уз критичну инфраструктуру. Након тога, 2006. године усвојен је Европски програм заштите критичне инфраструктуре (СОМ(2006)786) чији је општи циљ побољшавање заштите кривичне инфраструктуре у Европској унији кроз имплементацију европског законодавства које се односи на наведену област. Потом је Савјет Европске уније усвојио 2008. године Директиву о утврђивању и означавању европске критичне инфраструктуре и процјени потребе побољшања њене заштите (2008/114/ЕС) којом се дефинише критична инфраструктура, успоставља се поступак за утврђивање и означавање европске критичне инфраструктуре и заједнички приступ процјени потребе побољшања заштите такве инфраструктуре како би се допринијело заштити људи, као и допуни постојећих мјера заштите критичне инфраструктуре (Simović, Šikman, 2017a: 153).

У посматраном периоду, 2016. године ступио је на снагу и нови правни оквир Европола, којим је ово тијело успостављено као Агенција ЕУ за сарадњу тијела за извршавање законодавства (2016/794), са знатно ојачаним ингеренцијама када је у питању сузбијање тероризма. Наиме, надлежност Европола обухвата организовани криминал, тероризам и друге облике тешког криминала, а који захватају двије или више држава чланица на такав начин да се због обима, важности и посљедица кривичних дјела захтијева заједнички приступ држава чланица (Regulation (EU) 2016/794). У јануару 2016. године, у оквиру Европола, успостављен је Европски центар за борбу против тероризма (ЕСТС) као платформа путем које државе чланице могу појачати размјену информација и оперативну сарадњу у погледу праћења и истраживања страних терористичких бораца, трговине незаконитим ватреним оружјем и финансирања тероризма. Поред Европола, још једна агенција има значајне надлежности када је у питању сузбијање тероризма, а то је Агенција ЕУ за сарадњу у кривичном правосуђу – Eurojust. Новом Уредбом из 2018. године (2018/1727) задатак Eurojust је да унапређује и јача координацију и сарадњу

између националних тијела надлежних за истрагу и кривични прогон у вези с тешким кривичним дјелима за која је Eurojust надлежан⁷⁶, када та кривична дјела погађају двије или више држава чланица или захтијевају заједнички кривични прогон, на основу радњи које су спровела и информација које су прибавила тијела државна чланица, Европол, EPPO i OLAF (Regulation (EU) 2018/1727). На крају, треба навести да од 2004. године на основу Декларације Европског савјета о борби против тероризма (2004), у оквиру ЕУ дјелује Координатор за борбу против тероризма (Counter-Terrorism Coordinator – CTC), чији је задатак ојачавање и координисање свих инструмената који су на располагању ЕУ, као и праћење спровођења Стратегије Европске уније о борби против тероризма⁷⁷.

2.3. Правни оквир Савјета Европе против тероризма

Савјет Европе, као најстарија регионална организација на европском континенту (основан 1949. године), више од четрдесет година даје свој допринос у борби против тероризма, прије свега јачањем законских мјера против тероризма, заштити основних вриједности и олакшавањем међународне сарадње. У том смислу, могу се издвојити пет правних инструмената који директно третирају подручје борбе против тероризма (Simović, Šikman, 2017a: 168), а то су: Европска конвенција о спречавању тероризма, ETS бр. 090 из 1977. године, Додатни протокол Европској конвенцији о спречавању тероризма, ETS бр. 190 из 2003. године, Конвенција Савјета Европе о спречавању тероризма, CETS бр. 196 из 2005. године, Додатни протокол Конвенцији Савјета Европе

⁷⁶ У прилогу 1. дат је попис врста тешких кривичних дјела које је Eurojust надлежан рјешавати у складу с чл. 3. ст. 1. поменуте Уредбе, и то: тероризам, организовани криминал, трговина дрогом, активности прања новца, кривична дјела у вези с нуклеарним и радиоактивним тварима, кријумчарење имиграната, трговина људима, кривична дјела повезана са моторним возилима, убиство и тешка тјелесна повреда, незаконита трговина људским органима и ткивом, отмица, противправно одузимање слободе и узимање талаца, расизам и ксенофобија, разбојништво и тешка крађа, незаконита трговина културним добрима, укључујући старине и умјетничка дјела, превара и обмана, кривична дјела против финансијских интереса Уније, трговање на основу повлаштених информација и манипулисањем финансијским тржиштем, рекетирање и изнуда, кривотворење и пиратство производа, кривотворење административних исправа и трговање њима, кривотворење новца и средстава плаћања, високотехнолошки криминалитет, корупција, незаконита трговина оружјем, муницијом и експлозивима, незаконита трговина угроженим животињским врстама, незаконита трговина угроженим биљним врстама и сортама, кривична дјела против околине, укључујући онечишћење с бродова, незаконита трговина хормонским тварима и другим стимулансима раста, полно злостављање и полно искориштавање, укључујући материјале који приказују злостављање дјецe и наговарање дјецe у сексуалне сврхе, геноцид, злочини против човјечности и ратни злочини (Regulation (EU) 2018/1727).

⁷⁷ Више информација о овом тијелу доступно путем интернета Counter-Terrorism Coordinator (<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/>)

о спречавању тероризма, CETS бр. 217 из 2015. године, и Конвенција Савјета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, CETS бр. 198 из 2005. године. Поред наведених, постоје и остала документа (конвенције, препоруке, резолуције) Савјета Европе која третирају област сузбијања тероризма, а који су усвајани од стране ове организације (види опширније: Council of Europe, Counter-terrorism, Legal Instruments, n.d.).

Данас се као најзначајнији правни документ Савјета Европе сматра Конвенција Савјета Европе о спречавању тероризма (CETS бр. 196), која је усвојена у Варшави 16. маја 2005. године, а ступила је на снагу 1. јуна 2007. године и Додатни протокол уз ову Конвенцију (CETS, бр. 217) усвојеног 22. октобра 2015. године у Риги. Конвенција има за циљ побољшање националних политика и стратегија за борбу против тероризма на домаћем нивоу, уз истовремено олакшавање ефикасне међународне сарадње и узајамне правне помоћи у кривичним стварима. Њена сврха је да се појачају напори страна уговорница у спречавању тероризма и његових негативних посљедица по цјеловито уживање људских права, посебно права на живот, и помоћу мјера које треба да буду предузете на националном нивоу, и кроз међународну сарадњу, уз дужну пажњу посвећену примјени вишестраним или двостраним уговорима или споразумима међу странама уговорницама (чл. 2). На државном нивоу очекује се унапређење националне политике и стратегије борбе против тероризма, укључују и размјену информација, побољшање физичке заштите лица и објеката и јачање обуке и планова за координацију у ванредним ситуацијама по грађанство (чл. 3), док се на међународном нивоу успоставља обавеза помагања или изручења међу земљама и подстичу спонтане информације у вези с терористичким казним дјелима (чл. 4). За имплементацију у национално кривично законодавство, посебно су значајне одредбе из чл. 5 Јавно подстицање у циљу извршавања кривичног дјела тероризма, чл. 6 Регрутовање за тероризам и чл. 7 Обука за тероризам.

Конвенција Савјета Европе о спречавању тероризма, CETS бр. 196,
16. мај 2005. године, Варшава:

Члан 5

Јавно подстицање у циљу извршења терористичког кривичног
дјела

1. У смислу ове конвенције “јавно подстицање у циљу извршења кривичног дјела тероризма” означава ширење или достављање на неки други начин поруке јавности, у намјери подстицања на извршење терористичког дјела, када такво понашање, без обзира на то да ли је ту присутно или није присутно непосредно

- залагање за кривична дјела тероризма, изазива опасност да би једно или више таквих дјела могло бити почињено.
2. Свака страна уговорница треба да усвоји мјере које би биле потребне да се јавно подстицање на извршење терористичких дјела, дефинисано у ставу 1. када је почињено незаконито и намјерно, третира као кривично дјело сходно домаћем законодавству.

Члан 6

Регрутовање за тероризам

1. У смислу ове конвенције, “регрутовање за тероризам” означава подстрекивање другог лица да почини кривично дјело тероризма или да учествује у извршењу таквог дјела, или да ступи у удружење или групу, како би допринијело да то удружење или група почини једно или више терористичких дјела.
2. Свака страна уговорница треба да усвоји мјере које би биле потребне да се регрутовање за тероризам, дефинисано у ставу 1. када је почињено незаконито и намјерно, третира као кривично дјело сходно домаћем законодавству.

Члан 7

Обука за тероризам

1. У смислу ове конвенције, “обука за тероризам” означава давање упутстава за производњу или коришћење експлозива, ватреног оружја или другог оружја или штетних или опасних материја, или за друге специфичне методе или технике, у циљу извршења или доприношења извршењу кривичних дјела тероризма, уз свијест о томе да ће вјештине којима се лице подучава бити коришћене у ту сврху.
2. Свака страна уговорница треба да усвоји мјере које би биле потребне да се обука за тероризам, дефинисана у ставу 1. када је почињена незаконито и намјерно, третира као кривично дјело сходно домаћем законодавству.

Да би једно дјело представљало кривично дјело у смислу чл. од 5 до чл. 7 ове Конвенције, није нужно да кривично дјело тероризма буде стварно учињено (чл. 8). Конвенција садржи и друге одредбе које се односе на инкриминацију претходно наведених кривичних дјела, односно: утврђивање одговорности правних лица, услова за санкције и казне, обвезу вођења истраге и кривичног гоњења и правила надлежности; обезбјеђивање поштовања обавезе заштите људских права, посебно права на слободу изражавања, удруживања и вјероисповијести те начела пропорционалности и пружање заштите, обештећење и помоћ жртвама тероризма. Поред тога, посебно су значајна питања изручења

и кривичног гоњења, којима је прописано да ће се кривично гоњење спровести без одлагања (чл. 18 ст. 1) или уколико постоје услови извршиће се условно изручење или предаја, што ће се сматрати довољним за испуњавање обавеза из става 1. (чл. 18 ст. 2). С тим у вези наведена је и клаузула о изузећу политичких кривичних дјела (чл. 20), што значи да замољена земља неће одбити изручење или пружање узајамне правне помоћи из разлога што се кривично дјело односи на политичко кривично дјело или је у вези с политичким кривичним дјелом или је политички мотивисано у замољеној држави, осим ако замољена држава не придржи право непримјењивања те клаузуле изјавом, а то је могућност за коју су Конвенцијом постављена строга ограничења. Дискриминишућа клаузула значи да замољена земља може одбити изручење или пружање узајамне помоћи ако има основаних разлога вјеровати сљедеће: намјера да се лице кривично прогони и кажњава због терористичког кривичног дјела заправо је дискриминација на темељу његове расе, вјерске припадности, националности, етничког поријекла или политичког увјерења; или том лицу пријети ризик од кршења њезиних основних права у земљи која је упутила захтјев.

Узимајући у обзир пораст терористичких активности, а посебно проблем страних терористичких бораца, Комитет министара земаља чланица Савјета Европе је 2015. године усвојио Додатни Протокол Конвенције Савјета Европе о спречавању тероризма, (CETS бр. 217). Сврха овог документа јест допуна одредби Конвенције Савјета Европе о спречавању тероризма (CETS бр. 196), у погледу криминализације нових кривичних дјела повезаних са тероризмом, чиме се повећавају настојања страна у спречавању тероризма и његових негативних ефеката на потпуно остваривање људских права, нарочито права на живот, мјерама које треба предузети на националном нивоу и у оквиру међународне сарадње, узимајући у обзир постојеће примјерљиве мултилатералне или билатералне уговоре или споразуме међу странкама. Документом су обухваћене и мјере за подстицање међународне сарадње, укључујући мрежу за брзу размјену информација о тероризму⁷⁸.

Додатни протокол Конвенцији Савјета Европе о спречавању
тероризма, CETS бр. 217, од 01. јун 2015. године, Рига:

Члан 2

Учествовање у активностима удружења или групе у терористичке
сврхе

1. За потребе овог Протокола „учествовање у активностима удружења или групе у терористичке сврхе” значи учествовање у

⁷⁸ Тако је на основу чл. 7 Додатног протокола током 2016. године успостављана 24/7 мрежа за размјену полицијских информација у вези са страним терористичким борцима.

активностима удржења или групе у сврху чињења или доприноса чињењу једног или више кривичних дјела тероризма тог удржења или групе.

2. Свака странка доноси мјере које су потребне како би се „учествовање у активностима удружења или групе у терористичке сврхе”, како је дефинисано у ставу 1., ако је учињено противзаконито и намјерно, у њеном националном праву прогласило кривичним дјелом.

Члан 3

Похађање обуке за терористичке активности

1. За потребе ове Конвенције „похађање обуке за терористичке активности” значи примање упутстава од другог лица, укључујући стицање знања или практичних вјештина, за израду или употребу експлозива, ватреног или другог оружја те штетних или опасних твари, или за друге посебне методе или технике, у сврху чињења или доприноса чињењу кривичног дјела тероризма.
2. Свака странка доноси мјере које су потребне како би се „похађање обуке за терористичке активности”, како је дефинисано у ставу 1, ако је почињено противзаконито и намјерно, у њеном националном праву прогласило кривичним дјелом.

Члан 4

Путовање у иностранство ради терористичких активности

1. За потребе овог Протокола „путовање у иностранство ради терористичких активности” значи путовање у државу које путник није држављанин нити у њој борави у сврху чињења кривичног дјела тероризма, доприносу његовог чињења или учествовања у његовом чињењу или пружања или примања обуке за терористичке активности.
2. Свака странка донијеће мјере које су потребне како би се „путовање у иностранство ради терористичких активности”, како је дефинисано у ставу 1, с њеног државног подручја или њених држављана, ако је чињено противзаконито и намјерно, у њеном националном праву прогласило кривичним дјелом. При том свака странка може одредити услове које захтијевају њена уставна начела и који су у складу с њима.
3. Свака странка доноси и мјере које су потребне како би се намјера чињења кривичног дјела, како је утврђено овим чланом, у њезином националном праву и у складу с њим прогласила кривичним дјелом.

Члан 5

Финансирање путовања у иностранство ради терористичких активности

1. За потребе овог Протокола „финансирање путовања у иностранство ради терористичких активности” значи обезбјеђивање или прикупљање, на било који начин, директно или индиректно, средстава којима се потпуно или дјелимично било којем лицу омогућава путовање у иностранство ради терористичких активности, како је дефинисано у члану 4. ставу 1. овог Протокола, знајући да су средства у потпуности или дјелимично намијењена тој сврси.
2. Свака странка доноси мјере које су потребне како би се „финансирање путовања у иностранство ради терористичких активности”, како је дефинисано у ставу 1, ако је почињено противзаконито и намјерно, у њезином националном праву прогласило кривичним дјелом.

Члан 6

Организовање или другачије олакшавање путовања у иностранство ради терористичких активности

1. За потребе овог Протокола, „организовање или другачије олакшавање путовања у иностранство ради терористичких активности” значи сваки чин организације или олакшавања којим се било којем лицу помаже у путовању у иностранство ради терористичких активности, како је дефинисано у члану 4. ставу 1. овог Протокола, знајући да је та помоћ пружена ради терористичких активности.
2. Свака странка доноси мјере које су потребне како би се „организовање или другачије олакшавање путовања у иностранство ради терористичких активности”, како је дефинисано у ставу 1, ако је почињено противзаконито и намјерно, у њеном националном праву прогласило кривичним дјелом.

Поред наведених, још четири документа Савјета Европе од директног су значаја за сузбијање и спречавање тероризма. Тако, Декларацијом под називом “Уједињени у принципима у борби против насилног екстрмизма и радикализма као увода у тероризам” (СМ(2015)74) из 2015. године, упозорава се да је тероризам трајна опасност и наглашава да: “Савјет Европе више него икад мора посипјешивати и бранити начела на којима почива”. Такође, Декларацијом се осуђује тероризам у свим видовима и појавама, ко год, било гдје и из којих

год разлога да их је починио, те се изражава одлучност одговора тероризму, уз поштовање људских права, које ће и даље остати темељ дјеловања Савјета Европе. Акциони план дјеловања Савјета Европе (СМ(2015)74) из 2015. године је усмјерен на то да се екстремизам и индокринација с циљем насиља спријече у школама, затворима и на интернету. Овај план обухвата заједничко дјеловање на сузбијању тероризма, утврђивање норми, помоћ и сарадњу, те размјену искустава. Поред тога, Савјет Европе је 2017. године усвојио Препоруку СМ/Rec(2017)6 Комитета министара државама чланицама о “специјалним истражним техникама” у вези са тешким кривичним дјелима, укључући кривична дјела тероризма, а 2018. године Препоруку СМ/Rec(2018)6 Комитета министара државама чланицама о терористима који дјелују сами. Препоруком о специјалним истражним техникама из 2017. године замјењује се документ са идентичним називом из 2005. године, при чему њен опсег сада обухвата, поред осталог, примјену посебних истражних радњи и у финансијским истрагама, као и тзв. “сајбер” истрагама. Препорука о терористима који дјелују сами из 2018. године има за циљ да се државе чланице усмјеравају у увођењу мјера које могу бити најефикасније у рјешавању феномена “усамљених терориста”⁷⁹, укључујући спречавање свих облика радикализације која води ка тероризму.

Једна од посебних активности јесте и развијање Стратегије за борбу против тероризма Савјета Европе 2018-2022 (СМ(2018)86). Циљеви наведеног документа могу се изразити корз превенцију, кривично гоњење и заштиту од тероризма. Превенција тероризма укључује бројне мјере, чији је циљ спречавање радикализације која води ка тероризму, укључујући борбу против регрутовања, обуке, ширења терористичке идеологије и финансирања тероризма. Кривично гоњење у случајевима тероризма подразумијева да се терористичка дјела почињена у Европи или у иностранству истражују на најефикаснији и најбржи могући начин, укључујући дјелотворну судску и међународну сарадњу, примјењујући принцип *aut dedere aut iudicare*, при томе поштујући људска права и владавину права. Заштита од тероризма обухвата мјере којима се обезбјеђује безбједност људи и њихове имовине, заштита потенцијалних мета терористичких напада, укључујући критичну инфраструктуру и јавне просторе, као и пружање помоћи и подршке жртвама тероризма. Исто тако Савјет Европе тренутно развија инструменте који омогућавају ефикасније дјеловање против

⁷⁹ Према наведеној Препоруци “усамљени терориста” је свако лице које припрема или изврши терористичко кривично дјело како је дефинисано чл. 1 Конвенције Савјета Европе о спречавању тероризма (СЕТС бр. 196): (i) без учешћа или подстрекавања, подучавања, подршке или на неки други начин повезан са терористичким удружењем или групом; или (ii) док дјелује самостално у припреми или извршењу терористичког дјела, ипак се подстиче, упућује, подржава или на неки други начин повезује с терористичким удружењем или групом, укључујући и путем интернета (чл. 2).

транснационалног организованог криминала и размјену најбољих пракси и заједничких приступа који су корисни у борби против организованог криминала и терористичких активности⁸⁰.

Све наведене активности у вези са спречавањем и сузбијањем тероризма Савјет Европе координира путем међувладиног тијела под називом Одбор Савјета Европе за борбу против тероризма (Council of Europe Committee on Counter-Terrorism – CDCT)⁸¹. Његов задатак је да развија одговарајуће практичне инструменте као што су препоруке и смјернице за државе чланице у борби терористичких активности. Исто тако пружа платформу за профиле држава чланица у вези са законодавним и институционалним оквиром борбе против тероризма, те помаже у размјени најбољих пракси и промовише ефикасну примјену инструмената Савјета Европе који се користе у спречавању и сузбијању тероризма (Council of Europe Committee on Counter-Terrorism, CDCT).

3. Тероризам и кривично право

Тероризам је предмет кривичног права у оном дијелу који се тиче прописивања одређених понашања, која се означавају као кривична дјела тероризма, као и кривичних санкција за та дјела, те услова за њихову примјену према учиниоцима кривичних дјела. Из самог Кривичног закона БиХ [КЗ БиХ] произилази да се прописивање кривичних дјела и врсте и распона кривично-правних санкција заснива на неопходности примјене кривичноправне принуде и њеној сразмјерности јачини опасности за личне слободе и права човјека, те друге основне вриједности (чл. 2 ст. 2). То значи да је циљ наведених кривично-правних инкриминација пружање правне заштите најзначајнијим добрима и

⁸⁰ У ту сврху до сада су одржане три конференције о тероризму и организованом криминалитету. Двије су одржане у шпанском граду Малага, прва у септембу 2014. године, а друга у септембру 2017. године, трећа у Мадриду 2019. године. Поред дискусије о питањима везаним за повезаност организованог криминалитета и тероризма и истраживање реалних стратегија за спречавање и сузбијање тероризма и организованог криминалитета, различите сесије конференција покушале су да утврде како релевантни актери могу да раде заједно како би подијелили искуства, размијенили информације, развили практичне стратегије за транснационалне сарадњу, и побољшати координацију одговора органа за спровођење закона. Трећа конференције тематски је обухватала питања вођења кривичних поступака против страних терористичких бораца, укључујући њихову ефикасност, поштовање гарантованих људских права и слобода, итд. (види опширније: Council of Europe, 2019, 2014, 2007).

⁸¹ Овај Одбор фактички постоји од 2001. године када је дјеловао као међувладино експертско тијело под називом Мултидисциплинарна група за међународно дјеловање против тероризма (Multidisciplinary Group on International Action against Terrorism - GMT). Након тога, 2003. године формиран је Комитет експерата за тероризам (Committee of Experts on Terrorism – CODEXTER) којем је циљ координисање активности Савјета Европе против тероризма. Од 2018. године дјелује под садашњим називом.

вриједностима од понашања која их повређују и угрожавају, што је у суштини и основна сврха кривичног законодавства (Стојановић, 2009: 3). Ипак, треба водити рачуна да кривично право има и другу, тзв. гарантивну функцију која се састоји у томе да обезбиједи заштиту грађанима и од саме државе и њених органа у примјени кривичног права, дакле и од самог кривичног права (Бабић, 2008: 22). Због тога је питање одређивања улоге кривичног законодавства, тј. одређивање његових граница, али и питања криминализације и декриминализације од изузетне важности⁸². Управо зато су норме кривичног законодавства које се односе на тероризам под посебним сензибилитетом, при чему се издвајају два, противрјечна циља: први, тежња ка хуманијем приступу у третирању криминалних појава и извшилаца кривичних дјела и други, сузбијању нарочито тешких кривичних дјела, коришћењем (свих) савремених метода и средстава (Simović, Šikman, 2017b: 89). Зато можемо поставити главно питање, а то је: на који начин инкриминисати сва понашања која сматрамо терористичкима, а да задовољимо строге критеријуме кривичног права, прије свега да норме буду у што већој мјери одређене и прецизне (*lex certa*), оправдане и нужне (легитимне), а прописане кривичне санкције праведне и сразмјерне? (Simović, Šikman, 2017c: 118). Поред тога, како би било адекватно кривично законодавство и у функцији превенције тероризма, оно мора бити усклађено са друштвеном стварношћу, релевантним међународним правним актима из ове области, као и да буде примјенљиво, рационално и правично (Вејатовић, 2016: 9). На крају, то је данас и доминантан циљ казнене политике, који у кажњавању уопште, види начин да се оствари превенција и то како у односу на некога ко је већ учинио кривично дјело (специјална превенција) тако и у односу на сваког потенцијалног учиниоца, а то може бити свако лице (генерална превенција) (упореди: Stojanović, 2020: 4).

Јасно је да наведено питање представља изражен изазов за савремено кривично право, јер отвара многе дилеме како у погледу њихове инкриминације (кривични закон – општи и посебни дио) тако и у погледу њиховог доказивања (закон о кривичном поступку). Нарочито је изражен њихов однос са већ постојећим институтима кривичног права, као што су подстрекавање и помагање као облици саучесништва, удруживање више лица за извршење кривичног дјела и слично. Одредбе о тероризму, заправо, одражавају слику савремених кривично-правних система, које данас карактерише и више кажњавања и више превенције истовремено (Soković, 2011: 216). Наиме, строжа казнена политика према

⁸² Основни проблем јесте како оспособити кривично законодавство да у већој мјери остварује превентивну улогу, за разлику од тога да се оно користи за остваривање различитих циљева који су понекада међусобно неспојиви. Заправо, како наводи Стојановић (2011b): “чини се да сузбијање тешких облика криминалитета, инструментима кривичног права све више носи са собом опасности које се могу мјерити са самом опасношћу од тих видова криминалитета” (Stojanović, 2011b).

тероризму јесте резултат званичне политичке реторике која строгим казнама и кажњавањем и за најситније преступе („нула толеранција“ криминала), у времену опште несигурности задобија наклоност јавности⁸³ и задовољава, како то наводи Стојановић (2011b): “неоконзервативну носталгију за класичним ретрибутивизмом” (Stojanović, 2011b: 9). Због тога, постоји јака тенденција да се: “традиционално кривично право усмјерено на остаривање превенције засноване на сразмерној репресији, у новим условима трансформише у безбједносно кривично право усмјерено на отклањање извора опасности” (Stojanović, 2011b). Ипак, наведени изазови не умањују захтјеве да се уваже сва начела и принципи (достигнућа) савременог кривичног права у инкриминисању штетних појава и понашања, те начела и принципи (достигнућа) савременог кривичног процесног права у откривању и доказивању кривице за њихове извршиоце (Simović, Šikman, 2017b: 89). Наравно, увијек треба имати у виду да ово није једини начин сузбијања тероризма, те да поред безбједносно-обавјештајних метода, војног одговара, значајну улогу би требали да имају и неформални субјекти социјалне контроле, као што су различите области образовања, социјалне службе и вјерске институције. Наведено се односи, посебно у условима актуелног облика испољавања тероризма, у којем пресудну улогу има процес радикализације који води ка тероризму, што значи да би доминантан приступ требао бити усмјерен на супротан процес, дерадикализацију. Јасно је да се дерадикализација не може сматрати ресоцијализацијом, као доминантним системом третмана осуђених лица код нас⁸⁴.

У прилог наведених схватања можемо навести став Стојановића и Коларић (2014), наведеног у монографији Кривичноправно сузбијање организованог криминалитета, тероризма и корупције: “И поред широке и оштре кривичноправне репресије, када је у питању тероризам, владајуће је схватање да кажњавање и кривично право имају врло ограничене могућности. Пријетња казном тешко да ће спријечити потенцијалног терористу да изврши терористички чин, а примјена казне, тј. специјална превенција у односу на некога ко је већ извршио терористичко кривично дјело углавном не доводи до промјене његовог става о оправданости онога што чини.

⁸³ “Пунитивна јавност” и “пунитивни популизам”, према Ристивојевићу, означавају: “доношење норми кривичног права под притиском, прије свега јавности (*vox populi*), али и одређеним политичким потребама, што за последицу има популистичку криминалну политику, која може да има дугорочне и штетне последице по кривично право” (Ristivojević, 2013: 322-323).

⁸⁴ Наиме, досадашње искуство показује да ни третман и оспособљавање осуђеника конвенционалних кривичних дјела нису давали очекиване резултате будући да су постављени циљеви били преамбициозни (Stevanović, 2014: 12). Због тога би било илузорно очекивати да ће дати резултат код осуђених лица за тероризам, који су под утиском вјерске индкторинције потпуно сигурни у власита увјерења и ставове.

Ипак, ако ништа друго начело праведности и сразмјерности, као и статисфакција жртава, захтијева кривичноправну репресију. Међутим, претјерана употреба појма тероризам и његово ширење на кривична дјела која не заслужују да буду означена као терористичка може имати штетне посљедице. Није оправдано тежити томе да се кривичним правом покрије као терористичко кривично дјело свака појединачна активност која би се једним широким схватањем тог појма могла тако означити, нити сувише задирати у приватну сферу грађана позивањем на ефикаснију борбу против тероризма” (Stojanović, Kolarić, 2014: 160).

Како тероризам спада у ону групу криминалних феномана чија је динамика јако изражена, што се посебно односи на промјене у његовој структури, онда кривично право добија централно мјесто, са свим предностима и недостацима које са собом носи овај концепт (Stojanović, Kolarić, 2014: 160). Неспорно је да постоје инкриминације које се директно односе на тероризам, али се као проблем манифестује на који начин све радње извршења обухватити описом кривичног дјела, који би требао бити прецизан, јасан и недвосмислен. Зато, кривичноправне теорије посматрају тероризам тако што под тероризам подводе више кривичних дјела која чине једно кривично дјело тероризма (нпр. убиство, насиље, отимице, угрожавање опште безбједности и др.)⁸⁵ (Jakovljević, 1997). Према већини аутора, потребно је да постоје политички мотиви⁸⁶ (Simeunović, 2009; Schmid, Jongman, 1988) док је према другима потребно да су терористички акти извршени организовано⁸⁷ (Bošković, Skakavac, 2009), али у сваком случају мора да наступи општа опасност за људе и имовину. Томе треба додати и чињеницу да тероризам данас обухвата не само радње којима се остварује терористички акт већ и финансирање тероризма, јавно подстицање на терористичке активности,

⁸⁵ Проблем представља што већина ових инкриминација може да буде обухваћена инкриминацијама кривичних дјела општег криминалитета. Због тога су нека ранија одређења кривичног дјела тероризма, дефинисала тероризам на начин да су инкриминисана друга кривична дјела, дајући им посебна обиљежја која су одређивала кривично дјело тероризма (Jakovljević, 1997).

⁸⁶ Наиме ови аутори сматрају да уколико не постоји политичка мотивисаност, односно политички циљ не може се говорити о тероризму. Према њима тероризам је изразито политичка појава. Он увијек настаје са политичким циљевима и намјерама и увијек егзистира у пољу политике (Simeunović, 2009: 66).

⁸⁷ Према овим мишљењима, специфичност тероризма изражена је у чињеници да је то, по правилу, терористички акт иза којег стоји одређена организација или група. У питању су облици саизвршилаштва, а појединац је само непосредни извршилац конкретног акта или радње. Овдје се поставља једно веома значајно питање, с обзиром на то да тероризам представља организовани облик злочина (колективни деликт): да ли се тероризмом може сматрати акт појединца, иза кога не стоји организација или група, без обзира на то што има сва остала обиљежја таквог деликта? (Bošković, Skakavac, 2009: 284-285).

врбовање за тероризам, обуку за тероризам, одлазак у иностранство ради вршења терористичких активности, као и организовање терористичке групе. Управо зато, данас је изражено јачање репресије према тероризму, које се прије свега манифестује увођењем нових терористичких кривичних дјела, прописивањем строжих казни за учињена кривична дјела, али и инкриминисањем припремних радњи, тј. радњи које не улазе у круг традиционално инкриминисаних понашања (радњи извршења) (Kolarić, 2013: 43) или се инкриминишу нека специфична понашања чије предузимање у вези са другим кривичним дјелима није инкриминисано (Stojanović, Kolaric, 2014: 159). Дакле, полазну основу нових чињеничних стања представљају понашања која су типичне припремне радње које законодавац подиже на ранг радње извршења, односно радње које представљају радњу подстрекавања које законодавац прописује као самостално кривично дјело (Stojanović, Kolaric, 2014: 159). На тај начин, са једне стране, повећан је број кривичних дјела тероризма и са друге стране, запријеђене су високе казне у складу са препорукама референтних међународних извора (Stojanović, Kolaric, 2014: 159). Ипак, овакве интервенције у кривичноправном оквиру против тероризма, имали су за последицу негативан утицај на нека од основних начела кривичног права, прије свега принцип законитости, како смо већ раније навели (упореди: Stojanović, Kolaric, 2014: 29). То је у супротности са супсидијарним карактером кривичног права, које се огледа у ограничењу кривичноправне принуде, према којем се кривичне санкције примјењују само онда када се заштита једног добра не може остварити на одговарајући начин неким другим нерепресивним или мање репресивним средствима (Babić, 2008: 22).

Развој кривичноправних одредби којима се инкриминише тероризам у БиХ интензивније се одвија посљедњих више од 17 година (упореди: Simović, Šikman, 2017b: 88). Он је под великим утицајем међународноправних одредби које третирају тероризам, који се огледа у њиховој имплементацији у домаће законодавство. У прилог томе говори чињеница да је до 2003. године у тада важећем кривичном законодавству⁸⁸ било свега два кривична дјела тероризма (Тероризам⁸⁹ и Међународни тероризам⁹⁰), док је данас прописано шест кри-

⁸⁸ Кривично дјело тероризма било је инкриминисано и у кривичним законима који су били на снази прије доношења Кривичног закона БиХ 2003. године, на начин како је то било уређено Кривичним законом СФРЈ из 1976. године. Види: Кривични закон СФРЈ, касније Кривични закон СРЈ, Сл. лист СФРЈ, бр. 44/76, 36/77 - испр., 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 - испр. и 54/90 и "Сл. лист СРЈ", бр. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 41/93, 50/93, 24/94 и 61/2001.

⁸⁹ Кривично дјело Тероризам (чл. 125) било је прописано Кривичним законом СФРЈ у групи кривичних дјела против основа социјалистичког, самоуправног друштвеног уређења и безбедности СФРЈ. Оно се састојало у изазивању из непријатељских побуда према СФРЈ експлозије, пожара или предуземања другу опште опасне радње или акта насиља којима може да се створи осјећање личне несигурности код грађана или групе грађана. За ово кривично дјело била је прописана казна затвора од најмање пет година. Каснијим измјенама доћи минимум смањен је на три године.

⁹⁰ Кривично дјело Међународни тероризам (члан 155а) Кривичним законом СФРЈ било

вичних дјела у вези са тероризмом у КЗ БиХ, односно седам у КЗ РС. Наведене инкриминације, које представљају новину у кривичном законодавству, представљају одраз прихваћене тенденције проширеног, односно пооштреног кажњавања за радње припремања и саучесничке радње које се односе на терористичке активности, односно проширивање зоне кажњивости код кривичних дјела која се односе на терористичке активности. Заправо, кривична дјела повезана с терористичким активностима врло су озбиљне природе, јер могу довести до извршавања кривичних дјела тероризма, а терористима и терористичким групама омогућити одржавање и даљи развој њихових криминалних активности, што оправдава инкриминасање таквих понашања. Таква интенција је одраз захтјева савремене криминалне политике управљене на спречавање и сузбијање тероризма и прихватања става да је спречавање разних облика тешких кривичних дјела, међу којима је и тероризам, могуће постићи само путем међународне сарадње свих држава и уједначавањем њиховог кривичног законодавства (Marković, Babić, 2011: 186).

У монографији, односно у овом поглављу ће прво бити обрађене одреднице о тероризму у КЗ БиХ (општи и посебни дио), док ће за одредбе о тероризму у осталим кривичним законима у БиХ (КЗ РС, КЗ ФБиХ, КЗ БД) бити наведене разлике, а оне инкриминације које одговарају инкриминацијама о тероризму у КЗ БиХ нећемо посебно коментарисати.

3.1. Одредбе о тероризму у Кривичном закону Босне и Херцеговине

Одредбе о тероризму у Кривичном закону Босне и Херцеговине [КЗ БиХ] систематизоване су у његовом општем и посебном дијелу. Тако је овим законом, у општим одредбама, дефинисана терористичка група као организована група коју чине најмање три лица, која је формирана и дјелује у одређеном временском периоду с циљем извршења неког од кривичних дјела тероризма (чл. 1 ст. 23). Дакле, за постојање терористичке групе потребно је да су се најмање три лица удружила ради вршења неког од кривичних дјела

је систематизовано у групи кривичних дјела против човјечности и међународног права. Ово кривично дјело чини онај ко у намјери да нашкоди страниој држави, ослободилачком покрету или међународној организацији изврши отмицу неког лица или неко друго насиље, проузрокује експлозију или пожар или каквом општеопасном радњом или општеопасним средствима изазове опасност за живот људи и имовину велике вредности. Тежи облик овог кривичног дјела постоји ако је усљед основног дјела наступила смрт једног или више лица. Најтежи облик постоји ако је при извршењу основног дјела учинилац неко лице са умишљајем лишио живота. Гоњење за наведена кривично дјела предузима се по одобрењу савезног државног тужиоца, а основни облик овог кривичног дјела прописана је казна затвора од најмање једне године, док је за тежи облик прописана казна затвора од најмање пет година. За најтежи облик овог кривичног дјела била је прописана казна затвора од најмање десет година или затвор од четрдесет година.

тероризма. Постоји још један обавезан услов, а то је дјеловање у “одређеном временском периоду”. Законодавац није прописао колико је то вријеме, јер оно зависи од околности конкретног случаја, али је сигурно да то не може бити неко краће вријеме (Stojanović, 2018: 1115). Уједно, ово може да буде и један од проблематичних услова, јер не постоје јасни критеријуми по којем би се дефинисао временски период који се може сматрати потребним за организовање терористичке групе. Поред тога, како се ради о организованој групи, а не другом облику организовања (нпр. група за организовани криминал) онда не мора да има формално дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру. Надаље, када је ријеч о општим одредбама КЗ БиХ, треба навести да је током 2018. године измјенама КЗ БиХ⁹¹ у чл. 42а. (Замјена казне затвора) иза ст. 3 додат нови став 4 који гласи: “(4) Одредбе из ст. (1), (2) и (3) овог члана не примјењују се на починиоце кривичних дјела из Главе XVI (Кривична дјела против интегритета Босне и Херцеговине)⁹², члана 201. (Тероризам), члана 202. (Финансирање терористичких активности), члана 202а. (Јавно подстицање на терористичке активности), члана 202б. (Врбовање ради терористичких активности), члана 202ц. (Обука за извођење терористичких активности) и члана 202д. (Организирање терористичке групе) овог закона.” Ова одредница може се сматрати посебно значајном јер се на тај начин онемогућава да се изречена казна затвора до једне године, на захтјев осуђеног, замијени новчаном казном која се плаћа у једнократном износу у року до 30 дана. Напомињемо, а што ће бити видљиво из судске праксе да су у два случаја управо осуђени за кривична дјела тероризма замијенили казну затвора, новчаном казном, што је имплицирало негативни утицај на казнену политику у овим кривичним предметима. Такође, истим измјенама, у чл. 44. (Условни отпуст) иза ст. 4 додат је нови став 5 који гласи: “Осуђени на казну затвора због извршења кривичног дјела из Главе XVI (Кривична дјела против интегритета Босне и Херцеговине), члана 201. (Тероризам), члана 202. (Финансирање терористичких активности), члана 202а. (Јавно подстицање на терористичке активности), члана 202б.

⁹¹ Ове измјене објављене су у Службеном гласнику Босне и Херцеговине, бр. 35/18.

⁹² Глава XVI Кривичног закона БиХ обухвата сљедећа кривична дјела: Напад на уставни поредак (чл. 156), Угрожавање територијалне цјелине (чл. 157), Спречавање борбе против непријатеља (чл. 158), Служба у непријатељској војсци (чл. 159), Помагање непријатељу (чл. 160), Подривање војне и одбрамбене моћи (чл. 161), Оружана побуна (чл. 162), Противзаконито формирање војних снага (чл. 162а), Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама (чл. 162б), Шпијунажа (чл. 163), Одавање државне тајне (чл. 164), Упућивање и пребацивање оружаних група људи, оружја и муниције на подручје Босне и Херцеговине (чл. 165), Уношење опасних твари у Босну и Херцеговину (чл. 166), Убиство представника највиших институција Босне и Херцеговине (чл. 167), Отмица представника највиших институција Босне и Херцеговине (чл. 168) и Оснивање удружења или набављање средстава за учињење кривичних дјела из ове главе овог закона (чл. 170).

(Врбовање ради терористичких активности), члана 202ц. (Обука за извођење терористичких активности) и члана 202д. (Организирање терористичке групе) овог закона не може бити условно отпуштен.” На овај начин створени су услови за строжу казнену политику у кривичним предметима тероризма, што свакако одговара степену и тежини ових кривичних дјела.

У посебном дијелу КЗ БиХ систематизована су конкретна кривична дјела тероризма и повезана кривична дјела. Сходно томе, кривично дјело Тероризам (чл. 201) инкриминисано је у Глави XVII Кривична дјела против човјечности и других вриједности заштићених међународним правом⁹³ од 2003. године (Babić, Filipović, Marković, Rajić, 2005: 555), које је потом више пута мијењано и допуњавано, а запримењена је и најтежа казна (дуготрајни затвор). Поред основног кривичног, 2003. године уведено је и тада потпуно ново кривично дјело Финансирање терористичких активности (чл. 202), које је потом допуњавано 2015. године, док су 2010. године уведена још четири терористичка кривична дјела: Јавно подстицање на терористичке активности (чл. 202а), Врбовање ради терористичких активности (чл. 202б), Обука за извођење терористичких активности (чл. 202ц) и Организовање терористичке групе (чл. 202д). Потом је 2014. године инкриминисано (не баш потпуно прецизно и недвосмислено) учешће држављана БиХ у страним терористичким активностима путем кривичног дјела Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или парополицијским формацијама (чл. 162б) (Simović, Šikman, 2017b: 88). Основ инкриминација за ова кривична дјела јесу прије свега међународноправни акти УН, Савјета Европе и ЕУ, који су уведени у домаће законодавство по основу прихватања наведених документа. Такође, треба нагласити да су током 2017. и 2018. године усвојене значајне измјене правног оквира Савјета Европе против тероризма, што ће сигурно у будућности имати импликације и на ова кривична дјела у домаћем кривичном законодавству.

3.1.1. Кривично дјело Тероризам чл. 201 КЗ БиХ

Кривично дјело Тероризма чл. 201 КЗ БиХ састоји се у чињењу терористичког чина с циљем озбиљног застрашивања становништва или присиљавања органа власти БиХ, владе друге земље или међународне организације, да што изврши или не изврши, или с циљем озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, привредних или друштвених структура БиХ, друге земље или међународне организације (ст. 1). За основно

⁹³ Сва кривична дјела из ове главе имају свој основ у повреди одређених правила међународног права, због чега се и може рећи да су то кривична дјела против међународног права, а нека од њих, она најтежа, проглашена су злочинима по међународном праву (Babić, et.al., 2005: 555-556).

кривично дјело прописана је казна затвора од најмање пет година, док тежи облик постоји уколико је наступила смрт једног или више лица, а за то дјело прописана је казна затвора у трајању од најмање осам година (ст. 2). Најтежи облик тероризма постоји у случају да је истом приликом умишљајно лишено живота једно или више лица, због чега се извршиоцу пријети казном затвора од најмање десет година или казном дуготрајног затвора (ст. 3). Такође, предвиђено је да ко набави или припреми средство или уклони препреку или предузме неку другу радњу којом створи услове за извршење кривичног дјела казниће се казном затвора од једне до десет година (ст. 4). Из ове одредбе произилази да је законодавац инкриминисао и припремање кривичног дјела тероризма, при чему је само набројао неке од припремних радњи, а затим генералном клаузулом проширио могућност примјене ове одредбе на све радње којима се стварају непосредни услови за извршење кривичног дјела тероризма (Marković, Babić, 2011: 178). Тако на примјер кривично дјело Тероризам је извршено и постоји као самостално већ стицањем (прибављањем) и посједовањем оружја и експлозива, уз испуњење осталих услова који се тичу намјере учиниоца, његових циљева и могућих ефеката (Sud BiH, 2017b: 104).

Биће кривичног дјела Тероризма има два основна елемента: радњу извршења и циљ (упореди: Sud BiH, 2017b: 100; Babić, et.al., 2005: 662). Терористички чин, заправо представља радњу извршења овог кривичног дјела и подразумејива неку од слjedeћих девет намјерних радњи, која с обзиром на своју природу или контекст може озбиљно оштетити државу или међународну организацију: а) напад на живот лица који може проузроковати његову смрт⁹⁴, б) напад на физички интегритет лица, в) противправно затварање, држање затвореним или на други начин одузимање или ограничавање слободу кретања другог лица, с циљем да њега или некога другог присили да што изврши, не изврши или трпи (отмица), или узимање талаца⁹⁵, г) доношење велике штете објектима БиХ, владе друге државе или јавним објектима, транспортном систему, објектима инфраструктуре укључујући информациони систем, фиксној платформи која се налази у континенталном појасу, јавном мјесту или приватној имовини, за коју штету је вјероватно да ће угрозити људски живот или довести до знатне привредне штете⁹⁶, д) отмица авиона, брода или другог средства јавног

⁹⁴ Напад на живот лица се може огледати у било којој дјелатности која је погодна да проузрокује смрт неког лица, при чему предмет радње може бити било које лице, укључујући и напад на живот само једног лица (Babić, et.al., 2005: 662-663).

⁹⁵ У овој радњи извршења ради се, у ствари, о радњама које садрже обиљежја кривичног дјела отмице или кривичног дјела узимања талаца, али у сврху остваривања терористичких циљева.

⁹⁶ Појмови као што су “објекти БиХ”, “влада других земаља”, “јавни објекат”, “јавно мјесто” и други садржани у овој одредби могу се тумачити у складу са међународноправним документима које је БиХ прихватили и увела у домаће законодавство (види опширније: Babić,

саобраћаја или за превоз роба, њ) производња, посједовање, стицање, превоз, снабдијевање, кориштење или оспособљавање за кориштење оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског оружја или радиоактивног материјала, као и истраживање и развој биолошког и хемијског оружја или радиоактивног материјала⁹⁷, е) испуштање опасних материја или изазивање пожара, експлозија или поплава с посљедицом угрожавања људских живота, ж) ометање или заустављање снабдијевања водом, електричном енергијом или другим основним природним ресурсом с посљедицом угрожавања људских живота, з) пријетња учињеном којег дјела из тачке а. до х. овог става (чл. 201 ст. 5 КЗ БиХ). Као што је уочљиво законодавац је код кривичног дјела тероризма акценат ставио на хетерогеност и бројност аката, тј. на терористички чин у смислу радње извршења кривичног дјела (напријед таксативно набројане намјерне радње које чине терористички чин). У три случаја терористичких аката у БиХ оптужени су предузели дјелатности које су биле погодне да проузрокују смрт неког лица и то употребом експлозивне направе, односно, аутоматског оружја, чиме су остварили радњу извршења напада на живот лица која може проузроковати његову смрт (Šikman, 2018с: 30), док су у осталим случајевима њихове радње биле усмјерене на стицање, посједовање, снабдијевање или оспособљавање за кориштење оружја или експлозивних средстава у терористичке сврхе. Исто тако, радње извршења биле су усмјерене и ка објектима БиХ и владе друге државе којима се они оштећују у великој мјери, уништавају или чине неупотребљивим (Šikman, 2018с: 30).

Да би се нека од горе наведених радњи могла сматрати терористичким чином, она мора бити учињена с циљем: 1) озбиљног застрашивања становништва (дакле, не с циљем застрашивања појединца, него становништва у цјелини или у једном његовом дијелу одређеном неком заједничком карактеристиком), и/или 2) присиљавања органа власти БиХ, владе друге земље или међународне организације, да нешто изврши или не изврши, и/или 3) озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, привредних или друштвених структура БиХ, друге земље или међународне организације.

Из образложења пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 007723 12 К од 6.12.2012.: “Намјера оптуженог да напад усмјери на Амбасаду САД због учешћа САД у рат у Авганистану и односом америчке

et.al., 2005: 663-664).

⁹⁷ Према наведеном законском опису, овом одредбом су обухваћене све врсте оружја и средстава којим се може угрозити живот или тјелесни интегритет лица, проузроковати смрт, оштећење или уништење животне околине, природних ресурса или имовине. Такође, ова радња може се испољавати и посједовањем, стицањем, превозом, снабдијевањем, кориштењем или оспособљавање за кориштење наведеног оружја или средстава (Babić, et.al., 2005: 665).

влада према муслиманима у БиХ, Европи и свијету сасвим јасно слиједи из његове опорукe коју је снимio у електронској верзији након доношења одлуке о нападу, а која се налазила на ДВД-у који је предао оптуженом М.А. са налогом да је објави слeдећег дана на интернет: „Американци припремају са Хрватима и Србима нови покољ над муслиманима... Босне, Санџака, Црне Горе, Косова, Албаније, Македоније“. Такође, у опоруци се упућују директне пријетње Њемачкој, за коју се каже да је „отворено напала Авганистан“, а шаље се и директна пријетња: „Знајте ако не извучете за месец дана, месец дана, своју војску из Авганистана и повучете се из борбе против Ислама и муслимана... стићи ће вас тровање ваше хране, воде...“. Крајњи циљ оваквог обраћања очигледно је усмјерен на промјену политике Владе САД и Владе Њемачке према Авганистану, односно, одустајање од војног ангажовања у Авганистану”. Према: Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 007723 12 K od 6.12.2012.

За постојање довршеног кривичног дјела тероризма није потребно да је циљ с којим је предузет терористички чин остварен (Babić, et.al., 2005: 666). Учиниолац овог кривичног дјела може бити било које лице, а дјело може бити учињено само с директним умишљајем.

3.1.2. Кривично дјело Финансирање терористичких активности чл. 202 КЗ БиХ

Кривично дјело Финансирања терористичких активности чл. 202 КЗ БиХ чини онај ко на било који начин, непосредно или посредно, прикупи или на други начин осигура средства с циљем њихове употребе или знајући да ће бити употријебљена, у цјелини или дјелимично, за извршење неког од кривичних дјела (ст. 1): Узимање талаца (чл. 191), Угрожавање особа под међународноправном заштитом (чл. 192), Неовлаштено прибављање или располагање нуклеарним материјалом (ч. 194), Угрожавање нуклеарног објекта (чл. 194а), Пиратство (чл. 196), Отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе (чл. 197), Угрожавање сигурности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи (чл. 198), Уништење и уклањање знакова који служе сигурности зрачног саобраћаја (чл. 199), Злоупотреба телекомуникационих знакова (чл. 200), Тероризам (чл. 201), Јавно подстицање на терористичке активности (чл. 202а), Врбовање ради терористичких активности (чл. 202б), Обука за извођење терористичких активности (чл. 202ц) овог закона или сваког другог кривичног дјела које може проузроковати смрт или тежу тјелесну повреду цивила или лица које активно не учествује у непријатељствима у оружаном сукобу, када је сврха

таквог дјела, по његовој природи или контексту, застрашивање становништва или присиљавање органа власти БиХ или других власти или међународне организације да нешто учини или не учини. За извршавање овог дјела предвиђена је казна затвора најмање три године. Такође, овим кривичним дјелом прописано је да ће се казнити свако ко на било који начин, непосредно или посредно, да или прикупи или на други начин осигура средства: а) с циљем да се она, у потпуности или дјелимично, употребе у било коју сврху од терористичких организација или појединачних терориста, или б) знајући да ће, у потпуности или дјелимично, бити употребљена за извршење кривичних дјела из ст. 1 овог члана од терористичких организација или појединачних терориста (ст. 2). Поред наведеног, законодавац је прописао да ће прикупљена средства намијењена за извршење или настала извршењем кривичног дјела финансирања терористичке активности бити одузета (ст. 3). Под средствима сматрају се средства сваке врсте, било да се састоје у стварима или правима, било материјална или нематеријална, покретна или непокретна, без обзира на то како су стечена те правни документи или инструменти у сваком облику, укључујући и електронске или дигиталне, који доказују власништво или право власништва над имовином, укључујући, али не ограничавајући се на банкарске кредите, путничке чекове, банкарске чекове, новчане налоге, удјеле, вриједносне папире, обвезнице, мјенице и кредитна писма (ст. 4). Као што се види, законодавац је прецизно навео шта подразумјева под средствима, за разлику од ранијег одређења (2015. године) када то није било учињено.

Радња извршења овог кривичног дјела је алтернативно одређена, као давање или прикупљање средстава с циљем да се она употребе или са знањем да ће се она употребити за финансирање терористичких активности⁹⁸ (Babić, et.al., 2005: 668). О непосредном финансирању терористичких активности радиће се у случајевима када се средства директно дају појединцима или терористичким групама за учињење терористичких активности наведених у закону. О посредном финансирању радиће се онда када се средства за терористичке активности осигуравају, на примјер, кроз организације које имају и хуманитарне, социјалне или културне активности или када се она осигуравају финансирањем других криминалних активности, од којих се добит, у цјелини или дјелимично, користи за финансирање терористичких активности (Babić, et.al., 2005: 668). За постојање дјела није битно да ли су дата или прикупљена средства у цјелини или дјелимично намијењена за учињење кривичних дјела наведених у законском одређењу овог кривичног дјела. Учиница дјела може бити било које лице, при чему дјело може бити учињено само с директним умишљајем, будући да

⁹⁸ Ради се, наиме, о радњама којима се помажу или омогућавају терористичке активности обезбјеђивањем личних средстава за те активности или се на други начин обезбјеђују та средства купљањем из других извора, односно од других лица (Babić, et.al., 2005: 668).

средства морају бити дата или прикупљена с циљем да се употрејебе или са знањем да ће се употрејебити за чињење наведених кривичних дјела. За постојање довршеног дјела није неопходно да је учињено неко од наведених кривичних дјела за чије чињење су средства дата или прикупљена, а, у случају да је неко од тих дјела учињено, за постојање довршеног кривичног дјела из чл. 202. овог закона није неопходно да су средства која су дата или прикупљена с циљем да се употребе за учињење тог дјела заиста и употребљена.

3.1.3. Кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а КЗ БиХ

Кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а БиХ врши онај ко јавно, путем средства информисања, дистрибуише или на било који други начин упути поруку јавности која има за циљ подстицање другог на извршење кривичног дјела из чланова: 191. (Узимање талаца), 192. (Угрожавање особа под међународноправном заштитом), 194. (Неовлаштено прибављање или располагање нуклеарним материјалом), 194а. (Угрожавање нуклеарног објекта), 196. (Пиратство), 197. (Отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе), 198. (Угрожавање сигурности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи), 199. (Уништење и уклањање знакова који служе сигурности зрачног саобраћаја), 200. (злоупотреба телекомуникационих знакова), 201. (Тероризам), 202. (Финансирање терористичких активности), 202б. (Врбовање ради терористичких активности), 202ц. (Обука за извођење терористичких активности) и 202д. (Организовање терористичке групе) овог закона. За ово кривично дјело прописана је казна затвора од најмање три године.

Овим кривичним дјелом инкриминишу се радње којима се упућује порука јавности која има за циљ подстицање другог на вршење терористичких активности. Под изношењем треба подразумијевати саопштавање сопственог увјерења, док је проношење даље саопштавање, на различите начине, нечијег увјерења које се односи на друго лице. Мора се радити о „јавном“ подстицању што значи да је, на примјер, приватна кореспонденција односно комуникација искључена из опсега ове одредбе (Kolarić, 2013). Оно што је битно јесте да понашање које подразумијева упућивање „подстицајних“ порука, без обзира да ли се таквим порукама директно заговарају терористичка дјела и активности, узрокују опасност од чињења једног или више терористичких кривичних дјела (Sud BiH, 2016: 87-88). Према томе, да би постојало ово кривично дјело не мора и доћи до почињања терористичких аката дјела која су описана у његовој законској формулацији (Sud BiH, 2017b: 109). Дакле, ово је у суштини, посредно утицање на извршење кривичног дјела тероризма па се не тражи утврђивање узрочности (одговорност за јавно подстицање постоји без обзира на то да ли је

учињено конкретно кривично дјело тероризма) већ само да је створена опасност за његово извршење (Derenčinović, 2007; Kolarić, 2013). У сваком конкретном случају требало би, приликом разматрања постојања такве опасности, узети у обзир посебне околности случаја, као што су лице које јавно подстиче на тероризам и прималац поруке, као и контекст у којем је дјело извршено, чиме се може у потврдити вјеродостојност опасности.

Из образложења пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015.: “(...) овакви јавни иступи оптуженог могли код једног броја посјетилаца његовим предавањима, подстаћи или учврстити одлуку о одласку на страна ратишта као и увјерење о теолошкој оправданости таквих поступака, стварајући и јачајући код истих увјерење да је ово једини исправан начин жртвовања на Божијем путу, да се ради о Божијем налогу у који не треба сумњати, подржавајући на тај начин успостављање Исламске државе и халифата, као јединог циља коме треба стремити сваки вјерник... оптужени јасно и недвосмислено у својим јавним иступима, упућује поруку припадницима тзв. Селефијске заједнице и свима који га слушају, да је једини исправан пут борба, убијање и умирање на Божијем путу, да је шехидска смрт најбоља смрт, да је истински вјерник само онај који је пао као шехид, позивајући јавно на успостављање исламске државе и њених закона у цијелом свјету, а које поруке оптуженог, правдавају идеализирају и потичу грађане БиХ на одлазак на сиријско ратиште, на који начин оптужени предузима радње врбовања БиХ грађана, а све са крајњим циљем организовања терористичке групе која ће проводити идеологију ИСИЛ-а”. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015.

Став ЕУ изражен у Директиви 2017/541 јесте да кривично дјело Јавно подстицање на тероризам обухвата, између осталог, величање и оправдавање тероризма или ширење порука или фотографија на интернету и изван њега, између осталог оних повезаних са жртвама тероризма, ради добијања подршке за терористичке идеје или озбиљног застрашивања становништва. Међутим, треба имати на уму да сам чин претраге садржаја на интернету не представља упућивање било какве поруке јавности, а нарочито се из такве претраге не може закључити намјера подстицања другог на почињење било којег кривичног дјела (Sud BiH, 2018: 48).

Надаље, јавно подстицање на извршење терористичких дјела треба разликовати од подстрекавања на извршење кривичног дјела, као облика саучесништва, који је институт општег дијела предвиђен у већини европских

кривичних законодавстава⁹⁹ (Stojanović, Kolarić, 2014: 176). У суштини постоје двије основне разлике између подстрекавања као облика саучесништва и подстрекавања као радње извршења кривичног дјела јавно подстицање на извршење терористичких дјела. Прво, подстрекавање, као облик саучесништва је усмјерена на стварање или учвршћивање одлуке код неког одређеног лица да изврши кривично дјело тероризма, док то није случај код јавног подстицања на терористичке активности, с обзиром на то да је оно упућено неодређеном броју лица. И друго, за разлику од подстрекавања, подстицање се не мора односити на конкретно кривично дјело, јер је довољно да се тиме ствара опасност од извршења једног или више таквих дјела (Stojanović, Kolarić, 2014: 176). Дакле, садржај радње подстрекавања као саучесничке радње и радње кривичног дјела јавно подстицање на терористичке активности разликује се у односу на лице и кривично дјело. У првом случају потребно је да радња подстрекавања буде усмјерена на конкретно лице у погледу конкретног кривичног дјела, док у другом случају она је усмјерена на неодређен круг лица у погледу вршења једног или више терористичких кривичних дјела.

Поред наведеног ово кривично дјело је у уској вези гарантованим правом на слободу изражавања, те у многим случајевима граница између јавног подстицања на тероризам и слободе изражавања није потпуно јасна, те може представљати основ за битну повреду одредаба кривичног поступка (Stojanović, Kolarić, 2014: 181). Кључно питање је да се утврди до кога момента се ради о слободном испољавању или практиковању вјерских увјерења¹⁰⁰, а када се такво понашање може сматрати подстрекавањем на тероризам. Оно што је прихваћено јесте да јавно иступање (слобода изражавања), које садржи подстицање на насиље није обухваћено заштитом из чл. 10 ЕКЉП када постоји намјерна и директна употреба ријечи које подстичу на насиље и када постоји стварна могућност да дође до насиља (Buchawska-Siniarska, 2017: 25). Дакле, оваква понашања се не сматрају слободним изражавањем вјерских увјерења већ су инкриминисана као јавно подстицање на тероризам. То је истовремено и став OSCE (2014) у којем се наводи: “Дозволити некажњено ширење потстрекавања на мржњу и тероризам може охрабрити тероризам, усадити осјећај прећутног одобравања, тиме му дајући кредибилитет, ако не и легитимитет. Према томе,

⁹⁹ Код подстрекавања подстрекач непосредно или посредно утиче на стварање или учвршћивање воље код извршиоца да учини одређено кривично дјело. Према теорији о акцесорној правној природи саучесништва подстрекач се кажњава ако је извршилац извршио кривично дјело, односно предузео радњу која улази у криминалну зону и при томе се не тражи и кривица извршиоца (Stojanović, 2009).

¹⁰⁰ Ово право регулисано је чл. 10 ЕКЉП, којим је прописано да свако има право на слободу изражавања, укључујући слободу посједовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мијешања јавне власти и без обзира на границе.

императив је да се држава и цивилно друштво боре против језика мржње и потстрекавања тероризма” (OSCE, 2014: 54).

У том смислу, у кривичном предмету који је вођен пред Судом БиХ за кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности, одбрана се позивала на заштиту основних људских права као што је право на слободу изражавања, а у том смислу на Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ, те указивала на гаранције сваком човјеку право на слободу савјести и вјере¹⁰¹ у складу са Уставом БиХ и највишим међународним стандардима људских права. Тако се водио и другостепени поступак, који је 2016. године окончало Вијеће Апелационог одјељења Суда БиХ доношењем другостепене пресуде, бр. S1 2 K 017968 16 Kž 4 од 28. 03. 2016, којом су одбијене као неосноване жалбе Тужилаштва и браниоца оптуженог, те је потврђена првостепена пресуда Суда БиХ. Наведени жалбени приговор је одбијен, јер је оптужени у својим јавним наступима “поступао управо супротно одредбама наведених међународних докумената, на начин који је супротан интересима националне безбједности, јавне сигурности и јавног поретка, а не у циљу вјерског учења и едукације о вјери”, како је то одбрана у току првостепеног поступка истицала, него у циљу “подстицања и придобијања других да се прикључе терористичкој организацији ИСИЛ у рату у Сирији и Ираку, стварајући и јачајући код истих увјерење да је ово једини исправан начин жртвовања на Божијем путу”¹⁰². Треба нагласити да Европска конвенција о људским правима управо у оваквим случајевима омогућава ограничавање права на слободу изражавања (чл. 10 ст. 2), како је то Суд исправно и образложио. Исто тако, ни жалбени приговори којим се указује да кривично дјело које се ставља на терет оптуженом није могло бити остварено, а да при томе није конкретизован терористички чин, као и да није конкретизована радња да је оптужени организовао групу или удружење за чињење терористичких активности, такође нису

¹⁰¹ У том смислу одбрана нарочито истиче: “да је оптужени као теолог износио вјерска учења и мишљења, у својим говорима никада никоме није сугерисао да оде на сиријско ратиште, те да су појединци сами одлучивали да иду на сиријско ратиште, а предавања су била отворена, а снимали су и објављивали садржаје предавања непознате особе које су то чиниле без знања и сагласности оптуженог, те предавања без сумње представљају изношење вјерских учења или тумачења таквих учења у оквирима познатих принципа признате религије”, док је у завршној ријечи оптужени сам потврдио да: “себе никада није снимио и објавио на интернету, нити то зна урадити”. Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 017968 16 Kž 4 од 28.03.2016., стр. 10.

¹⁰² Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 017968 16 Kž 4 од 28.03.2016., стр. 20

основани, те немају упориште у чињеничном утврђењу, нити у релевантним законским одредбама (Sud BiH, 2016). То је у складу са концепцијом овог кривичног дјела, чија је последица апстрактна опасност која се не утврђује у конкретном случају већ представља необориву законску претпоставку (Kolarić, 2013: 60. цитирано у Šikman, 2018b: 215).

Без обзира што постоји сличност у бићу овог кривичног дјела са сродним кривичноправним институтима (као нпр. подстрекавање), као и “танку линију” разграничавања од слободе јавног изражавања, евидентне су али и очигледне разлике у њиховом поимању, што значи да у судској пракси не би требало да буде недоумица у погледу утврђивања постајања кривичног дјела јавно подстицање на терористичке активности.

3.1.4. Кривично дјело Врбовање ради терористичких активности чл. 202б КЗ БиХ

Кривично дјело Врбовање ради терористичких активности чл. 202б КЗ БиХ је кривично дјело које се састоји у врбовању (подстрекавању) на терористичке активности, односно на учествовање или помагање у извршењу неког од кривичних дјела из чланова 191. (Узимање талаца), 192. (Угрожавање особа под међународноправном заштитом), 194. (Неовлаштено прибављање или располагање нуклеарним материјалом), 194а. (Угрожавање нуклеарног објекта), 196. (Пиратство), 197. (Отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе), 198. (Угрожавање сигурности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи), 199. (Уништење и уклањање знакова који служе сигурности зрачног саобраћаја), 200. (Злоупотреба телекомуникационих знакова), 201. (Тероризам), 202. (Финансирање терористичких активности), 202а. (Јавно подстицање на терористичке активности) и 202ц. (Обука за извођење терористичких активности) овог закона. Предвиђена казна је затвор најмање три године.

Из описа бића кривичног дјела произилази да се дјело састоји како у подстрекавању, тако и у предузимању саучесничких радњи које се укључују помагање у извршењу неких од наведених кривичних дјела. Врбовање је позивање и придобијање некога за наведене дјелатности, а може се извршити на различите начине које саме по себи представљају радњу подстрекавања (наговарање, обећање или давање новца и др.) и различитим средствима нпр. преко Интернета или директно ступајући у контакт са особама. Довољно је да је предузета радња врбовања и није потребно да се у томе и успјело, у чему је основна разлика у односу на подстрекавање¹⁰³ (Stojanović, 2018: 1147). Код

¹⁰³ Дакле, није потребно да је неко заврбован, учинилац дјела не мора успети у остварењу

учиниоца дјела мора постојати намјера да лице које врбује учини или допринесе извршењу кривичног дјела тероризма или да се придружи организацији или групи у ту сврху.

3.1.5. *Кривично дјело Обука за извођење терористичких активности* чл. 202ц КЗ БиХ

Кривично дјело Обука за извођење терористичких активности чл. 202ц КЗ БиХ састоји се у оспособљавању другог за израду или кориштење експлозива, ватреног оружја или другог оружја или штетних или опасних материја или експлозивних направа или подучавању другог о конкретним методама, техникама или вјештинама (ст. 1) или давању средства за обуку или на било који начин стављање на располагање просторија или других простор (ст. 2), знајући да ће бити употријебљени за извршење неког од побројаних кривичних дјела¹⁰⁴. За ово кривично дјело предвиђена је казна затвора најмање три године.

Радња извршења овог кривичног дјела састоји се у оспособљавању или подучавању других лица за израду и коришћење експлозивних средстава, ватреног оружја или другог оружја или опасних материја за вршење кривичних дјела тероризма. Обука у овом смислу би подаразумијевала сваку активност стицања неопходних вјештина потребних за коришћење ватреног оружја, експлозивних средстава или других опасних материја у сврху тероризма¹⁰⁵. Такође, радња извршења обухвата и давање средстава за обуку или на другим начин стављање на располагање просторија или других простор при томе знајући да ће бити употријебљени за извршење неког од побројаних кривичних дјела. Дакле, ово кривично дјело укључује стицање знања и/или практичних вјештина за руковање ватреним оружјем, експлозивним средствима ради вршења

свог циља, довољно је да предузео радњу врбовања. “Уколико би пак успио у тој намјери (врбовању), могло би постојати неко друго кривично дјело (терористичко удруживање или подстрекавање на кривично дјело тероризма)” (Stojanović, 2018: 1147).

¹⁰⁴ То су кривична дјела из чланова 191. (Узимање талаца), 192. (Угрожавање особа под међународноправном заштитом), 194. (Неовлаштено прибављање или располагање нуклеарним материјалом), 194а. (Угрожавање нуклеарног објекта), 196. (Пиратство), 197. (Отмица ваздухоплова или брода или заузимање фиксне платформе), 198. (Угрожавање сигурности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи), 199. (Уништење и уклањање знакова који служе сигурности зрачног саобраћаја), 200. (Злоупотреба телекомуникационих знакова), 201. (Тероризам), 202. (Финансирање терористичких активности), 202а. (Јавно подстицање на терористичке активности) и 202б (Врбовање ради терористичких активности). Други облик дјела (став 2) врши онај ко да средства за обуку или на било који начин стави на располагање просторију или други простор, знајући да ће бити употријебљени за извршење кривичног дјела из става 1 овог члана.

¹⁰⁵ То су вјештине руковања ватреним оружјем, као и експлозивима и експлозивним средствима, односно другим опасним материјама.

терористичких напада. У том смислу би на примјер преузимање приручника за изразу експлозива у сврху извршавања кривичног дјела тероризма могло сматрати похађањем обуке за тероризам (Direktiva EU 217/541). Кривично дјело може бити извршено само са умишљајем на страни изршиоца.

3.1.6. Кривично дјело Организовање терористичке групе чл. 202д КЗ БиХ

Кривично дјело Организовање терористичке групе чл. 202д КЗ БиХ има два основна облика и састоји се у: *прво*, организовању терористичке групе или на други начин удруживање најмање три лица ради извршења тероризма и њему сличних кривичних дјела¹⁰⁶ (ст. 1) и *друго*, учешћу у терористичкој групи или на било који други начин учешће у активностима терористичке групе, укључујући пружање финансијске и било које друге помоћи (ст. 2). За организатора је предвиђена минимална казна затвора од пет година, док је за припаднике терористичке групе предвиђена казна минимално три године затвора. Овим кривичним дјелом прописан је и привилеговани облика који постоји уколико припадника терористичке групе који открије групу прије него што је у њеном саставу или за њу починио кривично дјело (ст. 3). У том случају предвиђена је могућност кажњавања новчаном казном или казном затвора до три године, а учинилац може бити и ослобођен казне. Кад је ријеч о овом кривичном дјелу треба навести став Суда БиХ да није потребно доказивати појединачне радње оптужених у борби на страни ИСИЛ-а, односно да су оптужени починили неки конкретан терористички чин, па чак и да оптужени није био активан учесник борби¹⁰⁷, јер је довољно само припадништво терористичкој групи¹⁰⁸ (Sud BiH, 2017a: 57).

¹⁰⁶ То су кривична дјела из чланова: из чланова: 191. (Узимање талаца), 192. (Угрожавање лица под међународноправном заштитом), 194. (Неовлашћено прибављање или располагање нуклеарним материјалом), 194а. (Угрожавање нуклеарног објекта), 196. (Пиратство), 197. (Отмица авиона или брода или заузимање фиксне платформе), 198. (Угрожавање безбједности ваздушне или морске пловидбе или фиксних платформи), 199. (Уништење и уклањање знакова који служе безбједности ваздушног саобраћаја), 200. (Злоупотреба телекомуникационих знакова), 201. (Тероризам), 202. (Финансирање терористичких активности), 202а (Јавно подстицање на терористичке активности), 202б. (Врбовање ради терористичких активности) или 202ц. (Обука за извођење терористичких активности).

¹⁰⁷ Таква активност може се огледати и у намјери пружања финансијске помоћи припадницима терористичке групе ИСИЛ-а. У једном случају, у изреци пресуде се наводи да је оптужени: “босанцима, припадницима те терористичке формације у Азату, као новчану подршку њиховој борби подијелио укупно износ од цца 9.600,00 евра”. Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 022660 16 Ko od 18.10.2016.

¹⁰⁸ ИСИЛ је уведен на листу као терористичка организација од стране Савјета безбједности УН дана, 30.05.2013. године, међутим карактер ИСИЛ-а није упитан и прије тога датума имајући у виду да је исти само фракција Ал Каиде која је као терористичка организација на листи још

Из образложења пресуде Суда БиХ, предмет број С1 2 К 018991 16 Кж 3 од 07.04.2017.: “Наиме, када је у питању кривично дјело Организовање терористичке групе из члана 202.д став 2. у вези са ставом 1. КЗ БиХ, а све у вези са чланом 201. КЗ БиХ, битни елементи кривичног дјела су постојање терористичке групе и припадност оптужених овој терористичкој групи. Сходно томе, није потребно доказивати појединачне радње оптужених у борби на страни, односно да су оптужени починили неки конкретан терористички чин, како то неосновано указују поједине жалбе, довољно је да се оптужени декларишу као припадници групе, што је неспорно утврђено за све оптужене у побијаној пресуди”. Према: Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 018991 16 Kž 3 od 07.04.2017.

У односу на кривично дјело Удруживања ради чињења кривичних дјела (чл. 249) увијек треба по односу специјалитета дати предност кривичном дјелу Организовање терористичке групе уколико су испуњени услови за његово поступање (Stojanović, 2018: 1155). Такође, треба нагласити да не постоји дотицај између кривичног дјела Организовање терористичке групе из члана 202д. став 2. и кривичног дјела Тероризам из члана 201. став 4. КЗ БиХ (Суд БиХ, 2017б: 114). Наиме, оптуживање лица по основу наведених инкриминација за два кривична дјела у виду стицаја, може се сматрати неоправданим, ако се има у виду да се ради о дјелатностима из стадијума припремања које су управљене на извршење једног те истог кривичног дјела, а то је Тероризам из чл. 201 ст. 1 КЗ БиХ. Овакав став, наведен у Пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 K 007723 13 Kž 9 од 21.05.2013. године, гласи: “Како је дјело из чл. 202д ст. 2. КЗ БиХ по својој кривично-правној природи самостално и теже кривично дјело, те имајући у виду да су радње припремања из ст. 4 чл. 201 КЗ БиХ предузимане истовремено са организовањем терористичке групе и да су функционално повезане са њеним дјеловањем, ово вијеће налази да није правилно такве радње квалификовати као два посебна кривична дјела која се оптуженима стављају на терет, већ само као једно кривично дјело Организовање терористичке групе из чл. 202д ст. 2 КЗ БиХ. У вези са истакнутим, разлика која се појављује у вези са извршењем наведених кривичних дјела је да се припремне радње из чл. 202д ст. 2 КЗ БиХ предузимају у оквиру организоване терористичке групе, док се припремне радње из чл. 201 ст. 4 КЗ БиХ предузимају од стране једног или више лица без њихове припадности организираној терористичкој групи”¹⁰⁹ (наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 13 Kž 9 od 21.05.2013.; упореди: Sud BiH, 2017b: 114-115).

2004. године (Sud BiH, 2017b: 110).

¹⁰⁹ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 13 Kž 9 od 21.05.2013.

3.1.7. Кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама чл. 162б КЗ БиХ

Кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама чл. 162б КЗ БиХ уведено је у кривично законодавство измјенама Кривичног закона из 2014. године као израз усклађивања са међународноправним актима, а у вези са есклацијом проблема страних терористичких бораца¹¹⁰. Уочава се да ово кривично дјело није систематизовано у истој групи кривичних дјела са кривичним дјелом тероризма и повезаним кривичним дјелима, већ у Глава XVI Кривична дјела против интегритета Босне и Херцеговине.

Кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама има неколико облика испољавања. Основни облик испољавања састоји се у, противно Закону о одбрани Босне и Херцеговине или Закону о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине организовању, руковођењу, обучавању, опремању или мобилисању појединца или група људи с циљем придруживања, на било који начин, страном војној, страном паравојној или страном параполицијској формацији које дјелују ван Босне и Херцеговине. За овај основни облик кривичног дјела предвиђена је казна затвора у трајању од најмање осам година. Лакши облик састоји се у придруживању страном војној, страном паравојној или страном параполицијској формацији, обученој, опремљеној или мобилисаној страном формацији, за шта је прописана казна затвора у трајању од најмање три године. Сљедећи облик испољава се као набављање или оспособљавање средства, уклања препреке, стварање плана или договора с другима или врбовање другог или предузимање било које друге радње којом се стварају услови за директно чињење овог кривичног дјела. За овај облик извршења прописана је казна затвора у трајању од једне до десет година. Такође, ово кривично дјело може се испољити и јавним, путем средстава информисања, дистрибуирања или на било који други начин упутребљавња поруке јавности, која за циљ има подстицање другог на извршење овог кривичног дјела, за шта је прописана казна затвора у трајању од три мјесеца до три године. Кривичним законом је прописано и блаже кажњавање за учиниоца основног облика овог кривичног дјела који откривањем групе спријечи чињење кривичног дјела или открије групу прије чињења кривичног

¹¹⁰ Међутим, оно што привлачи пажњу јесте да је наведено кривично дјело уведено у кривично законодавство (6. јуна 2014. године) и прије него што су усвојене резолуције УН којима је указао на опасност од страних терористичких бораца и њиховог финансирања (Resolution 2178 (2014)), а од држава чланица захтијevano се да инкриминишу путовање у иностранство у терористичке сврхе те финансирање и олакшавање таквог путовања (Resolution 2178 (2014)).

дјела (казном затвора у трајању од шест мјесеци до три године, а предвиђена је могућност и ослобађања од казне). Законом је изричито предвиђено да се одредбе овог члана неће примјењивати на лица која су на законит начин стекла држављанство стране земље признате од стране БиХ у чијој војсци или војној формацији служе, или служе војним формацијама под контролом међународно признатих влада од стране УН, формираним на основу закона.

Одредбом чл. 162б ст. 1 КЗ БиХ санкционисано је организовање и појединаца, а не само групе људи, са циљем придруживања на било који начин страном војној, или паравојној, односно параполицијској формацији која дјелује ван БиХ (Sud BiH, 2017b: 117). Тако се у образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број С1 2 К 018698 15 Кж 3 од 11. 02. 2016. наводи: “да се ирелевантним поставља питање које намеће жалба, то јест да правилна примјена одредбе члана 162б. став 1. подразумијева искључиво постојање групе људи која се организује, руководи, обучава, опрема или мобилизује с циљем придруживања, на било који начин, страном војној, страном паравојној или страном параполицијској формацији која дјелује ван Босне и Херцеговине, а која кад се доведе у везу чл. 1 ст. 18 подразумијева постојање најмање три лица која су повезана ради извршења кривичних дјела, с обзиром на то да предметна одредба алтернативно прописује организовање, руковођење, обучавање, опремање или мобилизирање појединаца или групе људе са наведеним циљем. Дакле, одредбом чл. 162б ст. 1 КЗ БиХ санкционисано је организовање и појединаца, не само групе људи, са циљем придруживања на било који начин страном војној, или паравојној, односно параполицијској формацији која дјелује ван БиХ, па како је према чињеничном супстрату побијане пресуде оптужени Е. организовао појединце Н.Х. и М.К. са тим циљем, то се, насупрот другачијем ставу жалбе, у његовим радњама стичу сва обиљежја бића кривичног дјела Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама из чл. 162б ст. 1 КЗ БиХ, за које је побијаном пресудом правилно оглашен кривим”. Према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018698 15 Kž 3 od 11.02.2016.

Такође, исто као и код кривичног дјела Организовање терористичке групе, заузет је став да за постојање предметног кривичног дјела није ни битна активност оптуженог у борбеним дејствима, него сама чињеница припадништва (придруживања) страном војној или паравојној формацији¹¹¹. То се се може

¹¹¹ Нпр. у једном кривичном поступку Суд је цијенио и тезу одбране да сам боравак лица

закључити из формулације законске одредбе чл. 162б ст. 2 КЗ БиХ, којом је инкриминисано ово кривично дјело („ко се на било који начин придружи страном војној, страном паравојној или страном параполициској формацији“)¹¹² (наведено према: Шикман, 2018b: 221).

Из законске одредбе чл. 162б КЗ БиХ јасно произилази да је ријеч о бланкетној норми која већ у себи садржи упућивање на Закон о одбрани Босне и Херцеговине или Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине (Sud BiH, 2017b: 118). Дакле, бланкетном диспозицијом даје се само општи оквир кривичног дјела, односно дјелимично одређује елементе кривичног дјела (тј. само нека посебна обилежја његовог бића), док за остале елементе који детаљније одређују његово биће, ова диспозиција упућује на наведени закон (Jović, 2014: 68).

3.2. Одредбе о тероризму у Кривичном законнику Републике Српске

Кривичним закоником Републике Српске [КЗ РС] у Глава XXIII предвиђена је нова група кривичних дјела¹¹³ под називом “Кривична дјела тероризма” у којој су ситематизована следећа кривична дјела: Тероризам чл. 299, Финансирање терористичких активности чл. 300, Стварање терористичких група или организација чл. 301, Јавно подстицање на терористичке активности чл. 302, Врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела чл. 303, Формирање и обучавање група ради придруживања страним терористичким организацијама чл. 304 и Узимање талаца чл. 305. Нова кривична дјела у овој области су уведена како би се испунили захтјеви које је пред БиХ поставио Комитет за евалуацију мјера за спречавање прања новца и финансирања тероризма (Manival) (Marković, 2017: 190). На овај начин извршено је усклађивање са одредбама међународноправних документа који уређују ову област. Такође, уведена је оштрија казнена политика, што се огледа у прописивању виших казни затвора, укључући и могућност изрицања најтеже казне, казне доживотног затвора.¹¹⁴

у Сирији не подразумјева и обавезно учешће у борбеним дејствима (могућност да се лица која дођу на подручје Сирије могу радити као болничари, хуманитарци или „живјети без посебног занимања“), као и тезу да је оптужени у инкриминисаном периоду био запослен у ресторану брзе хране у Раки. Наведено према: Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 021198 17 Kžk od: 22.11.2017., str. 25.

¹¹² Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021198 17 Kžk od: 22.11.2017., para. 81

¹¹³ У КЗ РС, који је био на снази од 2003. до 2017. године, у дијелу кривичних дјела против уставног уређења Републике Српске (Глава XXV), била су ситематизована два кривична дјела и то: Тероризам чл. 299 и Финансирање терористичких активности чл. 301.

¹¹⁴ Наиме измјенама Кривичног законика из 2021. године казна дуготрајног затвора замијењена је казном доживотног затвора. С тим у вези за кривична дјела тероризма (чл. 299 ст. 3 и ст. 4) и узимање талаца (чл. 305 ст. 3) прописана је могућност изрицања казне доживотног затвора.

3.2.1. Кривично дјело Тероризам чл. 299 КЗ РС

Кривично дјело Тероризма чл. 299 врши онај ко у циљу озбиљног застрашивања грађана или присиљавања органа власти Републике Српске да нешто изврше или не изврше, или у циљу озбиљног нарушавања или уништавања основних уставних, политичких, економских или друштвених структура Републике Српске, изврши једно од наведених дјела које може нанијети озбиљну штету Републици Српској. У даљем тексту на каузалистички начин прописана је радња извршења ових кривичних дјела, која у суштини одговара инкриминацијама кривичног дјела Тероризам чл. 201 КЗ БиХ, односно терористичког чина (ст. 5). Разлика је у заштитном објекту, а то су грађани и органи власти Републике Српске. Исто тако, прописана су и два квалификована облика дјела: први, ако је основно дјело имало за посљедицу велика разарања или смрт једног или више лица и други, ако је при извршењу основног облика учинилац неко лице с умишљајем лишио живота. Такође, прописано је кажњавање за онога ко пријети извршењем или припрема неко од наведених дјела.

У односу на одредбе о истоименом кривичном дјелу у КЗ БиХ разлика је у погледу прописаних казни затвора. Код основног облика она је различита и прописана је у трајању од најмање осам година. За тежи облик прописана је казна затвора најмање десет година или казна доживотног затвора, док је за најтежи облик прописана казна затвора најмање 15 година или казна доживотног затвора. За оног ко пријети извршењем или припрема неко дјело тероризма предвиђена је казна затвора од једне до осам година. Поред тога, у КЗ РС прописано је да ће се објекти и друге непокретности које су кориштене за терористичке активности, као и предмети или средства који су намијењени или су кориштени за извршења дјела тероризма, одузети (ст. 5).

3.2.2. Кривично дјело Финансирање терористичких активности чл. 300 КЗ РС

Кривично дјело Финансирања терористичких активности чл. 300 у свом основном облику одговара законском опису кривичног дјела Финансирања терористичких активности чл. 202 КЗ БиХ, уз разлику пописа кривичних дјела на која се односи финансирање терористичких активности (у овом случају то су кривична дјела из Главе XXIII КЗ РС). Други дио бића овог кривичног дјела односи се и на кривична дјела Оштећење или уништење јавних уређаја (члан 397. ст. 1. и 2), Оштећење брана и водопривредних објеката (члан 398. ст. 1 и 2) или неког другог дјела које може проузроковати смрт или тежу тјелесну повреду цивилног лица или лица које активно не учествује у непријатељствима у оружаном сукобу, ако је такво дјело управљено на застрашивање грађана или

присиљавање органа власти у Републици Српској да изврши или не изврши неку радњу. Други облик дјела идентичан је са другим обликом већ наведеног кривичног Финансирања терористичких активности чл. 200 КЗ БиХ. Разлика је у висини прописан казне, која код овог кривичног дјела јесте казна затвора од најмање осам година (у КЗ БиХ за ово кривично дјело је прописана казна затвора од најмање три године).

Посебан облик кривичног дјела (ст. 3) постоји у случају када службено или одговорно лице у банци или другој финансијској институцији или лице које врши послове од јавног интереса које је овлаштено за предузимање мјера или радњи за спречавање финансирања тероризма, свјесно пропусти да предузме законом предвиђене мјере и тиме омогући извршење дјела из овог члана. Дјело може извршити само службено или одговорно лице које обавља одређене послове, а по својој суштини дјело представља радњу помагања извршену нечињењем, тј. свјесним пропуштањем да се предузму законом предвиђене мјере ради спречавања финансирања тероризма. За овај облик дјела предвиђена је казна затвора од пет до 20 година. Иста мјера казне предвиђена је за службено или одговорно лице које неовлаштено открије клијенту или непозваном лицу податке који се односе на поступак испитивања сумњивих трансакција или других мјера или радњи које се предузимају за спречавање финансирања тероризма (ст. 4) (Марковић, 2017: 192). С обзиром да се ради о изузетно значајним радњама, законодавац је предвидио кажњавање и за нехатно извршење кривичних дјела из ст. 3 и 4 овог члана, казном затвора од једне до осам година (ст. 5). У случају да се утврди одговорност правног лица за ово кривично дјело, њему ће се кумулативно изрећи новчана казна и мјера престанка правног лица (ст. 6) На крају, посебном одредбом (ст. 7) се наглашава да ће се одузети новац, имовина и средства намијењена за припремање или извршење дјела из овог члана (Marković, 2017: 192), при чему није посебно дефинисано шта се сматра под средствима из ст. 1 и 2 овог члана, што је учињено КЗ БиХ (чл. 200 ст. 4).

3.2.3. Кривично дјело Стварање терористичких група или организација чл. 301 КЗ РС

Кривично дјело Стварање терористичких група или организација чл. 301 истовјетно је у основним облицима са кривичним дјелом Организовање терористичке групе чл. 202д КЗ БиХ. У том смислу, постоје два основна облика: први, успостављање или организација групе или терористичке организације или на било који други начин удруживање више лица ради извршења кривичних дјела тероризма (ст. 1) и други, приступање групи или терористичкој организацији или на неки други начин пружање помоћи или учествовање у њиховим активностима (ст. 2). Такође, овим кривичним дјелом инкриминисано је подстрекавање, подр-

жавање или на било који други начин помагање стварања терористичке организације (ст. 3). За први основни облик прописана је казна затвора од пет до 20 година, а за други основни облик и подстрекавање на извршење кривичног дјела казна затвора од најмање три године до 20 година. Ово кривично дјело има и два привилегована облика. Тако је за припадника групе или терористичке организација који откривањем групе или терористичке организације или на неки други начин спријечи извршење планираних дјела, предвиђена казна затвора до три године као и могућност ослобођења од казне (ст. 4). Дакле, битан услов за примјену ове одредбе јесте да припадник групе спријечи извршење планираних дјела. За припадника групе или терористичке организација који открије групу или терористичку организацију прије него што је у њиховом саставу или за њих извршио неко друго кривично дјело, предвиђена је казна затвора до двије године, а може се и ослободити од казне (ст. 5). За примјену ове одредбе довољно је да лице открије групу или терористичку организацију уз услов да у њиховом саставу или за њих није извршио неко друго кривично дјело (Marković, 2017). На крају, прописано је одузимање објеката и других непокретности које су кориштене за терористичке активности, као и предмета или средства који су намијењени за припремање извршења терористичких дјела (ст. 6).

Однос са кривичним дјелом Удруживање ради вршења кривичних дјела чл. 365 рјешава се по правилима специјалитета (*lex specialis derogate legi generali*), тако што се на учиниоце примјењују одредбе овог кривичног дјела¹¹⁵. По правилу, однос специјалитета, није тешко утврдити, будући да се једног кривичног дјела у потпуности обухвата и биће другог кривичног дјела, с тим што садржи најмање још једно додатно обиљежје (Stojanović, 2009: 209), а које се огледа у инкриминисању терористичке организације.

3.2.4. *Кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 302 КЗ РС*

Кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 302, изузев терминолошких формулација, слично је кривичном дјелу Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а. Тако је код овог кривичног дјела наведено “ко јавно износи или проноси идеје којима се непосредно или посредно”, док је код кривичног дјела идентичног назива у КЗ БиХ наведено “ко јавно, путем средства информисања, дистрибуира или на било који други начин упуту поруку јавности”. Уочљиво је да је у КЗ РС прихваћен шири приступ, јер не ограничава јавно подстицање на оно подстицање које се одвија путем

¹¹⁵ Осим што опис бића овог кривичног дјела садржи додатно обиљежје (удруживање ради вршења кривичних дјела тероризма), запријећене су и строже казне затвора код овог кривичног дјела у односу на кривично дјело Удруживање ради вршења кривичних дјела чл. 365.

средстава информисања већ се односи на уопште јавно подстицање којима се непосредно или посредно подстиче на вршење дјела тероризма.

Такође, остају исте напомене и у односу на разликовање подстрекавања као облика саучесништва и овог кривичног дјела.

3.2.5. Кривично дјело Врбовање и обучавање за вршење терористичких дјела чл. 303 КЗ РС

Из назива кривичног дјела Врбовања и обучавања за вршење терористичких дјела чл. 303 проистиче да обухвата инкриминације врбовања (ст. 1) и обучавања (ст. 3) за вршење кривичних дјела тероризма, што је аналогно кривичним дјелима Врбовање ради терористичких активности чл. 202б и Обука за извођење терористичких активности чл. 202ц КЗ БиХ. Поред тога, додат је посебан облик дјела којим се инкриминише припремна радња, а састоји се у договору са другим извршење кривичног дјела врбовања или позивање другог да се придружи групи или удружењу која имају за циљ вршење кривичних дјела тероризма (ст. 2). За ово кривично дјело прописана је казна затвора од три до 20 година затвора.

Као и код других кривичних дјела из ове главе прописано је одузимање објекта и других непокретности, као и предмета или средства која су кориштена или су била намијењена за терористичку обуку, врбовање и вршење терористичких дјела (ст. 4)

3.2.6. Кривично дјело Формирање и обучавање група ради придруживања страним терористичким организацијама чл. 304 КЗ РС

Кривичним дјелом Формирање и обучавање група ради придруживања страним терористичким организацијама чл. 304 законодавац је на прецизан и јасан начин инкриминисао активности у вези са врбовањем, позивањем, обучавањем, опремањем, организацијом или на неки други начин мобилисањем појединца или група лица са циљем придруживања страним паравојним или параполицијским формацијама које се баве терористичким активностима, односно њиховом придруживању таквим организацијама. На овај начин отклоњене су дилеме које смо навели када је у питању кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама чл. 162б КЗ БиХ.

Овим кривичним дјелом инкриминисане су различите активности које се тичу формирања и обучавања група ради придруживања страним терористичким оргнаизацијама. Тако основни облик чини онај ко врбује, позива, обу-

чава, опрема, организује или на неки други начин мобилише појединце или групе лица са циљем придруживања страним паравојним или параполицијским формацијама које се баве терористичким активностима, за шта је прописана казна затвора од три године до 20 година (ст. 1). Иста казна прописана је и за лице које се придружи страним паравојним или параполицијским формацијама које се баве терористичким активностима (ст. 7). Други облик чини онај ко прикупља финансијска или нека друга средства, сачињава планове или се договара с другима или врбује другог или предузме било коју другу радњу којом се стварају непосредни услови за извршење основног облика, за шта је прописана казна затвора у трајању од двије до петнаест година (ст. 2). Посебан облик дјела врши онај ко јавно, путем средстава информисања или на било који други начин упути поруку јавности, која има за циљ подстицање другог на извршење дјела из ст. 1 овог члана (ст. 3). За овај облик дјела предвиђена је казна затвора од једне до десет година. Најтежи облик овог кривичног дјела постоји уколико је оно извршено од стране више лица која су се удружила за вршење овог дјела, при чему ће се учинилац казнити казном затвора од пет до 20 година. Такође, прописан је један привилеговани облик који се примјењује на оног извршиоца кривичног дјела који открије групу или водеће чланове групе прије него што је дјело откривено или је на тај начин спријечено извршење дјела. За овај облик кривичног дјела прописана је казна затвора од шест мјесеци до двије године, а може се и ослободити од казне (ст. 5). На крају, прописано је да се објекти за обучавање, финансијска и сва друга средства која су кориштена или су била намијењена за вршење дјела из овог члана одузимају (ст. 6).

3.2.7. Кривично дјело Узимање талаца чл. 305 КЗ РС

Кривично дјело Узимање талаца чл. 305 систематизовано је у Глави XXIII кривичних дјела Тероризам, чиме је јасна намјера законодавца да ово кривично дјело значи као једно од кривичних дјела тероризма. Најзначајнији елеменат овог дјела који га и сврстава у кривична дјела тероризма јесте његов субјективни елеменат који је одређен као циљ који учинилац жели постићи предузетим радњама извршења, а то је приморавање Републике Српске да нешто учини или не учини као изричит или прећутни услов за ослобођење талаца (Marković, 2017: 196). Основи облик дјела чини онај ко другог затвори, држи затвореног или му на други начин одузме или ограничи слободу кретања или га држи или пријети да ће га убити, повриједити или даље држати као таоца, с циљем да примора Републику Српску да нешто учини или не учини као изричит или прећутни услов за ослобађање талаца (ст. 1). Предвиђена казна је казна затвора од једне до десет година. Тежи облик дјела постоји ако је усљед основног облика дјела наступила смрт отетог лица са предвиђеном казном затвора од пет до 20

година (ст. 2). Најтежи облик дјела, постоји ако је при извршењу основног облика кривичног дјела учинилац отето лице с умишљајем лишио живота, за шта је прописана казна затвора од најмање десет година или казном доживотног затвора (ст. 3)¹¹⁶.

Дакле, кривично дјело узимања талаца је “типично” кривично дјело тероризма, које је раније било много више изражено у дјеловању терористичких организација и у потпуности је оправдана његова систематизација у овој групи кривичних дјела.

3.3. Одредбе о тероризму у Кривичном закону Федерације БиХ

Кривичним законом Федерације БиХ [КЗ ФБиХ] прописана су кривична дјела тероризма систематизована у посебној Глави XVIII, а обухватају три кривична дјела: Узимање талаца чл. 200, Тероризма чл. 201. и Финансирање терористичких активности чл. 202.

Опис наведених кривичних дјела истовјетан је опису истоимених кривичних дјела у КЗ БиХ, при чему постоје одређене разлике у погледу висине прописане кривичне санкције. Тако је за основни облик кривичног дјела Узимања талаца чл. 200 прописана казна затвора од једне до десет година, за разлику од кривичног дјела Узимања талаца чл. 191 КЗ БиХ којом је прописана казна затвора најмање три године. За остала два тежа облика овог кривичног дјела прописане су идентичне казне затвора (казна затвора најмање пет година у случају наступања смрти отетог лица и казна затвора најмање десет година или казном дуготрајног затвора у случају умишљајног лишења живота отетог лица).

Исто тако, код кривичног дјела Тероризам чл. 201 уочава се да су прописане казне затвора за ово кривично дјело ниже у односу на истоимено кривично дјело у КЗ БиХ. Тако је за основни облик наведеног кривичног дјела прописана казна затвора најмање три године (упореди: најмање пет година затвора према КЗ БиХ), за тежи облик најмање пет година затвора (упореди: најмање осам година затвора КЗ БиХ) док је за најтежи облик овог кривичног дјела прописана казна идентична, тј. најмање десет година или казном дуготрајног затвора. Треба напоменути да овим кривичним дјелом нису посебно инкриминисне припремне радње, како је то учињено у бићу кривичног дјела Тероризам чл. 201 ст. 4 КЗ БиХ.

Кривично дјело Финансирања терористичких активности чл. 202 по свом опису идентично је истоименом кривичном дјелу прописаном у КЗ БиХ, при

¹¹⁶ Кривично дјело Узимање талаца чл. 191 прописано је КЗ БиХ у групи кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом. Казне за ово кривично дјело су ниже у односу на истоимено кривично дјело у КЗ РС, тако што је за основни облик прописана казна затвора најмање три године (ст. 1), за теже облике казна затвора најмање пет година (ст. 2) и за најтежи облик казна затвора најмање десет година или казном дуготрајног затвора (ст. 3).

чему је прописана казна затвора од једне до 10 година, за разлику од КЗ БиХ којим је за ово кривично дјело прописана казна затвора од најмање три године (чл. 202 ст. 1 и 2).

3.4. Одредбе о тероризму у Кривичном закону Брчко Дистрикта БиХ

У Кривичном закону Брчко Дистрикта БиХ [КЗ БД] одредбе о тероризму систематизоване су у општем и посебном дијелу. Тако се у чл. 1 ст. 23 дефинише терористичка група као организована група коју чине најмање три лица, која је формирана и дјелује у одређеном временском периоду с циљем извршења неког од кривичних дјела тероризма. Ова дефиниција је идентична дефиницији терористичке групе датој у КЗ БиХ.

У посебном дијелу уведена је нова Глава XVIII Тероризам у којој су систематизована три кривична дјела тероризма и то: Узимање талаца чл. 197, Тероризам чл. 198 и Финансирање терористичких дјелатности чл. 199. Наведене инкриминације су идентичне одредбама о тероризму датим у КЗ ФБиХ¹¹⁷.

4. Тероризам и кривично процесно право

Када говоримо о кривичноправној заштити од тероризма неопходно је размотрити и аспекте предмета кривичног процесног права¹¹⁸. С тим у вези, они обухватају кривично процесне субјекте, кривично процесне радње и кривично процесне односе ради расвјетљавања и рјешавања кривичне ствари тероризма, те тако и остварења кривично правне заштите друштва односно државе (Simović, Šikman, 2017a: 347). Како се ради о тешким кривичим дјелима, којима се угрожавају најважније заштићене вриједности, укључући међународни мир и безбједност (према становишту УН) онда је логична појачана “интервенција” у овим одредбама која у извјесној мјери одступа од уобичајних кривично процесних правила. У том смислу међународноправни документи, кривично процесна законодавства у многим земљама, као и кривичноправне теорије, сматрају оправданим коришћење посебних истражних радњи у откривању и дока-

¹¹⁷ Једина разлика је у називу кривичног дјела Финансирање терористичких дјелатности, с обзиром да је коришћена ријеч “дјелатности” усмјесто ријечи “активности”, што није од суштинског значаја.

¹¹⁸ Кривично процесно право је грана кривичноправних наука која се односи на кривични поступак (кривични процес) који је и његов предмет. У кривичном поступку држава, преко државних органа и неких других лица, предузима на одговарајући начин цијели низ радњи да би у конкретном случају, ако постоји сумња да је извршено кривично дјело, примијенила одредбе материјалног кривичног права (Simović, Simović, 2016: 22).

живању тешких кривичних дјела, укључујући и кривична дјела тероризма. Ове методе се разликују од стандардних радњи доказивања, при чему се полази од тога да оне нису довољно ефикасне за откривања и истрагу ових кривичних дјела (упореди: Simović, Šikman, 2017a: 347). У најопштијем смислу, та посебна процесна правила и методе карактеришу “давање специфичних, ширих овлашћења органима правосуђа (тужилаштво и суд) и полицији у поступку откривања и доказивања кривичних дјела тероризма, која, између осталог, представљају веће ограничавање слобода и права човјека, него што је то случај код редовног, општег кривичног поступка” (Вејатовић, 2005: 68). Поред тога, кривичнопроцесно супротстављање тешким облицима криминала, посебно тероризму, подразумева и међународну сарадњу кроз размјену информација између субјекта супротстављања криминалитету на међународном нивоу, прикупљање и размјена доказних материјала, као и спровођење заједничких истрага агенција за спровођење закона различитих земаља (Šikman, 2011: 291). Дакле, код ових тешких облика криминалитета није спорна нужност, неопходност и оправданост што рестриктивније примјене мјера кривичне принуде, а неопходан предуслов за то је ефикасност откривања и доказивања кривичних дјела, а тиме и ефикасност кривичног поступка као цјелине (Simović, Šikman, 2017a: 348). Истовремено, као стандард поставља се заштита гарантованих права и слобода, тј. захтијева се давање гаранција у погледу у њихове примјене у складу са законом, онолико колико је потребно да би се прикупили и обезбиједили докази у кривичном поступку.

То значи да оно што се данас поставља као императив јесте пуна заштита гарантованих права и слобода¹¹⁹, којом се осигурава да нико невин не буде осуђен, а да се кривцу изрекне кривична санкција под условима које предвиђа кривични закон и на основу законито спроведеног поступка¹²⁰. У том смислу, кривични поступак мора бити тако организован да обезбјеђује правично суђење, што значи да поступак мора бити правичан, односно одвијати се у “разумном временском року”¹²¹ и задовољавати одређене захтјеве који се тичу разматрања спора и саопштавања пресуде. На тај начин су законитост рјешења кривичне ствари и остварење тог циља у што је могуће краћем временском интервалу и са утрошком што је могуће мање средстава стандарди који се постављају пред кривичнопроцесно законодавство. Зато се ефикасним кривичним поступком,

¹¹⁹ Права и слобода грађана су у врху заштићених права, која имају статус универзалних вриједности које прихвата и поштује велика већина држава чланица међународне заједнице (Рајванчић, 2011: 71).

¹²⁰ Ово је заправо садржај принципа законитости, који је као такав прописан и кривичним процесним законима у БиХ (чл. 2 ЗКП БиХ, чл. 2 ЗКП РС, чл. 2 ЗКП ФБиХ, чл. ЗКП БД).

¹²¹ Право на право на суђење у разумном року увршћује се у основна права човјека, као један од аспеката права на правично суђење прописаног ЕКЉП (чл. 6) (Đurđić, 2013: 57).

како смо раније навели (види опшриније: Simović, Šikman, 2018a: 30) може сматрати само онај поступак у којем је у реално кратком временском интервалу од његовог покретања па до окончања, уз пуно поштовање законитости његовог вођења, донесена правилна и законита правноснажна судска одлука (Vežatović, 2015: 28). У том смислу, важно је да кривични поступак не траје више него што је то објективно потребно, а његово трајање у сваком конкретном случају ствар је фактичких и јединствених околности (Škulić, Pić, 2012: 23). Фактори ефикасности кривичног поступка, као чињенице од којих зависи окончавање кривичне ствари у одређеном року, с једне стране, на законит и правичан начин, с друге стране, истовјетни су фактори и једне и друге компоненте (Vežatović, 2015: 32). Ипак, површно би било доводити у везу ефикасност кривичног поступка са брзином његовог окончавања, узимајући у обзир једино критеријум суђења у разумном року. Заправо, брзина сама по себи је релативна категорија и не смије се крајње упрошћено поистовјећивати са ефикасношћу кривичног поступка (потпуно је јасно да брз и ефикасан кривични поступак нису исто) (Škulić, Pić, 2012: 23). Чини се да се у овим случајевима претјерано наглашава право осумњиченог, а запоставља обавеза државе, односно правосуђа у цјелини да кривичну ствар оконча у одређеном року, без непотребног одлагања. Заправо, нарушавање равнотеже између ових принципа, води или у ауторитарност права (давање предности ефикасности) или заштити друштва од криминалитета (давање предности људским правима и слободама) (Radulović, 1997: 168). Због тога је оправдано постављање захтјева за поштовање права и слобода окривљеног, с једне стране и окончања кривичног поступка у разумном року, с друге стране (Kolaković-Vojović, 2013 цитирано у: Simović, Šikman, 2018a: 30).

Сљедеће важно питање, када је ријеч о савременим кривичнопроцесним аспектима супротстављања тероризму, јесте начин операционализације наведених ставова у кривично процесно законодавство. Јасно је да то зависи од врсте кривичноправног система дате земље, па се може кретати од дефинисања ових одредби путем општих закона (*lex generalis*) па до усвајања посебних закона који третирају само проблематику тероризма¹²² (*lex specialis*) или пак комбинацијом

¹²² Велика Британија је 2000. и 2006. године донијела Закон о тероризму (Terrorism Act, 2000, 2006), 2005. године Закон о превенцији тероризма (Prevention of Terrorism Act, 2005), 2001. године Закон о антитероризму, криминалу и безбједности (Anti-Terrorism, Crime & Security Act, 2001), итд. САД имају читав низ антитерористичких закона, укључујући тзв. Патриот закон из 2001. године (Usa Patriot Act, 2001), Закон о отаџбинској безбједности из 2002. године (Homeland Security Act of 2002), Закон о спречавању финансирања тероризма из 2001. године (Financial Anti-Terrorism Act of 2001). Аустралија има Антитерористички закон из 2004. и 2005. године (Anti-Terrorism Act, 2004), Закон о спречавању финансирања тероризма, из 2002. године (The Suppression of the Financing of Terrorism Act, 2002), и др. Канада је 2004. донијела Антитерористички закон (Anti-Terrorism Act, 2004), Француска има Противтерористички закон из 1986. године (Counterterrorism Act of 1986), у Њемачкој је на снази Закон о борби

једног и другог начина (упореди: Šikman, 2011: 285). Без обзира на то који модел је прихваћен, законска норма мора бити тако одређена да омогућава њену потпуну примјењивост у пракси, како би се кривична ствар ријешила на законит начин (Jager, Šugman-Stubbs, 2017: 373) у оптималном временском року. Зато Бејатовић (2017) наводи сљедеће: “само у ситуацијама када имамо адекватну законску норму и њену адекватну примјену можемо говорити о стовремин преусловима ефикасности државне реакције на криминалитет” (Вејатовић, 2017а: 309). Уз ово, законска норма да би по свом садржају била у овој функцији мора да је карактеришу и висок степен прецизности одређења појединих законских термина и прописивање прецизних услова за примјену појединих мјера и института (Вејатовић, 2017б: 450).

У кривичном процесном законодавству у БиХ, које чине ЗКП БиХ, ЗКП РС, ЗКП ФБиХ, ЗКП БД нису посебно издвојене норме које би третирали само кривична дјела тероризма, нити се за таква дјела предвиђају већа одступања на плану вођења кривичног поступка. У оквиру закона о кривичном поступку детаљно се прописују радње и поступци, које се поред осталог односе и на ова кривична дјела. Ово конкретно значи да не постоји разлика у процесуирању кривичних дјела везаних за тероризам и других кривичних дјела (Simović, Šikman, 2017с: 138). Фактички не постоје *lex specialis* одредбе или пак посебни закони, који третирају питање тероризма, док поједини кривичноправни системи, прије свега англосаксонске правне традиције, увелико уводе посебне законе у области борбе против тероризма (Simović, Šikman, 2017с: 138). Због тога, дат је приказ норми које се односе на истрагу уопште, затим радње доказивања, укључујући и посебне истражне радње. Ове норме су издвојене због тога што оне имају пуну примјену у откривању и доказивању кривичних дјела тероризма. У овом поглављу су приказане оне кривичнопроцесне норме које су прописане ЗКП БиХ, док одредбе у осталим законима неће бити посебно разматране, већ ће бити указано на евентуалне разлике у третирању појединих одредби. Још један разлог за овај приступ јесте у чињеници да су у другом дијелу монографије предмет анализе кривични предмети тероризма који су вођени пред Судом БиХ, а у тим поступцима у највећем броју случајева примјењиване су одредбе управо наведеног Закона.

4.1. Истрага кривичних дјела тероризма

Истрага је, према Закону о кривичном поступку БиХ [ЗКП БиХ] дио претходног кривичног поступка¹²³ и обухвата активности предузете од стране

против међународног тероризма (*Gesetz zur Bekämpfung des internationalen Terrorismus*, 2002) и Антитерористички закон (*Antiterrordateigesetz – ATDG 2006*, 2017), итд.

¹²³ У нашем законодавству кривични поступак има два стадијума: претходни поступак

Тужиоца или овлашћеног службеног лица у складу с законом о кривичном поступку, укључујући прикупљање и чување изјава и доказа (чл. 20 т. ј ЗКП БиХ). Сврха истраге јесте да се путем прикупљених доказа потпуно и тачно утврде све релевантне чињенице и околности у вези с кривичним дјелом и његовим учиниоцем, како би се у односу на учиниоца могло одлучити хоће ли бити подвргнут суђењу или ће се поступак против њега обуставити (Simović, Simović, 2016: 26). Истрага је у директној надлежности Тужиоца (чл. 35 ЗКП БиХ) чије је основно право и основна дужност откривање и гоњење починилаца кривичних дјела која су у надлежности Суда (ст. 1)¹²⁴. У складу са тим може истрагу спроводити непосредно или поједина овлашћења пренијети на овлашћена службена лица који раде по налогу тужиоца, односно под његовим надзором и руковођењем (Simović, Simović, 2014: 20).

Основни услов за покретање истраге против одређеног лица је постојање основа сумње (чл. 216 ст. 1 ЗКП БиХ) да је оно учинило кривично дјело тероризма или повезано кривично дјело. Ради се о најнижем степену сумње, који указује на постојање кривичног дјела и на ближу или даљу везу између тог дјела и неког лица, на основу којих се може са мањом или већом вјероватноћом закључити да ли је кривично дјело извршено или није, каква је веза између одређеног (одређених) лица и кривичног дјела, као и на друге околности значајне за разјашњавање кривичне ствари (Vodinelić, 1985: 82, 83). До овог нивоа сумње овлашћена службена лица долазе кроз одређене оперативне активности у оквиру својих редовних послова и радних задатака или на други начин (остали извори сазнаја за кривична дјела и учиниоца), при чему постоји општа дужност пријављивања кривичног дјела од стране службених и одговорних лица (чл. 213 ЗКП БиХ) тако и од стране грађана¹²⁵ (чл. 214 ЗКП БиХ). Због тога се основи сумње, како је о томе писао професор Водинелић (1985): “јављају као вид кретања субјеката кривичног поступка (прије свега тужиоца, али и полицијских службеника, у ширем значењу) преко његовог објекта (кривичне ствари) према осумњиченом”

и главни поступак (по правилу, са подјелом сваког од ових стадијума на поједине фазе). Стадијум претходног поступка служи припремању суђења о самој ствари (главног претреса) и расправљању питања да ли једна кривична ствар треба да изађе на суђење или поступак треба обуставити без излагања на суђење. Овај поступак обухвата истрагу и стављање осумњиченог под оптужбу (Simović, Simović, 2016: 26).

¹²⁴ Тужилац, поред осталог, према ЗКП БиХ има право и дужан је да одмах по сазнању да постоје основи сумње да је почињено кривично дјело предузме потребне мјере у циљу његовог откривања и спровођења истраге, проналажења осумњиченог, руковођења и надзора над истрагом, као и ради управљања активностима овлашћених службених лица везаним за проналажење осумњиченог и прикупљање изјава и доказа (ст. 2 т. а ЗКП БиХ) и спроведе истрагу у складу с овим законом (ст. 2 т. б ЗКП БиХ).

¹²⁵ Овдје треба нагласити да грађанин има право пријавити извршење кривичног дјела (ст. 1 ЗКП БиХ), а да је свако дужан пријавити извршење кривичног дјела када непријављивање кривичног дјела представља кривично дјело (ст. 2 ЗКП БиХ).

(Vodinelić, 1985: 78). Иако се ради о најнижем степену вјероватноће, код кривичних дјела тероризма не би требало да буде оклијевања у поступању, јер су код ових кривичних дјела и припремне радње инкриминисане. Када се установи тражени степен сумње да је извршено кривично дјело тероризма или повезано кривично дјело, тужилац доноси наредбу о спровођењу истраге¹²⁶ (чл. 216 ЗКП БиХ) што представља формални услов за њено спровођење. Садржај истраге (чл. 217 ЗКП БиХ) одређен је тако да у току њеног спровођења тужилац може да предузме све истражне радње, укључујући испитивање осумњиченог и саслушање оштећеног и свједока, вршење увиђаја и реконструкције догађаја, предузимање посебних мјера које обезбјеђују сигурност свједока и информација и наређивање потребних вјештачења (ст. 1). Тужилац је овлашћен да предузима све истражне радње, односно, радње доказивања прописане законом (чл. 51–115), с тим што у случајевима када је то прописано законом, прије него што предузме неку од тих радњи, мора претходно да прибави наредбу судије за претходни поступак. О истражним радњама које су предузете саставља се записник у складу са законом (ст. 2). Ако се осумњичени налази у притвору, наредбу за довођење ради испитивања издаје тужилац и о томе обавјештава судију за претходни поступак (ст. 3). С обзиром на актуелни концепт истраге (тужилачка истрага) законом је посебно дефинисан однос тужилаштва и полиције. То је постигнуто надзором тужиоца над радом овлашћених службених лица (чл. 218 ЗКП БиХ) којом се обезбјеђује законитост доказа прикупљених од стране полицијских службеника, с једне стране, а с друге стране, уређује међусобни однос два државна органа¹²⁷ (тужилаштва и полиције) (Siječić-Čolić, Hadžiomerađić, Jurčević, Kaurinović, Simović, 2005: 590-591).

Тако, ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело с прописаном казном затвора преко пет година, овлашћено службено лице је дужно да одмах¹²⁸ обавијести тужиоца и да под његовим надзором предузме потребне

¹²⁶ Наредба о спровођењу истраге садржи: податке о починиоцу кривичног дјела уколико су познати, опис дјела из којег произилазе законска обиљежја кривичног дјела, законски назив кривичног дјела, околности које потврђују основе сумње за спровођење истраге и постојеће доказе. У наредби Тужилац ће навести које околности треба истражити и које истражне радње треба предузети (чл. 216 ст. 2).

¹²⁷ Овај надзор се манифестује на три начина тако да тужилац: (1) обезбјеђује стручну подршку и тумачење кривичноправних одредаба, како материјалног тако и процесног кривичног права, те води рачуна о примјени и заштити људских права грађана у поступцима овлашћених службених лица, (2) издаје потребне наредбе и упутства овлашћеним службеним лицима у смислу прикупљања информација и доказа на законом допуштен начин, (3) учествује у процесним радњама и другим поступањима у току истраге, које се односе на ангажман овлашћених службених лица (Siječić-Čolić, et.al., 2005: 590-591).

¹²⁸ Од момента кад је тужилац добио обавјештење, “отпочиње његов надзор који подразумева крајњу одговорност тужиоца за резултате истраге, како би оба истражна субјекта извршила своје законске дужности у конкретном кривичном предмету. У случају неслагања око вођења

мјере да се пронађе учинилац кривичног дјела, да се спречи скривање или бјекство осумњиченог или саучесника, да се открију и сачувају трагови кривичног дјела и предмети који могу послужити као докази, те да се прикупе све информације које могу бити корисне у кривичном поступку (ст. 1). Дјелокруг овлашћених службених лица у оваквим ситуацијама ограничен је само на радње које су неопходне, а не на све потребне радње (Sijerčić-Čolić, et.al., 2005: 590-591). Када је ријеч о кривичним дјелима тероризма онда у ову групу спадају кривично дјело Тероризам чл. 201 КЗ БиХ и кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и парополицијским формацијама чл. 162б КЗ БиХ, с обзиром да је за ова кривична дјела прописана казна затвора преко пет година. С друге стране, ако постоје основи сумње да је извршено кривично дјело за које је законом прописана казна затвора до пет година, овлашћено службено лице је дужно обавијестити тужиоца о свим расположивим информацијама, радњама и мјерама које је предузело, и то најкасније седам дана од дана сазнања да постоји основа сумње да је учињено кривично дјело (ст. 3). Рачунање рока од седам дана треба да отпочне од тренутка извршења кривичног дјела, односно од тренутка кад је овлашћено службено лице дошло до сазнања да је кривично дјело учињено и када га је регистровало, како усмено тако и писмено (Sijerčić-Čolić, et.al., 2005: 592). Кривична дјела која су повезана са тероризмом, а то су Финансирање терористичких активности чл. 202 КЗ БиХ, Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а КЗ БиХ, Врбовање ради терористичких активности чл. 202б, Обука за извођење терористичких активности чл. 202ц КЗ БиХ и Организовање терористичке групе чл. 202д КЗ БиХ, спадају у ову категорију, с обзиром на то да је за њихово извршење прописана казна затвора од најмање три године. Ипак, у овим случајевима, без обзира што за наведена кривична дјела полицијски службеници имају рок од седам дана за обавјештавање тужиоца, он ће бити одмах обавијештен због хитности у поступања, те обезбјеђивању непоходних наредби за предузимање појединих мјера и радњи, које не трпе одлагање.

У ЗКП БиХ су даље прецизно прописане радње које предузимају овлашћена службена лица¹²⁹ (чл. 219), укључујући задржавање на мјесту извршења

кривичног поступка, овлашћена службена лица (с обзиром на функционалну самосталност својих државних органа) проблем рјешавају на нивоу односа органа у коме раде, чиме се онемогућава евентуална самовоља тужиоца. Разлог томе је што су овлашћења службених лица да воде истрагу у складу са законом изворна, без обзира на дужност обавјештавања и надзор тужиоца” (Sijerčić-Čolić, et.al., 2005: 590-591).

¹²⁹ Овлашћено службено лице може: прикупљати потребне изјаве од лица; извршити потребан преглед превозних средстава, путника и пртљаге; ограничити кретање на одређеном простору за вријеме потребно да се обави одређена радња; предузети потребне мјере у вези с утврђивањем идентитета лица и предмета; расписати потрагу за лицем и стварима за којима се трага; у присуству одговорног лица претражити одређене објекте и просторије државних органа,

кривичног дјела¹³⁰ (чл. 220), увиђај и вјештачење (чл. 221), преглед, обдукција и ексхумација (чл. 222). У свим овим случајевима, овлашћено службено лице се појављује као субјекат оперативног дијела истраге док је тужилац фактички субјекат правног дијела истраге (Vranješ, 2004: 465). Њихове дужности у истрази су фактички неодвојиве и чине једну цјелину, а циљ им је гоњење учинилаца кривичног дјела, односно доказивање њихове кривичне одговорности пред судом и изрицање кривичноправне санкције. У ствари, у кривичним предметима тероризма, тужилац и не може испунити сваку законску обавезу гоњења учинилаца кривичног дјела без оперативног дијела истраге. Како се ради о тешким кривичним дјелима, примјењује се велики број радњи доказивања, обично према већем броју лица, укључујући и посебне истражне радње. Исто тако, услед великог сензибилитета и узнемиравања јавности када су ова кривична дјела у питању, очекује се да истрага буде спроведена на ефикасан начин, уз пуно уважавање свих процесних начела, како би се обезбиједила пуна законитост у поступању и поштовању људских слобода и права. Треба имати у виду да нека од понашања која се означавају као кривична дјела тероризма (нпр. Јавно подстицање на терористичке активности) могу бити у корелацији са неким од гарантованих слобода (нпр. слобода испољавања вјере или увјерења) те је због тога потребно предузети оне мјере и радње којима ће се обезбиједити довољно доказа за подизање оптужбе против извршилаца ових кривичних дјела. Оно о чему нарочито треба водити рачуна је законитост прикупљених доказа (чл. 10 ЗКР БиХ) с обзиром да је забрањено од осумњиченог, оптуженог или било којег другог лица које учествује у поступку изнуђивати признање или какву другу изјаву (ст. 1). Исто тако, Суд не може засновати своју одлуку на доказима прибављеним повредама људских права и слобода прописаних уставом и међународном уговорима које је БиХ ратификовала, нити на доказима који су прибављени битним повредама овог закона (ст. 2), односно на доказима који су добијени на основу доказа изведених из незаконитих доказа (плод отровне воћке) (ст. 3).

Истрага у кривичним предметима тероризма се може завршити на два начина, што зависи од резултата до којих се дошло у њеном спровођењу. Један од начина окончања истраге је њена обустава (чл. 224)¹³¹, до које долази у случају

јавних предузећа и установа, обавити увид у одређену њихову документацију, као и предузети друге потребне мјере и радње (чл. 219 ст. 1 ЗКП БиХ).

¹³⁰ Према овом члану, овлашћено службено лице има право да задржи до шест часова лица која су затечена на мјесту извршења кривичног дјела ради прикупљања обавјештења (чл. 220 ст. 1 ЗКП БиХ), а ако та лица могу дати обавјештења важна за кривични поступак, може их фотографисати, узимати њихове отиске прстију и сл. (чл. 220 ст. 2 ЗКП БиХ).

¹³¹ Тужилац ће наредбом обуставити истрагу ако се установи: а) да дјело које је починио осумњичени није кривично дјело, б) да постоје околности које искључују кривичну одговорност осумњиченог, осим у случају из чл. 20б. овог закона, в) да нема довољно доказа да је осумњичени

кадарезултати истраге указују да нема мјеста оптужби. Други начин завршетка истраге је окончање истраге (чл. 225 ЗКП БиХ) до које долази у случају када резултати спроведених истражних радњи укажу да има мјеста оптужби (Simović, Simović, 2014). То су они случајеви када постоји основана сумња¹³² да је извршено кривично дјело тероризма или повезано кривично дјело.

4.1.1. Радње доказивања кривичних дјела тероризма

Предузимање радњи доказивања којима се прибављају докази и предмети који служе при утврђивању чињеница у кривичном поступку и којима се обезбјеђују докази важни за кривични поступак, незамјењиви су начини доказивања тешких кривичних дјела (као и осталих кривичних дјела уопште). Како се ради о тешким облицима криминалитета, предузимање ових радњи карактерише низ специфичности, те је неопходно изградити посебну методику њиховог предузимања. Такође, у случајевима тешких облика криминалитета, приликом предузимања наведених радњи, неопходно је укључити већи број лица (криминалистичких техничара, свједока, и слично), као и коришћење више материјално техничких средстава, што додатно утиче на сложеност њиховог предузимања (Simović, Šikman, 2017a: 394). Дакле, доказивање кривичних дјела тероризма врши се примјеном радњи доказивања и посебних истражних радњи, према одредбама ЗКП БиХ (и аналогних одредби у осталим законима у кривичном поступку у БиХ).

Тако, у доказивању кривичних дјела тероризма примјењују се све радње доказивања прописане ЗКП БиХ (чл. 51 – чл. 115), укључујући претресање стана, просторија и лица, привремено одузимање предмета, поступак са сумњивим стварима, испитивање осумњиченог, саслушање свједока, увиђај и реконструкција догађаја и вјештачење.

Претресање стана, просторија и лица (чл. 51 – 64 ЗКП БиХ) је материјално истраживање над лицима или стварима у циљу проналажења трагова кривичног дјела или предмета важних за кривични поступак (подразумијевајући ту и леш) или у циљу хватања осумњиченог, односно оптуженог (Vasiljević, 1981: 399 цитирано у: Simović, Simović, 2016: 354). Претресање стана, осталих просторија и покретних ствари се може одредити само онда ако има довољно основа за сумњу да ће се при претресању пронаћи претпостављени извршилац кривичног дјела или његов саучесник, открити трагови кривичног дјела или

починио кривично дјело, г) да је дјело обухваћено амнестијом, помиловањем или застаром, или постоје друге сметње које искључују кривично гоњење, д) да постоје друге околности за обустављање истраге из члана 225. став (5), односно члана 226. став (3) овог закона (ст. 1).

¹³² Основана сумња је виши степен сумње заснован на прикупљеним доказима који упућују на закључак да је извршено кривично дјело (чл. 20 т. м ЗКП БиХ).

пронаћи предмети важни за кривични поступак (чл. 51 ст. 1 ЗКП БиХ). Поред тога, претресање покретних ствари обухвата и претресање компјутерских система, уређаја за похрањивање компјутерских и електронских података, као и мобилних телефонских апарата (чл. 51 ст. 2 ЗКП БиХ). Формални услов за претресање је наредба суда на захтјев тужиоца или на захтјев овлашћених службених лица која су добила одобрење од тужиоца, која мора бити у писаној форми и образложена¹³³. Усмени захтјев за издавање наредбе за претресање може се поднијети када постоји опасност од одлагања¹³⁴, а пракса је показала, да се у фази истраге појединих тешких кривичних дјела (убиства, организованог криминала, тероризма, разбојништва и разбојничке крађе и др.) управо користи ова законска могућност¹³⁵ (Vranješević, Hadžimahmutović, 2012: 30). Због тога, ова радња је врло често предмет приговарања од стране одбране која наводи битну повреду одредаба кривичног поступка, оспоравајући законитост извршеног претресања, због чега је изузетно важно предузимање ове радње у складу и на начин прописан ЗКП БиХ¹³⁶.

¹³³ Изузетак је претресање без наредбе и свједока (чл. 64 ЗКП БиХ), када овлашћено службено лице може ући у стан и друге просторије без наредбе и без свједока и, по потреби, извршити претресање ако станар тог стана то жели, ако неко зове у помоћ, ако је потребно ухватити починиоца кривичног дјела који је затечен на дјелу или ради сигурности људи и имовине, ако се у стану или другој просторији налази лице које се по наредби Суда има притворити или принудно довести или које се ту склонило од гоњења (ст. 1). Овлашћено службено лице може претрести лице без наредбе за претресање и без присутности свједока: а) при извршењу наредбе о довођењу, б) приликом лишења слободе, в) ако постоји сумња да то лице посједује ватрено или хладно оружје, г) ако постоји сумња да ће сакрити, уништити или ријешити се предмета који се требају од њега одузети и употријебити као доказ у кривичном поступку (ст. 2). Након извршења претресања без наредбе за претресање и без присуства свједока, овлашћено службено лице мора одмах поднијети извјештај тужиоцу, који ће о томе обавијестити судију за претходни поступак. Извјештај мора садржавати разлоге претресања без наредбе и свједока (ст. 3).

¹³⁴ Опасност од одлагања је једно од изазовнијих питања у кривичном процесном праву, због чега је треба рестриктивно тумачити и објективно цијенити (Siječić-Čolić, et. al., 2005: 193-194).

¹³⁵ Поред већ наведене опасности од одлагања, може се десити да неко лице које је затечено у стану или просторији по доласку полицијских службеника или у току претреса има намјеру да се удаљи из просторије или објекта које се претреса, те уколико постоји сумња да ће изнијети из просторије или објекта доказе који се траже, извршиће се лични претрес предметног лица (Vranješević, Hadžimahmutović, 2012: 30).

¹³⁶ По свом карактеру, посљедице незаконитог претресања стана, осталих просторија или покретних ствари, те лица су процесноправне. Процесноправне последице наступају ако је, нпр. претресање извршено од стране овлашћеног службеног лица мимо законских прописа или од неовлашћеног службеног лица, или без присуства лица која морају бити присутна претресању. Ове последице огледају се у ништавости предузете радње, односно у немогућности да се докази прибављени незаконитим претресањем користе у кривичном поступку за доношење одлуке (Siječić-Čolić, et. al. 2005: 180).

Из образложења Пресуде Суда БиХ, предмет број Х-К-06/190 од 10. 01. 2007: “Наведени поступак издавања наредбе за претрес, по оцјени вијећа, у складу је са одредбама Закона о кривичном поступку БиХ, које се односе на подношење захтјева и издавање наредбе за претрес. Наиме, према одредби чл. 53 ст. 2 ЗКП БиХ наредбу за претресање издаје суд на затјев тужиоца или овлаштених службених лица које су добиле одобрење од тужиоца. У конкретном случају, из исказа саслушаних свједока полицајаца, сачињене службене забиљешке дежурног судије за претходни поступак Суда БиХ и писмене наредбе за претрес, коју су на основу усменог одобрења сачинила овлаштена службена лица МУП ФБиХ, несумњиво произилази да је наредбу у име Суда БиХ издао дежурни судија за претходни поступак тога суда, а на захтјев овлаштених службених лица, која су га поднијела по претходном одобрењу тужиоца. Усмена форма захтјева упућеног судији је у складу са чланом 54 и 56 тога Закона, а сачињавање наредбе у писменом облику од стране подносиоца захтјева – овлаштених службених лица ФМУП-а, у складу је са чланом 57 истог Закона. Из наведених разлога, вијеће је супортне тврдње одбране провооптуженог, којим су се у току поступка придруживали браниоци осталих оптужених, оцјенило неоснованим. Исто тако, вијеће сматра да чињеница, да ли је судија за претходни поступак када му је подношен усмени захтјев биљежио цијели ток разговора, а затим исти дао на препис итд. (на чему инсистира одбрана првооптуженог), није од пресудног значаја за оцјену валидности издате наредбе. Битно је да је овлаштени судија издао наредбу за претрес, да је истој претходно усмени захтјев овлаштених службених лица, те да је и након тога поступљено у складу са законом, тј. сачињена наредба за претрес у писменом облику у којој је децидно наведено и име судије за претходни поступак који је издао наредбу, па чак и тачно вријеме издавања усмене наредбе судије и одобрење тужиоца да се обрати директно судији са захтјевом”. Према: Presuda Suda BiH, predmet broj X-K-06/190 od 10.01.2007.

Претресање стана, осталих просторија и покретних ствари осумњиченог у случајевима тешких кривичних дјела, укључујући и кривична дјела тероризма, треба добро испланирати, припремити и организовати, водећи рачуна о свим специфичностима поступања у овим предметима. С тим циљем, потребно је претходно се придржавати правила криминалистике, прикупити претходне информације, пажљиво прегледати објекат и водити рачуна о свим специфич-

ностима које могу утицати на ток претресања. Приликом претресања стана, осталих просторија и покретних ствари осумњичених за тероризма, потребно је водити рачуна о начину уласка у објекат и стварању услова за претресање (посебно ако се у стану налазе опасна лица)¹³⁷. Специфичност претресања стана, осталих просторија и покретних ствари осумњичених за тешке облике криминалитета огледа се и у томе да је ову доказну радњу, истовремено, потребно вршити према више осумњичених лица на више локација. Ради се о „групном претресању“ које је карактеристично по томе што се поводом разјашњавања исте кривичне ствари претраживање обавља истовремено на више локација како би се спријечило договарање између саучесника (Šikman, 2011: 313). То захтијева већи број полицијских службеника који ће вршити наведену доказну радњу, детаљно планирање претресања, итд, али и координацију свих учесника у претресању просторија осумњичених лица, укључујући поступајућег тужиоца (Šikman, 2011: 313). У кривичним предметима тероризма посебно је важно претресање или претраживање компјутера, мобилних телефона и сличних уређаја за аутоматску обраду података који су са компјутером повезани. Наиме, читавањем садржаја мобилних телефона (бираних бројева, пропуштених позива, СМС порука и телефонских именика), као и садржаја других облика електронске комуникације може се недвосмислено утврдити међусобна комуникација оптужених лица, њихово кретање, мјеста боравка и слично, које се доводе у везу са другим прибављеним доказима и чине доказну грађу у погледу кривичне оптуженог. Важно је да се ова радња обави уз помоћ стручних лица, што је и законом прописано (види: чл. 51 ст. 3) јер се подаци, уколико уређају приступи нестручно лице, могу измијенити или уништити (види опширније: Ivanović, 2015: 14; Radovanović, Begić, 2016: 28).

Привремено одузимање предмета (чл. 65 – 74 ЗКП БиХ) се састоји у привременом одузимању предмета који се по кривичном закону имају одузети или могу послужити као доказ у кривичном поступку (ови предмети се могу означити и као *corpus delicti*). Наредбу за одузимање предмета издаје суд, на приједлог тужиоца или на приједлог овлаштеног службеног лица које је добило одобрење од тужиоца¹³⁸. Приликом одузимања предмета, треба да буду испуњене и друге формалне претпоставке које се односе на утврђивање мјеста проналаска предмета, идентификацију предмета и формално потврђивање

¹³⁷ Приликом претресања стана осумњичених лица за тероризам у Сарајеву 2005. године исти су пружили активан отпор, од којих је један држао прст на обарачу пиштоља, чиме су починили кривично дјело Спречавање службеног лица у вршењу службене радње (види: Presuda Suda BiH, predmet broj X-K-06/190 od 10.01.2007).

¹³⁸ Привремено се могу одузети предмети без наредбе (чл. 66 ЗКП БиХ) уколико постоји опасност од одлагања (ст. 1), а уколико судија за претходни поступак одбије захтјев тужиоца, одузети предмети се не могу користити као доказ у кривичном поступку (ст. 2).

власнику или држаоцу да су му предмети привремено одузети, ради издавања потврде о привремено одузетим предметима (чл. 65 ст. 8 ЗКП БиХ). Након привременог одузимања предмета и документације, у записнику ће се пописати привремено одузети предмети и документација и о томе издати потврда (чл. 68 ст. 1 ЗКП БиХ), док ће отварање и преглед привремено одузетих предмета и документације извршити тужилац (чл. 71 ст. 1 ЗКП БиХ). Јасно је да се у кривичним предметима тероризма могу одузети предмети који су употријебљени за извршење кривичног дјела (ватрено оружје, експлозивне направе, итд.) предмети намијењени за извршење кривичног дјела и предмети настали извршењем кривичног дјела. Многи од ових категорија предмета захтијеваће хитно поступање, али, исто тако, дјеловање на више локација и привремено одузимање предмета са тих локација.

Поред тога, ова радња доказивања је значајна, јер је њом обухваћено привремено одузимање писама, телеграма и других пошиљки (чл. 68 ЗКП БиХ), наредба банци или другом правном лицу (чл. 72 ЗКП БиХ), као и наредба оператеру телекомуникација (чл. 72а ЗКП БиХ). Ове радње су значајне када се поступа у кривичним предметима тероризма, посебно оним дијелом који се односи на спречавање прања новца и финансирање тероризма. Наиме, ако постоје основи сумње да је неко лице учинило кривично дјело које је повезано с добијањем имовинске користи, суд може, на основу приједлога тужиоца, наредити да банка или друго правно лице која врши финансијско пословање достави податке о банковним депозитима и другим финансијским трансакцијама и пословима тог лица, као и лица за које се основано вјерује да су укључена у те финансијске трансакције или послове осумњиченог, ако би такви подаци могли бити доказ у кривичном поступку (чл. 72 ст. 1 ЗКП БиХ). Исто тако, ако постоје основи сумње да је неко лице починило кривично дјело, суд може, на основу приједлога тужиоца или на приједлог овлаштених службених лица која су добила одобрење од тужиоца, наредити да оператер телекомуникација или друго правно лице које врши пружање телекомуникационих услуга достави податке о кориштењу телекомуникацијских услуга тог лица, ако би такви подаци могли бити доказ у кривичном поступку или послужити прикупљању информација које могу бити од користи у кривичном поступку (чл. 72а ст. 1 ЗКП БиХ). Ово је посебно важно ако се узме у обзир колико се данас користе електронски облици комуникације, те да се данас кључни докази могу прибавити управо примјеном ове радње доказивања.

Испитивање осумњиченог (чл. 77 – 80 ЗКП БиХ) је изјава коју он даје у том својству о кривичном дјелу које му се ставља на терет и другим питањима кривичне ствари која је предмет суђења, а коју радњу у истрази врши тужилац или овлаштено службено лице. Ово је обавезна радња доказивања, јер се оптужница не може подићи ако осумњичени није био испитан (чл. 225 ст. 3

ЗКП БиХ). Посебан значај има признање које осумњичени може дати у свом исказу, а којим терети себе за извршење кривичног дјела, односно дјелимично или потпуно прихвата наводе оптужбе којима се означава као учинилац (Симовић, Симовић, 2016: 413). Тако су у кривичним предметима тероризма у БиХ, осумњичени у својим изјавама датим у фази истраге, те исказа датог на главном претресу, признавали кривично дјело које им се ставља на терет, тако што су нпр. детаљно описивали начин доласка до Сирије, укључивања у ИСИЛ, јединице чији су били припадници у току боравка на том подручју, учешће у војним обукама, наоружање којим су располагали, те конкретне борбене задатке (нпр. чување линије)¹³⁹. Ове доказе суд је посебно цијенио: “с обзиром да садрже детаље и описе ситуација које могу дати само лица која су учествовала у таквим радњама”¹⁴⁰. На овај начин осумњичени су у потпуности прихватили кривицу, не оспоравајући оптужбу, нити у једном дијелу (Šikman, 2018b: 218).

Из образложења Пресуде Суда БиХ, предмет бр. S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016.: “(...) у својим изјавама оптужени наводи да је ступио у контакт са Ц. А., везано за канале одласка у Сирију, те да га је исти упутио на два момка који су требали путовати у Сирију. Надаље, у свом исказу наводи да је скупио новац за пут у Сирију тако што је продао своје личне ствари, те купио авионску карту за Истанбул након чега су сва тројица отишла за Истанбул. Ј. Ј. наводи да су из Истанбула до границе са Сиријом путовали аутобусом, а од границе таксијем до Azaza, гдје су стигли у избјеглички камп недалеко од Azaza, гдје су били ангажовани од Ослободилачке војске те упућени на чување страже објекта у којем су се налазили, те да се тада први пут сусрео са ватреним оружјем. Овај камп Ј. описује као да се ради о порушеном дијелу града у чијим објектима су смјештена лица. Надаље, у свом исказу наводи да је након десетак дана отишао у Халеп и добио војне задатке, односно чување линије, те да се имена прве јединице не сјећа, док је назив друге јединице Имарат Кавказ у којој су према његовом исказу највише били распоређени војници руског језичног подручја, те да је се у тој јединици задржао два мјесеца, након чега је својевољно отишао у другу јединицу под називом Нурудин Зенки, а у чијем саставу су углавном били војници сиријског пријекла, те да је задатак јединице био чување страже и дјеловања на подручју око града Халепа. Ј. Ј. је надаље описао да су по доласку у Сирију имали основну обуку у

¹³⁹ Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016, str. 24-34.

¹⁴⁰ Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016, str. 27.

виду расклапања и чишћења оружја, рафалне и појединачне паљбе, те да се све то одвијало у склопу кампа гдје су били смјештени, као и то да је добио аутоматску пушку калашњиков, да се тренинг са пушком сводио на то да су добијали 20-30 метака те гађали у мету коју су сами постављали. Такође наводи да су јединице биле подијељене на чување линија или објеката, офанзивна дејства, помагање цивилима. Даље у свом исказу наводи да се сусретао са особама са истог говорног подручја – К. М., П. Р. из Теслића, Џ. А. и његове синове, те да је виђао и И. Б”. Према: Presuda Suda BiH, predmet br. S 1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016.

Испитивање осумњиченог спроводи се у складу са одређеним правилима (поштовање личности осумњиченог, забрана употребе силе, пријетње, преваре, наркотика или других средстава која могу утицати на слободу одлучивања и изражавања воље приликом давања изјаве или признања), уз навођење права испитиваног лица (чл 78), на законом прописан начин (чл. 79 ЗКП БиХ).

Саслушање свједока (чл. 81 – 91 ЗКП БиХ) се предузима када постоји вјероватноћа да ће свједок својим исказом моћи дати обавјештења о кривичном дјелу, учиниоцу и о другим важним околностима (чл. 81 ст. 1 ЗКП БиХ). Свједочење је општа дужност свих лица, домаћих и страних држављана, која бораве на територији БиХ, уколико законом нису ослобођена те обавезе. Због тога је потребно водити рачуна о статусу лица која не могу свједочити (чл. 82 ЗКП БиХ), као и о лицима која могу одбити свједочење¹⁴¹ (чл. 83 ЗКП БиХ). Поред тога свједок има право да не одговара на поједина питања када је вјероватно да ће га одговор на та питања изложити кривичном гоњењу (чл. 84 ст. 1 ЗКП БиХ) при чему може одговарати и на та питања уколико добије имунитет од стране тужиоца, тј. ако писмено изјави да на неће предузети кривично гоњење свједока за радње које свједок наведе у свом исказу (чл. 84 ст. 2 ЗКП БиХ). Имуитет од кривичног гоњења може се дати и за кривична дјела тероризма, што се сматра корисним инструментом у даљој хеуристичкој дјелатности.

Свједоци у кривичним предметима тероризма су она лица која имају сазнања о неким чињеницама, а које могу бити од значаја у конкретном кривичном поступку. Тако су врло често извођени докази саслушањем свједока, а посебно оних који су и сами боравили у Сирији и Ираку, као припадници ИСИЛ-а, па

¹⁴¹ Чланом 83. став 1. тачка а. ЗКП БиХ прописано је да брачни, односно ванбрачни друг осумњиченог односно оптуженог може одбити свједочење. У складу са цитираном одредбом, у конкретном кривичном предмету тероризма, Суд је свједока Д. А., супругу оптуженог И. С., и свједока З.М., супругу К. А., упозорио на наведено право, те су исти свједоци на записник изјавили да не желе свједочити у овом кривичном поступку. У: Presuda Suda BiH, predmet broj S 1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016.

су им такве чињенице непосредно познате. На тај начин, саслушањем свједока Суд је утврђивао битне чињенице, с обзиром да су имали непосредне контакте са оптуженим лицима, лично разговарали са њима и “видио оптуженог да је био униформисан и наоружан”¹⁴² или су их пак идентификовали по њиховим ратним именима као лица која је виђао у Сирији¹⁴³. Са аспекта ових кривичних дјела посебно је значајно саслушање заштићеног свједока с обзиром на то да може бити ријеч о лицима која својим свједочењем могу да дају кључне податке у вези с криминалном организацијом и активностима које она предузима, при чему се на положај заштићеног свједока у поступку пред судом примјењују одредбе посебног закона (чл. 91 ЗКП БиХ) (Simović, Šikman, 2018b: 15). Обично је ријеч о лицима која су и сама учествовала у терористичким активностима, али и учествовала у вршењу неких кривичних дјела тако да су њихова свједочења драгоцјена (Simović, Šikman, 2017a: 422). Код њега ипак претежу својства свједока (с обзиром на то да посједује већину права и дужности којима се одликује процесни статус свједока у кривичном поступку), док се процесни елементи који су карактеристични за окривљеног односе само на његову потенцијалну везу с кривичним дјелом која указује на могућу кривичну одговорност (Škulić, 2015: 406).

Из образложења Пресуде Суда БиХ, предмет број S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016: “Свједок је навео да је крајем 2013. године, по позиву свог оца са осталим члановима породице отишао у Сирију и да је виђао оптуженог К. у граду Харитану, да је био припадник јединице Б. С. која је држала страже према формацијама Башара Ел Асада, те да је исти имао наоружање. Имајући у виду да је свједок лично упознат са околностима планирања одласка оптуженог К. у Сирију, са чињеницом да је разлог одласка била борба против владајућег режима у Сирији, с обзиром да је у тим активностима учествовао и отац свједока, те цијенећи непосредне контакте свједока са оптуженим у Сирији, Суд налази да су сазнања свједока вјеродостојна”. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016.

Из образложења Пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015: “Свједок Б1, наводи да је 2013. и 2014. године био на ратишту у Сирији, у граду Азазу. Био је припадник јединице Фурсан – Јахачи, у којој је било још двадесетак БиХ држављана. У граду Хаирдан била је јединица Мухацири и Енсарије, и у њој је било тридесетак, можда и више БиХ држављана. Док је био у

¹⁴² Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 019881 16 K од 06.02.2017., стр. 12.

¹⁴³ Presuda Suda BiH, предмет br. S1 1 K 019005 15 Kž 03.10.2016., стр. 6.

Сирији виђао је ове наше људе, а обје јединице су се бориле на страни Исламске државе ИСИЛ, тада се звала Исламска држава Ирак и Шаам. Борили су се против режима Башар Ел Асада и Курда, врховни командант је био Ebu Bekr Al Bagdadi, звали су га Халифа и Шеих. Долазило је до погибије људи, гинули су и БиХ држављани, мисли да је погинуло двадесетак БиХ држављана, и то А. Е., виђао га је у Азазу и у Хаирдану, учествовао у борбама као припадник јединица ИСИЛ-а, Х. С., И. Б., Ђ. М., П. Р. Ш. М., Х. С. – припадао је јединици Мухаџери Енсарије”. Према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

Ове доказе Суд је прихватио као вјеродостојне, с обзиром да садрже опис ситуација са којима је свједок био непосредно упознат¹⁴⁴. Ипак, суд у једном таквом случају¹⁴⁵ није нашао да је доказана кривица оптуженог по стандарду изван разумне сумње, с обзиром на то да је у циљу доказивања ове чињенице у току поступка саслушао само једног свједока. Иако, суд није довео у питање истинитост исказа овог свједока¹⁴⁶, сматра да наведени исказ у одлучним чињеницама, које директно терете оптуженог, “није поткријепљен нити једним другим материјалним доказом нити исказом другог свједока”, те “није могао засновати своју одлуку и учврстити своје увјерење о кривици оптуженог”, због чега је донио пресуду којом се оптужени ослобођа од оптужбе¹⁴⁷. Међутим, Апелационо Вијеће, у овом предмету¹⁴⁸, је пошло од начела слободне оцјене доказа, при чему је за утврђивање релевантности чињеница као критериј одређујући: “квалитет свједочења, а не пуки број доказа”¹⁴⁹, те је другостепеном

¹⁴⁴ Presuda Suda BiH, predmet br. S 1 2 K 019881 16 K od 06.02.2017, str. 12.

¹⁴⁵ Presuda Suda BiH, predmet broj: S 1 2 K 021198 17 K od 05.06.2017.

¹⁴⁶ Из образложења пресуде види се да је: “сазнање да је оптужени био припадник управо наведене јединице, свједоку посредно познато, јер је податак о томе добио из разговора са оптуженим. Свједок јесте навео да је оптуженог виђао у војној униформи, са наоружањем (пиштољ) који је оптужени купио од свог новца, али да лично никада није код оптуженог видио пушку, иако су остали припадници јединица били наоружани управо пушкама. Свједок је такође из разговора са оптуженим сазнао да је оптужени прошао обуку, која је вођена на енглеском језику, али је истовремено потврдио тезу одбране да лично није видио да оптужени учествује у наведеној обуци, нити да има сазнања да оптужени познаје енглески језик”. Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj: S 1 2 K 021198 17 K od 05. 06. 2017.

¹⁴⁷ Presuda Suda BiH, predmet broj: S 1 2 K 021198 17 K od 05.06.2017., str. 10.

¹⁴⁸ Presuda Suda BiH, predmet broj: S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017.

¹⁴⁹ Јасно је да је првостепени суд при одлучивању применио принцип „*testis unus, testis nullus*“ (један свједок није довољан), док се другостепено Вијеће руководило старим принципом “*testimonia panneranda sunt, non numeranda*” (докази се цијене, не броје се) (para. 72). Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017.

пресудом¹⁵⁰, у поступку по жалби Тужилаштва БиХ¹⁵¹, оптужени осуђен на двије године затвора, с обзиром на то да је ово Вијеће “извело несумњиви закључак о учешћу оптуженог у радњама које му се потврђеном оптужницом стављају на терет”¹⁵².

Поред тога, као свједоци често се појављују и полицијски службеници који су учествовали у истрагама наведених кривичних дјела, док су посебна категорија свједока, свједоци – оштећени, тј. жртве кривичних дјела која својим исказом дају непосредна сазнања о кривичном дјелу¹⁵³.

Из образложења Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015: “У унакрсном испитивању свједок појашњава да ради у Одјељењу при МУП-У Унско-Санског кантона, гдје се слијевају све информације на основу којих се сачињава извјештај о криминалним радњама, на основу чега се раде додатне провјере ових лица. Даље наводи да су ове особе долазиле код оптуженог петком на цуму, да на цумама није било полицијских службеника али било је других лица која су присуствовала хутбама оптуженог о чему су обавјештавали полицију. Тако су и дошли до сазнања да се на овим хутбама подржавају одласци људи у Сирију и Ирак. Није му познато на чијој страни су се борили људи који су тамо одлазили, али добијали су информације да су погинули. Током унакрсног испитивања свједок наводи да је у задња три дана у Сирији погинуо један БиХ држављанин. На посебан упит суда свједок појашњава да је оптужени Х. Б. у својим јавним наступима на хутбама јавно подржавао одласке у Сирију и људе који се тамо боре”. У: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

Увиђај и реконструкција (чл. 92 – 94 ЗКП БиХ) се предузима када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку потребно непосредно опажање (чл. 92), ради проналажења и фиксирања материјалних доказа, док се реконструкцијом врши провјеравања изведених доказа или утврђивања чиње-

¹⁵⁰ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017.

¹⁵¹ Žalba Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: T20 0 KTT 0011803 16 od 20.06.2017. Наведено у: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017.

¹⁵² Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 021198 17 Kžk od: 22.11.2017. цитирано у: Šikman, 2018b: 218.

¹⁵³ У образложењу Пресуде кривичног предмета који је вођен за кривично дјело Јавно подстрекавање на тероризма свједок наводи: “да је оптужени одговоран за одлазак његовог сина у Сирију. Тврди да је његов син отишао у Сирију под утицајем оптуженог, као и већина младића, те да је оптужени уништио младост у његовом крају”. У: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

ница које су од значаја за разјашњење ствари (чл. 93). Увиђај је по својој природи хитна истражна радња, па је благовременост основна карактеристика увиђаја. То важи и за вршење ове радње код кривичних дјела тешких облика криминалитета. С обзиром да извршиоци кривичних дјела тероризма, приликом вршења ових кривичних дјела користе ватрено оружје, експлозив и слично постоји потреба за вршењем увиђаја. Претходно ће бити неопходно обезбиједити лице мјеста, након чега је потребно утврдити промјене које су наступиле на лицу мјеста. Једно од важних питања јесте да се утврди одакле почети са вршењем увиђаја, као и доношење одлуке да ли почети са вршењем увиђаја уколико ће убрзо наступити ноћ (Vranješević, Hadžimahmutović, 2012: 28). Због тога се приликом обављања увиђаја треба држати тактичких правила криминалистике о вршењу увиђаја, која у својој укупности чине увиђај (Simonović, 2004: 287).

У Модулу Истраживање и истраживачке способности (издавач Ви-соки судски и тужилачки савјет БиХ, 2012), аутори наводе: “Терористички акт на једну полицијску станицу у Босни и Херцеговини, тужилац тужилаштва БиХ води увиђај, помажу му припадници ФУП-а и Државне агенције за истраге и заштиту БиХ. По доласку на лице мјеста формира се оперативни штаб. Удаљавају се лица која су непозвана улазила у осигурану зону да виде шта се догодило, те том приликом могли утицати да се измјени лице мјеста и униште трагови. Утврђено је и одакле да се крене са вођењем увиђаја и увиђајних радњи. Приликом вршења увиђаја од стране криминалистичке технике сачињен је видео запис, фото документација лица мјеста, скица лица мјеста која у бити увијек прати фотодокументацију. Узимају се брисеви са мјеста гдје је дошло до експлозије, који ће након што се вјештаче казати да ли се ради о експлозиву и о којој врсти” (Vranješević, Hadžimahmutović, 2012: 28).

Ради провјеравања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разрјешење ствари, орган који води поступак може да одреди реконструкцију догађаја, која се обавља тако што се понављају радње или ситуације у условима под којима се, према изведеним доказима, догађај одиграо (чл. 93 ст. 1 ЗКП БиХ). Она такође служи за разјашњење контрадикторности садржаних у саслушању свједока, у исказу осумњиченог односно оптуженог, провјеравање поузданости и вјеродостојности других доказних средстава, прецизирање и допуну датих исказа, али и за утврђивање нових, до тада непознатих релевантних околности (Simonović, Šikman, 2018b: 17).

Вјештачење (чл. 95 – 115 ЗКП БиХ) се одређује када за утврђивање или оцјену неке важне чињенице треба прибавити налаз и мишљење особа које

располажу потребним стручним знањем. Ако научно, техничко, или друга стручна знања могу помоћи суду да оцијени доказе или разјасни спорне чињенице, вјештак као посебна врста свједока може свједочити давањем налаза о чињеницама и мишљења које садржи оцјену о чињеницама (чл. 95). Питање вјештачења посебно је значајно када се ради на расвјетљавању и доказивању свих релевантних чињеница у вези са кривичним дјелима тероризма, а нарочито поједина вјештачења као што су ДНК вјештачења¹⁵⁴, физичко-хемијска вјештачења, вјештачење дигиталних доказа¹⁵⁵, као и друге врсте вјештачења за која су потребна научна знања из област за која се води поступак¹⁵⁶.

Из образложења пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015: “вјештак закључује, да су у конкретном случају, селективно изабране епизоде и тумачења из прошлости ислама, како би се ојачало увјерење оних који слушају, да је прави пут само онај који води према жртвовању на Божијем путу. При том реторика којом се оптужени служи се понавља, те постоји формат у коме се креће у рационализацију таквог сценарија, а та реторика је врло често ојачана дерогирајућим изразима за све оне који се не слажу са том врстом виђења свијета и мисије, па се такви људи називају мајмунима, свињама, копиладима и издајницима. Наиме, вјештак наводи да постоји једна врста форме како би се створио такав модел и како би се заправо на неки начин дехуманизирали сви они коју су против њега, што је по оцјени вјештака посебно забрињавајуће, јер практично легитимизирате насиље против свакога ко не мисли исто. Вјештак је у односу на фотографије на којима је видљив оптужени који се обраћа групи људи, док се иза њега налази застава коју користи ИСИЛ, изнио мишљење да је у конкретном случају веза оптуженог и заставе очигледна, јер оптужени говори испред

¹⁵⁴ Анализу ДНК може вршити искључиво институција која посједује потребну стручност, у смислу особља и опреме, да обавља форензичку ДНК анализу за ову врсту вјештачења (чл. 112 ЗКП БиХ).

¹⁵⁵ Тако је у једном кривичном предмету Тужилаштво навело да оптужницу заснива, између осталог, и на извршена вјештачења одузетог рачунара и анализе „Skype“ комуникација из којих произлази да је оптужени боравио на подручју Сирије те учествовао у борбеним дејствима Исламске државе. Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 018991 15 од 31.10.2016.

¹⁵⁶ У једном кривичном предмету пред Судом БиХ, свој налаз и мишљење дао је вјештак, који је по занимању професор универзитета, а предаје неколико стручних предмета из области безбједности и несумњиво посједује респектабилна научна знања из наведене области. Наиме, оптужени се у оптужници доводе у везу са „вехабиизмом“ („у оквиру тзв. Вехабијске заједнице“), те је овај аспект је битан за разумијевање контекста инкриминисаног догађаја. Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012.

заставе као симбола. Вјештак даље наводи да је из материјала који је прегледао видљив однос оптуженог према успостављању исламске државе и халифата, који је афирмативан а настанак те творевине или покушај њеног настанка једна је врста остварења циља на начин како га оптужени види, а тај циљ би требао бити циљ свих вјерника, који требају радити на његовом остварењу. Тај циљ се остварује и настаје кроз развој догађаја у Сирији и Ираку”.
У: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015.

Поред наведеног, материјални докази се могу прикупљати и на друге начина. То се посебно односи на дигиталне доказе¹⁵⁷. Како кривична дјела тероризма често укључују коришћење савремених технологија, посебно за врбовање и подстрекавање на вршење терористичких кривичних дјела, тако се многи докази могу прикупити управо путем медија и сервиса који подржавају наведе активности. На примјер, поједини материјали су објављени путем YouTube сервиса, који подржава снимање и дистрибуцију аудио и видео садржаја. Зато се прво направе снимци екрана (print screen¹⁵⁸) доступног материјала, а потом се изврши његово снимање помоћу неких од програма за снимање¹⁵⁹. Након, на овај начин, прикупљених материјалних доказа слиједи њихово вјештачење, односно анализа садржаја прикупљених (снимљених) материјала. Такође, потребно је имати на уму да су дигитални докази похрањени на електронском уређају у динамичном (подложном промјенама) електронском окружењу (Pollitt, Caloyannides, Novotny, Sheno, 2003: 402) те да без специфичне опре-

¹⁵⁷ Дигитални докази су материјални докази код којих се подаци и информације (фотографије, видео снимци, аудио снимци, текст) чувају, примају и преносе у бинарном облику путем електронских уређаја, а који су прикупљени и обезбјеђени на законит начин и могу се користити у кривичном поступку (упореди: National Institute of Justice, 2008; ix; Novak, Grier, Gonzales, 2019: 17).

¹⁵⁸ Наиме, коришћењем одговарајуће команде која је могућа на рачунарима добија се фотографија екрана, односно онога што се у том моменту на њему налази.

¹⁵⁹ У једном предмету се наводи да је поступак снимања видео снимака задокументован помоћу програма TinyTake, који између осталог омогућава видео снимање радњи које се врше на рачунару и видљиве су на монитору, те су достављени снимци поступка снимања видео снимака оптуженог са интернета. У извјештају се наводи да је снимање видео снимака са интернет страница извршено на начин да је са списка интернет линкова, достављеног у електронској форми, појединачно отворан сваки линк помоћу интернет претраживача, како би се утврдило да се на истом налази видео снимак. Затим је копирана интернет адреса (интернет линк) видео фајла, чиме је покренуто снимање помоћу програма „JDownloader“. JDownloader је програм за аутоматско снимање више фајлова истовремено путем интернета. Уколико је програм покренут приликом копирања веб линка, исти аутоматски провјерава да ли је линк валидан и које фајлове садржи. Након провјере интернет линка ручно се покреће снимање садржаја са предметног интернет линка. Наведено према: Presuda Suda BiH, број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015.

ме и софтвера неће бити могуће остварити увид у врсту и обим доказа, нити њихово прикупљање и обезбјеђивање (Berg, 2007: 424). Због тога је од изузетне важности у раду са дигиталним доказима поштовање и одређених правила криминалистике, који се прије свега односе на поступање приликом прикупљања и анализе ове врсте доказа, узимајући у обзир читав низ проблема са којима се могу суочити истражиоци (Simonović, 2004: 689-690).

Из образложења Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015: “Прегледом принт скринова вјештак наводи сљедеће: -10.02.2013. године, Дружење с браћом у Коњицу – Б. Б., видео снимак на сервису You tube, видљиво је из web адресе, видео снимак је постављен под називом „Дружење са браћом у Коњицу – Б. Б.“, видљив је датум објављивања 10.02.2013. г., и налог са којег је објављено - Салафи медиа Балкан. Сљедећи видео скрин: Б. Б. худба: Успавани Бошњаци, вјештак наводи да видео снимак под називом „Б. Б. худба: Успавани Бошњаци“ 13.09.2013. године, објављена је 14.08.2013. г. са налога Mudzahn објављено исто на You tube сервису. Сљедећи видео скрин: Б. Б. худба: “Кога је Алах проклео а кога је у заблуди оставио“, поново се види налог и датум објаве 27.09.2013., затим Б. Б. худба: „Иманска сезона најбољи дани у години“, објављено на You tube 04.10.2013., затим Б. Б. – „Фитна“ објављено 03.09.2014., Б. Б. худба: “Босански ширкијати“ објављено 12.05.2014., Б. Б. Худба - „Искушење, ибрети и казне“ објављено 01.06.2014., затим Б. Б. худба – „Опасност медија, медијске лажи и обмане“ објављено 10.08.2014., Б. Б. худба: „Рат и облици рата данас“ објављено 06.09.2013. У: Presuda Suda ВиН, број S1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015.

Према образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 К 018991 15 К од 31.10.2016: “комуникације које је оптужени у јуну 2014. године обавио са корисницима профила „unknow“ и „hanugirl“, такође неспорно указују да је оптужени био у Сирији 10 мјесеци, и то у градовима Алеп и Халаб гдје се борио против режима Асада, и да се намјерава вратити након што замијени пасош. У комуникацији оствареној са корисником профила „aldin_ali“ оптужени М. поново истиче намјеру повратка у Сирију, а из одговора саговорника на питање оптуженог шта се дешава, се може закључити да је оптужени у ранијем периоду боравио у Сирији и учествовао у борбеним дејствима”. У: Presude Suda ВиН, predmet broj S1 2 К 018991 15 К од 31.10.2016

Из образложења Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 019881 15 Ко од 06.02.2017. наводи се: “Наиме, све наведене комуникације, доведене у везу са комуникацијама оствареним путем друштвених мрежа „Facebook“ и „WhatsApp“ јасно указују да је оптужени у инкриминисаном периоду био управо на подручју Сирије и био припадник борбених јединица”. У: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 019881 15 Ко од 06.02.2017.

Приликом доказивања кривичних дјела тероризма користе се и забиљешке, списи, фотографије, оригинали и копије докумената. Тако су, на примјер, на фотографијама које су коришћене као докази на Суду јасно видљиве ознаке ИСИЛ, као и да су оптужени наоружани на пункту ИСИЛ¹⁶⁰, а објављиване су и тзв. шехидске фотографије, односно фотографије посмртних лица која су погинула на ратишту¹⁶¹. На појединим фотографијама могу се препознати: “заставе ИСИЛ-а затим заплијењени тенкове, транспортере, хамере и транспортна возила која на овој територији посједује само ИСИЛ, а постоје и видео снимци на којима држављани БиХ позивају на прикључење ИСИЛ или Ал-Нусра фронту”¹⁶² (Šikman, 2018b: 125). Исто тако, комуникација коју су остваривали оптужени, представљала је јасан доказ о њиховом непосредном боравку на подручју Сирије и Ирака и учешћу у борбама. Тако је утврђено да су оптужени користили: “мреже оператера Syriatel, Syrian Arab Republic, Spacatel Syria и др. које покривају подручје Сирије¹⁶³, док је у неким случајевима у телефону пронађено пар порука са позивним бројем +963 који је међународни позивни број за Сирију¹⁶⁴, док је другом случају у пронађеној непослаој СМС поруци у мобилном телефону оптуженог наведено „(...) са Чеченима сам, уједињујем браћу у једну јединицу”¹⁶⁵ (Šikman, 2018b: 217, 218). Поред тога, доказивање ових кривичних дјела може се вршити и индицијама. За органе кривичног поступка индиције представљају извор сазнања о правно релевантним чињеницама и оне су посредни докази, јер се њима директно не утврђује ништа што је предмет доказа (Simović, Simović, 2016: 448). Због тога се одређивање доказне вриједности појединачних индиција не може да одвија независно од чињенице да однос појединачне индиције према спорном

¹⁶⁰ Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016.

¹⁶¹ Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015., str. 20, 28.

¹⁶² На тим видео снимцима су држављани БиХ који дају интервју како нашим, тако и страним медијима. Тематика аудио-видео записа се састојала од приказа руковања ватреним оружјем – оруђем, затим преношење информација о стању на ратишту у Сирији, па све до позивања (обраћања) осталим грађанима БиХ да се прикључе дихаду у Сирији. Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015., str. 29, 44.

¹⁶³ Presuda Suda BiH, предмет број S1 1 K 019005 15 Kž 03.10.2016., str. 11.

¹⁶⁴ Presuda Suda BiH, предмет број S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016., str. 30

¹⁶⁵ Presuda Suda BiH, предмет број S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016., str. 32

чињеничном стању има карактер релације фрагмента према цјелини и управо у тим оквирима се, генерално узевши, налазе све слабости и све предности њене доказне вриједности (Soković, 1997: 166 цитирано у Simović, Simović, 2016: 449).

На крају треба нагласити да према чл. 281 ЗКП БиХ Суд заснива пресуду само на чињеницама и доказима који су изнесени на главном претресу (ст. 1), при чему је дужан савјесно оцијенити сваки доказ појединачно и у вези с осталим доказима и на основу такве оцјене извести закључак да ли је нека чињеница доказана (ст. 2). Дакле, судови треба да процијене ваљаност и исправност доказа које истражитељи прикупе, као и да имају законску надлежност да одбију да прихвате доказе добијене уз помоћ тортуре или нехуманог или понижавајућег третмана или кршењем права на одбрану или путем других незаконитих активности. Судови треба да обезбиједе да одлуке које се тичу истраге буду у складу са правилима правичног суђења и једнаког третмана страна у поступку (Consultative Council of European Judges, 2006).

4.1.2. Посебне истражне радње којима се обезбјеђују докази код кривичних дјела тероризма

Посебне истражне радње уведене су у кривично законодавство с циљем сузбијања, у првом реду, кривичних дјела организованог криминалитета. Наиме, тежина и опасност ових деликата, тешкоће њиховог откривања и доказивања, имплицирају примјену специјалних истражних техника, у посебним процесним поступцима, чија је сврха супротстављање организованом криминалитету на ефикаснији и успјешнији начин (Šikman, 2011: 416). Оне су прије свега засноване на међународноправним актима, и то: Конвенцијом Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988) која уводи “контролисану испоруку”¹⁶⁶ и Конвенцијом Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета са три протокола¹⁶⁷ (2000) у дијелу “специјалних истражних тех-

¹⁶⁶ Овом Конвенцијом прописана је Контролисана испорука (чл. 11) којом је прописано да ће, ако то дозвољавају основни принципи њихових односних националних правних система, стране потписнице, у оквиру својих могућности, предузети потребне мјере да омогуће одговарајуће коришћење контролисане испоруке на међународном нивоу, на основу споразума или аранжмана које међусобно усагласе, ради идентификовања лица умјешаних у прекршаје утврђене у складу са чл. 3 ст. 1 и предузимања законских мјера против њих.

¹⁶⁷ Уз Конвенцију су усвојена и три протокола која регулишу поједина питања транснационалног организованог криминалитета, а то су: Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људским бићима, нарочито женама и дјецом, Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Протокол против незаконите производње

ника”.¹⁶⁸ У националним законодавствима различито се називају (посебне истражне мјере, посебне доказне радње, прикривене истраге, итд.) али је њихова суштина иста: на прикривен, конспиративан начин предузимање појединих радњи којима се прикупљају докази. Као такве, имају несумњиву примјену у кривичним предметима тероризма. У том смислу је битно навести Мишљење бр. 8 (2006) Консултативног вијећа европских судија упућено на тему “Улога судија у заштити владавине права и људских права у контексту тероризма” у којем је наведен став да: “ако се тероризам мора посматрати као креирање једне посебне ситуације, која оправдава примјену привремених и посебних мјера које ограничавају нека права због изузетне опасности коју он представља, те мјере морају бити утврђене законом, неопходне и пропорционалне циљевима демократских друштава (видјети, поводом права на слободу изражавања, чл. 10, ст. 2, Европске конвенције о људским правима и, генерално гледано, принцип 3 Смјерница о људским правима и борби против тероризма), и бити предмет критичког праћења и контроле у погледу на њихов легитимитет од стране оних судија који, у складу са правном традицијом појединачних држава, обично имају надлежности у оквиру предметног закона” (Consultative Council Of European Judges, 2006).

Посебне истражне радње, у нашем кривичном процесном законодавству¹⁶⁹ су: а) надзор и техничко снимање телекомуникација, б) приступ компјутерским системима и компјутерско сравање података, ц) надзор и техничко снимање просторија, д) тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета који стоје у вези с њима, е) коришћење прикривених истражитеља¹⁷⁰

и трговине ватреним оружјем, његовим дијеловима и муницијом.

¹⁶⁸ Тако су чл. 20 прописане “Специјалне истражне технике”, при чему: “ако то дозвољавају основни принципи њеног домаћег правног система, свака држава потписница, у оквиру својих могућности и под условима прописаним њеним домаћим законодавством, предузима неопходне мјере да омогући одговарајуће коришћење контролисане испоруке и, тамо гдје процијени да је то цјелисходно, коришћење других специјалних истражних техника, као што је електронско праћење или други облици надзора и тајне операције, од стране надлежних органа на њеној територији за потребе ефикасне борбе против организованог криминала”.

¹⁶⁹ У свим кривичним процесним законима у БиХ прописане су идентичне посебне истражне радње: чл. 116. ст. 2 ЗКП БиХ, чл. 234 ст. 2 ЗКП РС, чл. 130 ст. 2 ЗКП ФБиХ, чл. 116 ст. 2 ЗКП БД БиХ.

¹⁷⁰ Прикривени истражитељ је посебно обучено овлашћено службено лице које истражује под измијењеним идентитетом. Прикривени истражитељ смије под својим измијењеним идентитетом учествовати у правном промету. Уколико је то неопходно за формирање и одржавање

и коришћење информатора, ф) симулирани и контролисани откуп предмета и симулирано давање поткупнине, г) надзирани превоз и испорука предмета кривичног дјела (чл. 116 ст. 2 ЗКП БиХ)¹⁷¹. Оне су уведене као израз потребе сузбијања тешких облика криминалитета, између осталог, и кривичних дјела тероризма. На то упућује експлицитна законска одредба која прописује да је тероризам једно од дјела за које се може одредити примјена посебних истражних радњи (види чл. 117 т. ц ЗКП БиХ). Поред овог кривичног дјела посебне истражне радње могу се одредити и за кривична дјела: а) против интегритета Босне и Херцеговине; б) против човјечности и вриједности заштићених међународним правом; д) изазивање националне, расне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости; противправно лишење слободе; неовлашћено прислуштивање и звучно или оптичко снимање; повреда слободе одређења бирача; кривотворење новца; кривотворење хартија од вриједности; прање новца; утаја пореза или превара; кријумчарење; организовање групе људи или удружења за кријумчарење или растурање неоцарињене робе; царинска превара; примање дара и других облика користи; давање дара и других облика користи; примање награде или другог облика користи за трговину утицајем; давање награде или другог облика користи за трговину утицајем; злоупотреба положаја или овлашћења; противзаконито ослобођење лица лишеног слободе; помоћ починиоцу послје учињеног кривичног дјела; помоћ лицу оптуженом од међународног кривичног суда; спречавање доказивања; откривање идентитета заштићеног свједока; ометање правде; удруживање ради чињења кривичних дјела, организовани криминал; е) и друга кривична дјела за која се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна (чл. 117 ЗКП БиХ).

Тачка д) уведена је у ЗКП БиХ измјенама Закона из 2018. године, док је тачка е) измијењена у односу на раније рјешење којим је било одређено да се посебне истражне радње могу изрећи за кривична дјела за која се према закону може изрећи казна затвора ‘од’ три године или тежа казна.” Иначе, ове измјене услиједиле су поводом Одлуке Уставног суда БиХ број У-5/16 од 01.06.2017. године, којом су одређене одредбе наведеног закона, укључујући и ову, проглашене неуставним. Подносиатељка апелације је истакла да је: “прописивањем кривичних дјела за која се могу одредити посебне истражне радње како је било раније наведено, омогућено је да се изузетак претвори у правило, односно у кривично законодавство

тог идентитета, могу се израдити, измијенити или користити одговарајућа документа (чл. 116 ст. 6 ЗКП БиХ).

¹⁷¹ Посебне истражне радње неће бити појединачно разматране, а за више о томе у ранијим издањима (види шире: Šikman, 2011; Simović, Šikman, 2017a).

се уносе елементи несразмјерности, прекомјерности и скривене арбитрарности. Независно од легитимног циља, преко наведене одредбе је отворена могућност предузимања истражних радњи за готово сва кривична дјела наведена у Кривичном закону” (Ustavni sud BiH, 2018: 85). Уставни суд БиХ, у већ наведеној одлуци, констатује да се посебне истражне радње могу одредити за велику већину кривичних дјела прописаних КЗ БиХ, чиме законодавац није обезбиједио да ће мијешање у право из чл. 8 бити у оној мјери у којој је строго нужно за очување демократских институција, односно није обезбиједио сразмјер између тежине задирања у право приватности и легитимног циља који се жели постићи примјеном те посебне мјере. У том смислу Уставни суд закључује да је одредба чл. 117 тачка д) Закона супротна члану I/2 у вези са чланом II/3ф) Устава Босне и Херцеговине и наводи: “На који ће начин законодавац уредити ово питање, да ли ће подићи општу границу казне за коју се могу одређивати посебне истражне радње комбинујући са одређеним кривичним дјелима или групама кривичних дјела која, због своје специфичности, без обзира на прописану казну, захтијевају да буду обухваћена законском одредбом кривичних дјела за која се могу одредити посебне истражне радње није у надлежности Уставног суда, међутим законодавац се код одређивања кривичних дјела за која се могу одредити посебне истражне радње мора ограничити само на оно што је нужно у демократском друштву, односно омогућити сразмјер између права на приватност и легитимног циља који се жели постићи примјеном те посебне истражне радње” (Ustavni sud, 2018: 85). За разлику од ЗКП БиХ, законодавац у Републици Српској није уводио нову тачку у којој су таксативно наведена кривична дјела за која се могу одредити посебне истражне радње већ је само измјенио тачку г) за која се према Кривичном законнику може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна¹⁷². ЗКП БД БиХ је усвојио исти концепт као и ЗКП БиХ (разлика је у каталогу кривичних дјела)¹⁷³, док у ЗКП ФБиХ нису вршена усклађивања са Одлуком Уставног суда БиХ, тј. остало је раније законско рјешење¹⁷⁴. Наведено према: Odluka Ustavnog suda BiH broj U-5/16 od 01.06.2017, Službeni glasnik

¹⁷² Упореди чл. 235 Закона о кривичном поступку Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр: 53/2012, 91/2017, 66/2018 и 15/21.

¹⁷³ Види чл. 117 т. ц ЗКП БД БиХ.

¹⁷⁴ Према томе посебне истражне радње могу се одредити за кривична дјела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна (чл. 131 ЗКП ФБиХ).

Поред кривичних дјела за која се могу одредити, ЗКП БиХ су прописане врсте посебних истражних радњи (чл. 116), надлежност за одређивање и трајање истражних радњи (чл. 118), материјал добијен предузимањем радњи и обавјештавање о предузетим радњама (чл. 119), “случајни налаз” (чл. 120), поступање без судске наредбе или изван њеног оквира (чл. 121) и кориштење доказа прибављених посебним радњама (чл. 122). Посебне истражне радње могу се одредити против лица за које постоје основи сумње да је само или с другим лицима учествовало или учествује у чињењу законом одређених кривичних дјела, ако се на други начин не могу прибавити докази или би њихово прибављање било повезано с несразмјерним тешкоћама. То представља материјалноправни услов за одређивање примјене посебних истражних радњи, односно придржавање начела супсидијарности приликом одређивања примјене тих посебних радњи које неће бити дозвољене ако би се њихова сврха могла постићи другим, блажим мјерама и радњама прописаним законом (Simović, Simović, 2016: 454). Формалноправни услов за предузимање посебних истражних радњи јесте постојање одговарајуће одлуке суда, којој претходи иницијатива надлежног органа. Након што то оцијени потребним, тужилац даје образложени приједлог судији за претходни поступак ради примјене неке од посебних истражних радњи, а који у случају прихватања приједлога – доноси наредбу о примјени посебне истражне радње над тачно одређеним лицима за која постоје основи сумње да су учиниоци или учесници у тачно одређеном кривичном дјелу (Simović, Simović, 2016: 454). Дакле, наредба судије за претходни поступак, са прецизно прописаним садржајем¹⁷⁵ је обавезан елемент одређивања посебних истражних радњи, чиме се обезбјеђује судски надзор над њиховом примјеном. Изузетно, ако се писмена наредба не може добити на вријеме и ако постоји опасност од одлагања, може се започети с извршавањем одобрене посебне истражне радње на основу усмене наредбе судије за претходни поступак, при чему писмена наредба судије за претходни поступак мора бити прибављена у року од 24 часа од издавања усмене наредбе (чл. 118 ст. 2 ЗКП БиХ). Посебне услове за примјену посебних истражних радњи налазимо у одредбама по којима се примјена радње тајног надзора и техничког снимања телекомуникација може, само под већ описаним условима, проширити с учиниоца на трећа лица, али само изузетно – ако постоје основе сумње да учиниоцу или од учиниоца преносе информације

¹⁷⁵ Наредба садржи: податке о лицу против кога се радња предузима, основе сумње, разлоге за њено предузимање и остале битне околности које захтијевају предузимање радњи, навођење радње која се захтијева и начин њеног извођења, обим и трајање радње (чл. 118 ст. 1 ЗКП БиХ).

у вези с кривичним дјелом, односно да се учинилац служи њиховим средством телекомуникација (чл. 116 ст. 3 ЗКП БиХ) (Simović, Simović, 2016: 455). Поред тога, при извршењу посебних истражних радњи прикривеног истражитеља и информатора и симулираног и контролисаног откупа предмета и симулираног давања поткупнине полицијски органи или друга лица не смију предузимати активности које представљају подстрекавање на извршење кривичног дјела (чл. 116 ст. 5 ЗКП БиХ).

Законом је прописано трајање посебних истражних радњи и услови за продужетак њихове примјене. Актуелне одредбе такође су резултат већ споменуте Одлуке Уставног суда БиХ, с обзиром да су ови основи у ранијем периоду били често предмет оспоравања пред вишим судским инстанцама. Тако је прописано да прве четири мјере и симуловане радње могу трајати најдуже до мјесец дана, а ако оне дају резултате и постоји разлог да се настави са њиховим спровођењем ради прикупљања доказа, могу се на образложен приједлог тужиоца продужити за још мјесец дана, с тим да прве три мјере могу трајати укупно најдуже шест мјесеци за кривична дјела за која се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна, а за остала кривична дјела најдуже четири мјесеца. Тајно праћење и техничко снимање лица и симуловане радње могу трајати укупно најдуже три мјесеца за кривична дјела за која се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна, а за остала кривична дјела најдуже два мјесеца. Изузетно у односу на кривично дјело организованог криминала и кривична дјела тероризма, посебне истражне радње, ако оне дају резултате и постоји разлог да се настави са њиховим спровођењем ради прикупљања доказа, могу се на образложен приједлог тужиоца продужити још до три мјесеца. Приједлог за примјену прикривеног истражитеља може се односити само на једнократни акт, а захтјев за сваку наредну радњу против истог лица мора садржавати разлоге који оправдавају њену употребу (чл. 118 ст. 3 ЗКП БиХ). Замјењујући ранију одредбу да се посебно истражне радње могу продужити “из посебно важних разлога”, ставом “ако оне дају резултате и постоји разлог да се настави са њиховим спровођењем ради прикупљања доказа” унапријеђен је правни оквир и подигнута гаранција људских права и слобода, што се може сматрати посебно значајним. Уједно обезбјеђује се принцип сразмјерности њихове примјене, онолико колико је потребно у демократском друштву, што је у складу са судском праксом и Европског суда за људска права (упореди: Ustavni sud BiH, 2018: 89-90). На овај начин судови треба да у свим фазама истражног поступка да обезбиједи да ограничавања права појединаца буду стриктно ограничена на она која су неопходна за заштиту јавног интереса (Consultative Council of European Judges, 2006).

Из разлога тајности и ефикасности, наредба судије за претходни поступак којом се одобрава извршење посебне истражне радње, као и приједлог тужиоца

чувају се у посебном омоту (члан 118 став 4 ЗКП БиХ). Према томе, мора се спријечити пријевремено сазнање за наређене мјере од стране оних лица која би могла осујетити њихову сврху (Sijević-Čolić, et. al., 2005: 368). Такође, законом је прецизно прописано да се не могу користити као доказ информације и подаци добијени предузимањем посебних истражних радњи ако се не односе на наведена кривична дјела (у питању је тзв. “случајни налаз”¹⁷⁶). Исто тако, а у складу са принципом законитости, прописано је да у случају поступања без судске наредбе или изван њеног оквира, Суд на тако прибављеним подацима или доказима не може заснивати своју одлуку (чл. 121 ЗКП БиХ). На крају законом је изричито прописано да се техничке снимке, исправе и предмети прибављени под условима и на начин прописан напријед наведеним одредбама могу користити као докази у кривичном поступку. Прикривени истражитељ и информатор, као и лица која су провела истражне радње могу се саслушати као свјedoци, или као заштићени свјedoци о току провођења радњи или о другим важним околностима (чл. 122 ЗКП БиХ). Судска пракса потврђује доказни значај и вриједност материјала прикупљених примјеном посебних истражних радњи, што је било и случај у многим кривичним предметима тероризма који су вођени пред Судом БиХ.

4.2. Споразум о признању кривице у кривичним предметима тероризма

У овом дијелу нужно је указати на поступање у кривичним предметима тероризма путем нових облика скраћеног поступка (види опширније: Simović, 2009: 195), прије свега споразумом о признању кривице¹⁷⁷. Наиме, упрошћење форме поступања у кривичним стварима један су од важнијих инструмената ефикасности кривичног поступка (Vejatović, 2009: 82), што је условљено, између осталог и хетерогеном структуром кривичних дјела и њихових

¹⁷⁶ Ипак “случајни налази“ се могу користити за кривично гоњење и у односу на то случајно откривено кривично дјело, јер би се иначе према закону могла наредити примјена посебних истражних радњи за то друго, случајно откривено кривично дјело. Сматра се исправним став да у погледу “случајних налаза“ треба одмах затражити нову или додатну наредбу судије за претходни поступак за предузимање посебне истражне радње, а да се случајно откривени докази могу користити за одређивање основа сумње да је извршено или да се врши кривично дјело из чл. 117 ЗКП БиХ (Sijević-Čolić, et. al., 2005: 372).

¹⁷⁷ Споразум о признању кривице је процесна установа која је, као ефикасан модел завршетка кривичног поступка, који карактерише потпуни изостанак доказног поступка (Simović, Simović, 2014: 98). ЗКП БиХ прописано је Преговарање о кривици (чл. 231) којим се уређује поступак склапања споразума између осумњиченог, односно опутуженог са тужиоцем (ст. 1), сачињавање споразума (ст. 4), прихватање (ст. 7) и одбацивање (ст. 8) споразума о признању кривице.

извршилаца (Bejatović, 2013: 12). Као такве, намијењене су, по правилу, суђењу за једноставније кривичне случајеве (лакша и средње тешка кривична дјела), која по свом обиму доминантно партиципирају у укупној структури криминалитета (нпр. имовински деликти као што су крађе и тешке крађе). Уз то, када се говори о криминалнополитичкој оправданости ових поступака, како то наводи Бејатовић (2013): “нужно је имати у виду још једну чињеницу, а то је да ови поступци својом практичном примјеном, путем растеређења судова, дају и директан допринос повећању квалитета суђења за теже кривичне случајеве, јер судовима остаје више простора за теже, компликованије кривичне предмете” (Bejatović, 2013: 12). Дакле, суштина је да се скраћеним поступцима растерете судови, којима би се потом омогућило квалитетније поступање у кривичним предметима тероризма, као тешких кривичних дјела. Међутим, у БиХ је присутна судска пракса да се управо кривични предмети тероризма рјешавају у скраћеним поступцима, путем споразума о признању кривице. Таква пракса, не чини се потпуно оправданом, те може имати далекосежне посљедице и на саму казнену политику у овим случајевима. Наиме, ови приговори тичу се традиционалних судијских прерогатива, и то правилног утврђивања чињеничног стања и правилног одмјеравање казне у складу са тако утврђеним чињеничним стањем, како наводи Бајовић (2015): „захтјев за потпуним и истинитим утврђивањем чињеничног стања замијењен је расправном максимумом која странкама оставља већу слободу у погледу утицаја на то које ће се чињенице утврђивати у поступку, имајући у виду да признање окривљеног и сагласност странака у погледу одређених чињеница елиминише потребу за њиховим доказивањем” (Baјović, 2015: 180). Тако неки аутори упозоравају да изречене казне и мјере понекад могу бити и преблаге због уважавања интереса процесне економије, односно потребе бржег спровођења казног поступка (Roxin, 1998: 513 цитирано у: Ivičević, Novosel, 2004: 678). То се посебно односи на могућност изрицања блажих казни у односу на оне које су прописане законом¹⁷⁸.

Управо на наведени начин описана судска пракса уочена у поступању у предметима кривичних дјела тероризма код нас. Наиме, у 11 кривичних поступака у предметима “страни терористички борци”¹⁷⁹ Суд БиХ окончао

¹⁷⁸ Тако на примјер приликом преговарања са осумњиченим, односно оптуженим и браниоцем о признању кривице и тужилац може предложити изрицање казне испод законом одређеног минимума казне затвора за то кривично дјело, односно блажу санкцију за осумњиченог, односно оптуженог у складу с кривичним законом (чл. 231 ст. 3 ЗКП БиХ). Исто тако, Тужилац може казним налогом затражити изрицање новчане казне, условне осуде или мјере безбједности за кривично дјело с прописаном казном затвора до пет година или новчаном казном као главном казном (чл. 334 ст. 2 ЗКП БиХ).

¹⁷⁹ Под кривичним предметима “страни терористички борци” подразумијевамо кривичне предмете који су вођени пред Судом БиХ против оптужених лица за кривична дјела Организовање терористичке групе и Противзаконито придруживање страним паравојним и

је тако што је оптужене огласио кривим, по основу прихватања споразума о признању кривице Тужилаштва и оптуженог (Šikman, 2018b: 223). Иако су у тим случајевима били испуњени услови за прихватање споразума од стране Суда (чл. 231. ст. 6 ЗКП БиХ), као и да је признањем кривице доприносило ефикасности и економичности поступка, поставља се питање адекватности оваког кривичноправног реаговања на кривична дјела тероризма. Наведено посебно у контексту тежине ових кривичних дјела, нарочито ако се узме у обзир чињеница да су многи оптужени са којима је склопљен споразум о прихватању кривице, лично учествовали у терористичким активностима (борбе у Сирији), те да, било која предложене санкција, неће бити прихваћена од јавности, при чему се може стећи утисак да се на тај начин погодује оптуженим (Šikman, 2018b: 224). Тако се може разматрати питање висине изречене казне затвора у кривичним предметима тероризма, посебно у контексту приједлога да се изрекне казна испод законом прописаног минимума. Наиме, у појединим случајевима одлучујући о кривичноправној санкцији, а имајући у виду одредбе кривичног законодавства Суд је закључио да је изречена казна сразмјерна тежини дјела и степену кривице оптуженог¹⁸⁰. При томе је Суд код оптуженог нарочито цијенио олакшавајуће околности (признање извршења кривичног дјела¹⁸¹, искрено кајање за учињено кривично дјело¹⁸², својевољно напуштање ратишта¹⁸³, радње усмјерене на одвраћање људи од одласка у Сирију¹⁸⁴, неискривање намјере да поновно оде у Сирију¹⁸⁵), док у правилу није налазио елементе који би се могли окарактерисати као отежавајуће околности. Наведено се коси са елементарном логиком, јер сам одлазак и учешће као страни терористички борац, пут утицајем вјерског радикализма, али и напуштање породице¹⁸⁶, могла би се квалификовати као отежавајућа околност (Šikman, 2018b: 224). Исто тако уочљиво је да није било случајева да је оптужени као припадник организоване терористичке групе открио групу прије него што је у њеном саставу или за њу починио кривично дјело (чл. 202д ст. 3 ЗКП БиХ), те да је то био основ споразума о признању

параполицијским снагама.

¹⁸⁰ Томе је претходио приједлог тужиоца да се изрекне казна испод законом одређеног минимума казне затвора за то кривично дјело, односно блажу санкцију за оптуженог у складу с кривичним законом (Šikman, 2018b: 223)

¹⁸¹ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 020440 16 K од 06.06.2016.

¹⁸² Presuda Suda BiH, предмет број. S1 2 K 021260 16 K од 11.04.2016.

¹⁸³ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 022112 16 Ko од 16.08.2016.

¹⁸⁴ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 022139 16 K од 04.07.2016.

¹⁸⁵ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 023067 16 од 07.10.2016.

¹⁸⁶ Наиме, породичне прилике Суд је у многим случајевима цијенио као олакшавајуће околности. Ипак, чињеница да су оптужени напустили породице, свјесно се излажући могућности да настрадају у борбама, указују управо на супротно.

кривице, што би имало смисла, већ су углавном узимане у обзир олакшавајуће околности (Šikman, 2018b: 224).

Тако је институт споразума о признању кривице коришћен у многим кривичним поступцима који су вођени у предметима кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела. У једном случају оптужени је одведен у Сирију као малољетник 2013. године, признао је учешће у формацијама ИСИЛ-а, те на крају побјегао са ратишта, када се и вратио у БиХ¹⁸⁷, док је други оптужени као припадник селафијске заједнице БиХ, у неколико градова у БиХ, прикупио средства и напустио БиХ с циљем прикључења терористичкој организацији ИСИЛ¹⁸⁸, док је трећи направио план, обезбједио средства и прикупио потребне информације с циљем придруживања страни паравојној формацији која дјелује ван БиХ, након чега се придружио ИСИЛ-у, формација „Devla Islamija“ чији је активни припадник био до средине 2015. године тј. лишења слободе од стране турске полиције¹⁸⁹, а четврти у периоду од септембра 2013. године по све до половине 2015. године из Аустрије више пута одлазио у Сирију и пружао финансијску и другу помоћ, те учествовао у активностима ИСИЛ-а¹⁹⁰, итд. У свим горе наведеним случајевима изречена је казна затвора у трајању од једне године, а по основу споразума о признању кривице којим је Тужилац тражио казну испод законом одређеног минимума казне затвора за то кривично дјело¹⁹¹. Такође, у наведеним пресудама Суд се углавном позивао на олакшавајуће околности (признање извршења кривичног дјела, искрено кајање за учињено кривично дјело, својевољно напуштање ратишта, радње усмјерене на одвраћање људи од одласка у Сирију) док није налазио отежавајуће околности (наведено према: Simović, Šikman, 2018b: 21).

У том смислу, као оправдано можемо поставити најмање два питања: прво, сврха и оправданост прихватања споразума о признању кривице за кривична дјела тероризма и повезана кривична дјела и друго питање сразмјере умањења санкције и оне која је прописана за то кривично дјело (Simović, Šikman,

¹⁸⁷ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 022112 16 Ko од 16.08.2016.

¹⁸⁸ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 021260 16 K од 11.04.2016.

¹⁸⁹ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 021119 16 K од 11.07.2016.

¹⁹⁰ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 022660 16 Ko од 18.10.2016.

¹⁹¹ У два случаја, Суд је замјенио казне затвора новчаном казном, тако што су осуђени платили 23,000 КМ и 36,000 КМ (Azinović, Bećirović, 2017: 33).

2018b: 21). Ако се узме да је сврха кажњавања заштита друштва од извршења кривичних дјела превентивним утицањем на друге да поштују правни систем и не почине кривична дјела те спречавањем починиоца да почини кривична дјела као и подстицање његовог преваспитања, као и заштита и сатисфакција жртве кривичног дјела (чл. 6 КЗ БиХ), онда је је јасно да би могућност доношења пресуде на основу споразума странака требало искључити за тешка кривична дјела (Ivičević Karas, Puljić, 2013: 844). Друго, иако Суд утврђује да постоје нарочито олакшавајуће околности које указују да се и с ублаженом казном може постићи сврха кажњавања (чл. 49 тачка б КЗ БиХ), поставља се питање карактера тих околности, те њиховог односа са отежавајућим околностима. У тим случајевима чињенице да су лица нпр. под утицајем вјерског екстремизма, да су отишла на страна ратишта да би учествовали у ратним сукобима као страни терористички борци¹⁹², а нарочито да се враћају у земљу као искусни ратници, обучени у руковању ватреним оружјем, може се сматрати отежавајућим околностима. Такође, описана судска пракса је у великој мјери у супротности са раније заузетим ставовима Суда да ће држава БиХ: “штити своје грађане од оваквих и сличних криминалних аката и од њихових креатора, и да ће свако сносити одговорност за своје радње”¹⁹³, као и на: “потенцијалну друштвену опасност од повлачење државе пред екстремизмом”¹⁹⁴. Исто тако Суд БиХ је својим ранијим пресудама указивао да је држава БиХ пропуштала да реагује на конституисање вехабијских заједница које су се организовале на идеологији негирања секуларне државе и које у основи носе потенцијал терористичког дјеловања “пропуштањем контроле насељавања простора Маоче Горње и надзора над кретањем становништва, држава је послала поруку да се на њеној територији могу развијати заједнице чије је дјеловање супротно начелима правне државе и одговорног друштва. Случај лидера вехабијске заједнице у Маочи Горњој, који јавно иступа са идеологијом која отворено негира вриједности секуларног друштва, показује идеолошки правац појединих присталица вехабијских заједница”¹⁹⁵ (Šikman, 2018b: 225). Због тога прихватимо мишљење да узме ли се у обзир да је управо код тешких кривичних дјела посебно важно поштовати

¹⁹² Тако је 2016. године Суд БиХ изрекао пресуду седморици оптужених да су “у другој половини 2013. године и током 2014. године, напустили БиХ с циљем прикључења терористичким организацијама Исламска држава Ирака и Леванта (ИСИЛ) који дјелује на подручју Сирије и Ирака знајући да су исте од стране Вијећа Сигурности УН-а од 30 маја 2013. године проглашене као терористичке организације и групе, и то на начин да су са подучја Р.Турске илегално прелазили на територији Сирије те учествовали у терористичким активностима, пружали помоћ и борили се на страни снага ИСИЛ-а односно ових терористичких група у Сирији и Ираку”. У: Presuda Suda BiH, предмет број S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016.

¹⁹³ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) од 20.12.2013., стр. 137

¹⁹⁴ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012., стр. 28

¹⁹⁵ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012., стр. 28

све гаранције спровођења транспарентног и правичног поступка према оптуженом, али и поштовати интерес жртве као и јавности, намеће се закључак да би могућност доношења пресуде на основу споразума странака требало искључити за тешка кривична дјела (Ivičević-Karas, Puljić, 2013: 844) или би га суд требао да одбаци споразум о кривици уколико сматра да је њиме доведен у питање интерес јавности и ако он иде против интереса оштећеног (Simović, Simović, 2014: 106). Поред тога, ствара се негативна перцепција преговарања са осуђеним лицима за тероризам, због чега би коришћење института споразума о признању кривице требало крајње рестриктивно примјењивати у кривичним предметима тероризма.

4.3. Главни претрес и пресуда у кривичним предметима тероризма

Главни претрес уређен је одредбама Главе XXI ЗКП БиХ (чл. 234 до чл. 278), којима је успостављен такав однос између главних процесних субјеката (Суда, Тужиоца и оптуженог) који им омогућава реализацију њихових процесних функција (Sijerčić, et.al., 2005: 632). Главни претрес је централни и најважнији дио кривичног поступка, чије су одредбе распоређене у седам одјељака, и то: јавност главног претреса, руковођење главним претресом, претпоставке за одржавање главног претреса, одлагање и прекидање главног претреса, записник о главном претресу, почетак главног претреса и доказни поступак (Sijerčić, et.al., 2005: 632). У овом стадијуму кривичног поступка предузимају се радње процесних субјеката којима се дефинитивно одлучује о основаности кривичне тужбе (Simović, Simović, 2014: 115). Главни поступак се окончава доношењем пресуде,¹⁹⁶ којом се оптужба одбија или се оптужени ослобађа од оптужбе или се оглашава кривим (чл. 282 ЗКП БиХ). Као такав, ситуиран је кроз првостепени поступак (који обухвата рјешавање о главном питању кривичног поступка: да ли је оптужени учинио кривично дјело, да ли је крив и да ли му се може у смислу одредаба кривичног закона изрећи кривична санкција за то дјело), након којег може услијдити поступак по правним лијековима, уколико буде уложена жалба на првостепену пресуду (чл. 292 ЗКП БиХ). Уређен на описан начин, одредбе о главном претресу, пресуди и поступку по правним лијековима примјењује се и у кривичним предметима тероризма.

Основна претпоставка за одржавање главног претреса је присуство позваних лица, прије свега главних процесних субјеката (тужиоца, оптуженог и браниоца) (Simović, Simović, 2014: 118), при чему су ЗКП БиХ прописани поступци у случају њиховог одсуства. У случајевима тероризма присуство

¹⁹⁶ ЗКП БиХ прописује посебну Главу XII којом је уређено питање пресуде, и то: изрицање пресуде, врсте пресуде, објављивање пресуде и писмена израда и достављање пресуде.

оптуженог је обезбјеђивано одређивањем мјере притвора, с обзиром да су претходно били лишени слободе¹⁹⁷. Њима је вријеме проведено у притвору, као и свако лишење слободе у вези с кривичним дјелом, урачунато у изречену казну затвора, односно казну дуготрајног затвора (чл. 56 КЗ БиХ). Након испуњавања услова главни претрес одвија се низом прописаних процесних радњи (отварање засједања, почетак главног претреса, доказни поступак и ријеч странака), којима руководи Судија или предсједник Вијећа. Тако у кривичним предметима тероризма главни претрес почиње читањем оптужнице, а након тога Тужилац укратко износи доказе на којима заснива оптужницу, а послије тога оптужени или његов бранилац могу изложити одбрану, и укратко изнијети доказе *in favorem* оптуженог (упореди: Sijerčić, et.al., 2005: 632). На тај начин обезбјеђује се стандард једнакости у поступању за страначке учеснике у поступку, да Суд свакој од страна пружи једнаке могућности у погледу приступа доказима и њиховом извођењу на главном претресу (чл. 14 ст. 1 ЗКП БиХ). У складу са овим начелом на Тужиоцу је обавеза доказивања кривице оптуженог на начин да оптужба кривицу мора доказати по стандарду ван сваке разумне сумње, јер у случају да постоји било каква разумна сумња у погледу постојања чињеница које чине наводно кривично дјело, донесена одлука мора ићи у прилог оптуженог а како је то и предвиђено у чл. 3 ст. 2 ЗКП БиХ. Дакле, судска пракса је за осуђујућу пресуду дефинисала стандард “доказа ван разумне сумње”, који је према општеприхваћеном становишту, докази на основу којих се поуздано може закључити да постоји већи степен вјероватноће да је оптужени починио кривично дјело¹⁹⁸.

Извођење доказа на главном претресу је примарно дужност странака (доминира расправно начело), а супсидијарно је обавеза Суда (Sijerčić, et.al., 2005: 632). Ради тога, правила поступка предвиђају извођење доказа на главном претресу оним редослиједом по коме се управо даје иницијатива супротним странкама у поступку (чл. 261 ЗКП БиХ): докази оптужбе, докази одбране,

¹⁹⁷ Према ЗКП БиХ разлози за притвор прописани су чл. 132, према којем се притвор може одредити ако постоји основана сумња да је одређено лице учинило кривично дјело: а) ако се крије или ако постоје друге околности које указују на опасност од бјекства, б) ако постоји основана бојазан да ће уништити, сакрити, измијенити или кривотворити доказе или трагове важне за кривични поступак или ако нарочите околности указују да ће ометати кривични поступак утицајем на свједоке, саучеснике или прикриваче, ц) ако нарочите околности оправдавају бојазан да ће поновити кривично дјело или да ће довршити покушано кривично дјело или да ће учинити кривично дјело којим пријети, а за та кривична дјела може се изрећи казна затвора три године или тежа казна, д) у ванредним околностима, ако се ради о кривичном дјелу за које се може изрећи казна затвора десет година или тежа казна, а које је посебно тешко с обзиром на начин извршења или посљедице кривичног дјела, ако би пуштање на слободу резултирало стварном пријетњом нарушавања јавног реда (ст. 1).

¹⁹⁸ Prema: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016.

докази оптужбе којима се побијају наводи одбране, односно докази одбране којима се износе одговори на побијање, докази чије је извођење наредио Суд, као и све релевантне информације које могу помоћи судији, односно вијећу при одмјеравању кривичноправне санкције (Sijerčić, et al., 2005: 632). Међутим, законом утврђен редослијед судија, односно вијеће, може да измијени, али само ако је то у интересу правде (чл. 260 ст. 2 ЗКП БиХ), чиме се обезбјеђује правично суђење (Simović, Simović, 2014: 136). Тако је и у кривичним предметима тероризма, приложена материјална документација и Суд испитује сваки уложени доказ како би одлучио о њиховој законитости и релевантности, поузданости и доказној вриједности¹⁹⁹. Приликом извођења доказа дозвољено је директно, унакрсно и додатно испитивање. Директно испитивање обавља страна која позива свједока, али судија, односно вијеће може у сваком тренутку поставити питање свједоку (чл. 261 ст. 3 ЗКП БиХ). Доказни поступак окончава се изношењем завршних ријечи процесних субјеката: Тужиоца, оштећеног, браниоца и оптуженог.

У појединим кривичним предметима тероризма Суд је, из важних разлога или из разлога цјелисходности, до завршетка главног претреса одлучивао да се поступак против појединих оптужених раздвоји и посебно доврши (чл. 26 ст. 1 ЗКП БиХ). То су углавном били они случајеви када су лица била оптужена за друга кривична дјела²⁰⁰ или кривична дјела тероризма, при чему су поједини оптужени одлучили да склопе споразум о признању кривице, те на тај начин окончају кривични поступак у свом случају²⁰¹. У овим предметима је за ова оптужена лица у значајној мјери скраћено вријеме кривичног поступка, што је утицало и на ефикасност, а наведено је Суд цијенио као олакшавајућу околност приликом одмјеравања казне²⁰². Исто тако, у појединим предметима тероризма

¹⁹⁹ На примјер, у Пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 К 003342 10 К од 10.11.2011. године наведено је да је: “приликом оцјене исказа свједока који су свједочили у овоме поступку, Суд је цијенио њихово држање и понашање током давања исказа, испитао конзистентност њихових исказа датих у судници са оним датим у току истраге, упоредио чињенице о којима је свједок свједочио са чињеницама које су утврђене од стране других свједока, те материјалним доказима како би се утврдило да ли су поткријељени или оспорени другим доказима у овоме предмету”. Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет broj S1 2 K 003342 10 K od 10.11.2011.

²⁰⁰ Тако је на примјер, дана 22. 12. 2009. године, Суд БиХ донио рјешење о раздвајању предмета, те ће се убудуће поступак у односу на оптуженог Е. С. за кривично дјело неовлаштени промет оружјем и војном опремом те производима двојне намјене водити, под ознаком Е.С. (Х-К-09/670-2), док ће се поступак у односу на оптужене Р. Р., М. Р., А. Н. и Е. В. водити под ознаком Р. Р. и др. (Х-К-09/670-1).

²⁰¹ На примјер, у кривичном предмету под ознаком S1 2 К 002596 14 Кжк – Ѓ. Н. и др., поступак је раздвојен у односу на оптуженог Х. А. и окончан је споразумом о признању кривице, под бројем S1 2 К 009806 12 К.

²⁰² На примјер, у кривичном предмету под ознаком S1 2 К 018991 16 Кж – М. Е. и др. Оптужено је укупно 12 лица, од којих су се тројица одлучила за сарадњу са Тужилаштвом БиХ, те да признањем кривице допринесу ефикасности и економичности поступка. У тим

Суд је доносио и друге процесне одлуке у току главног претреса које су се односиле на одбијање свједочења²⁰³, искључивање јавности, уколико су за то били испуњени законом прописани услови (чл. 235 ЗКП БиХ), одступање од обавезног присуства (чл. 238 ЗКП БиХ) и кажњавање због нарушавања реда током суђења (чл. 242 ЗКП БиХ). Наиме, у појединим случајевима оптужени је одбио да присуствује рочиштима за главни претрес и поред примјене мјере притвора, те је Суд донио Рјешење²⁰⁴ којим је одређено да ће се главни претрес против оптужених у овом предмету одржати без присуства оптуженог, а у случају да неоправдано одбије да приступи заказаном рочишту на које је благовремено и уредно позван и о којем је упознат, док ће рочиштима, која се одржавају без присуства оптуженог, присуствовати његови браниоци.

Према пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 K 003342 10 K од 10. 11. 2011. године, Суд је приликом доношења овог рјешења имао у виду да одредбе ЗКП БиХ не регулишу ситуацију када оптужени одбија да присуствује заказаном претресу, али и да не постоје посебне одредбе које спречавају Суд да у овој ситуацији настави поступак чак и без присуства оптуженог. Такође, Суд је имао у виду и да чл. 247 ЗКП БиХ прописује да се „Оптуженом не може судити у одсуству“. Суд је става да се израз „у одсуству“ односи на случајеве потпуне одсутности оптуженог из поступка, било због тога што је немогуће обезбиједити његово присуство у поступку, или је он из неких разлога недоступан органима гоњења нпр. налази се у бијегу или се крије, не зна се гдје је, или му није познато да се поступак води, или постоје друге потешкоће да се обавијести о поступку или обезбиједи његово присуство, што овдје није био случај, јер је присуство оптуженог било обезбијеђено мјером притвора, као најстрожом мјером обезбјеђења присуства оптуженог. Стога је неопходно правити разлику између суђења у одсуству, које забрањује члан 247. ЗКП БиХ, од ситуације суђења без присуства

случајевима раздвојени су предмети, а Суд је прихватио споразум о признању кривице Тужилаштва и оптуженог. Тако је Тужилаштво БиХ у овом предмету подигло оптужбу број T20 0 КТТ 010562 15 од 22. 05. 20015. године, која је окончана споразумима о признању кривице 21. 03. 2016. за оптуженог Х. Е., 11. 04. 2016. за оптуженог Х. Ф. и 04. 07. 2016. за оптуженог Х. Ф., а правоснажном пресудом 07. 04. 2017. године за остале оптужене.

²⁰³ Наиме, чл. 83 ст. 1. тачка а. ЗКП БиХ прописано је да брачни, односно ванбрачни друг осумњиченог односно оптуженог може одбити свједочење. У складу са цитираном одредбом, Суд је свједока Д. А., супругу оптуженог И. С., и свједока З.М., супругу К. А., упозорио на наведено право, те су исти свједоци на записник изјавили да не желе свједочити у овом кривичном поступку. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016.

²⁰⁴ Рјешење Суда БиХ, предмет број: X-K-09/670-1 од 30.06.2010.

оптуженог, што подразумева да је оптужени у могућности да присуствује, али не жели. У: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 003342 10 K od 10.11.2011., стр. 34.

Јасно је, да је Суд цијенио да слободна воља и избор оптуженог да не приступи суђењу представља једину препреку чије уклањање је искључиво под његовом контролом, те да је његово присуство на суђењима и активно учествовање у изношењу одбране, најкорисније управо за самог оптуженог, те да би одлагање поступка, због одбијања оптуженог да из притворске јединице приступи на претрес било у супротности са интересима правичности у погледу окончања предмета, као и са чл. 6 ст. 1. ЕКЉП који се односи на гаранције на правично суђење и суђење у разумном року, а суд је дужан између осталог да брине и о дужини трајања поступка. Наиме, нити један кривичноправни систем, не смије бити отворен за могућност да оптужени самовољно опструира своје суђење, јер поштујући начело једнакости у поступању, суд је дужан осигурати правичност не само одбрани већ и тужилаштву, јер поред права на одбрану, друштво има право да кривично гони и спречава кривична дјела и да остварује правду. Стога, одлагање поступка док наведени оптужени не промијени своју одлуку, било би потпуно супротно интересима правичности, ефикасности и економичности²⁰⁵.

У другим случајевима оптужени су удаљавани из суднице због непоштовања суда. Наиме, на рочиштима за главни претрес оптуженим за тероризам, оптужени нису устали приликом уласка вијећа у судницу, а то нису урадили ни након што их је предсједник вијећа на то дужност упозорио. Као разлог таквог непоштовања Суда, оптужени су навели да то није у складу са њиховим вјерским убјеђењима. С обзиром на наведене обавезе и права предсједника вијеће у току главног претреса, а с друге стране дужности учесника у поступку, предсједник вијећа је у току главног претреса више пута, након упозорења оптужених на обавезе и дужности у судници и последица непоступања по упозорењима, донио рјешење да се оптужени удаље из суднице из разлога непоштовања суда²⁰⁶.

Према образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012. године: “На првом главном претресу оптужени су, на позив овлаштеног радника Суда, одбили да устану приликом уласка вијећа у судницу. Такође, оптужени Ј. и Ф. су на главама имали капе које је Суд могао да повеже са детаљима одијевања који обиљежавају вјерску припадност. Према члану 256. ЗКП БиХ,

²⁰⁵ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 14 Kžk od 15.07. 2015. str. 38

²⁰⁶ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016.

сви присутни у судници дужни су да устану на позив овлаштеног радника суда. Предсједник вијећа је од оптужених затражио да објасне одбијање да устану, као и да објасне зашто су у судницу ушли са капама на глави. Оптужени су изјавили да они поштују само суд Алаха и да не желе да учествују у ритуалима којима се признаје земаљски суд. Суд је након тога оптужене упозорио да је устајање законом прописана обавеза оптужених и да непоштивање Суда представља недолично понашање у смислу члана 242. став 2. ЗКП БиХ, које ће Суд санкционисати удаљавањем из суднице. Након упозорења, предсједник вијећа је прекинуо претрес и оптуженим оставио разумно вријеме да се консултују са браниоцима како би промијенили своју одлуку. Након поновног појављивања вијећа у судници, оптужени нису устали, због чега их је предсједник вијећа удаљио из суднице”. Према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012., стр. 24.

Након изрицања пресуде у кривичним предметима тероризма, исте су у складу са законским прописима објављиване (чл. 286 ЗКП БиХ), писмено израђиване и достављане странкама (чл. 289 ЗКП БиХ), а у складу са одговарајућим садржајем (чл. 290 ЗКП БиХ), који обухвата увод, изреку и обазложење²⁰⁷ (ст. 1). Осим предмета који су окончани прихватањем споразума о

²⁰⁷ Према наведеним одредбама ЗКП БиХ (чл. 290) увод пресуде садржи: назначење да се пресуда изриче у име Босне и Херцеговине, назив Суда, име и презиме предсједника и чланова вијећа и записничара, име и презиме оптуженог, кривично дјело за које је оптужен и да ли је био присутан на главном претресу, дан главног претреса и да ли је главни претрес био јаван, име и презиме тужиоца, браниоца, законског заступника и опуномоћеника који су били присутни на главном претресу и дан објављивања изречене пресуде (ст. 2). Изрека пресуде садржи личне податке о оптуженом и одлуку којом се оптужени оглашава кривим за кривично дјело за које је оптужен или којом се ослобађа од оптужбе за то дјело или којом се оптужба одбија (ст. 3). Ако је оптужени проглашен кривим, изрека пресуде мора обухватити потребне податке из члана 285. овог закона, а ако је ослобођен од оптужбе или је оптужба одбијена, изрека пресуде мора обухватити опис дјела за које је оптужен и одлуку о трошковима кривичног поступка и имовинскоправном захтјеву, ако је био постављен (ст. 4). У случају стицаја кривичних дјела Суд ће у изреку пресуде унијети казне утврђене за свако појединачно кривично дјело, а затим јединствену казну која је изречена за сва дјела у стицају (ст. 5). У образложењу пресуде Суд ће изнијети разлоге за сваку тачку пресуде (ст. 6). Суд ће одређено и потпуно изнијети које чињенице и из којих разлога узима као доказане или недоказане, дајући нарочито оцјену вјеродостојности противрјечних доказа, из којих разлога није уважио поједине приједлоге странака, из којих разлога је одлучио да се не саслуша непосредно свједок или вјештак чији је исказ прочитан, којим разлозима се руководио при рјешавању правних питања, а нарочито при утврђивању да ли постоји кривично дјело и кривична одговорност оптуженог и при примјењивању одређених одредаба кривичног закона на оптуженог и његово дјело (ст. 7). Ако је оптуженом изречена казна, у образложењу ће се навести које је околности Суд узео у обзир при одмјеравању казне. Суд ће посебно образложити којим се разлозима руководио при одлуци да казну

признању кривице, у осталим кривичним предметима тероризма вођени су и другостепени поступци, по правним лијековима. Жалбе на првостепену пресуду изјављиване су због битне повреде одредаба кривичног поступка, због повреде кривичног закона, због погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања, због одлуке о кривичноправним санкцијама, одузимању имовинске користи, трошковима кривичног поступка, имовинскоправном захтјеву, као и због одлуке о објављивању пресуде путем средстава јавног информисања (чл. 296 ЗКП БиХ). У неким случајевима, казне су потврђене²⁰⁸, док су у другим када је Суд утврдио оправданим разлоге жалбе оне смањене,²⁰⁹ или повећане²¹⁰ другостепеном пресудом. Интересантан је кривични предмет S1 2 K 021198 17 Kžk – О. А. К. у којем је првостепеном пресудом оптужени ослобођен оптужбе,²¹¹ затим у другостепеном поступку утврђена је његова кривица и осуђен је на казну затвора од 2 године²¹², док је пресудом у трећем степену повећана казна затвора на 3 године²¹³.

5. Спречавање прања новца и финансирање тероризма

Прање новца је широко распрострањена тема, којом се описују поступци који се користе за прикривање извора незаконите добити, као и њихову

треба ублажити или оптуженог ослободити од казне или изрећи условну осуду или да треба изрећи мјеру сигурности или одузимање имовинске користи (ст. 8). Ако се оптужени ослобађа од оптужбе, у образложењу ће се нарочито навести из којих се разлога из члана 284. овог закона то чини (ст. 9). У образложењу пресуде којом се оптужба одбија Суд се неће упуштати у оцјену главне ствари, него ће се ограничити само на разлоге за одбијање оптужбе (ст. 10).

²⁰⁸ Тако су у кривичном предмету Суда БиХ број S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. и др., другостепеном пресудом број S1 2 K 003342 12 Kž (veza broj: X-K-09/670-1) од 29.06.2012. одбијене као неосноване жалбе Тужилаштва и браниоца оптужених, те се првостепена пресуда од 10.11.2011. године потврђује.

²⁰⁹ На примјер, у кривичном предмету X-KŽ-06/190 – В.М. и др. другостепеном пресудом Суда БиХ, предмет број X-KŽ-06/190 од 21.05.2007. казне су умањене првооптуженом са 15 година затвора на осам година и четири мјесеца затвора, другооптуженом са 13 година затвора, на шест година и шест мјесеци и трећеоптуженом са осам година затвора на четири године затвора.

²¹⁰ Тако је, на примјер, Апелационо вијеће Суда БиХ у предмету S1 2 K 025597 19 Kž – В. М. и др. донијело другостепену пресуду којом су одбијене, као неосноване, жалбе бранилаца оптужених, док је жалба Тужилаштва БиХ уважена те је наведена пресуда преиначена у дијелу који се односи на изречену кривичноправну санкцију. Другостепеном пресудом оптуженима је за кривично дјело тероризам повећана казна затвора, и то првооптуженом са четири на шест година затвора, а другооптуженом са двије године и шест мјесеци на три године затвора.

²¹¹ Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 027400 18 Kž 09.07.2018.

²¹² Drugostepena Presuda Suda BiH, broj S1 2 K 027400 18 Kž 09.10.2018.

²¹³ Presuda Apelacionog vijeća u trećem stepenu Suda BiH, broj S1 2 K 027400 19 Kžž od 25.02.2019.

интеграцију у легалну економију²¹⁴. Овај феномен посебно се разматра у контексту организованог криминалитета²¹⁵, док се у последњих 20-так година све више доводи у везу са финансирањем терористичких активности. На тај начин постао је тема међународних организација које се баве сузбијањем тероризма, јер се спознало да тероризам масовно користи овај концепт како би обезбједио своје финансирање. Ипак, иако активности прања новца и финансирања тероризма могу имати сличне атрибуте и типологије, временски распоред и смјер њихових трансакција је различит. У вези са прањем новца, фокус је на извору средстава (углавном криминално поријекло), док је код финансирања тероризма то употреба средстава (терористичке сврхе). Стога су тајност и покретљивост атрибуте који су присутни и приликом прања новца и у шемама финансирања тероризма, док компонента “пласирања” и фаза “интеграције” новца неће увијек бити нужно захтјеване у процесу финансирања терористичких активности²¹⁶ (OECD, 2019: 25). Кључна разлика је што се код прања новца настоји прикрити криминално поријекло новца, док финансијска средства намијењена терористичким организацијама настоје да прикрију крајње одредиште и сврху којој је тај новац намијењен. Дакле, само је фаза “прикривања” заједничка и појављује се и код прања новца и код финансирања терористичких активности (Frankl, 2017: 12)

Прање новца је истовремено и правна и економска категорија, што условљава и приступ у његовом одређењу и дефинисању (Levi, Soudijn, 2020 цитирано у Grujić, Šikman, 2020: 179). Не упуштајући се у широке академске расправе по овом питању, прихватамо ставове УН које прање новца дефинишу на неки од следећи начина (види шире: Grujić, Šikman, 2020: 180):

Према Конвенцији Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988) чл. 3 т. (б) прање новца се означава као “(i) конверзија или трансфер власништва, уз знање да је таква својина стечена на основу једног или више

²¹⁴ Како Ferguson (2018) сликовито наводи прање новца једноставно значи како “опрати” новац да он изгледа “чист” (Ferguson, 2018: 306).

²¹⁵ У литератури се у обради ове теме полази од описивања америчке мафије 30-тих година прошлог вијека. Тако се најчешће прање новца приписује Ал Капонеу, који је новац добијен од коцкања, проституције, рекетирања и продаје алкохола, легализовао приказујући га као приход од ланца аутоматских праоница веша, које су биле у његовом власништву. У другом случају, даје се опис гангстера Мајера Ленског који је од 1932. године новац стечен криминалним активностима, путем офшор рачуна, пребацивао у Швајцарску, да би након тога кредитима иностраних банака исти враћао у Сједињене Америчке Државе (Levi, Reuter, 2006: 290).

²¹⁶ Прање новца је обично “кружни процес”: циље је да се новац стечен криминалним активностима, кроз процес прања новца, врати криминалцима. С друге стране финансирање терористичких активности је више “линеарни процес”: прикупљање, складиштење, премјештање и употреба новца за терористичке сврхе (OECD, 2019: 26).

прекршаја у складу са подставом (а) овог става, или на основу учешћа у таквом прекршају или прекршајима, за сврхе скривања или прикривања незаконитог поријекла својине или помагања неком лицу које је умијешано у почињење таквог или таквих прекршаја да би избјегло законске последице својих дјела; (ii) скривање или прикривање праве природе, извора, места, располагања, кретања, права у вези са власништвом, или над својином, уз знање да је таква својина стечена на основу једног или више прекршаја утврђених у складу са подставом (а) овог става или учешћем у једном или више таквих прекршаја”.

Према Конвенцији Уједињених Нација против транснационалног организованог криминалитета (2000) у чл. 6 прање новца се дефинише као: “(и) претварање или пренос имовине, знајући да се до те имовине дошло путем криминала, а у циљу сакривања и прикривања незаконитог порекла имовине, или помагања лицу умјешаном у извршење предикатног кривичног дјела како би избјегло законске последице свог чињења; (ии) скривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања или власништва или права на имовину, знајући да је таква имовина стечена кроз криминал”.

Организација за контролу и спречавање прања новца (FATF) у својм препорукама упућује земље да криминализују прање новца на основу одредби напријед наведених конвенција Уједињених нација (FATF, 2019b: 10).

Поред тога, Директива Европске уније 2015/849 о спречавању кориштења финансијског система у сврху прања новца или финансирања тероризма (2015) следеће активности, када се обављају намјерно, сматрају се прањем новца: “(а) конверзија или пренос имовине, када се зна да је та имовина стечена криминалном активношћу или учествовањем у таквој активности, у сврху утаје или прикривања незаконитог поријекла имовине или помагања било којој особи која је укључена у спровођење такве активности у избјегавању правних последица дјеловања те особе; (б) утаја или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања, права повезаних с власништвом или власништво имовине, када се зна да је та имовина стечена криминалном активношћу или учествовања у таквој активности; (ц) стицање, посједовање или кориштење имовине, ако се зна, у вријеме пријема, да је та имовина стечена криминалном активношћу или учествовањем у таквој активности; (д) учествовање, удруживање ради спровођења, покушаји спровођења

и помоћи, подстицање, погодовање и савјетовање при спровођењу било које од активности наведених у тачкама (а), (б) и (ц). Прањем новца сматрају се чак и ситуације у којима су активности којима је створена имовина која треба бити предметом прања новца спроведене на државном подручју друге државе чланице или неке треће земље”.

Прање новца карактерише разноврсност облика испољавања. Уобичајено се прави подјела облика испољавања у двије категорије: прва, облици који се испољавају традиционалним начинима прања новца и друга, облици прања новца који су засновани на новим технологијама (Weld, 2011: 38). Тако, традиционални облици испољавања прања новца укључују структурисане трансакције путем финансијских институција (банке, мјењачнице, и др.²¹⁷), физичко премјештање новца курирским путем и кријумчарење новца (обично кријумчарским каналима), коришћење неформалних система преноса новца који функционише ван формалних финансијских система (тзв. систем дознака *hawala*²¹⁸) и прикривање незаконито стеченог новца путем легалног увоза и извора роба и услуга (тзв. *Trade-based money laundering*). Облици прања новца засновани на савремених технологијама обухватају оне начина прања новца који користе могућности сервиса за електронско плаћање. Ту се прије свега

²¹⁷ Најчешћи начини прања новца путем финансијских институција су: номинес метод који се заснива на коришћењу чланова породице, пријатеља или сарадника у које имају повјерење, а за које се сматра да неће привући пажњу, да извршавају трансакције у његово име; структурирање које се састоји у полагању готовину или куповању банкарских мјенице код различитих институција, односно вршење трансакције у износу који је мањи од онога који по закону мора бити пријављен; куповина капитала готовим новцем састоји се у куповини предмета и имовине веће вриједности готовином; позајмица од банке; легитимно пословање када криминалне групе или појединци предузимају или инвестирају у пословање које уобичајено користи велике готовинске трансакционе износе како би помјешали средства нелегитимно стечена криминалним путем са средствима која потичу из легитимног пословања; саучесништво банке се дешава када је запослени у банци умијешан у олакшавање дјела процеса прања новца; новчане услуге и мјењање валута када појединци користе средства стечена криминалом за куповину страних валута како би их могли пребацити на *off-shore* банкарске рачуне било гдје у свијету (Karan, 2007: 987).

²¹⁸ *Hawala* систем дознака је неформални банкарски аранжмани који омогућавају пренос средстава у земљи и иностранству без употребе формалних финансијских институција (Chêne, 2008: 2). *Hawala* на Блиском Истоку и у Азији већ вијековима представља разрађен систем финансијских трансакција, путем мреже посредника – хаваладара. Наиме, хаваладари преносе новац брзо, у највећем повјерењу, трансакције се обављају и у најзабаченијим селима а без икаквог трага. Дакле, *hawala* је пренос новца без физичке промјене власника иницијалне пошиљке тј. без физичког кретања новца (Radivojac, Grujić, 2018: 95). Као јефтин, брз и поуздан систем преноса новца, данас их првенствено користе радници мигранти у иностранству који шаљу дознаке за подршку породицама у њиховим матичним земљама (Chêne, 2008: 2).

мисли на коришћење препаид картица за безготовиснко плаћање²¹⁹ које су због анонимности њеног корисника погодније за прање новца, као и плаћање путем онлине сервиса посебно креираних за ту намјену, при чему се кроз се процес прања новца остварује путем злоупотреба интернет раучна корисника ових сервиса (Weld, 2011: 38-40). У последње вријеме све више се злоупотребљавају трансформативне технологије у сврху прања новца, као што је коришћење дигиталног новца и мреже виртуелних валута. Наиме, коришћењем могућности које нуди *blockchain* техноогја, а посебно концепта приватности и анонимности, путем мрачног интернета (даркнет) врши се снажна повезаност са различитим криминалним активностима (трговина опојним дрогама, оружјем, итд.), укључујући и финансијске манипулације као што је прање новца заснованог на Bitcoin-у (Moore, Rid, 2016: 23). Поред наведеног, FATF (2018) је указао на један посебан начин прања новца под називом “професионално прање новца” који врше посебно специјализовани појединци, групе или мреже²²⁰, а чија је улога да омогуће криминалцима избјегавање мјера заштите и контроле у финансијском систему или изван њега с циљем превођења нелегално стеченог новца у легалне токове (FATF, 2018: 6). Ова лица користе своја знања како би осигурали процес прања новца уз одговарајућу накнаду и провизују, при чему се овим баве као занимањем. Такође, постоје и одређене индиције да појединци (правне или економске струке, као што су адвокати, рачуновође), у обављању свог легалног занимања за унапријед утврђени новчани износ, врше услуге “криминалним клијентима” у прању новца (FATF, 2018: 6).

Без обзира на који начин се врши прање новца, постоје три општеприхваћена нивоа, односно фазе у том процесу (Ferguson, 2018: 308): (1) фаза пласирања је физичко полагање средстава стечених криминалом у финансијски систем;

²¹⁹ Најчешће банке нуде услуге VISA Electron Prepaid картица које представљају јединствене производе на тржишту, с обзиром да нису персонализоване (не уноси се име и презиме на картицу), а унапријед се уплаћује одређени новчани износ, који се потом може допуњавати према властим потребама и могућностима. Купац картице не мора да буде и обично није корисник картице, а ове картице су интернационално важеће.

²²⁰ Према резултатима истраживања FATF (2018) професионално прање новца може се манифестовати у три категорије: прва, појединци који посједују специјализоване вјештине и знања за поједине послове, као што су рачуноводствене услуге, правно и финансијско савјетовање, а која користе у сврху прања новца; друга, професионална организација за прање новца, која се састоји од два или више појединаца који дјелују као аутономна, структурисана група специјализована за пружање услуга или савјета за прање новца организованим криминалним гурпама; и трећа, професионална мрежа за прање новца, која обухвата укључивање мреже сарадника или контаката који раде заједно да олакшају шеме прања новца и/или уговарање конкретних услуга прања новца. Ове мреже обично дјелују глобално и могу да обухвате двије или више професионалних организација за прање новца које раде заједно, али могу бити и неформалне мреже појединаца са истим циљем. Главна карактеристика мрежног дјеловања јесте флексибилни карактер њихове повезности и односа, што значи да не зависе једни од других (FATF, 2018: 12-13).

(2) фаза прикривања је одвајање средстава стечених криминалом од њиховог извора стварањем слојева трансакција дизајнираних за прикривање и давање изгледа легитимности; и (3) фаза интеграција је ниво у којем се средства стечена криминалом третирају као легитимна. Ова се три основна корака појављују одвојено, а и као различити нивои када се могу одвијати заједно, а могу се и преклапати, због чега се често поједине фазе не могу разликовати (Šikman, 2011: 166). Слично наведеном, процес финансирања тероризма укључује четири фазе: прве, прикупљање средстава намијењених за подршку терористичкој организацији из разних извора (директне донације појединаца и организације, коришћење добротворних и непрофитних организација и/или криминалне активности); друге, складиштење средстава уз одређивање и планирање њихове употребе (банкарски рачуни, припеид картице, складиштење готовине, куповина робе високе вриједности и криптовалута); треће, прмјештање средстава по потреби (на неки од горе описаних начина) и четвте, коришћење средстава ради остваривања циљева терористичке организације (ОЕСД, 2019: 22). Типологија прања новца у сврху финансирања терористичких активности је разноврсна (укључују све идентификоване начине прања новца) и мијења се у складу са расположивим могућностима прикупљања и дистрибуције финансијских средстава (види опширније: FATF, 2010; Asia/Pacific Group on Money Laundering, 2019).

Прање новца у БиХ описује се као основни метод дјеловања организованих криминалних група, којим они врше улагање великих износа нелегално стеченог новца у легалне токове (Savjet ministara BiH, 2016: 7). Према подацима, наведеним у Процјени пријетње од организованог криминала у Босни и Херцеговини (2016), најчешће типологије прања новца су: “куповина некретнина од стране физичких лица; кориштење сумњивих новчаних средстава за измирење обавеза по основу кредитних задужења при чему је кредитно задужење само параван и често се кредит пријевремено отплаћује; давање позајмица физичким и правим лицима, новчани трансфери који се врше у корст рачуна офшор компанија као наводно плаћање обавеза насталих по основу пословних односа, а рачуном офшор компаније директно или индиректно располаже лице које је стекло новац који је предмет прања; трансфери новца стеченог почињењем кривичних дјела у иностранству на рачуне физичких лица у БиХ, која тај новац подижу и предају га лицима из иностранства; трансфери новца стеченог чињењем кривичних дјела у иностранству на рачуне правних лица у БиХ, која тај новац највећим дијелом даље трансферишу у иностранство; злоупотребе тржишта капитала, односно купопродаје хартија од вриједности;

изношење готовине преко границе са циљем куповине других видова имовине у иностранству; трансфери преко рачуна офшор компанија; куповина власничких удјела у правним субјектима, убацивање готовине у легалне токове кроз позајмице које физичка лица (најчешће власници предузећа) дају предузећу и обрнуто; злоупотребе банкарског сектора, ради се о убацивању новчаних средстава сумњивог поријекла у банкарски систем отварањем рачуна на име физичких лица (политички експонираних лица) мимо прописане процедуре уз помоћ одговорних лица банке, те се на такве рачуне врше уплате готовинских средстава и њихови даљи трансфери у иностранство; додјелјивање неквалитетних кредита повезаним правним лицима у циљу извлачења новца из банкарског система БиХ након чега се новац пребацује у иностранство на рачуне повезаних физичких и правних лица а додјелјени кредити се не враћају; кориштење готовине; велики број новчаних трансфера у финансијском сектору унутар БиХ, као из БиХ према другим земљама и према БиХ из других земаља, на основу фиктивних правних послова; оснивање лажних предузећа (која учествују у правном послу нпр. куповина и испорука робе на основу фиктивних профактура, а која роба никад није испоручена, а све са циљем легализовања новца стеченог криминалним активностима); кориштење физичких лица као привидних партнера за потребе оснивања фиктивних предузећа, отварања банковних рачуна (ради пребацивања новца са једног на више других рачуна на име вршења различитих фиктивних услуга, а с циљем прикривања стварног поријекла новца) и куповину имовине; улагање новца стеченог криминалним активностима у некретнине, оснивање предузећа и куповину опреме и средстава за рад предузећа” (Savjet ministara BiH, 2016: 29-30).

Прање новца и финансирање терористичких активности присутно је и у БиХ. Оно је углавном било повезано са путовањима држављана БиХ у Сирију и Ирак ради прикључивања терористичкој организацији ИСИЛ. Манифестовало се на тај начин да су та лица вршили одређене уплате (користећи легалне канале, банке и Вестерн Унион) а у неким случајевима давали су готовину, лицима за које је утврђено да су отпутовали на страна ратишта у Сирију и Ирак, тзв. „Foreign Terrorist Fighters – FTF“, или су на други начин пружали подршку лицима која су имала намјеру да путују у Сирију и Ирак, као што је превоз лица, омогућавање смјештај и слично (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2018: 62). У прилог томе Министарство безбјености БиХ 2018. године донијело је процјену

да је „Ризик од финансирању тероризма“ у распону од низак – средње низак – средњи – средње висок – висок у Босни и Херцеговини, оцјењен као „средњи“ (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2018: 64).

Истовремено, сузбијање финансирања тероризма, поред осталих активности (безбједносних, кривичноправних, обавјештајних), обухвата и обавезу држава да у домаћи правни оквир уведу инструменте спречавања прања новца у сврху финансирања тероризма. Наиме, злоупотреба финансијског система за усмјеравање незаконитог или чак и законитог новца у терористичке сврхе представља јасан ризик не само за безбједност, већ и за његову стабилност и нормално функционирање. Терористичке организације се једнако баве баве прикривањем поријекла новца, као и прикривањем његовог одредишта и сврхе за коју је прикупљен. Поред тога, терористи се редовно прилагођавају како и гдје прикупљају и премјештају средства и другу имовину ради избјегавања заштитних мјера које су поставиле надљжене институције и ометање њихових активности. Због тога идентификација, процјена и разумијевање финансирања тероризма представљају важан дио откривања и онемогућавања терористичког дјеловања (FATF, 2019а: 5).

Према Међународној конвенцији о сузбијању финансирања тероризма (1999) финансирање тероризма одређено је у чл. 2 тако што је прописано да: “свако лице чини дјело у оквиру значења Конвенције уколико то лице на било који начин, непосредно или посредно, незаконито и намјерно, обезбиједи или прикупи средства са намјером да се она употребе или знајући да ће она бити употребљена, у цјелини или дјелимично, ради чињења: (а) неког дјела које представља кривично дјело у оквиру и као што је утврђено у једном од споразума наведених у анексу; или (б) било ког другог дјела чији је циљ да изазове смрт или тежу тјелесну повреду цивила или било ког другог лица које не учествује активно у непријатељствима у ситуацији оружаног сукоба, када је сврха таквог дјела, по његовој природи или контексту, да застраши становништво, или да примора неку владу или неку међународну организацију да почини или да се уздржи од чињења неког дјела” (ст. 1). Поред тога инкриминисан је и покушај наведеног кривичног дјела (ст. 4), као и саучесништво у кривичном дјелу (ст. 5).

Финансирање терористичких активности, према Закону о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности²²¹, подразумева: 1) осигуравање или прикупљање средстава, на било

²²¹ Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti, Službeni glasnik BiH, br. 47/14 i 67/16.

који начин, директно или индиректно, с намјером да буду употрејебљена или са знањем да ће бити употрејебљена, у потпуности или дјелимично, за извођење терористичких аката од стране терориста појединаца и/или од стране терористичких организација;

2) подстрекивање и помагање у осигуравању и прикупљању имовине, без обзира да ли је терористички акт извршен и да ли је имовина кориштена за извршавање терористичког акта (чл. 2 т. ц). Кривичним законом БиХ прописано је кривично дјело Прање новца, чл. 209 које има неколико облика испољавања²²². Ово кривично дјело чини онај ко новац или имовину за које зна да су прибављени кривичним дјелом²²³ прими, замијени, држи, с њим располаже, употрејеби га у привредном пословању или га на други начин прикрије или покуша прикрити њихову природу, извор, локацију, располагање, кретање, власништво или друго право, а такав новац или имовинска корист су прибављени извршењем кривичног дјела:

а) у иностранству или на територији цијеле Босне и Херцеговине или на територији двају ентитета или на територији једног ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине; или б) које је прописано Кривичним законом Босне и Херцеговине или другим законом на државном нивоу (ст. 1). Прописана је казна затвора од једне до осам година. Постоје и два тежа облика, тј. ако је извршилац основног облика истовремено извршилац или саучесник у кривичном дјелу којим је прибављен новац или имовина (ст. 2), односно ако је вриједност новца или имовинске користи прелази износ од 200.000 КМ (ст. 3). У првом случају прописана је казна затвора од једне до десет година, док је у другом запријеђена казна затвора од најмање три године. На крају, прописа је и привилеговани облик, ако је при извршењу кривичног дјела извршилац поступао нехатно у односу на

²²² Суштина понашања које је прописано као кривично дјело прања новца јесте у предузимању одређених радњи учиниоца, ради интеграције у легалне финансијске токове оне имовине која је прибављена неким претходно извршеним кривичним дјелом, при чему учинилац зна за криминално поријекло те имовине (Ђорђевић, 2016: 152). По својој природи кривично дјело прања новца представља посебан облик кривичног дјела прикривања (Stojanović, 2018: 805), због чега стицај ових кривичних дјела није могућ, односно прање новца се налази у привидном стицају са кривичним дјелом прикривања по односу специјалитета (Delić, 2006: 350). Ипак, у обзир треба узети заштити објекат овог кривичног дјела, а с обзиром да је то привреда и платни промет, онда је јасно да је прања новца значајно више од прикривања криминалне имовине и има већи кривичноправни значај.

²²³ Претходно извршено кривично дјело или предикатно кривично дјело може бити било које кривично дјело чијим се извршењем дошло до имовине која је предмет кривичног дјела прања новца (Stojanović, 2018: 806).

околност да су новац или имовинска корист прибављени кривичним дјелом (ст. 4), као и обавеза одузимања новац, имовинска корист, приход, профит или друга корист настала из имовинске користи остварене кривичним дјелом (ст. 5).

Због тога се на међународном нивоу предузимају опсежне мјере које су усмјерене на спречавање прања новца и финансирања тероризма. УН, ЕУ, Савјет Европе и друге међународне организације су путем својих докумената развијале међународноправни оквир у ту сврху. Већ смо навели Бечку конвенцију (1988), Међународну конвенцију о сузбијању финансирања тероризма (1999)²²⁴ и Палермо конвенцију (2000) које су међу првима инкриминисали ова понашња. Поред тога УН су дјеловале и путем резолуција Савјета безбједности, које имају обавезујући карактер за државе чланице²²⁵. Такође, Савјет Европе је 2005. године усвојио Конвенције о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, која представља свеобухватни документ с врло детаљно разрађеним мјерама замрзавања, привременог одузимања и конфискације на националном и међународном нивоу. На нивоу ЕУ 2015. године усвојена је Директива (ЕУ) 2015/849 Европског парламента и Савјета (2015)²²⁶ као главни правни инструмент у спречавању кориштења финансијског система Уније у сврху прања новца и финансирања тероризма. Њом се успоставља ефикасан и свеобухватан правни оквир за рјешавање питања прикупљања новца или имовине у терористичке сврхе тако што се од држава чланица захтијева да препознају, разумију и смање ризике повезане с прањем новца и финансирањем тероризма. Поред наведених докумената, од посебног значаја јесу препроуке Организације за контролу и спречавање прања новца (FATF), која као међувладино тијело, има задатак постављања стандарда и промовисање дјелотворне примјене законских, регулаторних и оперативних мјера за борбу против прања новца, финансирања тероризма и ширења

²²⁴ Ова Конвенција се директно односи на сузбијање прања новца и финансирања тероризма, а од држава чланица се захтијева предузимање мјера спречавања и сузбијања директног и индиректног финансирања терористичких активности од терористичких група које се декларирају као каритативне до група које су и саме укључене у незаконите активности, као што је трговина дрогом и оружјем.

²²⁵ Неке од резолуција Савјета безбједности које су, поред осталог, третирале и спречавање прања новца и финансирање тероризма јесу: 1373 (2001), 1566 (2004), 1617 (2005), 2160 (2014), 2161 (2014). О инструментима Уједињених Нација против спречавања прања новца и финансирања тероризма види опширније: UNODC. (online). UN Instruments and Other Relevant International Standards on Money-Laundering and Terrorist Financing, dostupno putem internet <https://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/Instruments-Standards.html?ref=menu#UN-Conventions>

²²⁶ Овом Директивом стављена је ван снаге Директива 2005/60/EZ Европског парламента и Савјета и Директиве Комисије 2006/70/EZ, као правни документи који су до тада регулисали ово питање.

оружја за масовно уништење, као и других сродних пријетњи по интегритет међународног финансијског система (FATF, 2019b: 6). Те препоруке познате су као 40 (препоруке у области спречавања прања новца) + 9 (специјалне препоруке о спречавању финансирања тероризма²²⁷) препорука, при чему постоје одређене препоруке које су јединствене за финансирање тероризма. Оне се могу наћи у одељку С препорука FATF, а то су: препорука бр. 5 (инкриминација финансирања тероризма); препорука бр. 6 (циљане финансијске санкције у вези с тероризмом и финансирањем тероризма); и препорука бр. 8 (мјере за спречавање злоупотреба непрофитних организација) (FATF, 2019b: 7).

Наведене мјере имају импликације и на домаће законодавство, прије свега по основу обавеза које држава прихвата, али и у поступку хармонизације и усклађивања домаћег законодавства. Тако, системско праћење финансијских токова новца у БиХ подразумијева институционални приступ у контроли новчаних трансакција путем банкарског система, надзирањем пословања банкарског система, с циљем спречавања прања новца и финансирања тероризма (Simović, Šikman, 2017a: 677). На овај начин врши се откривање сумњивих трансакција, односно трансакција за коју обавезник или надлежни орган процијени да у вези са трансакцијом или лицем које обавља трансакцију постоје основи за сумњу на почињење кривичног дјела прање новца или финансирања терористичких активности, односно да трансакција укључује средства која су произашла из незаконитих активности (чл. 3 ст б. Закона о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности²²⁸). Системско праћење финансијских токова новца врши се обично преко банкарског система, односно институције за контролу банкарског сектора и агенције за спровођење закона²²⁹. У Босни и Херцеговини то су агенције за банкарство (Агенција за банкарство Републике Српске и Агенција за банкарство Федерације БиХ), надлежена министарства унутрашњих послова и Финансијско обавјештајно одјељење

²²⁷ То су следеће препоруке: I Ратификација и имплементација инструмената УН-а; II Криминализација финансирања тероризма и прања новца; III Замрзавање и конфискација средстава терориста; IV Пријављивање сумњивих трансакција повезаних са тероризмом; V Међународна сарадња; VI Алтернативне новчане пошिल्ке; VI Електронски трансфери; VIII Непрофитне организације; IX Преносиоци кеша (кеш курири). Наведене препоруке инкорпорине су у остале препоруке и заједно с њима чине минималне стандарде спречавања прања новца и финансирања тероризма.

²²⁸ *Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti*, *Službeni glasnik BiH*, br. 47/14 i 67/16.

²²⁹ Нпр. банкарски систем Републике Српске обухвата банке, микрокредитне организације, штедно-кредитне организације и друге финансијске организације чије се оснивање и пословање уређује посебним законима у којима је прописано да Агенција за банкарство Републике Српске издаје дозволе или одобрења за рад, надзире пословање и врши друге послове у вези с њима, укључујући и послове спречавања прања новца и финансирања тероризма (Simović, Šikman, 2017a: 678).

Државне агенција за истрагу и заштиту. Финансијско-обавјештајно одјељење (ФОО) основано је у складу са чл. 11 Закона о Државној агенцији за истраге и заштиту²³⁰. Законом су дефинисане надлежности према којима ФОО при-ма, прикупља, документује, анализира, истражује, просљеђује тужиоцу информације, податке и документацију примљену у складу са законом и другим прописима БиХ, а прије свега Законом о спречавању прања нова и финансирања терористичких активности (2016)²³¹, у вези са спречавањем прања новца и финансирања терористичких активности, затим остварује међународну сарадњу на пољу спречавања и истраге прања новца и финансирања терористичких активности, као и пружа Тужиоцу стручну подршку из подручја финансија (чл. 13). Веома битну улогу у спречавању прања новца и финансирања тероризма имају обвезници (првенствено банке), који имају развијен систем за аутоматско препознавање лица која се налазе на санкционим листама Савјета безбјености УН, а које су у примјени обавјезујуће за БиХ, односно, санкцијама ЕУ којима се БиХ придружи (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2018: 60).

6. Привремено ограничавање људских права и слобода у односу на супротстављање тероризму

Нема дилеме да остваривање људских права и слободе представља основну вриједност и циљ коме тежи свако друштво, правни поредак, као и међународна заједница у цјелини²³². Људска права и слободе садржај су главних међународноправних докумената, као што су: Општа декларација о људским правима (1948), Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (1950), Међународног пакта о грађанским и политичким правима (1966) и другим²³³. Наведени међународноправни акти чине извор унутрашњег права у

²³⁰ Закон о државној агенцији за истраге и заштиту, *Službeni glasnik BiH*, br. 27/2004, 63/2004, 35/2005, 49/2009 i 40/2012.

²³¹ У ту сврху уведена су посебна поглавља и одредбе овог Закона: Поглавље IV. Обавјештавање ФОО-а о трансакцијама (чл. 38 и чл. 39); Поглавље V. Овлаштено лице, стручно оспособљавање, листа показатеља и интерна контрола (чл. 40 до чл. 42); Поглавље VIII. Задаци и надлежности фоо-аодјељак а. Поступање ФОО-а (чл. 55 до чл. 70).

²³² Људска права су права својствена свим људским бићима, како је то наведено у чл. 1 Опште декларације о људским правима (1948): “Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свијешћу те треба да једна према другима поступају у духу братства”.

²³³ Многа од прав и слобода имају статус универзалних права и истовјетна су у овим документима. Нека од најважнијих, са аспекта теме коју обрађујемо су: право на живот, слободу и безбједност личности, забрана ропства и принудног рада, забрана мучења или свирепог, нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, једнакост пред законом, забрана произвољног хапшења, притварања и протјеривања, право на правично суђење, кажњавање само

домену људских права и слобода, с обзиром да је једно од основних начела на којима се темељи устав у унутрашњем праву је гарантовање и заштита људских слобода и права, а у складу са међународним стандардима, која имају статус универзалних вриједности које прихвата и поштује велика већина држава чланица међународне заједнице (Рајванчић, 2011: 71). Тако је Уставом БиХ²³⁴ (1995) прописан чл. II Људска права и основне слободе, при чему је изричито наведено да: “Босна и Херцеговина и оба ентитета ће осигурати највиши ниво међународно признатих људских права и основних слобода” (ст. 1), те да се “права и слободе предвиђени у ЕКЉП и у њеним протоколима директно примјењују у БиХ. Ови акти имају приоритет над свим осталим законима” (ст. 2). Управо наведене, као и друге, изричите уставне норме које се нарочито односе на казнену политику, гоњење и заштиту људских права у кривичном поступку условљавају и одређују границе кривичног законодавства, а тиме и кривичног права (Кузмановић, Дмичић 2002: 26). Због тога кривичноправне одредбе, прописане КЗ БиХ, одређују да се: “кривична дјела и кривичноправне санкције прописују само за она понашања којима се тако угрожавају или повређују личне слободе и права човјека те друга права и друштвене вриједности зајамчене и заштићене Уставом БиХ и међународним правом, да се њихова заштита не би могла остварити без кривичноправне принуде” (чл. 2 ст. 1 КЗ БиХ), при чему: “прописивање кривичних дјела и врсте и распона кривичноправних санкција заснива се на неопходности примјене кривичноправне принуде и њеној сразмјерности јачини опасности за личне слободе и права човјека, те друге основне вриједности” (чл. 2 ст. 2 КЗ БиХ). Даље су прописана и начело законитости (чл. 3 КЗ БиХ) и кривице (чл. 3а КЗ БиХ) којима је додатно ојачано гарантовање људских права и слобода у кривичном законодавству. Поред тога, људска права и слободе гарантована су одредбама које су садржане у ЗКП БиХ којим треба да се обезбиди да: “нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дјела изрекне кривичноправна санкција под условима прописаним у КЗ БиХ и у другим законима БиХ у којима су прописана кривична дјела и у законом прописаном поступку” (чл. 2 ст. 1 ЗКП БиХ). Истим Законом одређена је и претпоставка невиности *in dubio pro reo* (чл. 3 ЗКП БиХ), начело *Ne bis in idem* (чл. 4 ЗКП БиХ), права лица лишеног слобода (чл. 5 ЗКП БиХ), право осумњиченог, односно оптуженог (чл. 6 ЗКП БиХ), право на одбрану (чл. 7 ЗКП БиХ), законитост доказа (чл. 10 ЗКП БиХ) и друга права (упореди: Šikman, 2018d: 336-340).

Наведеним правним документима (међународним и домаћим) дефинишу се односи између појединачца и структура власти, укључујући законодавну,

на основу закона, право на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке, итд.

²³⁴ Ustav Bosne i Hercegovine. (1995). Sarajevo. OHR, Office of the High Representative.

извршну и судску власт. Ограничење људских права је у надлежности државе, али истовремено, захтијева од ње да предузме позитивне мјере обезбеђујући окружење које омогућава свим људима да уживају своја људска права и слободе (Inter-Parliamentary Union and United Nations, 2016: 19). У европском систему људских права, који је садржан у ЕКЉП (1950), предвиђени су изузеци, посебне рестрикције и резерве од гарантовања права и слобода. Генерално, право државе на одређено одступање је садржано у чл. 15 ст. 1 ЕКЉП, који гласи: “У доба рата или друге јавне опасности која пријети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мјере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мјери коју изискује хитност ситуације, с тим да такве мјере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву”. Међутим, у ст. 2 овог члана прописано је да нема допуштања, као што је поменуто, одступање од чл. 3 који садржи забрану мучења и нехуманог и понижавајућег поступања или кажњавања, затим од чл. 4. ст. 1. који прописује забрану ропства и ропског положаја, чл. 7. који предвиђа забрану ретроактивног кажњавања и чл. 2 којим је заштићено право на живот, осим у погледу ратних дејстава. Такође, није дозвољено одступање од Протокола бр. 6 или Протокола бр. 13 (укидање смртне казне) ни од чл. 4. Протокола бр. 7. (Janković, 2010: 607-608). Поред тога, изузетци су прописани код права на живот и права на слободу и безбједност личности, посебне рестрикције су садржане у чл. од 8 до 11 ЕКЉП, док се резерве односе на право државе да стави резерву на сваку појединачну одредбу ЕКЉП у обиму у коме неки закон који је тада на снази на њеној територији није у сагласности са том одредбом (чл. 57 ЕКЉП). Тако је чл. 2 ст. 2 ЕКЉП прописано је да: “Лишење живота се не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна: а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља; б) да би се извршило законито хапшење или спрјечило бјекство лица законито лишеног слободе; ц) приликом законитих мијера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне”. У свим овим случајевима ради се о употреби силе ради одређеног циља, с тим да та употреба силе не смије бити већа од оне која је неопходна за остварење тога циља. Овдје је, заправо, дошао до примјене принцип пропорционалности између интензитета силе која је примијењена и циља који се тиме жели постићи (Опсерваториј људских права, 23.04.2020). Исто тако из списка изузетака које наводи чл. 5 ЕКЉП²³⁵ видљиво је да, заправо, ЕКЉП трајно легитимисала

²³⁵ Чл. 5 ст. 1 ЕКЉП између осталог прописано је да: “Нико не може бити лишен слободе осим у слиједећим случајевима и у складу са законом прописаним поступком: а) у случају законитог лишење слободе на основу пресуде надлежног суда; б) у случају законитог хапшења или лишења слободе због неизвршења законите судске одлуке или ради обезбјеђења испуњења неке обавезе прописане законом; ц) у случају законитог хапшења или лишења слободе ради привођења лица пред надлежну судску власт због оправдане сумње да је извршило кривично

одређени број лишавања слободе. При томе се свакако ради првенствено о изузетцима који се односе на лишавање слободе услед разлога који произилазе из кривичног права. На концу, посебне рестрикције људских права и слобода прописане су и чл. 8 ст. 2 ЕКЉП, тако што је наведено да се: “Јавне власти неће се мијешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбједности, јавне безбједности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других”. Према томе, како би било ограничено некое гарантовано право потребно је да буду испуњена три услова, и то: а) да су ограничења прописана законом или да су у складу са законом; б) да су та ограничења у интересу демократског друштва; и ц) да за то постоје одређени, јасно изражени легитимни циљеви²³⁶. У том смислу су и посебне рестрикције су трајне могућности државе да ограничи одређена људска права из ЕКЉП (Opseruatorij ljudskih prava, online, 23.04.2020). На крају треба имати одредбу чл. 18 ЕКЉП којом су прописано да ограничења наведених права и слобода која су дозвољена овом Конвенцијом неће се примјењивати ни у које друге сврхе сем оних због којих су прописана.

С друге стране, тероризам представља један од најтежих злочина против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, којим се директно угрожавају животи људи, њихова имовина, угрожава мир и безбједност, као и права и слободе других (као што су: право на живот, слободу и физички интегритет). Ипак, то ни у ком случају не значи да се права и слободе осумњичених, оптужених и осуђених за тероризам могу ограничавати неограничено. Чак напротив, антитерористичке и безбедносне политике, стратегије и праксе морају бити чврсто утемељене на заштити људских права, како би закони били ефикасни и одрживи (Inter-Parliamentary Union and United Nations , 2016: 217). То је и један од стубова Глобалне стратегије УН против тероризма (2006), који гласи: “Мјере за обезбјеђивање поштовања људских

дијело, или када се то оправдано сматра потребним како би се предупредило извршење кривичног дијела или бјекство по његовом извршењу. д) у случају лишења слободе малољетног лица на основу законите одлуке у сврху васпитног надзора или законитог лишења слободе ради његовог привођења надлежном органу. е) у случају законитог лишења слободе да би се спријечило ширење заразних болести, као и законитог лишења слободе душевно поремећених лица, алкохоличара или уживалаца дрога или скитница. ф) у случају законитог хапшења или лишења слободе лица да би се спречио његов неовлашћени улазак у земљу, или лица против кога се предузимају мјере у циљу депортације или екстрадиције”.

²³⁶ Према ставу ЕСЉП „нужности“ у смислу чл. 8. ЕКЉП значи да мијешање мора одговарати преваладавајућој друштвеној потреби, а нарочито мора бити сразмјерна легитимном циљу којем се тежи. При утврђивању је ли мијешање било „нужно“, Суд ће разматрати слободу процјене коју имају државне власти, али дужност је тужене државе да докаже постојање преваладавајуће друштвене потребе која оправдава то мијешање (Viјeće Europe/Europски суд за људска права, 2018: 11).

права за све и владавине закона као фундаменталне основе за борбу против тероризма” (General Assembly, 2006). Истовремено, жртвама тероризма нужно је обезбиједити гарантован права како би били третирани са хуманошћу и достојанством, благовремено информисани и заступљен у било којем дијелу релевантних правних поступака, укључући и примјену одговарајуће надокнаде. Дакле, ограничавање гарантованих права и слобода у случајевима тероризма, могуће је само у складу са међународноправним документима и националним законодавством, како је то прописано. То је став Савјета Европе изражен кроз Смјернице о људским правима и борби против тероризма (2002) којима је наведено сљедеће: “Државе су дужне да предузму мјере неопходне за заштиту основних права свакога из њихове надлежности од терористичких аката, нарочито права на живот. Ова позитивна обавеза у потпуности оправдава борбу држава против тероризма у складу са овим смјерницама” (чл. 1). Одмах затим се наводи да: “све мјере које државе предузимају у борби против тероризма морају поштовати људска права и принцип владавине закона, искључујући било који облик самовоље, као и свако дискриминаторско или расистичко поступање, и морају бити подвргнуте одговарајућем надзору” (чл. 2). У истом смислу усвојене су и Смјернице за заштиту жртава терористичких аката (2005) које су “усмјерене на рјешавање потреба и забринутости жртава терористичких аката у утврђивању начина на које ће се примијенити како би им се помогло и заштите њихових основних права, искључујући било који облик произвољности, као и било какав дискриминаторски или расистички третман” (преамбула, т. х)²³⁷. Нарочито треба да буде гарантовано право на правично (чл. 6 ЕКЉП), што према Мишљење бр. 8 (2006) Консултативног вијећа европских судија упућено на тему “Улога судија у заштити владавине права и људских права у контексту тероризма” значи да стране у спору треба да буду равноправно третиране и да поступак мора бити акузаторски по својој природи (Consultative Council of European Judges, 2006).

Ипак, многа ограничења људских права повезана са антитерористичким мјерама произилазе из нејасних или непрецизних одредаба о тероризму у домаћем законодавству. Већ смо спомињали тенденције у кривичном праву, које су резултат прије свега међународних стандарда по овом питању, да се инкриминше широк круг понашања као кривичних дјела тероризма, односно повезаних кривичних дјела. Управо, широко постављене одредбе о тероризму имале су негативан утицај на људска права, било да се радио намјерној или ненамјерној њиховој злоупотреби. Тако је, на примјер, инкриминација припремних радњи, као самосталних кривичних дјела у многоме оптеретила гарантовање људских

²³⁷ Током 2017. године усвојене су Ревидиране смјернице за заштиту жртава терористичких аката, којима је додатно унапређена ова област.

права и слобода. Иако су инкриминације постављене на тај начин да захтијевају постојање намјере за чињење кривичног дјела тероризма, што мора бити доказано стандардом иван разумне сумње²³⁸, намјера је често нејасна (посебно када нису предузете очигледне или недвосмислене радње на спровођењу терористичког акта и ако није склопљен споразум о ангажовању на терористичком акту) (McCulloch, 2015). На тај начин директно је остварен утицај и на друге процесе, као што је кривични поступак, односно право на правично суђење, умањујући и простор у којем цивилно друштво може да дјелује (Inter-Parliamentary Union and United Nations, 2016: 219). Из тога разлога се врло често наводи оцјена да велики дио “антитерористичког” законодавства није на одговарајући начин усклађен са циљем смањења пријетњи од тероризма и заштите људских права, па је вјероватно неефикасан или чак контрапродуктиван (McCulloch, 2015).

У том смислу и Европски суд за људска права засновао је одређену судску праксу по овим питањима (види опширније: ECHR, 2020). У неким случајевима ЕСЉП је утврдио повреде права из чл. 3 ЕКЉП које су настале кршењем забране мучења, нечовјечног или понижавајућег поступања или кажњавања, узимајући у обзир да су у истрази примјењене методе који су проузроковале снажну физичку и менталну патњу осумњичених лица (Case of Ireland v. The United Kingdom; Case of Aksoy v. Turkey; Frérot v. France) или су има ова права повријеђена по основу “тајних операција испоруке” којом су лица лишена слободе на територији земље домаћина, била затворена на тајној локацији, а потом испоручена Централној обавјештајној агенцији (CIA) (El-Masri v. The former Yugoslav Republic of Macedonia; Nasr and Ghali v. Italy; Abu Zubaydah v. Lithuania; Al Nashiri v. Romania).

Случај Ирска *против* Уједињеног Краљевства (Zahtjev br. 5310/71) вођен је пред ЕСЉП током 1976-1978. године, а у позадини је била криза у Сјеверној Ирској. Од половине августа 1971. па до 30.03.1972. године ситуација се погоршала, што је довело до увођење директне управе од стране Уједињеног Краљевства (para, 50). Уведена су посебна овлашћења усмјерена према припадницима ИРА, а касније и према другим лицима осумњиченим за тероризам. Регулатива о посебним овлашћенима се мјењала током времена, али је у суштини имала три категорије: а) иницијално лишења слободе ради испитивања; б) продужавања лишења слободе ради даљих испитивања; и ц) превентивног лишења слободе у временском трајању које није било законски ограничено (para,

²³⁸ Наиме, сматрало да ће *mens rea* ових кривичних дјела вјероватно дјеловати као заштита од прешироког тумачења ових одредби (Rose, Nestorovska, 2007. цитирано у: McCulloch, 2015).

78). У једном од случајева из 1971. године, 14 лица је ухапшено и подвргнуто “детаљном испитивању”, које је подразумевало коришћење техника “дезорјентације” или “ускаћивање осјећања” кроз комбиновану примјену ‘пет техника’, које су се састојале у: (а) стајању уза зид у стресном положају више сати; (б) стављању црне или морнарске торбе преко главе затвореника; (ц) подвргавање буци; (д) лишавању сна; (е) ускраћивању хране (para, 96). У вези са овим Суд сматра са шеснаест гласова за и једним против, да је употреба пет техника у августу и октобру 1971. представљала нехумано и понижавајуће поступање, што је било у супротности са чл. 3. У пресуди су описани и други слични случајеви, а други дио пресуде односио се на “вансудска” лишења слободе. Наведено према: *Case of Ireland v. The United Kingdom*, Application no. 5310/71

У другим случајевима ЕСЉП утврђивао је повреду права из чл. 5 ЕКЉП уколико је лице било лишено слободе само ради прикупљања података, већ мора да постоји виши степен сумње у његову укљученост у тероризам (*Fox, Campbell i Hartley v. United Kingdom*; *A. and others v. The United Kingdom*; *Case of Brogan and Others v. The United Kingdom*). То значи да лице може бити лишено слободе, односно притворено, само у случају постојања основане сумње да је починило кривично дјело (Janković, 2010: 607), односно оног степена сумње који је потребан за покретање оптужнице против лица. Такође, у оквиру повреда права на слободу и безбједност личности, апелације су се односиле и на ст. 3 које подразумева право суђење у разумном року. Пет случајева се односило на дужину притвора у истрази оптужених лица да су припадали терористичкој организацији ЕТА, који је продужен неколико пута. У свих пет случајева Суд је закључио да је дошло до повреде чл. 5 ст. 3 (право на суђење у разумном року), с обзиром да правосудни органи нису поступали благовремено (*Berasategi v. France*; *Esparza Luri v. France*; *Guimon Esparza v. France*; *Sagarzazu v. France*; *Soria Valderrama v. France*). Поред тога, ЕСЉП је водио поступке у којима је утврђивао повреду из чл. 6 (право на правично суђење), тако што је у неким случајевима утврдио повреду претпоставке невиности (*Heaney and McGuinness v. Ireland and Quinn v. Ireland*; *Otegi Mondragon and Others v. Spain*), односно ускраћену правну помоћ по сопственом избору (*Salduz v. Turkey*). Исто тако, ЕСЉП је утврдио и повреде права из чл. 7 (кажњавање на основу закона) када подносилац представке није могао предвидјети да ће шпански Врховни суд одступи од своје претходне судске праксе (*Del Río Prada v. Spain*), односно права из чл. 8 (права на породични и приватни живот) када су државне власти одбиле да врате тијело погинулих терориста њиховим породицама (*Maskhadova and Others v. Russia*;

Sabanchiyeva and Others v. Russia). На крају треба навести да је ЕСЉП засновао и одговарајућу судску прксу у предметима у којима су се као апеланти појавиле жртве тероризма, а по основу обавеза државе да обезбиједи заштиту свих лица од терористичких аката (vidi opširnije: ECHR, 2020).

7. Усклађеност норми домаћег кривичног законодавства које третирају тероризам, са међународноправним стандардима у овој области

Однос норми међународног и унутрашњег права је сложено питање, које се разматра доминатно кроз три теоријска приступа: дуалистичке теорије, монистичке теорије и теорије о координацији (компромисне теорије) (Крећа, 2006). Са практичног становишта примјена правила међународног права регулисана је, по правилу, унутрашњим правима држава, којима се регулишу два питања. а) општи однос унутрашњег и међународног права; и, б) начине или технике повезивања унутрашњег и међународног права (Крећа, 2006: 20). Конкретан положај међународних уговора у правном систему једне државе зависи од њених уставних и, евентуално, законских одредаба (Glodić, 2015: 166), док се од техника повезивања користе техника трансформације (уклапање или инкорпорацију правила међународног права у унутрашњи правни поредак одговарајућом правном процедуром којом се правило међународног права трансформише у унутрашње правно правило) и адопција (признавање правне снаге правилима међународног права у унутрашњем праву нормом унутрашњег права, уставном или законском, или судском одлуком, без промене адресата и садржине правила) (Крећа, 2006: 22 i 23). Ипак, без обзира на теоријски приступ, као и начин превођења норми међународног у домаће право, у савременој пракси прихвата се принцип примата међународног над унутрашњим правом²³⁹ (Daillier, Forteau, Pellet, 2009: 109 цитрано у Glodić, 2015: 168).

Положај и овлашћења државних органа у међународним односима одређени су у пракси правилима унутрашњег и међународног права (Крећа, 2015). Када је ријеч о БиХ, треба напоменути да је она чланице Бечке конвенције о уговорном праву (1969) и то по основу сукцесије у односу на бившу СФР Југославију,²⁴⁰ а да су питања односа са међународним правом уређена Уставом

²³⁹ Према томе, међународно право не дозвољава државама да примјеном унутрашњих прописа прекрше обавезе проистекле из међународног уговора чија су уговорница, али при томе, међународно право оцјену ваљаности унутрашњих аката цијени само у контексту примјене међународног уговора у питању (Daillier, Forteau, Pellet, 2009: 305 цитрано у Glodić, 2015: 168)

²⁴⁰ Текст Бечке конвенције о уговорном праву (1969) објављен је у: Службени лист СФРЈ, Међународни уговори број: 30/1972. и Службени лист РБиХ, број: 25/93 од 15.12.1993. године.

БиХ (1995)²⁴¹ и Законом о поступку закључивања и извршавања међународних уговора²⁴². Уставом БиХ (1995) чл. II утврђено је да: “права и слободе предвиђени у Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода и у њеним протоколима директно се примјењују у Босни и Херцеговини. Ови акти имају приоритет над свим осталим законима” (ст. 2), а да ће “Босна и Херцеговина остати или постати страна уговорница међународних споразума побројаних у Анексу I овог Устава” (ст. 7). Надаље, чл. III. утврђено је да: “сваки ентитет може склапати споразуме са државама и међународним организацијама уз сагласност Парламентарне скупштине која, опет, може законом предвидјети да за одређене врсте споразума таква сагласност није потребна” (ст. 2 тачка ц), као и да су: “општа начела међународног права саставни дио правног поретка Босне и Херцеговине и ентитета” (ст. 3 тачка б). У прилог наведеном јесте и пракса Уставног суда БиХ²⁴³ која је поштовање међународних уговора протумачила као уставну обавезу позивајући се на принцип *pacta sunt servanda* као један од општих принципа међународног права (Glodić, 2015: 173). Законом о поступку закључивања и извршавања међународних уговора регулише се поступак закључивања и извршавања међународних уговора и друге радње у вези с међународним уговорима које закључује БиХ (чл. 1). У том смислу уређено је покретање поступка за закључивање међународних уговора, затим преговори, потписивање међународних уговора, ратификација, извршавање и друга питања која су од значаја за ову област. Треба нагласити да међународне уговоре којима се стварају непосредне обавезе за БиХ, извршавају надлежни органи државне управе у чију надлежност спадају питања која се уређују тим уговорима (чл. 28).

У смислу горе наведеног може се посмрати однос међународноправних норми, које третирају питање тероризма и одредаба садржаних у домаћим законима. У правом смислу подразумијевамо међународне уговоре УН чија је потписница БиХ, а која по том основу и има обавезу поступања у унутрашњем правном поретку²⁴⁴. То су у првом реду конвенције УН и то:

Конвенција о кривичним дјелима и неким другим актима извршеним у ваздухоплову (14. септембар 1963. године, Токио) – ступила на

²⁴¹ Ustav Bosne i Hercegovine. (1995). Sarajevo. OHR, Office of the High Representative.

²⁴² Zakon o postupku zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 29/00 i 32/13.

²⁴³ О пракси Уставног суда БиХ по овим питањима види опширније у: Glodić, 2015: 171, 172, 173.

²⁴⁴ БиХ је постала чланица УН 22. 5. 1992. године (Резолуција 757) чиме је, као сукцесор СФРЈ, постала уговорна страна свих конвенција и споразума које је ратификовала СФРЈ. На сукцесију међународних уговора државе претходнице Босне и Херцеговине, примјењују се правила међународног права и одредбе Бечке конвенције о сукцесији држава у односу на уговоре из 1978. године.

снагу 04. 12. 1969. године, БиХ чланица по основу сукцесије, текст објављен у Службеном листу СФРЈ, број: 47/1970;
Конвенција о сузбијању незаконитих отмица ваздухоплова (16. децембар 1970. године, Хаг) – БиХ чланица по основу сукцесије, текст објављен у Службеном листу СФРЈ, број: 33/1972;
Конвенција о спречавању и кажњавању кривичних дјела лица под међународном заштитом, укључујући и дипломатске агенте (14. децембар 1973. године, Њујорк) – ступила на снагу 20.02.1977. године, БиХ чланица по основу сукцесије, текст објављен у Службеном листу СФРЈ, Међународни уговори број: 54/1976;
Међународна конвенција против узимања талаца (17. децембар 1979. године, Њујорк) – ступила на снагу 03.06.1983. године, БиХ чланица по основу сукцесије од 01.09.1993. године,
Међународна конвенција о спречавању терористичких напада бомбама (15. децембар 1997. године, Њујорк), ступила на снагу 23.05.2001. године, БиХ ратификовала 30.04.2003. године, објављено у Службеном гласнику БиХ, Међународни уговори бр. 07/2003;
Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма (09. децембар 1999. године, Њујорк), ступила на снагу 10.04.2002. године, у БиХ ратификована 10.06.2003. године, објављено у Службеном гласнику БиХ, Међународни уговори, бр. 3/2003;
Међународна конвенција о спречавању аката нуклеарног тероризма, (13. април 2005. године, Њујорк), ступила на снагу 07.07.2007. године, у БиХ ратификована 29.07.2017. године, објављена у Службеном Гласнику БиХ, Међународни уговори, број: 4/17.

Треба напоменути да је БиХ у обавези поступати и према резолуцијама које су усвојене од стране Савјета безбједности УН, како смо описали у поглављу о правном окриру УН против тероризма.

Поред тога, у овом смислу можемо посматрати и правна документа Савјета Европе, с обзиром да је БиХ чланица ове регионалне организације²⁴⁵. Тако је БиХ потписала свих пет главних инструмената Савјета Европе којима се третира питање тероризма, док је ратификација потребна код једног документа, како слиједи:

Европска конвенција о спречавању тероризма, ЕТС бр. 090 (27.01.1977. године, Стразбоург) ступила на снагу 04. 08. 1978. године, ступила на снагу у односу на БиХ 04. 01. 2004. године, а објављена у Службени гласник БиХ, Међународни уговори 12/2003;

²⁴⁵ БиХ је приступила чланству у Савјету Европе 24.04.2002. године.

Додатни протокол Европској конвенцији о спречавању тероризма, ЕТС бр. 190 (15. 03. 2003. године, Strazbourg), отворен за потписивање даном усвајања, потписан од стране БиХ 04.02.2005. године, потребна ратификација ради ступања на снагу;

Конвенција Савјета Европе о спречавању тероризма, ЦЕТС бр. 196 (16. 05. 2005. године, Варшава), ступила на снагу 01. 06. 2007. године, ступила на снагу у односу на БиХ 01.05.2008. године, а објављена у Службеном гласнику БиХ, Међународни уговори број: 14/2007;

Додатни протокол Конвенцији Савјета Европе о спречавању тероризма, СЕТС бр. 217 (22. 10. 2015. године, Riga), потписан 22. 10. 2015. године, ратификован 29.03.2015. године, а ступио на снагу 01. 07. 2017. године,

Конвенција Савјета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма, СЕТС бр. 198 (16.05.2005. године, Варшава), ступила на снагу 01. 05. 2008. године, у односу на БиХ ступила на снагу 01. 05. 2008. године, а објављена у Службеном гласнику БиХ, Међународни уговори 14/2007.

На концу можемо говорити о односу норми европског комунитарног прва које регулишу питање тероризма са домаћим законодавством. Наиме, БиХ је потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању (2008)²⁴⁶ преузела обавезу усклађивања свог постојећег и будућег законодавства са правном тековином (*acquis*), односно законодавством ЕУ, што је и наведено као један од његових циљева²⁴⁷. У том смислу усвојена је Одлуку о инструментима за усклађивање законодавства БиХ са правном тековином ЕУ (2011)²⁴⁸, којом се утврђује обавеза израде инструмената за усклађивање у поступку израде нацрта и приједлога прописа којим се усклађује законодавство БиХ са правном тековином ЕУ²⁴⁹. Поред тога, кад је ријеч о хармонизацији прописа трећих

²⁴⁶ Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, с једне стране и Босне и Херцеговине, с друге стране потписан је 16. јуна 2008. године, а 01. јуна 2015. године је ступио на снагу.

²⁴⁷ Тако је чл. 70 Споразума о стабилизацији и придруживању (2008) дефинисано да стране признају важност усклађивања постојећег законодавства Босне и Херцеговине са законодавством Заједнице, као и његове ефикасне примјене.

²⁴⁸ Одлука о инструментима за усклађивање законodavstva Bosne i Hercegovine sa pravnom tekovinom Evropske unije, Službeni glasnik BiH, br. 23/11.

²⁴⁹ Овом одлуком уведена је обавеза Министарствима и другим институцијама БиХ и руководиоцима органа управе, законом или другим прописом овлаштени за доношење прописа да у поступку израде нацрта и приједлога прописа којим се усклађује законодавство БиХ са *acquis*-em ЕУ попунити инструменте за усклађивање - изјаву о усклађености и упоредни приказ

држава, овај процес није ограничена само на усаглашавање домаћих прописа са комунитарним упутствима, већ и на комунитарне уредбе. Ово проширење је последица чињенице да се комунитарне уредбе не могу непосредно примењивати на државе нечланице, нити им се може признати директно дејство. Стога државе нечланице морају донијети сопствене, са комунитарним уредбама, усаглашене (хармонизоване) прописе (Vukadinović, 2009). У области кривичног права можемо навести Структуисани дијалог Европске уније и БиХ о правосуђу²⁵⁰, који је уведен је са циљем да се подржи реформа правосуђа и земља приближи: “ова платформа даје контекст за разговоре о свим реформама неопходним за остварење напретка на пољу усаглашавања правосуђа БиХ са правним тековинама и *odgovarajućim standardima EU*”. У контексту хармонизације и усаглашавања са документима ЕУ, када је у питању спречавање и сузбијање тероризма, од кључног значаја је нова Директива Европске уније (ЕУ) 2017/541 2017. Овај документ полази од тога да би због: “развоја терористичких пријетњи и правних обвеза за Унију и државе чланице према међународном праву, дефиниције кривичних дјела тероризма, кривичних дјела повезаних с терористичком групом и кривичних дјела повезаних с терористичким активностима требало додатно приближити у свим државама чланицама, тако да опсежније обухватају понашања повезана нарочито са страним терористичким борцима и финансирањем тероризма. Ти облици понашања требали би бити кажњиви и ако су почињени путем интернета, између осталог путем друштвених медија”.

Када је ријеч о испуњавању обавеза БиХ у питању сузбијања тероризма можемо констатовати да су током 2010. године у Кривични закон БиХ уведена кривична дјела повезана са тероризмом и то: Јавно подстицање на терористичке активности - чл. 202а, Врбовање ради терористичких активности - чл. 202б, Обука за извођење терористичких активности - чл. 202ц и Организовање терористичке групе - чл. 202д), а 2014. године уведено је кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или паравојним формацијама члан 162б. Ова кривична дјела су уведена ради усклађивања норми домаћег кривичног права са међународним документима, и то прије свега са Конвенцијом Савјета Европе о спречавању тероризма CETS br. 196 из 2005. године и Оквирном одлуком Савјета (2008/919/ЈНА) од 28. новембра 2008. о измјени Оквирне одлуке о сузбијању тероризма (2002/475/ЈНА). Тако је поред кривичних дјела Тероризма чл. 201 и Финансирања терористичких активности чл. 202 употпуњен кривичноправни оквир против тероризма. Истовремено, евидентно је да БиХ није још извршила усклађивање са Додатним протоколом Европској конвенцији о спречавању тероризма, CEST

усклађености (чл. 2).

²⁵⁰ Структуисани дијалог је био успостављен као нови механизам, а БиХ је прва земља у процесу проширења у којој је примјењена нова методологија сарадње.

бр. 217 из 2015. године и новом Директивом Европске уније (ЕУ) 2017/541 из 2017. године, којом су претходне одлуке стављене ван снаге. То се прије свега односи на нова кривична дјела, која су предвиђена овим документима, као што су: Учествовање у активностима удружења или групе у терористичке сврхе, Похађање обуке за тероризам, Путовање у сврху тероризма, Организовање или другачије олакшавање путовања у сврху тероризма, Финансирање путовања у иностранство ради терористичких активности, Организовање или другачије олакшавање путовања у иностранство ради терористичких активности. На примјер инкриминација похађања обуке за тероризам допуњава постојеће кривично дјело пружања обуке те се посебно односи на лица које се активно припремају за извршавање кривичних дјела тероризма, укључујући она лица које дјелују сами.

Поред тога, неусклађеност је евидентна код кривичног дјела Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама. Наиме, ово кривично дјело није систематизовано заједно у групу кривичних дјела са тероризмом, већ је у групи кривичних дјела против интегритета БиХ, а из његовог биће не произилази експлицитно инкриминисање понашања које подразумевају „страни терористички борци“, већ се забрањује уопште приступање паравојним и параполицијским формацијама. Ако узмемо у обзир да Резолуција Савјета безбједности УН 2178 из 2014. године, Додати протокол Конвенцији Савјета Европе о спречавању тероризма СЕТS бр. 217 из 2015. године и Директива Европске уније (ЕУ) 2017/541 из 2017. године управо на овоме инситирају²⁵¹, онда није јасно из кога разлога наведено кривично дјело није систематизовано у групу осталих терористичких кривичних дјела, нити је законска норма прецизно одређена. Поред наведеног, проблем може бити и политички карактер деликта из ове групе кривичних дјела који произилази како из њиховог заштитног објекта тако и из мотива њиховог извршења²⁵². Овакав карактер ових дјела значајан је на подручју екстрадиционог права, јер у односу на њих важи принцип неиздавања политичких учинилаца. Уколико се узме у обзир

²⁵¹ На примјер у преамбули Директиве Европске уније (ЕУ) 2017/541 наводи се: “С обзиром на тежину пријетње и потребу, посебно, за спречавањем протока страних терористичких бораца, потребно је инкриминисати путовање у иностранство у сврху тероризма, то јест не само ради чињења кривичних дјела тероризма те пружања или похађања обуке него и ради учествовања у активностима терористичке групе”.

²⁵² Групни објекат заштите код свих кривичних дјела против интегритета БиХ је уставни поредак и безбједност земље. Ради се о дјелима која значе напад на значајна добра земље, на фундаменталне институције уставног поретка, на њено државно и друштвено уређење. Напада се непосредно држава као цјелина, угрожавају се битни и највиши атрибути њене државности, као што су облик власти и државно уређење, територијална цјеловитост и безбједност, независност државе. Ријеч је, дакле, о објектима заштите који обухватају оне вриједности које одређују суштину уставног и државног уређења (Sijerčić-Čolić, et.al., 2005: 256).

да је управо тероризам издвојен из тих разлога из ове групе кривичних дјела,²⁵³ онда није јасно због чега се законодавац на нивоу БиХ одлучио на инкриминацију наведеног кривичног дјела у групу кривичних дјела против интегритета БиХ (Simović, Šikman, 2017a: 188). С друге стране у КЗ РС кривично дјело насловљено као Формирање и обучавање група ради придруживања страним терористичким организацијама чл. 304 је систематизовану у групи кривичних дјела Тероризма, што можео сматрати адекватним рјешењем. Ипак и ова норма није до краја усклађена, јер већ поменути Додатним протоколом Конвенцији Савјета Европе о спречавању тероризма, СЕТС бр. 217, од 01. јун 2015. године, прописана су три кривична дјела која се директно тичу инкриминације одлазака домаћих држављана у иностранство ради вршења терористичких активности, и то: Путовање у иностранство ради терористичких активности (чл. 4), Финансирање путовања у иностранство ради терористичких активности (чл. 5) и Организовање или другачије олакшавање путовања у иностранство ради терористичких активности (чл. 6), док су према Директиви (ЕУ) 2017/541 уведена два кривична дјела, и то Путовање у сврху тероризма (чл. 9) и Организовање или другачије олакшавање путовања у сврху тероризма (чл. 10). Наведене одредбе имају ширу кривичноправну инкриминацију, јер у бићу кривичног дјела није неопходно да се оствари придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама (као што је то наведено у КЗ БиХ), односно терористичким организација (према КЗ РС), већ је довољно и путовање у иностранство у сврху тероризма, односно ради вршења терористичких активности. На овај начин у многим је олакшано доказивање ових кривичних дјела, јер се не захтијева утврђивање којој паравојној или параполицијској, односно терористичкој организацији је лице приступило, већ је довољно утврдити његову сврху путовања у иностранство, а то је вршење терористичких активности. Из наведеног произилази неопходност усклађивања ових одредаба у КЗ БиХ и КЗ РС са одредбама у наведеним правним актима Савјета Европе и ЕУ.

На крају, узимајући у обзир све наведено, можемо оцјенити да је усклађеност међународноправних норми којима је обухваћен тероризам са законодавством у БиХ дјелимичног карактера. То се прије свега односи на непотпуно и непрецизно увођење свих инкриминисаних понашања која су у директној повезаности са тероризмом, а што је од кључне важности за спречавање и сузбијање његовог испољавања. Такође, уочљиво је да кривично дјело које инкримише путовање у друге земље ради придруживања терористичким групама није систематизовано у одговарајућу групу кривичних дјела, што, као што смо

²⁵³ Један од разлога за деполитизацију кривичног дјела тероризма јесте да се отклони препрека за екстрадицију с обзиром на то да се за политичка кривична дјела не врши екстрадиција (а тероризам не заслужује ту привилегију), док је други разлог да се терористи жигосу као обични криминалци, а не као политички делинквенти (Stojanović, Kolarić, 2014: 74).

видјели може имати негативне репрекусије по адекватност кривичноправне реакције у кривичним предметима тероризма. У том смислу нужно је приступити наведеним измјенама, и то не само због усклађивања са међународноправним документима, већ и због ефикасног кривичноправног реаговања на тероризма и у самој БиХ.

Други дио

Судска пракса у предметима кривичних дјела тероризма

1. Уводна разматрања

Судска пракса представља низ пресуда редовних судова, обично виших судских инстанци, којима се одређена правна норма тумачи и примјењује на исти начин, у складу са правним прописима. У правом смислу ријечи она би подразумијевала примјену законских прописа и доношења одлука у складу са прописима. Као таква не преставља извор права, јер се њом и не ствара правна норма, већ има задатак да апстрактне правне норме прописане кривичним законом примењују на конкретне случајеве²⁵⁴. Због тога судска одлука има обавезну снагу само према странама у спору и само у односу на дати случај. Ипак, снагом аргумената и ауторитетом судова који изражавају своја правна схватања при тумачењу правних норми, судска пракса прихваћена од осталих судова сматра се неформалним извором права који се примјењује у пракси (Југ, 2014: 3).

Дакле судска пракса је увијек везана за конкретне, појединачне случајеве, у којима је потребно утврдити кривицу оптуженог за кривично дјело које му се ставља на терет. Одлуке доносе судије појединици или у вијећу, које у поступку одлучивања немају потпуну слободу у тумачењу законских норми, пошто се оне тумаче догматски (онако како је у закону написано, без могућности слободне интерпретације²⁵⁵). Са друге стране, судска пракса не може бити само пуко доношење одлука, јер чак и тај процес подразумијева свјесни ангажман судија који укључује и тумачење и просуђивање итд., већ свака судска одлука,

²⁵⁴ Наведено је особина континенталног правног система. С друге стране у државама англосаксонског правног система, одлуке судова представљају преседан за доношење одлуке о идентичним споровима за будуће (прецедентно право). Због тога су прецеденти обавезујући *de iure* и према томе се сматрају правим извором права.

²⁵⁵ Обавезно или аутентично тумачење даје творац закона и оно обавезује оне који тумаче и примјењују право.

како наводи Рашовић (2017): “открива социолошку ситуацију и њен однос са правним системом” (Rašović, 2017: 121). Судска пракса је заправо стваралачки однос према конкретном случају, јер судија не примјењује закон само формално, нити механичким читањем закона проналази правни основ, већ тумачењем проналази правну вољу законодавца (Rašović, 2017: 135). У том смислу, тумачење кривичног закона и његова примјена јесу основа судске праксе, које иако није обавезно, има велики утицај јер ставови и правна мишљења која заузимају судови су великој мјери основа за даља одлучивања, али и уједначавање судске праксе (Stojanović, 2009: 41). Једнака и усаглашена примјена права обезбјеђује општост закона, једнакост пред законом и правну сигурност, те је значај уједначене судске праксе тиме већини земаља²⁵⁶. С друге стране стална присутност опречних судских одлука може створити осјећај правне несигурности, чиме ће се вјеројатно умањити повјерење јавности у правосудје, а то је једна од основних одредница државе засноване на владавини права (Consultative Council of European Judges, 2017).

Судска одлука, како је наведено у Мишљењу бр. 11 Савјетодавног вијећа европских судија (2008) на тему “Квалитет судских одлука”, мора испунити низ услова у односу на које је могуће идентификовати неколико заједничких принципа, без обзира на специфичне особине сваког појединачног правосудног система и судске праксе различитих земаља. Полазно становиште је да сврха судске одлуке није само да разријеши предметни спор пружајући странама правну сигурност, већ често и да установи судску праксу која може спријечити појаву других спорова и да обезбједи друштвени склад²⁵⁷ (Consultative Council Of European Judges, 2008). Због тога пресуде виших судских инстанци имају ширу важност од значаја само за конкретан предмет у којем су донијете и, из овог угла, могу се сматрати извором права, при чему се правосудним властима препоручује да припреме збирку добре праксе како би олакшале писање судских одлука. Дакле, механизми уједначавања судске праксе морају да буду ефикасни,

²⁵⁶ Наиме, у држави владавине права, сваки грађанин оправдано очекује да буду третиран као и остали, те да се може ослонити на претходне одлуке у упоредивим случајевима и тако предвидјети правне последице својих радњи или пропуста (Consultative Council Of European Judges, 2017).

²⁵⁷ Према наведеном Мишљењу, да би била квалитетна: “судска одлука мора бити доживљена од страна у поступку и друштва уопште као резултат правилне примјене правних правила, правичног поступка и адекватне процјене чињеница. Она такође мора бити доживљена и као дјелотворно спроводљива. Тек тада ће стране бити убијеђене да је њихов предмет адекватно разматран и одлучен и тек ће тада друштво доживјети одлуку као фактор који поново успоставља друштвени склад”. У том смислу све судске одлуке морају бити разумљиве, писане јасним и једноставним језиком (то је предуслов да оне буду схваћене од страна и опште јавности), морају бити образложене, а у случају издвојеног мишљења она треба да буду адекватно аргументована (рефлектујући начин на који је тај судија, након пажљивог разматрања, схватио дата чињенична и правна питања) (Consultative Council Of European Judges, 2008).

с циљем да се обезбиди дугорочна доследна примјена закона (Milojević, Andrejević, Krstajić, 2015: 10).

Наведени став и препорука заснован је на Мишљењу бр. 20 Савјето-давног вијећа европских судија (ССЈЕ) из 2017. године, на тему “Улога судова у јединственој примјени права”, у којем се, између осталог наводи: “Према *stare decisis* доктрини, једна прецедентна одлука има значај. Учесталост одлука о одређеном питању које су у сагласности (устаљена судска пракса, *settled case law*, *jurisprudence constante*, *ständige Rechtsprechung*) се обично захтијева као би постале релевантне у државама континенталног права. Ово свакако неће спријечити да одлука има јуриспруденциону вриједност када највиша судска инстанца по први пут одлучи о правном питању које од раније није било ријешено. Прихваћено је да не постоји формула која би одредила како се идентификује тренутак у којем се има сматрати да је судска пракса устаљена. Бројни врховни судови у земљама континенталног права су сада овлашћени да одаберу предмете са намјером да поставе стандарде који ће се примјењивати на будуће случајеве. Према томе, у оваквим случајевима, већ се једна пресуда врховног суда, када је донијета са намјером да буде прецедентна, може рачунати као успостављена судска пракса” (Consultative Council of European Judges, 2017).

Оцјена адекватности казнене политике такође би се могла посматрати као корисно питање. Ово је истовремено и сложено питање из више разлога (Stojanović, 2019: 67) с обзиром на очигледан дисбаланс казнене политике законодавца и судова. Као одговор на ова питања могао би послужити појам адекватности кривичног законодавства и адекватности казнене политике, под којим Бејатовић (2018) подразумева: “политику прописивања кривичноправних мјера и других инструмената за потребан степен супротстављања државе криминалним активностима сваке врсте и политика изрицања кривичноправних санкција и примјене других кривичноправних мјера према учиниоцима кривичних дјела” (Bejatović, 2018: 9). На овај начин обезбједила би се тежња за постизањем што веће равнотеже између ограничавања људских права и њихове заштите, јер уколико је кривично законодавство адекватно, тј. усклађено са друштвеном стварношћу, чија је норма прецизна и примјењива онолико колико је потребна, а злоупотреба спријечена или сведена на најмању могућу мјеру, онда је то најбоља гаранција заштите права и слобода грађана. Тако би општи циљ био омогућавање примјене материјалног кривичног права на конкретан случај, тј. утврђивање судском одлуком да ли је кривично дјело извршено, да ли га је

извршио оптужени, да ли се оптуженом може изрећи кривична санкција, док се посебни циљеви тичу појединих стадијума и фаза поступка, који се уклапају у општи циљ (Simović, Simović, 2016: 35). У том смислу, квалитетна судска одлука и непристрасно разматрање свих питања (чињеничних и правних) су саставни дијелови тако схваћене ефикасности (Filipović, 2017: 6). Наравно да се подразумијева да се до те одлуке дошло у оптималном временском периоду, тј. оном времену које је објективно било потребно да се кривични предмете ријешу без непотребног одлагања. Исто тако, подразумијева се и адекватан правосудни кадар, као и материјалне претпоставке неопходне за остваривање ефикасног кривичног поступка. Управо су то кључне компоненте ефикасности: квалитетна норма, квалитетан кадар и испуњени материјално-технички услови. Ипак, законодавац и судска пракса показују стално неслагање у погледу казнене политике, а како то наводи Стојановић (2019): “настојање законодавца да принуди судску праксу да изриче строже казне још више доприноси томе да се вриједносни судови судова и законодавца у погледу прописиваних и изрицаних казни битно разликују” (Stojanović, 2019: 67-87). Наведено мишљење је свакако потребно узети у обзир када се разматрају будуће интервенције у казненој политици, посебно када се ради о њеном поштравању.

Разматрање судске праксе у предметима кривичних дјела тероризма може да буде вишеструко корисно. Од посебне важности би била конзистентност судова, те прихватање праксе уједначеног поступања приликом рјешавања истовјетне чињеничне и правне ствари. То значи да би у случајевима тероризма, када се на исто или у битном слично чињенично стање (нпр. одлазак држављана БиХ у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ-у или Ел Нусра Фронту) треба примијенити одговарајућа правна норма, њено тумачење и примјена требају бити уједначени у свим случајевима. Наведено посебно долази до изражаја приликом одређивања врсте и висине кривичне санкције. С друге стране, судска пракса (практични примјери) доводе у питање могућности кривичног права у третирању тероризма: неостварена сврха кажњавања, како специјална (након издржане казне затвора, појединици су поново укључени у терористичке активности), тако и генерална превенција (масовно укључивање других особа у терористичке активности), блага казнена политика (лица укључена у стране терористичке активности осуђена на минималне казне), нејасне одредбе о тероризму (јавно подстицање на тероризам или врбовање ради терористичких активности вс подстрекавање, и сл.), непрезине систематизације кривичних дјела (противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама у групу кривичних дјела против интегритета БиХ), чиме се губи смисао ове правне квалификације (Simović, Šikman, 2017b: 89).

Ранија истраживања судске праксе у кривичним предметима тероризма у БиХ су прилично ограничена. Суд БиХ је 2017. године објавио публикацију

“Процесуирање предмета корупције и тероризма пред Судом Босне и Херцеговине”. У уводном дијелу публикације наведено је да је: “досљедном примјеном закона, уз поштивање међународних стандарда, Суд БиХ ефикасно је процесуирао предмете за кривично дјело тероризма и дјела која се доводе у везу с тероризмом. На тај је начин послао јасну поруку о неприхватљивости непоштивања закона, негирања људских права и демократских принципа” (Sud BiH, 2017b: 12). Надаље је наведено да је у периоду од почетка рада Суда па закључно са 30.09.2017. године, пред Судом је правоснажно окончано укупно 19 предмета тероризма у односу на 37 лица,²⁵⁸ при чему је укупно трајање изречених казни затвора износи 149 година и 11 мјесеци (Sud BiH, 2017b: 21, 24). Потом је у посебном одјелу V дата судска пракса Суда Босне и Херцеговине у предметима тероризма, као и Прилог 2 Правоснажно окончани предмети тероризма (2004. – 31.09.2017.) (Sud BiH, 2017b). Поред тога 2015. године објављена је студија “Зов рата у Сирији и босанскохерцеговачки контингент страних бораца” (Azinović, Jusić, 2015), која је 2016. године допуњена новим сазнањима објављеним у другој студији “Нови зов рата у Сирији и босанскохерцеговачки контингент страних бораца” (Azinović, Jusić, 2016)²⁵⁹. Предмет наведених студија су били држављани БиХ који су отишли у Сирију и Ирак ради придружвања ИСИЛ, те њихов повратак у матичну земљу. У наведеним истраживањима по једно поглавље је посвећено судским поступцима који су вођени у БиХ у овим случајевима. На концу, 2020. године објављено је истраживање под насловом: “Путници у Сирију: криминолошка и сигурносна анализа с посебним освртом на повратнике са сиријског ратишта” у издању Факултета за криминалистику, криминологију и сигурносне студије, Универзитет у Сарајеву (Kržalić, A., Korajlić, N., Kržalić, A., Plevljak, B., Dulaš, I., 2020). У посебном дијелу књиге аутори дају препоруке за (ре)социјализацију и (ре)интеграцију повратника са сиријског ратишта.²⁶⁰

2. Тероризам у Босни и Херцеговини

Како је предмет монографије кривични предмети тероризма и повезаних кривичних дјела који су вођени пред Судом БиХ, тако ћемо ово поглавље и

²⁵⁸ У односу на наведене предмете и лица урачунати су и предмети који су вођен против једног или више оптужених лица за неко од кривичних дјела из чл. 162б КЗ БиХ.

²⁵⁹ Аутори наведених студија су Владо Азиновић и Мухамед Јусић, док је издавач Атланска иницијатива (види опширније: Azinović, Jusić, 2015; Azinović, Jusić, 2016).

²⁶⁰ Како аутори наводе, истраживању је претходнио десетомјесечни пројекат „Дефинисање фактора и процеса који воде радикализацији, екстремизму и тероризму у Босни и Херцеговини – DeFRET“, чији је циљ био да истраже различите индивидуалне и друштвене утицаје који доприносе понашању који воде радикализацији, насилном екстремизму и тероризму (Kržalić, et.al., 2020: 5).

обрадити. У том циљу, методом анализе (садржаја) документа²⁶¹ (судских пресуда) ћемо описати случајеве тероризма и повезаних кривичних дјела, за која вођени кривични поступци пред Судом БиХ у периоду од 2005. до 31.12.2019. године. Садржај пресуда кривичних дјела тероризма, која су се испољила у БиХ, анализиран је кроз сљедеће три категорије:

- Категорије материје: врста кривичног дјела, вријеме и мјесто извршења, начин извршења и посљедице терористичких акта;
- Категорија актера: учесници у кривичном дјелу, њихова улога, функција и мјесто у процесу, број осумњичених/оптужених лица;
- Категорија ауторитета: Суд БиХ, пред којим су вођени кривични поступци у предметима тероризма, уз навођење конкретне пресуде.

Кривична дјела која су обухвала одлазак држављана БиХ у Сирију и Ирак ради прикључивања терористичкој организацији ИСИЛ приказана су збирно, а не као појединачна кривична дјела. Ова анализа ограничена је на период 2012. година (када је евидентиран први одлазак) до 31.12.2019. године. Њихова анализа укључује, такође три категорије:

- Категорије материје: врста кривичног дјела, вријеме и мјесто извршења, начин извршења (планирање одласка, начин одласка, долазак у Сирију и Ирак, повратак из Сирије и Ирака, уколико су се вратили) и посљедице терористичких акта;
- Категорија актера: учесници у кривичном дјелу, мотиви за одлазак, њихова улога, функција и мјесто у процесу (прируживање терористичкој организацији, учешће у терористичким активностима), број осумњичених/оптужених лица;
- Категорија ауторитета: Суд БиХ, пред којим су вођени кривични поступци у предметима тероризма

Наведена анализа (садржаја) судских пресуда је дата хронолошким редослиједом, како су ова кривична дјела и извршена. Значај примјене ове научне методе јесте што се она не ограничава на истраживање самих догађаја, већ и “природних и друштвених творевина, који су друштвени реалитети, али нису догађају” (Miljević, 2007: 237), а који се могу довести у везу са предметом истраживања. У овом дијелу монографије биће приказани резултати истраживања по

²⁶¹ Метод анализе (садржаја) докумената је поступак за објективан, систематичан и квантитативан опис манифестног садржаја поруке. Да би биле објективне, анализе се морају извести на основама јасно формулисаних правила која омогућавају да двије или више особа могу добити исте резултате из истих докумената. Уопштавање, тј генерализација, подразумијева да поступак закључивања мора имати теоретску релевантност, тј, сопствену теорију, јер сама описна информацију о садржају, која није у вези са осталим карактеристикама садржаја, односно, није повезана са особинама пошиљаоца или примаоца поруке је од мале научне вриједности, и не може поново да се примени на сличној ситуацији (Рајковић, 2016: 69).

наведеним категоријама, док ће у другом дијелу истраживања бити приказани остали резултати истраживања, који се прије свега тичу казнене политике у кривичним предметима тероризма.

Иако овом анализом нису обухваћени, не значи да у БиХ није било других кривичних дјела тероризма, већ само да нису предмет ове Монографије. Ипак, такве догађаје ћемо побројати, ради евентуалне даље анализе ове проблематике. У питању су кривични предмети тероризма који су вођени пред другим правосудним институцијама у БиХ, као и они догађаји за које који нису окончани у кривичноправном смислу, а за које можемо сматрати да се ради о тероризму.

2.1. Терористички акти извршени у Босни и Херцеговни

Без обзира што су се догађаји који се могу довести у везу са тероризмом у БиХ испољавани од 1992. године, први судски поступак пред Судом БиХ водио се од 2006. године²⁶², за почињене терористичке акте, како слиједи (упореди: Šikman, 2018b; Šikman, 2018c)²⁶³:

– планирање терористичких напада у Сарајеву²⁶⁴ – (укупно пет оптужених лица од којих су троје оптужени за тероризам) двојица оптужених су допутовала у Сарајево 2005. године из Шведске и Данске, у намјери да на територији БиХ или неке друге европске земље изврше терористички акт, са циљем присиљавање власти БиХ или владе друге државе да повуку своје снаге из Ирака и Авганистана. Претходно су наведена лица била у контакту путем интернета, а одржавали су контакт и са другим оптуженим за тероризма у Шведској, Данској и Великој Британији. Њихов долазак у БиХ био је унапријед договорен и координисан, а у прилог чега иде и чињеница да је првооптужени дочекао другооптуженог на аутобуској станици и одвео га у изнајмљени стан. Након тога су ступили у контакт са трећеоптуженим²⁶⁵ који је им је набавио и предао експлозив (око 20 килограма), од чега су они припремили тзв. „самоубилачки појас“. Дакле, радња извршења се огледала у производњи, посједовању, стицању, превозу, снабдијевању, кориштењу или оспособљавању за кориштење оружја, експлозива,

²⁶² Прва оптужница за кривично дјело тероризма из члана 201 став 1 у вези става 4 тачка ф) Кривичног закона БиХ потврђена је 13. априла 2006. године, у предмету под ознаком Х-КЖ-06/190. Главни претрес је започео 20.07.2006. године, а поступак је окончан 21.05.2007. године изрицањем правоснажне пресуде.

²⁶³ Наведени описи приказани су према судским пресудама у конкретним кривичним предметима.

²⁶⁴ Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj X-KŽ-06/190 od 10.01.2007.

²⁶⁵ Трећеоптужени је направио контакт са четвртооптуженим у овом предмету, који му је набавио експлозивне направе и предао у свом стану. За ове радње наведено лице је оптужено за кривично дјело Недозвољено држање оружја и експлозивних материјала (чл. 371 ст. 2 КЗ ФБиХ а у вези чл. 29 КЗ БиХ).

ради горе наведене намјере. За све то вријеме комуникација између оптужених лица је била интензивна и у сврху припремања терористичког напада, при чему су непосредно прије лишења слободе покушали прикрити локацију стана. Потом су направили снимак на VHS касети, на којем је приказан начин израде импровизиране експлозивне направе и тонски запис са поруком која најављује нападе. Према изреци пресуде Суда БиХ, предмет број X-K-06/190 од 10.01.2007. на снимку се чује тонски запис са сљедећим садржајем: “Алаху Екбер. Овдје се браћа припремају за нападе. Показују нам ствари које ће користити за напад. Ова браћа су спремна да нападну и, иншала, они ће напасти Al-Qufar који убијају нашу браћу муслимане у Ираку, Авганистану, Shishan и многим другим земљама. Ово оружје ће бити употребљено против Европе, против оних чије су снаге у Ираку и Авганистану. Ова два брата су продали своје животе да удовоље Allahu, да помогну својој браћи и сестрама. Они су муслимани. Њихови сати долазе. Они су спремни да нападну, зато немојте мислити да смо вас заборавили. Ми смо овде и ми планирамо и имамо све спремно. Ово је порука за вас”²⁶⁶. Самоубилачки терористички напад је спријечен, а тројица оптужених лица су 2007. године пред Судом БиХ осуђени за кривично дјело тероризам, док су двојица осуђена за кривично дјело неовлаштено посједовање оружја или експлозивних материја. Ово је био први кривични предмет против оптужених лица за тероризма који је вођен и окончан пред Судом БиХ;

– планирање терористичких напада у БиХ²⁶⁷ – оптужени (укупно пет лица²⁶⁸) су формирали терористичку групу, оспособљавали и обучавали се за употребу ватреног оружја и експлозивних материјала²⁶⁹, припремали и посједо-

²⁶⁶ Presuda Suda BiH, предмет број X-KŽ-06/190 од 10.01.2007.

²⁶⁷ Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.

²⁶⁸ Од пет оптужених лица, тројица су оптужена за тероризам, а двојица за кривично дјело Недозвољено држање оружја и експлозивних материјала.

²⁶⁹ Према изреци Пресуде Суда БиХ предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011: “код оптужених су пронађени документи, као што је „приручник за војника пјешадије“ у којем су посебно подцртана поглавља „паљење експлозива спорогорећим упалачем“ и „сигнална веза“, а којим поглављима су детаљно наведене врсте експлозива, експлозивна пуњења, мјере техничке заштите при руковању експлозивом, затим документи сачувани на компјутерима оптужених, под називом „Обука“ у којем су садржана детаљна упутства о начину формирања борбене групе, између осталог и да је „најбоље да групу сачињавају припадници који се познају од раније, комшије и сл.“..., да би се „сама војна обука засновала на обуци у кориштењу пјешадијског наоружања са такозваним специјализацијама, тактичкој обуци, топографији и кориштењу радио везе, обука на минско-експлозивним средствима“, затим “ упознавања са експлозивима и начинима демолирања..., мостова, кућа..“, упознавање са минама изненађења, затим посједовали на десетине истих или по тематици сличних видео снимака извођења борбених дејстава, обука за руковање оружјем, снимке израде и употребе импровизованих експлозивних направа, начина кориштења и преправљања аутоматског оружја, мина и граната, снимљених на VHS касетама, CD и DVD дисковима, USB стиковима, али и

вали компоненте за израду експлозивних направа²⁷⁰, посједовали видео снимке у којима се величају терористички напади широм свијета и предузмали друге радње, а у намјери извршења терористичког чина на територији БиХ у периоду од 2007. до 2009. године. Из описаног произилази да се радња извршења, као и у претходном случају, испољила у производњи, посједовању, стицању, превозу, снабдијевању, кориштењу или оспособљавању за кориштење оружја, експлозива, обучавању у руковању оружјем и експлозивом, припремање компоненти за израду експлозивних материјала, набављали и користили снимке у којима се величају терористички акти у свијету, те одржавали састанке. Циљ њиховог дјеловања била је озбиљна дестабилизације политичких, уставних и друштвених структура у БиХ, као и озбиљног застрашивања становништва²⁷¹, при чему су наступали с позиција етничког и религијског екстремизма и радикализма, заступајући ставове да у БиХ треба успоставити шеријатску државу. У том смислу редовно су одржавали састанке, на којима је увијек био присутан првооптужени, на којима се говорило о метама терористичког напада²⁷². Поред тога они су

сачуваних у фолдерима својих компјутера”. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.

²⁷⁰ Ова терористичка група је имала различите врсте оружја и минско-експлозивних средстава, муницију различитог калибра, дијелове и пратећу опрему за оружје и минско - експлозивна средства и то: 4 тијела противтенковске антимагнетне мине (ТМА-4) с ручицом за ношење и 15 комада упаљача за ове мине; Кошуљица гранате 75 mm HE, М-48 са експлозивним пуњењем; Кошуљица гранате 90 mm HE, М-71 са експлозивним пуњењем; 4 електричне детонаторске каписле; 4 иницијалне детонаторске каписле IDМ-67; 8 ацидних детонаторских каписли; 11 упаљача противпјешадијске мине за активирање мине; Бојева ручна кумулативна бомба БРК М-79; модификована ваздушна пушка „Црвена застава“ Mod. 4.5-М -56; Аутоматска пушка „Шокац“ cal. 9x19 mm, spremnik за ову пушку са 21 метком cal. 9x19 mm и пригушивач за ову пушку; Аутоматска пушка марке „Црвена застава“ М-70, cal.7,62 mm, са spremnikom за ову пушку и 30 комада метака cal.7,62 mm x 39 mm; Пиштољ марке „Црвена застава“ cal.7,65 mm Mod.70, са оквиром са 7 комада метака истог калибра; 39 комада метака cal.7,62 x 39 mm; 21 комад метака cal.7,65 mm; 22 комада метака различитог калибра. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.

²⁷¹ У образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет бр. S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011. се наводи да би “под претпоставком да су на основу наведених идеја оптужених могли бити реализовани планови активности то би озбиљно угрозило међународни субјективитет и положај БиХ, како на плану регионалне сарадње, тако у смислу отежавања приступања БиХ Европској унији, НАТО-у и другим регионалним континенталним и свјетским асоцијацијама, организацијама“ и да у коначници” идеје оптужених и њихова евентуална реализација представљају општу пријетњу, те пријетњу безбједности БиХ у цјелини на унутрашњем и међународном плану”. Presuda Suda BiH, предмет бр. S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011., стр. 88.

²⁷² Према образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.: “Договаран је напад на Хрвате 24.12., циљ је био да се успостави Аллахов закон у Босни и Херцеговини, тј. „борба до смрти док се шеријатска држава не успостави“, као и напад на ЛОТ тимове. Такође, на овим састанцима спомињао празник Срба за

врбовали и друга лица за “борбу против неистомишљеника” пропагирајући при том да “невјернике треба убијати”, а на састанцима су објашњавали шта значи цихад и који су им циљеви²⁷³. Видео материјали који су претресима пронађени код оптужених, имају тематику која је доминантна код свих оптужених иста или слична, а обухвата видео записе борбених дејства на различитим локацијама, те фајлови са пропагандним материјалом у којем се промовише и оправдава борба муџахедина, те видео снимци који представљају промоцију Ал-Каидиног дјеловања. Пред Судом БиХ тројица оптужених лица су 2011. године осуђена за кривично дјело тероризам, један је ослобођен оптужбе, а против једног је обустављен кривични поступак;

– терористички напад на полицијску станицу у Бугојну²⁷⁴ – (укупно шест оптужених лица, од којих тројица за тероризам, а тројица за помоћ учиниоцу након извршеног кривичног дјела) првоотужени је дана 27. 06. 2010. године, у раним јутарњим часовима, поставио и активирао импровизовану експлозивну направу уз зграду полицијске станице у Бугојну, којом приликом је један полицијски службеник смртно страдао, а шест их лакше или теже повријеђено, при чему је причињена велика материјална штета, како на објекту полицијске станице, тако и на околним зградама и возилима²⁷⁵. У том смислу радња извршења огледала се у предузимању активности које су биле погодне да проузрокују смрт неког лица и то употребном експлозивне направе. Циљ овог терористичког напада био је озбиљно застрашивање становништва или присиљавање органа власти БиХ да нешто изврше, с циљем озбиљне дестабилизације основних политичких, уставних и друштвених структура БиХ²⁷⁶. Вријеме и мјесто терористичког напада

07.01, да су се сложили да се у мају нападну четници на Равној Гори и да се „само хтјело кренути да одјекне зов цихада у БиХ“. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.

²⁷³ У образложењу Пресуде Суда БиХ утврђено је да оптужени говоре о “запечаћеном ценетском напитку”, што се односи на књигу истог наслова коју је у БиХ приредио Одред El-Mudžahidin, и то тачке 14: “Онај који је против вјерника – сви вјерници треба да се дигну против њега” и тачке 15, “Муслиман не смеје подржавати и помагати онога који уводи новотарије у вјеру. Према: Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1 од 10.11.2011.).

²⁷⁴ Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) од 20.12.2013.

²⁷⁵ Према образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) од 20.12.2013.: “Суд је нашао доказаном висину причињене материјалне штете на објекту ПУ Бугојно у износу од најмање 189.939,00 КМ, односно у износу од најмање 275.877,00 КМ укључујући и штету на околним објектима у Бугојну, те на осталој имовини ПУ Бугојно и великом броју возила грађана Бугојна у неутврђеном износу”. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) од 20.12.2013.

²⁷⁶ Како се наводи у образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) од 20.12.2013.: “овакве идеје, осим што претпостављају употребу тешког насиља и посљедичне жртве невиних људи и наношење тешке материјалне штете, директан удар на уставно и друштвено уређење Босне и Херцеговине и њен регионални и међународни положај”

пажљиво је изабано, јер се у том тренутку (око 4 сата и 50 минута) у полицијској станици налазио већи број полицијских службеника који су се спремали за извршење обезбјеђења вјерског догађаја на Ајватовици, што су оптужени знали. Поред наведеног, прије тога је првооптужени, током 2008. године планирао напад на полицијску патролу у службеном возилу ПУ Бугојно, на релацији ван града Бугојна, на локацији Комар према Травнику, којом приликом је планирао да отме полицајце или да отме дијете полицијског инспектора, са истим циљем. У прилог томе иде и чињеница да је првооптужени посједовао већу количину оружја и минско-експлозивних средстава²⁷⁷. Наведени случај је уско повезан са ранијим планирањем терористичких напада (претходно описаним), јер је оптужени био учесник састанака на којима се разговарало о шеријату и сихаду, те успостављању шеријатске државе у БиХ, прикупљали материјал – видео клипове и видео записе у којима се величају терористички напади и борбе у Чеченији, затим литературу за прављење импровизованих минскоексплозивних направа, те да је оптужени прикупљао оружје, муницију, минско-експлозивна средства и војну опрему, коју је сакривао на више локалитета око Бугојна, које оружје и средства су пронађени приликом претреса током истраге у овом предмету.²⁷⁸ На овај начин првооптужени је исказао упорност у извршењу кривичног дјела и оданост идеологији под чијим утицајем је дјеловао. Суд БиХ је првооптуженог осудио на казну дуготрајног затвора, а другооптуженог ослободио оптужбе²⁷⁹, док је за остале оптужене раздвојио поступак, при чему

(стр. 123). Суд сматра да управо овако насилно девијантно схватање и промовисање насилних ставова који су настали у одређеном времену и одређеним друштвеним условима, представља сталну опасност по друштвену заједницу и грађане који имају различите идентитете, али и за државне институције домицилног и међународног карактера. Наведено према: Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) od 20.12.2013.

²⁷⁷ Тако је код њега, на различитим локацијама, пронађено: три ручна рактени бацач са 10 граната, аутоматска пушка тзв. “циганка“, 3 аутоматске пушке “калашњиков“, 1 полуаутоматска пушка “паповка“, већу количину муниције непознатог калибра у врећи, неколико оквира за муницију, 13 бомби, и друго. Према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) od 20.12.2013.

²⁷⁸ У прилог томе су и изјаве свједока (који су практиковали вјеру на исти начин као и оптужени): “да он више нема шта да чека, да његово вријеме пролази и да је он остарио и да ако буде још чекао да неће моћи ништа урадити за Ислам, да ће се у Бугојну нешто десити, нека Аллахова казна, да је овај народ поган и поновио је да ће дићи полицијску станицу у зрак“. Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) od 20.12.2013.

²⁷⁹ Другооптужени је ослобођен оптужбе да је у неовлаштено приступао ресурсима информационих система у оквиру којих се налазе и интернет адресе www.sudbih.gov.ba, cipsweb.iddeea.gov.ba и www.narodnaskupstinars.net ресурси који су у власништву Суда Босне и Херцеговине, Агенције за идентификационе документе, евиденцију и размјену података БиХ и Народне скупштине Републике Српске, а који су ресурси унутар информационих система садрже и податке о документима и лицима из дјелатности рада власника и који подаци и документи, због свог садржаја, нису доступни јавности мимо законом предвиђене процедуре. Presuda Suda BiH,

је један осуђен по основу споразума о признању кривице за тероризам, а против остале тројице је обустављен поступак за кривично дјело помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног дјела. Овај кривични предмет је значајан из разлога што су оптуженима изречене високе затворске казне (првооптуженом казна дуготрајног затвора од 35 година, трећеоптуженом казна затвора од 14 година), на који начин је упућена јасна порука у погледу казнене политике за ова кривична дјела;

– терористички напад у Зеници²⁸⁰ - оптужени (три лица) су набавили, а потом 11. 04. 2011. године и поставили експлозивну направу познату као „паштета“ испред десног точка аутомобила у којем су се налазила два лица (члан Парламента у Кантоналној скупштини ЗДК и делегат у Дому народа Парламента Федерације БиХ, а друго члан Парламента у Кантоналној скупштини ЗДК). Дакле, радња извршења манифестовала се у предузимању активности које су биле погодне да проузрокује смрт неког лица и то употребном експлозивне направе, тако што је првооптужени подстрекао другу двојицу оптужених који су извршили терористички акт. Наведена експлозивна направа се активирала у тренутку када су путници ушли у возило и ставила га у погон, којом приликом је причињена штета на возилу, те су угрожени животи и безбједност тих лица. Првооптужени је набавио средства ради њихове употребе за извршење терористичког напада, док су друга двојица оптужених напали на физички интегритет лица. Као мета терористичког напада изабран је посланик ХДЗ у Скупштини Зеничко-добојског кантона, с циљем утицаја на формирање органа власти у ФБиХ и БиХ након проведених избора. На тај начин остварили су обиљежја кривичног дјела тероризма с обзиром да је циљ овог терористичког акта био озбиљно застрашивање становништва као и озбиљна дестабилизација политичких и уставних структура БиХ. Оптужена лица су осуђена за тероризам пред Судом БиХ. У овом случају могло би се говорити о идеолошком мотиву, за разлику од осталих случајева тероризма који су имали вјерски фундиран мотив;

– терористички напад на зграду Амбасаде САД у Сарајеву²⁸¹ – (три оптужена) првооптужени је, као припадник Вехабијске заједнице у БиХ, дана 28.10.2011. године извршио напад на Амбасаду САД у Сарајеву, тако што се кретао у непосредној близини наведеног објекта и пуцао аутоматском пушком по згради амбасаде²⁸² и ранио једног полицијског службеника те причинио већу материјалну штету на објекту амбасаде²⁸³. Као што је очито, радња извршења

predmet broj S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) od 20.12.2013.

²⁸⁰ Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 005666 11 K od 20.11.2012.

²⁸¹ Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 Kod 06.12.2012.

²⁸² Приликом извршавања терористичког чина испуцао је најмање 50 метака калибра 7,62 мм у правцу зграде амбасаде САД, у трајању од око 50 минута. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 Kod 06.12.2012.

²⁸³ Процјењена је штете у висини од најмање 100.000,00 америчких долара.

огледала се у употреби ватреног оружја, којим је било могуће остварити последицу овог кривичног дјела. Циљ овог терористичког напада био је изнуђивањем уступака захтијевајући да НАТО снаге напусте Авганистан, пријетећи грађанима САД и Њемачке те застрашивањем становништва и дестабилизацијом основних политичких и уставних структура власти БиХ²⁸⁴. Претходно је набавио аутоматску пушку, муницију и четири ручне бомбе, а двојица других оптужених су му помогли на начин да су га довели из Горње Маоче до Сарајева и преузели ДВД са снимљеном поруком, који су намјеравали други дан да објаве јавности. Мета је пажљиво изабрана, а поред чињенице да се нападом на Амбасаду Сједињених Америчких Држава “утиче на кредибилитет БиХ као међународног партнера и претендента на међународне интеграције”, иста се налази у центру града у чијој се непосредној близини налазе хотели, тржни центри, аутобуска и трамвајска стајалишта и многи други пословни објекти. Због тога је такав напад неминовно изазвао општу пометњу, страх и узнемиреност грађана, док се “паника могла јасно видјети и на емитованим медијским снимцима догађаја”. Такође, као што је наведено у образложеној Пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 K 005666 11 K од 20.11.2012. “оптужени је могао основано претпоставити да ће трајање напада (око 50 минута), са повременим рафалним пуцањем по објекту Амбасаде, путем медија одмах бити доступно најширој јавности, што ће изазвати узнемиреност и застрашивање готово читавог становништва. Ова посљедица је очигледно била обухваћена умишљајем оптуженог”²⁸⁵. Првооптужени је осуђен на казну затвора, док су друга двојица оптужених ослобођени оптужбе. Иако Суд тада није имао доказе у погледу њихове кривице, другооптужени се придружио ИСИЛ у Ираку, а погинуо је током самоубилачког терористичког напада 2014. године, док се трећеоптужени придружио терористима у Сирији (Šikman, 2018a), а 2019. године је осуђен за кривично дјело Организовања терористичке групе.

²⁸⁴ У образложењу Пресуде Суда БиХ јасно је уочљиво да је утврђена ова намјера. Наиме, како се наводи: “намјера оптуженог да напад усмјери на Амбасаду САД због учешћа САД у рат у Авганистану и односом америчке владе према муслиманима у БиХ, Европи и свијету сасвим јасно слиједи из његове опорукe коју је снимио у електронској верзији након доношења одлуке о нападу, а која се налазила на ДВД који је предао оптуженом А. са налогом да је објави сљедећег дана на интернету: „Американци припремају са Хрватима и Србима нови покољ над муслиманима... Босне, Санцака, Црне Горе, Косова, Албаније, Македоније“. Такође, у опорукци се упућују директне пријетње Њемачкој, за коју се каже да је „отворено напала Авганистан“, а шаље се и директна пријетња: “Знајте ако не извучете за месец дана, месец дана, своју војску из Авганистана и повучете се из борбе против Ислама и муслимана... стићи ће вас тровање ваше хране, воде...“. Наведено према: Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012., str. 21.

²⁸⁵ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 Kod 06.12.2012.

Наведена Пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 005666 11 K од 20.11.2012. може се сматрати посебно значајном из разлога што је у њој: “Суд претходно размотрио неке чијенице и околности које су од значаја, или које могу бити од значаја за разумијевање битних обиљежја кривичног дјела које се оптуженим ставља на терет и оцјену доказа које Суд буде разматрао у вези постојања кривичног дјела и кривичне одговорности оптужених”. Тако су обрађена питања тероризма, са научног аспекта, затим веџаизам или селеџаизам (научна обиљежја) у којем дијелу је вјештак са научног аспекта разјаснио поменуте појмове²⁸⁶, потом је описано подручје Горње Маоче у којој је успостављена једна од веџабијских заједница у БиХ, са демографског становишта, питања функционисања локалне заједнице²⁸⁷ и наоружавања заједнице. Потом су описани религијски аспекти ове заједнице, као и везе са широм заједницом, гдје се наводи да “нема доказа на који начин становници Маоче комуницирају са заједницама у сусједству”, док “постоје индиције да се одржавају везе са организацијама у иностранству које окупљају муслимане на вјерској основи”. Посебно је важно истаћи став Суда изражен у овој Пресуди у поглављу о кривичноправној санкцији, којим се констатује да: “Докази изведени у току главног претреса указују на чињеницу да је држава БиХ пропуштала да реагује на конституисање веџабијских заједница које су се организовале на идеологији негирања секуларне државе и које у основи носе потенцијал терористичког дјеловања. Пропуштањем контроле насељавања простора Маоче Горње и надзора над кретањем становништва, држава је послала поруку да се на њеној територији

²⁸⁶ Наведено у образложењу Пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012. вјештак је констатовао: “Терминолошки, ови појмови су изведени из арапске ријечи селеџ (претходници, односно прве генерације муслимана) и имена Muhameda bin Abdul-Vehaba, арапског вјерског реформатора из 18. стољећа. У пракси, сљедбеници овог исламистичког покрета као “новотарије” одбацују скоро све што је у развоју и пракси ислама услиједило након првих генерација муслимана, инсистирају на очувању исламског учења о монотеизму и теже повратку Кул’ану (светој књизи муслимана) и sunnetу (традицији Божијег посланика Мухамеда)”. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012.

²⁸⁷ Питање функционисања локалне заједнице, описана у образложењу Presude Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 Код 06.12.2012. откривају да се у њој не примјењују правни прописи БиХ, те да Држава по “свему судећи није увијек имала ефективну власт над Горњом Маочом”. Тако је ова заједница “организована у неку врсту комуне”, при чему се живот “одвија према интерним вјерским правилима”. Жене не комуницирају са мушкарцима, а удата жена може да разговара само са мужем. “Право на одлучивање и комуникацију са вањским свијетом припада изабраном члану” имаму који то право преноси на другог „брата по вјери“ у својој одсутности. Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 Kod 06.12.2012.

могу развијати заједнице чије је дјеловање супротно начелима правне државе и одговорног друштва. Случај лидера вехабијске заједнице у Маочи Горњој, који јавно иступа са идеологијом која отворено негира вриједности секуларног друштва, показује идеолошки правац појединих присталица вехабијских заједница”. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 005666 11 K od 20.11.2012.

– јавно подстицање на тероризам²⁸⁸ - ово је прва пресуда за кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а КЗ БиХ, у вези са кривичним дјелима Врбовање ради терористичких активности из чл. 202ц КЗ БиХ и Организовање терористичке групе из чл. 202д ст. 2 КЗ БиХ. Наиме, оптужени је, према изреци Пресуде Суда БиХ предмет број С1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015: “Током 2013. и 2014. године, као припадник тзв. селџијске заједнице у БиХ организоване на подручју БиХ, ван званичних институција Исламске заједнице Босне и Херцеговине, у неколико градова на подручју БиХ као што су Заједница у Великој Кладуши и Заједница у Горњој Маочи ради пропагирања и ширења Исламског радикализма у БиХ и региону, свјесно, са позиције вјерског ауторитета у тој тзв. селџијској заједници, јавно вршио радње које имају обиљежја” наведених кривичних дјела. Кривично дјело је извршио на начин што је јавно на скуповима на којима је окупао припаднике селџијске заједнице, одржавао своје говоре који су објављивани путем друштвене мреже YouTube и упућивао јавне поруке с циљем подстицања припадника тзв. селџијске заједнице да постану припадници организоване терористичке групе ИСИЛ у тзв. Исламској држави и као припадници те групе учествују у активностима које организује та терористичка организација ИСИЛ. Након оваквог јавног подстицања оптуженог, већи број припадника тзв. Селџијске заједнице у БиХ (држављана БиХ) напустио је БиХ те се прикључио терористичким организацијама ИСИЛ-а у Сирији и Ираку. Суд је такође утврдио да су неки од њих који су присуствовали јавним предавањима оптуженог као припадници терористичке организације погинули док остали и даље учествују у активностима терористичке организације којој су приступили и тако “представљају опасност за БиХ на начин да се обучавају и припремају и за провођење терористичких радњи и по повратку у БиХ”. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

Као материјални докази Тужилаштва достављено је пет ДВД-ова на којима се налазе снимљени говори оптуженог, а који су преслушавани непосредно пред Судом. Према изреци Пресуде Суда БиХ

²⁸⁸ Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

предмет број С1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015., неке од јавно упућених порука имају следећи садржај: “Ислам је извршавање наредби. Робовање Allahu dž.š. је сласт. Нема човјека који није чуо за муџахиде. Жалосно је само што ми нисамо са њима, па молимо Аллаха dž.š. да нас проживи као шехидима”; „Оно што највише развесели Господара робова, Allaha, је када његов роб онако, без панцира улети међу невјернике и бори се док не буде убијен... Узео само сабљу, заврнуо рукаве, ушао међу невјерничку војску убијао и био убијен... тако завршавају они који су помогли ову вјеру и који су нам пренијели ову вјеру и с којом вјером се ми требамо поносити до судњег дана. Молим Allaha Subhanahu Wa Ta’ala da Bedr и поуке с Бедра и ратовање Rasulullah Sallallahu Alaihi Wasallam буде наша стратегија и буде наш менџец да знамо да је то ibadet Allaha Subhanahu Wa Ta’ala...”; “Ми браћо увијек тријумфујемо. Никад вјерник не губи. Шта су изгубили они муслимани који су пали као шехиди? Ништа! ... И ово сад што се дешава, браћа нека шехидила. Они су тријумфовали. Ми неке ишарете само с њихових лица видимо, а камоли више од тога уз Алахову помоћ”; “Ово је припрема за успостављање исламског закона на читавом дуњалуку, а почет ће управо из Шама. Тамо ће се сакупити најбоље војске. Тамо ће пасти најбољи шехиди”; “Оно што нас посебно радује да је наш брат погинуо окренутог лица према невјерницима, изговарајући највеће ријечи истине, а то је да нема другог бога до Allaha Subhanahu Wa Ta’ala, а да је Muhammed Sallallahu Alaihi Wasallam Allahov роб и посланик... Молим Allaha Subhanahu Wa Ta’ala да ми из овога примјера нашега брата узмемо велики ибрет и да молимо да и наша смрт буде на шехадету... да погинемо, а лицем према невјерницима окренути. Такви синови требају Босни, такви синови требају уммету Muhameda aleihi selama...”; “Дјела се цијене по завршетку. Ако скончаш к’о муслиман све ће ти се урачунати. Ако скончаш као невјерник, све ће ти се поништити. Човјек ради за ислам, живи по исламу и падне као шехид. Ми молимо Алаха да нам смрт буде шехидска. И то је најбољи начин умирања. Они који су погинули на Allahovom путу су живи и тек се сада радују”. Наведено према: Presuda Suda ВиН, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015. Поред тога, простим претраживањем садржаја са именом оптуженог на YouTube каналу може се пронаћи пјесма, коју изводи у стиховима, насловљена као “Džihad, džihad, Ja Allah” у трајању од 3,17 минута. Садржај од 26 до 50 секунде гласи: “Нека знаде Америка и остали дин-душмани, да су сада муслимани, сви ко један талибани” док у

наставку од 1,16 до 1,41 минуте гласи: “послушајте, браћо, дина, о, мумини, цијелог свијета, с динамитом на прсима, воде пути до ценета” (YouTube, 31.01.2011. доступно путем https://www.youtube.com/watch?v=_c8fNpD7n14 приступљено 28.04.2020).

– планирање терористичких напада у Источном Сарајеву и Тузли²⁸⁹ - оптужена лица (два лица) су, као припадници селџијског покрета у БиХ, током 2017. године планирали и припремали набавку средстава, те предузимали друге радње којима су стварали услове за извршење терористичког чина. Као мету напада одредили су зграду Државне агенције за истраге и заштиту БиХ (СИПА) у Источном Сарајеву или зграду Министарства унутрашњих послова Тузланског кантона (МУПТК) у Тузли. Намјера им је била да застраше становништво и прислиле органе власти Босне и Херцеговине на одређене радње с циљем озбиљне дестабилизације политичке и уставне структуре Босне и Херцеговине. У том смислу првооптужени је, у више наврата, остваривао контакт с припадницима радикалног селџијског покрета БиХ, између осталих и с другооптуженим с којим је планирао и предузимао радње на стварању услова за извршење терористичког чина. Они су заједнички покушали прибавити новац, како би купили оружје веће ватрене моћи и то ракетни бацач, пушкомитраљез М84, ручне бомбе, муницију и гранате. Како би остварили планирано првооптужени је средином јуна 2017. године ступио у контакт и затражио од заштићеног свједока „А“ да му прибави оружје за извршење планираног терористичког чина, а након тога сними видео-опоруку о смрти у цихаду и објави у медијима послуже извршења дјела. У ту сврху, у марту 2018. године другооптужени је, знајући за ову намјеру, обезбиједио просторије властите породичне куће за потребе извршења терористичког чина који су спријечили припадници СИПА-е. У просторијама је приликом претреса пронађено и одузето нелегално набављено оружје, убојита средства, муниција и војна опрема, три борбена прслука који се могу користити и за друге сврхе, застава Исламске државе, двије урамљене фотографије са заставама Исламске државе, писма (једно је и лица раније осуђеног за терористички напад на Амбасаду Сједињених Америчких Држава у Сарајеву 2011. године), разне уплатнице, нож, лаптоп, три мобилна телефона. Обојица оптужени су осуђени за кривично дјело тероризам.

Оно што је заједнички утврђено у горе описаним кривичним случајевима тероризма у БиХ (осим једном који смо нагласили) јесте да су оптужени били припадници тзв. вехабијске заједнице, при чему су наступали са позиције вјерског радикализма, а у духу идеја да у “БиХ треба насилним путем успоставити

²⁸⁹ Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 025597 18 K od 4.7.2019.

шеријатску државу²⁹⁰ уређену по шеријатском праву²⁹¹. У том смислу ова понашања огледају се у непризнавању Устава и закона БиХ, те институција које су одговорне за спровођење тих закона²⁹². У прилог томе говоре и понашања оптужених, како прије извршења, тако и током и након извршења терористичког акта. Већ смо описали карактеристичке случајеве снимања видео опорука приликом припремања самоубилачких терористичких напада, затим тумачење и исповједање вјере на радикалан, односно на начин супротан прихаваћеном,²⁹³ те понашања током суђења уз изражено непоштовање институције суда²⁹⁴. Исто тако, редовна је појава да припадници вехабијских заједница, који живе у изолованим срединама не излазе на изборе, те и на тај начин шаљу поруку да не поштују државу у којој живе, односно да не признају њене законе²⁹⁵. Због тога се у Пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011. закључује да: “управо овако девијантно схватање и промовисање ставова који су настали у одређеном времену и одређеним друштвеним условима, представља опасност по грађане који имају различите идентитете од муслимана како их схватају оптужени, али и за све свјетовне институције домицилног и међународног карактера”²⁹⁶.

²⁹⁰ Свједок у кривичном поступку који се водио против оптужених лица је појаснио да би сврха ових дјеловања била „уједињење цемата, да све буде како Алах заповиједа“ и „муџахиди да се боре на Алаховом путу“, циљ је био „да се успостави Алахов закон у БиХ, тј. борба до смрти док се шеријатска држава не успостави“. Према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) od 10.11.2011.

²⁹¹ Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) od 20.12.2013, str. 103.

²⁹² Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) od 10.11.2011.

²⁹³ Иако су постојале тенденције интеграције селџијских заједница у оквиру законског дјеловања у складу са Законом о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у БиХ, а Исламска заједница у БиХ је 2016. издала Упутство којим се налаже интеграција селџијских месцида у легалне и легитимне оквири и даље је присутно самостално дјеловање појединих радикалних селџијских групација (види опширније: Ministarstvo bezbjednosti, 2018: 31).

²⁹⁴ Наиме оптужени су одбијали да устану на позив овлашћеног радника суда, а у судницу су ушли са капама на глави. Из образложења пресуде види се да су оптужени изјавили да: “они поштују само суд Аллаха и да не желе да учествују у ритуалима којима се признаје земаљски суд”. Након поновног појављивања вијећа у судници, оптужени нису устали, те су “потврдили да до краја суђења немају намјеру да устајањем исказују поштивање суда који не признају”, због чега их је предсједник вијећа удаљио из суднице. Наведено према: Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012., str. 24.

²⁹⁵ На примјер, према подацима Централне изборне комисије, потврђени резултати Општинских избора 2018. године показују да од 87 регистрованих бирача из бирачког мјеста Маоча у изборној јединици Сребреник, Кантон 3 Федерације БиХ, нити један није остварио своје бирачко право (види: Centralna izborna komisija, 2018).

²⁹⁶ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) od 10.11.2011. str. 88.

Од осталих терористичких аката који су се догодили у БиХ, а нису вођени кривични поступци пред Судом БиХ, можемо навести три терористичка напада која су се догодила 2015. године. У првом случају, 27.04.2015. године извршен је напад на полицијску станицу у Зворнику, том приликом је убијен један полицијски службеник, а двојица рањена. Нападач је био припадник селафијске заједнице, а током напада узвикивао је “Alahu ekber”. Непосредно након терористичког напада лишена слободе су двојица припадника исте заједнице који су били повезана са нападачем и осумњичени су да су на њега утицали да изврши напад. Иначе, један од њих је прије тога оптужен за придруживање ИСИЛ у Сирији, а након тога је осуђен пред Судом БиХ на затворску казну од једне године за кривично дјело Организовање терористичке групе из чл. 202д²⁹⁷. Други терористички напад догодио се 18.11.2015. године, а био је усмјерен према припадницима Оружаних снага БиХ у Сарајеву, када су двојица припадника убијена, а један рањен. Нападач је био повезан са селафијском заједницом, а као и у претходном случају приликом напада узвикивао је повике “Alahu ekber”. Тужилаштво БиХ је овај напад окарактерисало као терористички акт, а недуго након тога, у дијелу Сарајева у којем се догодио напад, лишено је слободе више припадника селафијског покрета који су блиски и одржавају контакте са структурама ИСИЛ у Сирији и Ираку. То је навело на закључак да су лица лишена слободе помогли у радикализацији и индоктринацији нападача, који је под тим утицајем и извршио терористички акт (види шире: Halimović, 2015). У оба наведена случаја, извршилац терористичког акта је смртно страдао (у првом случају у сукобу са полицијом, а у другом извршио самоубиство). Трећи случај догодио се 24. 11. 2015. године када су бачене двије експлозивне направе (ручне бомбе) на Полицијску станицу у Завидовићима, од којих је једна експлодирала и причинила материјалну штету. Након извршеног увиђаја на лицу мјеста констатовано је да је од стране NN лица или више њих, извршено кривично дјело „Тероризам”, након чега су идентификована четири лица, која се могу довести у везу са почињењем кривичног дјела (Ministarstvo bezbjednosti BiH 2016: 33), који су од раније евидентирани као екстремисти из вехабијског покрета који је врло активан на ширем подручју Завидовића.

Поред тога, један од поступака за тероризам водио се 2001. године пред Врховним судом ФБиХ против шест оптужених лица алжирског поријекла²⁹⁸ (због чега је случај прозван „Алжирска група“). Они су оптужени да су заједнички и договорено, дјелујући као организована терористичка група и уз координацију са официром терористичке мреже Al Ka’ida, покушали извршити

²⁹⁷ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 021260 16 K od 11.04.2016.

²⁹⁸ Оптужена лица су у БиХ дошли у периоду 1992-1997. година, након чега су стекли држављанство БиХ. Један од њих био је члан одреда “Ел Муцахид”, а остали су у БиХ дошли након завршетка рада, као “исламски мисионари” (Хећимовић, 2001).

терористички напад усмјерен према објектима и запосленом особљу Амбасаде САД у Сарајеву (Hećimović, 2001). Како Врховни Суд ФБиХ није нашао довољно доказа за вођење кривичног поступка, они су изручени Влади САД, а у јануару 2002. отпремљени у Гвантанаму, гдје су имали статус непријатељских бораца²⁹⁹. По пуштању на слободу, тројица су враћена у БиХ (Šikman, 2018a: 123).

Такође, још четири догађаја могу се повезати са тероризмом, иако су оптужена лица осуђена за друга кривична дјела. Један од њих је постављање и активирање експлозивне направе тзв. “ауто-бомба” у Мостару 1997. године. За наведени напад оптужена су тројица страних држављана из Саудијске Арабије, Бахреина и Јемена, који су у БиХ дошли под идеологијом глобалног цихада и били директно повезани са Ал Каидом. Иако су оптужени за тероризам, осуђени су за кривично дјело изазивања опште опасности, по основу преиначавања оптужнице (Lučić, 2001: 133). То не умањује чињеницу њиховог дјеловања као радикализованих појединца³⁰⁰, ради остваривања глобалних циљева глобалног цихадистичког покрета. Други догађај десио се 2002. године, у селу Костајница код Коњица, када је припадник вехабијске заједнице, мотивисан идеолошко-вјерским фанатизмом, починио троструко и покушао четврто убиство³⁰¹. Трећи случај, догодио се 2008. године у тржном центру “Фис” у Витезу, у којем је експлодирала непозната направа, којом приликом је једно лице смртно страдало, а осморо повријеђено. Тужилаштво БиХ је поднијело оптужницу којом терети двојицу оптужених за кривично дјело Тероризам из чл. 201. Они су оптужени да су припремили, односно да је првооптужени саставио експлозивну направу, по препоруци другооптуженог, а с обзиром на начин припреме и количину употријебљеног експлозива морао знати да би експлозивна направа имала изузетно јаку моћ разарања уколико би дошло до њеног активирања. Потом су, према оптужници, тако припремљен експлозив предали непознатом лицу, које је исти поставио у наведени тржни центар³⁰². Накнадно је Тужилаштво БиХ поднијело измијењене оптужнице у односу на оптужене којом се исти терете

²⁹⁹ Наведена антитерористичка акција била од значај у сузбијању глобалног тероризма, у прилог чега говори и чињеница да је амерички предсједник у свом говору пред Конгресом, истакао сарадњу босанскохерцеговачких власти у борби против тероризма и позвао друге земље да слиједе овај примјер (Azinović, 2007: 91).

³⁰⁰ Првооптужени је, након што је побјегао из БиХ, ухапшен од стране америчких власти и спроведен у базу Гвантанаму, другооптужени је би припадник “Ел Муцахид” одреда, а трећеоптужени је био осумњичен за тероризам у Италији.

³⁰¹ За кривично дјело тешког убиства, учињеног из идеолошко-вјерских побуда оптужени је осуђен на казну затвора у трајању од 35 година, коју му је изрекао Жупанијски суд у Мостару.

³⁰² Према изјави првооптуженог њега је неколико дана прије напада срело непознато лице у истом тржном центру, које се позвало на другооптуженог и затражило да му сачини експлозивну направу. Након тога израдио је направу и оставио на унапријед договорено мјесто, за шта му је обећан износ од 1.000 марка. Види шире: Presuda Suda BiH, premet broj X-K-08/591-1 od 11.05.2010.

за тешко кривично дјело против опште сигурности људи и имовине из чл. 328. ст. 2., у вези са кривичним дјелом изазивање опште опасности из чл. 323. ст. 3. у вези са ст. 1. КЗ Ф БиХ, за која су и осуђени пред Судом БиХ³⁰³. Четврти случај догодио се 2016. године у Бањој Луци, када је оптужени за тероризам, путем друштвене мреже “Instagram”, поставио објаву, која је између осталог, имала сљедећи садржај “Одговорно тврдим да сам првокласан материјал за самоубицу и вољан сам да то покажем на примјеру Зимзограда. Без проблема могу натоварити на себе 150 килограма С4, без да ико посумња, а када постигнем потребно убрзање, нико ме не зауставља”. Против њега је оптужницу подигло Посебно одјељење за сузбијање организованог и најтежих облика привредног криминала Републике Српске, а правоснажном пресудом Окружног суда у Бањој Луци из 15. 11. 2019. године ослобођен је оптужбе за ово кривично дјело³⁰⁴.

2.2. Држављани Босне и Херцеговине као страни терористички борци

Од почетка терористичког дјеловања ИСИЛ у Сирији и Ираку евидентниран је одлазак држављана БиХ и њиховог придруживања овој терористичкој организацији. Они су били дио контингента више од 42.000 страних терористичких бораца из преко 120 земаља који су се у периоду 2011. до 2016. године придружили Исламској држави у Сирији и Ираку (Radicalisation Awareness Network, 2017: 15). Тако су још од 2012. године регистровани први одласци у Сирију и Ирак (Azinović, Jusić, 2015: 35), који су потом настављени већим интензитетом до 2015. године, од када се евидентира мањи број одлазака, укључујући и покушаје одлазака на наведено поручје³⁰⁵.

³⁰³ Првооптужени је осуђен на казну затвора у трајању од девет година (Presuda Suda BiH, предмет број Х-К-08/591-1 од 11.05.2010.), а другооптужени на казну затвора у трајању од двије године (Presuda Suda BiH, предмет број Х-К-08/591-2 од 04.03.2010.).

³⁰⁴ Оваквој одлуци претходила је првостепена пресуда истог суда из 2018. године, којом је проглашен кривим за кривично дјело тероризам и утврђена му је казна затвора у трајању од 1 (једне) године и истовремено је одређено да се иста неће извршити уколико оптужени у року од 3 (три) године не изврши ново кривично дјело (Presuda Okružnog Suda u Banjoj Luci, предмет број 11 0 К 022193 18 К од 08.10.2018.). Потом је Врховни суд Републике Српске 2019. године укинуо наведену пресуду, те наложио одржавање новог суђења, уз навођење у образложењу свог рјешења: “Да би са сигурношћу могао утврдити постојање овог циља, односно, намјере оптуженог, првостепени суд је требао извршити процјену и са аспекта лица које пријети, као и са аспекта процјене могућности да се та пријетња оствари, у смислу да ли је оптужени имао икакве реалне могућности да оно што је навео у објави и оствари, на шта се жалбом бранилаца, правилно указује”. Наведено према: Рјешење Врховног суда Републике Српске, предмет број 11 0 К 022193 18 Кž од 08.10.2018.

³⁰⁵ Тако је у Информацији о стању безбједности у БиХ за 2016. годину наведено да без обзира што је током те године забиљежен само један одлазак у Сирију, ипак је још увијек присутно вербално интересовање за одлазак на сиријско-ирачко ратиште: “Наиме, у БиХ се налазе лица која подржавају такве одласке, мада не подузимају конкретне активности да би се

Број држављана БиХ који се придружио ИСИЛ није прецизно утврђен. У Информацији о стању безбједности у БиХ за 2015. годину (2016), коју је сачинило Министарство безбједности БиХ наводи се: “Према подацима ОСА-е БиХ, на подручју Сирије и Ирака крајем 2015. године укупно је боравило око 134 лица из БиХ, међу које убрајамо и стране држављане бх. поријекла. Међу наведеним лицима су биле и 52 жене и око 70 дјеце. Само у току 2015. године на ратишта Сирије и Ирака отишло су 22 лица, 20 лица је погинуло, а у протеклој години ниједно лице се није вратило у БиХ. На поменутих ратиштима до сад је погинуло укупно 49 лица. У БиХ се вратило 46 држављана БиХ, а у Европску унију и подручје Балкана вратило се 11 лица која се доводе у везу са БиХ. Највећи дио њих се бори или се борио у ИСИЛ-у, док је остали дио добровољаца лојалност исказао Al Nusri Frontu (ANF)” (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2016: 35). Према подацима међународне невалдине организације “Soufan Group”, у ажурираној процјени протока страних бораца у Сирији и Ираку из 2015. године, у табеларном дијелу наводи да се број држављана БиХ који се прикључио ИСИЛ-у креће између 330 (званични подаци) и 217 (незванични подаци), а да се до октобра 2015. године, 51 лице вратило у БиХ (The Soufan Group, 2015: 7-8). Азиновић и Јусић у истраживању из 2016. године, на основу прикупљених података, наводе да се: “може закључити да је од почетка сукоба у Сирији на ратиштима у тој земљи, и касније у Ираку, боравило укупно 188 мушкараца, 61 жена и 81 дијете, држављана БиХ или поријеклом из ове земље” (Azinović, Jusić, 2016: 24). Наведени подаци о броју држављана у Сирији и Ираку потврђени су и у Извјештају Европске комисије за БиХ 2016. године, у којем се поред тога наводи да је: “Босна и Херцеговина озбиљно погођена феноменом страних терористичких бораца и радикализације” (European Commission, 2016: 74).

Држављане БиХ, који су као страни терористички борци, дјеловали у Сирији и Ираку, можемо сврстати у неку од сљедећих типологија (у зависности од исхода) (упореди: de Roy van Zuijdewijn, 2014. цитирано у United Nations Security Council, Counter-Terrorism Committee, 2018: 6):

1. Мученик – држављанин БиХ који је погинуо на ратишту у Сирији и Ираку;

придружили бх. добровољцима, што у великој мјери открива важност феномена радикализације и посљедица које могу из тога произаћи” (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2017: 30).

2. Ветеран – искусни страни терористички борац, који се наставља борити на другим ратиштима;
3. Регрутер – држављанин БиХ који се враћа у земљу и наставља да регрутује друге појединце за борбу;
4. Реинтеграциони борац – држављанин БиХ који се враћа у земљу и одустаје од терористичких активности (из више разлога) и
5. Терориста – страни терористички борац који жели извршити терористичке акте у БиХ.

Предмет ове анализе јесу они држављани БиХ који су се вратили у земљу и против којих је вођен кривични поступак пред Судом БиХ. Дакле, нису обухваћени они који су настрадали³⁰⁶, као ни они који су наставили учешће у терористичким активностима³⁰⁷. С друге стране, на основу доступних података, посматрамо оне држављане БиХ који су се вратили у земљу, било да су одустали од даљих терористичких активности, било да настављају са ширењем радикалне идеологије, тј. регуртовањем других појединаца који су спремни да се укључе у тероризам или су чак и сами потенцијални терористи у БиХ. Тако је у посматраном временском периоду (2012–31. 12. 2019. године), пред Судом БиХ вођено је укупно 12 кривичних поступака против 26 оптужених лица за два кривична дјела, којима је инкриминисано наведено понашање³⁰⁸, и то: Организовања терористичке

³⁰⁶ Према медијским извјештајима у Сирији је до 2018. године погинуло 76 држављана БиХ, међу којима је пет жена и четворо дјеце (Avdić, 2018). Један од познатјих случајева погибије држављана БиХ је Б.И. за кога се претпоставља да је погинуо 2016. године на подручју Ирака. Он се посебно истакао у борбама у Сирији, гдје је боравио од почетка 2013, након што је у БиХ одслужио казну од четири и по године затвора због тероризма (види: Presuda Suda BiH, број X-KŽ-06/190 од 21.05.2007.). Тада се придружио фронту Al Nusrah, гдје је врло брзо узнапредовао у војној каријери и био је командир јединице, у којој је било око 20 БиХ грађана, а многи од њих су погинули у борбама (Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015., str. 18). Као други познати случај, можемо навести податке да је Е.Ф. извршио самоубилачки напад у Ираку 2014. носивши на себи самоубилачки прслук и активирајући исти на пункту ирачке војске при чему је убио себе и 12 војника. Треба нагласити да је наведено лице 2011. било оптужено да је помогао М.Ј. да изврши терористички напад на Амбасаду САД-а у Сарајеву, али је због недостатка доказа ослобођен оптужбе (Presuda Suda, BiH предмет br. S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012). И други ослобођени у овом случају М.А. је путовао у Сирију два пута – у мају и јулу 2013. године. Заједно са њим путовао је и његов брат М. Д., тада малољетан, који је погинуо у ваздушним нападима на град Kobani (Ayn al-Arab) у Сирији, крајем 2014. (види: Azinović, Jysić, 2016: 42; Šikman, 2018a: 126).

³⁰⁷ Према појединим истраживањима постоји реална опасност да се поједини страни терористички борци поријеклом из БиХ преселе у друга подручја сукоба и придруже дијеловима ИСИЛ у тим земљама, као што су Либија, Јемен и друге нестабилне земље или се придруже другим терористичким организацијама (Mehra, 2016: 8).

³⁰⁸ Наиме, кривично дјело Организовање терористичке групе уведено је у Кривични закон БиХ 2010. године, док је кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама уведено 2014. године, па је у зависности од времена извршења кривичног дјела, коришћена она инкриминација која је била на снази тада.

групе, у шест кривичних предмета против 17 оптужених лица и Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама, у шест кривичних предмета, против девет оптужених лица. Од наведеног броја, њих 25³⁰⁹ су осуђена на казне затвора и то: два оптужена на казну затвора од четири године, један оптужени на казну затвора од три године и шест мјесеци, три оптужена на казну затвора од три године, два оптужени на казну затвора од двије године, седам оптужених на казне затвора од једне до двије године и десет оптужених на казну затвора од једне године Кривичног закона БиХ. Девет предмета је окончано по основу разматрања и прихватања споразума о признању кривице (упореди: Šikman, 2018b: 212).

У кривичним поступцима за ова кривична дјела Суд је утврђивао постојање њихових битних елемената у односу на оптужена лица. Тако је у свим предметима неспорно утврђено да су оптужени остварили елементе бића кривичног дјела који инкриминише припадништво групи или на било који други начин учествовање у активностима терористичке групе, укључујући пружање финансијске и било које друге помоћи. У том смислу, Суд је као неспорно утврђено прихватио да од дана 30. 05. 2013. године ИСИЛ уврштен на листу терористичких организација на основу одлуке Савјета безбједности УН-а број SC/11019³¹⁰. Такође, Суд је заузео став да “није потребно доказивати појединачне радње оптужених у борби на страни ИСИЛ-а”³¹¹, односно да су оптужени починили неки конкретан терористички чин, па чак и да оптужени није био активан учесник борби³¹², јер је довољно само припадништво терористичкој групи (Sud BiH, 2017a). Остале одлучујеће чињенице у овим предметима, како смо констатовали у ранијим истраживањима, Суд је утврђивао за сваки појединачан случај, извођењем доказа, укључујући материјалне и личне, о њиховом учешћу у ратним сукобима у Сирији. Тако је Суд утврђивао да су оптужени најприје отупутовали или покушали³¹³ отпутовати у Турску, било

³⁰⁹ За једно лице немамо прикупљене податаке. У питању је кривични предмет Suda BiH S1 2 K 018991 16 Kž – M. E. i dr., у којем је оптужено укупно 12 лица, а у каснијим поступцима осуђено њих 11.

³¹⁰ Наведено је Суд утврђивао на основу дописа Министарства безбједности БиХ, број 08-1-04-2-2208-1/15 од 08.04.2015. године, као саслушањем свједока, обично запослених службеника овог Министарства (упореди: Šikman, 2018b).

³¹¹ Нпр. Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 018991 16 Kž 3 od 07.04.2017., str. 67

³¹² Таква активност може се огледати и у намјери пружања финансијске помоћи припадницима терористичке групе ИСИЛ-а. Нпр. види Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 022660 16 Ko od 18.10.2016.

³¹³ У неколико случајева оптужена лица су покушала отпутовати у Сирију и Ирак са циљем прикључивања терористичкој организацији ИСИЛ, али су у томе спријечна од стране полицијских службеника надлежних полицијских агенција. Види пресуде: Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 023067 16 Ko od 07.10.2016.; Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 020440 16 K od 06.06.2016; Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 018698 15 K 06.10.2015.

личним превозом³¹⁴ или авионом³¹⁵, након чега су илегално улазили у Сирију, а све ради придруживања терористичкој организацији ИСИЛ на подручју Сирије и Ирака. По доласку у Сирију били су смјештени по приватним кућама, након чега би били одведени у војни камп на вјерску и војну обуку. Војна обука се је била у виду расклапања и чишћења оружја, рафалне и појединачне палбе, те да се све то одвијало у склопу кампа гдје су били смјештени, те стицањем физичке кондиције³¹⁶. Након тога они би задужили оружје и придружују се борбеним формацијама³¹⁷ – било јединицама које су учествовале у борбеним дејствима или јединицама чији су припадници чували стражу³¹⁸ (Šikman, 2018b: 220). Држављани БиХ, као страни терористички борци, најчешће су били распоређени у групе заједно са својим сународницима и подређени већим формацијским структурама, којима често командују Чечени (Azinović, Jusić, 2016: 49). Највећи дио њих се бори или се борио у ИСИЛ, док је остали дио добровољаца лојалност исказао Al Nusri Frontu (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2016: 35). Поред наведеног, било је и оних држављана БиХ, који су прикупљали и обезбјеђивали финансијска средства осталим држављанима БиХ, те су им та средства уручивали у Сирији. На тај начин су учествовали у активностима терористичке групе пружањем финансијске и друге помоћи.

У изреци пресуде Суда БиХ у предмету број S1 2 K 022660 16 Ко од 18.10.2016. утврђена је кривица оптуженог због тога што је: “1. У септембру 2013. године, у намјери пружања финансијске помоћи припадницима терористичке групе ИСИЛ-а у Сирији, из Беча Р. Аустрија се авионом превезао до града Gaziantepa у Р. Турској, затим аутобусом до границе са Сиријом, а након упута М.Х. припадника наведене терористичке формације у Сирији, такси возилом је дошао до града Azaz у Сирији, када је босанцима припадницима те терористичке формације и Azazi, као новчану потпору њиховој борби подијелио укупно износ од сса 9.600,00 евра; 2. У октобру 2013. г. из Беча Р. Аустрија, на непознат начин, се упутио у правцу града Azaz у Сирији, у намјери да новац у износу од 3.600,00 евра који је понио са собом, поклони босанцима припадницима војне

³¹⁴ Нпр. за једног оптуженог је утврђено да је путничким моторним возилом марке Цитроен Јумпер, бијеле боје, преко ГП Орашје отпутовао у Турску. Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017.

³¹⁵ У највећем броју случајева оптужени су путовали авионским превозом на релацији Сарајево – Истанбул, али је било и случајева када су путовали са других аеродрома, нпр. Подгорица - Истанбул. Види: Presuda Suda BiH, предмет br. S1 2 K 020563 16 K od 06.06.2016.

³¹⁶ Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016

³¹⁷ Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 021119 16 K od 11.07.2016.

³¹⁸ Presuda Suda BiH, предмет br. S 1 2 K 021198 17 K od 05.06.2017., str. 10.

формације ИСИЛ-а у Azazu, када је на граници Р. Турске и Сирије приликом покушаја да уђе у Сирију, заустављен и заробљен од стране јединице сиријске војске у кампу „Asifa“ у Azazu, да би потом био ослобођен од стране јединице Fursan, а која јединица је припадала ИСИЛ-у, након чега је оптужени лично дао новчану помоћ босанцима припадницима те јединице Фурсан као потпору за њихову борбу на страни ИСИЛ-а, а свједоку под псеудонимом М1 дао је новац у износу од 70,00 долара, а оптужени је наставио пружати подршку њиховој борби у тој терористичкој организацији, радећи као кухар три седмице за потребе бораца у тој јединици; 3. У току 2014. године, након што је оптужени на њему познат начин дошао у Сирију, А.Ц. као и осталим тридесетак босанаца припадника терористичке војне формације којом је руководио Г.П., лично је дао свакоме по 50,00 евра као подршку њиховој борби на страни ИСИЛ-а, као и моторно возило цип сиве боје. 4. У току 2015. године оптужени је прикупио новчана средства која је посредством Г.П. свим босанцима наведене терористичке формације којом је Г.П. руководио, па тако и А.Ц., као његову подршку њиховој борби, доставио новчану помоћ у износу од по 25,00 евра по борцу”. Према: Presuda Suda BiH u predmetu broj S1 2 K 022660 16 Ko od 18.10.2016.

Као мотиве одласка држављани БиХ најчешће наводе: “фетве саудијских исламских учењака, у којима се упућују позиви да се иде у Сирију и учествује у цихаду”³¹⁹. Најчешће су до “фетви” долазили путем Интернета³²⁰ и друштвених мрежа, у којима се пропрагирају такви наводи. Поред тога, регрутовани су и путем јавног подсрекавања на одлазак у Сирију и Ирак, ради придруживања ИСИЛ³²¹ или од стране појединаца који су их врбовали, обезбјеђивали финансијска средства и организовали њихов одлазак³²². Такође, неки од њих су

³¹⁹ Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

³²⁰ Тако се у Пресуди Суда БиХ, предмет бр. S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015. наводи изјава свједока да је у: “фетвама које је слушао путем интернета говорило о дужност сваког „муслимана сунније“ да се укључи у цихад у Сирији, било животом или иметком, и да је то „farz“ сваког муслимана, борити се против режима у Сирији”. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015. str. 19.

³²¹ За ово кривично дјело осуђено је једно лице, које је, како смо већ описали, јавно на скуповима држао говоре и упућивао јавне поруке с циљем подстицања припадника тзв. селефијске заједнице да постану припадници организоване терористичке групе ИСИЛ у тзв. Исламској држави и као припадници те групе учествују у активностима које организује та терористичка организација ИСИЛ. Види: Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.

³²² Тако је у једном предмету оптужени био у комуникацији (путем Skype) и договору

одлучили да се придруже ИСИЛ због тога што су у Сирији и Ираку се налазили неки од чланова њихове породице³²³. Од других фактора утицаја могу се навести низак степен образовања, незапосленост, дисфункционалне породице, психички чиниоци и др. (Azinović, Neumann: 2017: 12). Неки од држављана БиХ водили су са собом комплетне породице у Сирију, јер су хтјели да наставе живот у “шеријатској држави” (Šikman, 2018a: 125). У почетку су били много активнији, те су објављивали своје фотографије са оружјем, објашњавали су гдје се налазе и шта раде, те су објављивали и тзв. шехидске фотографије, односно фотографије посмртних лица која су погинула на ратишту³²⁴. Наведене чињенице, како смо већ објаснили, суд је потврђивао путем материјалних и личних доказа. Као нарочито важни докази, показали су се дигитални докази, укључујући доказе прикупљене путем друштвених мрежа (Twitter, Facebook, YouTube) и то фотографија, видео снимака, као и комуникације оптужених коју су остварили (SMS, Skype, Viber, Whats up) које јасно указују да су оптужени у инкриминисаном периоду били управо на подручју Сирије и били припадници борбених јединица, које су у склопу терористичке организације ИСИЛ (Šikman, 2018b: 220).

Од 2014. евидентирају се подаци о лицима која су се вратила из Сирије и Ирака, а против неких од њих, како смо навели, вођени су или се воде кривични поступци. Број повратника из Сирије и Ирака није прецизно утврђен, као ни подаци о њиховим активностима након повратка у БиХ, због чега се и даље суочава са безбједносним изазовом који представљају ова лица (Šikman, 2018a: 126). Мотиви повратка ових лица су различити. Тако, неки од држављана БиХ који су се вратили из Сирије, као разлоге повратка наводе разочараност

са њему познатим лицем из Р. Турске, те је на тај начин организовао и руководио одласком појединаца и њиховим придруживањем ИСИЛ у Сирији и Ираку. То је описано Пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 K 018698 15 K од 06.10.2015. године, како слиједи: и то: “имаш четворицу за пута треба упуте путници чекају одговор”, којом приликом му “abduldzeli” одговара: “ако могу да крену одмах нек иду за ист...нек ми се јаве на вајбер 00905317219419”. Позивни број телефона припада турском телеком оператеру, а такођер наведени број је пронађен код оптуженог М.К. на цедуљи коју је добровољно предао и за који број је изјавио да је број од контакт особе у Истанбулу, којој су се требали јавити када тамо дођу и која ће им помоћи око даљег пута за Сирију, а који број је њему и Н.Х. путем профила “allahovrob1” послао управо оптужени Е.”. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018698 15 K od 06.10.2015.

³²³ На тај начин један од оптужени лица је путем интернет мреже “skype” ступио у контакт са својим братом, који се налазио у Сирији као активни припадник паравојне оружане формације која учествује у терористичким активностима тзв. Исламске државе у Сирији, за себе обезбједио и припремио довољан износ новчаних средстава потребних за превоз и путовање, односно одлазак из Босне и Херцеговине у Сирију. У тој намјери спријечен је од стране припадника Државне агенције за истраге и заштиту, а након тога оптужен за кривично дјело Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама. Види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 023067 16 Ko od 07.10.2016.

³²⁴ Presuda Suda BiH, br. S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015., str. 28.

Исламском државом, наводећи да су “схватили да то више није онако како је било на почетку када су отишли тамо”.³²⁵ Има и оних који су се вратили под утицајем одређених породичних и других прилика³²⁶, које су оставили код куће,³²⁷ као и оних који су отишли мотивисани материјалном коришћу, јер су поразом Исламске државе изгубили и такву прилику (Methodieva, 2018: 15). Такође, један број држављана у БиХ остао је у Сирији и Ираку све док ИСИЛ није поражен, односно док нису били заробљени и притворени, а потом испоручени БиХ³²⁸. Према Информацији о стању безбједности у БиХ за 2017. годину (2018) сачињеној од стране Министарстава безбједности БиХ посебан безбједносни изазов представљају лица која су из БиХ отишла на ратишта у Сирију и Ирак и њихов могући повратак с обзиром да је: “већина добровољаца на поменутом ратишту била изложена додатној радикализацији и стицању војних вјештина у директном учешћу у борбеним активностима, што би након њиховог евентуалног повратка у БиХ могло утицати на усложњавање безбједносне ситуације” (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2018: 28). То посебно, због све израженијих позива ИСИЛ-а и других терористичких организација за извршење напада у земљама у којима се налазе (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2018: 28). Уколико се томе дода степен радикализације којем су били изложени током боравка у Сирији и Ираку, као и вјештене у коришћењу ватреног оружја и минско-експлозивних средстава (Reed, Pohl, 2017), онда је таква пријетња потпуно оправдана. Наведено потврђују и они случајеви у којима су појединци након повратка у БиХ имали намјере да се поново врате у Сирију и прикључе ИСИЛ-у.³²⁹ Поред тога, према процјенама Европола (2017), заједничка борбена

³²⁵ Неки од повратника су изјавили да нису уживали повјерење припадника војних јединица, због чега их нису ниједне пуштали, те наводе: “јер ови људи нису цијенили њихову помоћ, већ су гледали како да их убију и заробе”. Наведено према: Presuda Suda BiH, предмет бр. S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015.

³²⁶ Један од повратника вратио се након што се у Сирији оженио и добио дјецу, па је одлучио да се врати у БиХ. Наведени је такође тешко рањен у Сирији, након чега је постао инвалидно лице (недостатак потколенице), те су и ти разлози утицали да се врати у БиХ.

³²⁷ Један од оптужених за учешће у рату у Сирији одлучио се на повратак када је преко фејсбука сазнао да му је мајка тешко болесна, као и брат који је за вријеме његовог боравка у Сирији имао тешку операцију. Presuda Suda BiH, предмет бр. S 1 2 K 018991 15 K од 31.10.2016.

³²⁸ Тако је на основу потјеренице путем Интерпола, 2019. године из Сирије изручен први БиХ држављанин. Он се прије тога, 2014. године придружио ИСИЛ-у, учествовао у терористичким активностима, а 2017. године је заробљен и боравио је у затвору који контролишу курдске снаге с међународним савезницима на сјеверу Сирије (Kešmer, 2019). Исто лице је потом осуђено за кривично дјело Организовање терористичке групе пред Судом БиХ на 4 године затвора. Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 020352 20 Kž 27.12.2019.

³²⁹ Многи од њих су се покајали што су се вратили у БиХ, те су покушали поново отићи у Сирију и прикључити се ИСИЛ-у. Presuda Suda BiH, предмет бр. S 1 2 K 019881 16 K од 06.02.2017.

искуства међу повратницима из Сирије и Ирака са западног Балкана, представљају значајну пријетњу региону (Europol, 2017: 33). Поред тога, неки повратници имају двојно држављанство, као и блиску повезаност са заједницама дијаспоре у Њемачкој, Аустрији и Скандинавији (Azinović, Neumann, 2017: 7), чиме они могу представљати одређени ниво ризика за европску безбједност. Исто тако, грађани других земаља могу препознати БиХ као сигурно уточиште и настојати ући у земљу након напуштања страних конфликтних зона³³⁰ (Azinović, Bećirović, 2017: 31 citirano u Šikman, 2018a: 126, 127).

3. Радикализација у Босни и Херцеговини

Радикализација је појам који се у последње вријеме све више користи како би се описао процес који је у директној узрочно-последичној вези са тероризмом³³¹ (Laqueur, 1999; Hegghammer, 2011; Kohlmann, 2004; Burke, 2009). У овом смислу посебно је повезана са глобалним цихадистичким покретом, чија се радикална идеологија састоји од врбовања и ангажовања појединаца широм свијета ради њиховог учешћа у борби против прокламованог непријатеља, било у земљи или иностранству, а све ради остваривања постављених циљева (упореди: Hegghammer, 2011: 73; Kohlmann, 2004). Генеза ове идеологије може се посматрати од Ал Каиде с краја 80-тих година XX вијека, која је била прва глобална терористичка мрежа унутар које су почели да се окупљају радикализовани појединци³³², вршећи терористичке акте широм свијета³³³. Након тога, дјеловање су наставили путем повезаних терористичких

³³⁰ Тако је у БиХ у новембру 2017. лишен слободе, а потом и изручен САД М.К., који је имао држављанство САД-а. Он је путовао у Турску у децембру 2013, а потом се придружио ИСИЛ-у, гдје је помагао у регрутовању других путем интернета. Један од његових регрута био је Ј.Б., аустралски тинејџер познат под називом “Jihadi Jake”, који је у марту 2015. извршио самоубилачки напад у Ираку (Brezo, 2017). У САД оптужен је, под неколико тачака оптужнице, за завјеру и пружање материјалне подршке страног терористичкој организацији (United States Of America - against - Mirsad Kandic, Cr. No. 1700449, 2017 Aug 17 PM 4:31 citirano у Šikman, 2018a: 127).

³³¹ Има и мишљења оних аутора који сматрају да се ради о злоупотреби концепта радикализације, како би се скренула пажња са стварних узрока тероризма као што су сиромаштво и западне спољне политике (Kundnani, 2012; Silva, 2018), па до ставова да је концепт радикализације потребно замјенити другим концептом, нпр. концептом “фанатизма” као увода у тероризам (Schuurman, Taylor, 2018: 14).

³³² Прва земља у којој су боравили страни борци, муџахедини под окриљем глобалног цихадистичког покрета био је Авганистан, током совјетске окупације. Након тога, наставили су учешће у сукобима широм свијета, укључујући БиХ, Сомалију, Чеченију, Ирак, Сирију и др. (упореди: Schmid, 2015: 3).

³³³ Припадници Ал Каиде вршили су појединачне терористичке нападе широм свијета,

организација, да би почетком 2000-тих до изражаја дошла једна од њих названа “Исламска држава”, која је отишла корак даље и показала способности које Ал Каида никада није имала: облике државне власти на великом подручју на којем живе милиони људи (Bunker, Dilegge, 2016). Наведене тенденције потврђене су и према извјештају УН (2018) у којем се наводи да је ИСИЛ: “као дио свог свеобухватног циља изградње свјетског исламског калифата, најавила успостављање одређеног броја покрајина изван Ирака и Сирије (на Блиском Истоку: Либија, Јемен, Египат; Синај и Саудијска Арабија и даље: Сјеверни Кавказ, Алжир, Нигерија и на граници између Авганистана и Пакистана), док је више од 50 терористичких група широм свијета показало лојалност ИСИЛ-у” (UNODC, 2018: 5). На крају можемо рећи да је овај тренд настављен, иако је утицај Ал Каиде у потпуности ослабљен, калифат ИСИЛ урушен, јер се број цихадиста четири пута повећао него 2001. године³³⁴ (Clarke, 2018). Коначно, радикализација је важно питање у глобализованом свијету, јер су данас људи више него икада повезани и дијеле идеје (посебно преко друштвених медија и интернета), што чини вјероватнијим могућност да ће појединац, случајно или по избору, бити изложен екстремистичкој идеологији (Hendrickson, 2014: 2).

Истовремено, немамо јединствено схватање шта се под радикализацијом подразумева³³⁵, посебно у контексту његовог повезивања са тероризмом³³⁶. Оно што је неспорно јесте да се радикализација увијек испољава на нивоу ставова, те да нужно не мора имати за посљедицу насиље, док тероризам увијек за посљедицу има испољавање терористичког понашања (Marret, Feddes, Mann, Doosje, Griffioen-Young, 2013: 125). Поред тога, често се овај појам доводи у везу

од којих се могу издвојити неки, као што су нпр. самоубилачки напад на америчке амбасаре у Кенији и Танзанији 1998. године (више од 200 погинулих), терористички напад на Сједињене Америчке Државе 2001. године (2977 жртава), терористички напад на Балију 2002. године (202 жртве), терористички напад у Мадриду 2004. године (192 жртве), терористички напад у Лондону 2005. године (52 жртве), терористички напад у Паризу 2015. године (130 жртава), терористички напад у Ници (86 жртава) и многи други (види опширније: SINCE 9/11, n.d.).

³³⁴ Укупан број цихадиста се тренутно процењује на 230.000 милитаната који се шире у око 70 земаља, а највећи удио тренутно се налази у Сирији, Авганистану и Пакистану (Clarke, 2018). Како наводи Clarke (2018): “глобални цихадистички покрет је жив и здрав, чак и ако је тренутно више сломљен и атомизиран него у било којем тренутку у скоријем сећању” (Clarke, 2018). Није занемарив број ни у Европи, нпр. према процјенама Европске Комисије само у Француској, Уједињеном Краљевству и Њемачкој има више од 51.000 радикализованих појединаца који представљају пријетњу потенцијалну безбједносну пријетњу (European Commission, 2018: 1).

³³⁵ У најопштијем смислу, у Лексикону страних речи и израза (2002) *радикализам* (lat. radicalis) се одређује као “коријенитост, темељитост, потпуна доследност у заступању неког схватања или спровођењу неког програма” док се *радикално* (lat. radicale) дефинише као “коријенито, потпуно, из основа, из коријена, темељно” (Vujaklija, 2002: 772). Дакле, ријеч је о досљедној примјени начела и циљева у заступању и спровођењу идеја и циљева (Bošković, 1999: 294).

³³⁶ То је уједно и сличност са тероризмом, тешкоће у појмовном дефинисању (Lalić, Šikman, 2018: 50).

са сличним појмовима, као што су екстремизам, фундаментализам и фанатизам, што додатно усложњава његово схватање. Тако се, екстремизам као изразит облик политичког насиља (Simeunović, 2009: 158), често описује као крајњи резултат процеса радикализације, а насилни екстремизам као прихватање и ангажовање у насилној активности као резултат радикалних, односно екстремистичких ставова³³⁷ (Hendrickson, 2014: 2; Vjelopera, 2013: 11,12). Фундаментализмом се објашњава појава насиља изазваног вјерским учењем, тзв. “вјерски фанатизам”³³⁸ (Nimas, Ćurković-Nimas, 2014: 126), док фанатизам пружа објашњења о томе да ли и када екстремистичка вјеровања могу довести до терористичког насиља, по чему се разликује од радикализације (Schuurman, Taylor, 2018: 13). Према томе, радикализација је термин који није синоним са сродним појмовима већ се од њих разликује у одређеним елементима. Радикализација је заправо скуп различитих процеса (Vorun, 2012a), прије свега социјално-психолошких, који се састоји у прихватању одређених ставова и увјерења, заснованих на екстремистичким погледима³³⁹. Терористичка радикализација, концепт који је увео OSCE (2014) је динамичан процес у којем: “појединац прихвата терористичко насиље као могуће, можда чак и оправдано дјеловање”, које се може убрзати, успорити а у неким случајевима укинути³⁴⁰ (OSCE, 2014: 38). Дакле, ово није линеаран процес. Прелазак из једне у другу етапу је индивидуалан и зависи од низа других околности³⁴¹. Оно што чини кључну разлику јесте усвајања ставова да је насиље оправдан начин остваривања постављених циљева (Moskalenko, McCauley, 2009), који затим имплицитно или експлицитно воде ка укључивању у тероризам (Schuurman, Taylor, 2018: 13). То значи да радикализација мора бити усмјерена као остваривању циљева терористичке организације, укључујући и понашања повезана са тероризмом (регрутовање за тероризам, терористичку обуку и слично (Šikman, 2020: 69).

³³⁷ У том смислу наводи се општа констатација да су сви терористи екстремисти, али да сви екстремисти нису терористи (Simeunović, 2009: 158)

³³⁸ Тако се уз вјерски фундаментализам истичу насилно-терористичке конотације гдје се ствара друштвено мнјење да у тим чинима главну улогу играју религијске заједнице и да их као такве треба посматрати и осуђивати. Зато прихватамо исправним став појединих аутора да се појмови “вјерски” и “фанатизам” не могу никако стављати под исти називник (Nimas, Ćurković-Nimas, 2014: 126).

³³⁹ Као такав овај процес има своју временску линију, моменат када настаје, вријеме испољавања и фазу када се окончава (упореди: Vorun, 2012b: 58).

³⁴⁰ За потребе оваког схватања OSCE користи скраћеницу NERVT за објашњавање концепта “насилног екстремизма и радикализма који воде ка тероризму” (види опшриније: OSCE, 2014: 38-42).

³⁴¹ Прелаз са радикалног на терористички је често ствар низа околности, због чега, како наводи Jenkins (2010), не постоји лако препознатљива личност наклоњена тероризму, нит постоји јединствен процес радикализације који води ка тероризму (Jenkins, 2010: 7; упореди OSCE, 2014: 38).

Одређена на напријед наведени начин, радикализација је присутна и у БиХ. Фактички је од почетка глобалног дихадистичког покрета била у његовом фокусу, при чему, како наводи Evan Kohlmann, управо је рат у БиХ значајно утицао на ширење његове идеолошке основе (Kohlmann, 2004). У том смислу можемо говорити о три периода радикализације у БиХ (Šikman, 2018a: 121-124).

Први период: 1992–1995. година. Овај период карактерише долазак страних терористичких бораца (афро-азијског поријекла), муџахедина у БиХ, који су учествовали у ратним дејствима. Заправо, БиХ је била прва земља, у коју су након рата у Авганистану (1979-1989) као искусни борци почели долазити муџахедини ради учешћа у дихаду,³⁴² (Kohlmann, 2004), од којих су неки као припадници Ал-Каиде имали за циљ “освајање једне базе одакле би могла даље да оперише”³⁴³. У почетку су долазили самоиницијативно, поријеклом из Египта, Саудијске Арабије, Алжира и Јемена (Kohlmann, 2004), а касније организовано, путем организација као што је Агенција за помоћ трећег свијета (Third World Relief Agency - TWRA)³⁴⁴. Током 1992. дјеловали су самостално³⁴⁵, а од половине 1993. као одред “El Mudžahedin” у саставу Трећег Корпуса Армије БиХ. Наиме, према пресудама Међународног кривичног суда за бившу Југославију (ICTU) у предмету број ИТ-01-47-Т, од 15. марта 2006. године³⁴⁶ у поглављу V описани су “Муџахедини”, док су у предмету број: ИТ-04-83-Т од 15. септембар 2008³⁴⁷ у поглављу V описане “муџахединске снаге”. Ови детаљни

³⁴² У тексту објављеном 11. децембра 2015. на порталу “Žurnal.info” новинар Амарилдо Гутих анализирао је ко су били страни ратници - муџахедини у БиХ и како су након рата успјели остати у БиХ. Тако наводи да је: “било ту и доказаних терориста и криминалаца који су се крили од закона у својим земљама, класичних плаћеника познатих као “пси рата”, потом шпијуна разних агенција, авантуриста, све до ноторних убица којима ништа није било свето, нарочито не људски живот и поштивање међународних конвенција ратовања” (Gutić, 2015).

³⁴³ Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-04-83-T, 15. septembar 2008., para. 167.

³⁴⁴ Агенција за помоћ трећег свијта (Third World Relief Agency - TWRA) формирана је 1987. године у Бечу (са канцеларијама у Сарајеву, Будимпешти, Москви и Инстанбулу), са циљем прикупљања финансијских средстава, посредовања у куповини оружја и кријумчарења страних бораца, муџахедина у БиХ, чиме је директно прекршен међународни ембарго на увоз оружја (Kohlmann, 2004: 44). Према другим изворима ова организација је између 1992. и 1995. године испоручила у БиХ оружје и залихе у вриједности од 2,5 милијарди америчких долара (Jalalzai, 2017: 136).

³⁴⁵ Први камп за обуку муџахедина основан је у другој половини 1992. у Пољицама, у близини села Мехурићи, општина Травник. У почетку је ту боравило око 100 муџахедина, а тај се број повећао током 1993. године, при чему је њиховим редовима пришао одређени број домаћих муслимана. Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006., para. 419 i 422.

³⁴⁶ Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006.

³⁴⁷ Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-04-83-T, 15.

описи, засновани на прикупљеним доказима, у потпуности разјашњавају дјеловање муџахедина на подручју БиХ у период 1992. до 1995. година. Тако је овај Суд неспорно утврдио да је 13. августа 1993. године, Главни штаб, којим је командовао оптужени, потписао наредбу којим је дозволио формирање одреда са називом “El Mudžahedin” у подручју одговорности трећег корупса и да ће се састојати од “страних држављана-добровољаца који се налазе на територији з/о 3. корпуса”³⁴⁸, над којима су ефективну контролу вршили оптужени³⁴⁹. Оно што их је у значајној мјери разликовало од регуларних јединица, осим физичког изгледа и језика³⁵⁰, јесу и њихове методе које су користили у борби, укључујући карактеристичне ратне покличе, заставе, те ритуално одрубљивање глава заробљених војника³⁵¹, што је касније био случај у Сирији и Ираку од стране припадника ИСИЛ. Такође, поједини аутори указују да постоје подаци који документују сталне комуникације припадника одреда “El Mudžahedin” са неидентификованим центрима у широм свијета, у којима муџахедини о стању на ратишту редовно извјештавају своје стварне ауторитете изван БиХ и од њих добијају упутства (Subašić, 2019).

У Пресуди Међународног кривичног суда за бившу Југославију, предмет број: IT-01-47-T, од 15. марта 2006. описано је једно такво ритуално убиство: “Свјedoци И.Ф. и Д.А. описали су у судници околности усмрћења Д.П. Дана 21. октобра 1993. ујутро стражари су И.Ф., Д.А., К.П. и Д.П., свезавши им руке, извели из куће у којој су били заробљени. Већи број униформисаних војника затим

septembar 2008.

³⁴⁸ Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-04-83-T, 15. septembar 2008., para 177.

³⁴⁹ Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006., para 853.

³⁵⁰ Наведено према Пресуди Међународног кривичног суда за бившу Југославију, предмет број: IT-01-47-T, од 15. марта 2006.: “носили су дугачке браде, турбане или покривала за главу. Неки су били одјевени у маскирне униформе или у дијелове маскирних униформи, док су други носили дугачке бијеле хаће. Неки су око главе или врата имали мараме. Већина није говорила босански и користила се искључиво арапским језиком. Наоружани су били аутоматским пушкама, а неки су имали сабље и ножеве”. Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006. para. 414.

³⁵¹ Тако је нпр. код погинулих муџахедина, поред амблема са ратишта Блиског и Средњег истока, сабље, амулете, различитих направа за мучење, мноштва исказница и фалсификованих докумената, пронађена је и ролна филма на којој су забиљежене етапе доласка једног муџахедина: “од породичне куће у некој билеискоистичној земљи, преласка кроз неки приморски град у Хрватској, до неког босанског пропланка, на којем стоји муџахедин са одсјеченом главном у рукама, а затим и детаљи трију одсјечених српских глава бачених у сандук за муницију” (Toholj, 2001: 27, 28).

их је повео према једној ливади недалеко од мјеста на којем су били заробљени, до које је водио асфалтирани пут. Кад су стигли на ту ливаду, између 50 и 100 униформисаних војника стали су у полукруг око једне јаме и непрестано извикивали: “Tekbir! Alahu-ekber!”. Затробрљенике су довели до јаме и одријешили им руке. У том тренутку један војник је Д.П. нагјерао да дође до руба јаме, а један други војник му је подметнуо ногу. Д.П. је пао уз руб јаме. Војник који је стајао испред групе војника позвао је војника који се звао “Хасан” и пружио му нож. Хасан је клекнуо до Д.П. и пресекао му гркљан. Хасану је било наређено да одсијече главу са тијела, но како овоме то није полазило за руком, пришао је један други војник и обавио до краја задатак. Тај војник је поносно подигао главу Д.П., а остали су војници стали клицати. Затим је пришао заробљеницима и присилио их да пољубе главу покојника, што су заробљеници и учинили. Заробљеницима је наређено да сахране тијело и главу покојника, а док су они копали, војници су поновно стали, овај пут још гласније клицати. Двојица свједока су изјавили да је погубљење Д.П. подсећало на обред”. Према: Presuda Међународног кривичног суда за бившу Југославију, предмет број: IT-01-47-T, од 15. марта 2006., пара. 1378.

У Пресуди Међународног кривичног суда за бившу Југославију, предмет број: IT-04-83-T, 15. септембар 2008., такође се описује случај одрубљивања главе заробљених војника: “В.Т. је у свом свједочењу рекао да је 21. јула 1995, у једном тренутку зачуо буку изван куће и повике “Allahu Ekber”. Један од муџахедина који су чували заробљенике истрчао је из просторије и убрзо се вратио носећи одсјечену главу. Премда заробљеници нису били свједоци убијања, из те главе је текла крв на под и ноге заробљеника. Муџахедин је питао заробљенике да ли познају жртву. Премда је В.Т. у свом свједочењу рекао да је препознао да је то глава М.М., војника из Прњаворске бригаде ВРС-а, тада се то није усудио признати и порекао је да га познаје, као што су то учинили и други заробљеници. Муџахедин је М. главу ставио у картонску кутију и изнио је напоље. Недуго након тога, тај исти муџахедин се вратио носећи другу одсјечену главу из које је такође текла свјежа крв. Држећи је пред заробљеницима, питао их је препознају ли ту другу главу. Ни В.Т. ни Б.Ш. нису познавали тог човјека. Међутим, В.Т. га је касније успио идентификовати као П.К., војника из Прњаворске бригаде ВРС-а, на основу фотографије која му је показана након што је коначно пуштен на слободу. Муџахедин је и главу П.К. ставио

у картонску кутију и изнио напоље. У мају 2006. у Божићима су ексхумирани посмртни остаци два тијела, за која је касније утврђено да су тијела П.К. и М.М. Руке и ноге трупа П.К. биле су везане танким електричним кабловима с омчама. Каснијом обдукцијом је утврђено да недостају четири вратна пршљена. Исто тако, када је скелет М.М. ексхумиран, руке су му биле везане зеленим канапом. Обдукцијом је утврђено да је трећи вратни пршљен “глатко хоризонтално пресејчен [...] дјеловањем [...] оштрог предмета”. Према: *Presudi Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-04-83-T, 15. septembar 2008. para 241. 242, 243.*

Број страних терористичких бораца у назначеном периоду, никада није прецизно утврђен, али се процјењује да је их је боравило више од 5.000 (Kohlmann, 2004: XII). Треба напоменути да су уз њих боравили и локални становници³⁵², било из регија у којима су имали кампове, било из других дијелова БиХ који су постепено прихватили идеологију коју су са собом донијели муџахедини, а која се заснивала на фундаменталистичкој визији ислама, која је у доброј мјери била непозната домаћем становништву. Неки од страних муџахедина почели су се женити с домаћим дјевојкама и уводити правила живота на подручју на којем су боравили,³⁵³ а круг њихових идеолошких сљедбеника је временом постајао све шири (Azinović, 2007: 69). Ово је био увод у сљедећу фазу радикализације у БиХ.

Други период: 1995–2012. година. У овом периоду долази до успостављања и развијања радикализације код домаћег становништва. Наиме, након завршетка ратних сукоба највећи број страних терористичких бораца је отишао на друга ратишта или локације³⁵⁴, а један број је добио држављанство БиХ и остао ту

³⁵² Међу мјештанима су, с једне стране, “били бивши припадници Армије БиХ који су напустили своје јединице да би прешли муџахединима, а с друге стране они који никада нису ни били у војсци, међу којима је било и малодобних особа, и који су се одмах прикључили војницима у бази”. *Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006. para 423.*

³⁵³ На примјер, налагали су “босанским женама да се покривају, осуђивали конзумацију алкохола и од домаћих муслимана тражили да се држе ислама”. “Страни муџахедини упадали су у кафиће и ресторане у којима се служио алкохол. Када би видјели неку жену или младу дјевојку да је одјевена на непрописан начин, жестоко би реаговали”. *Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006. Para 418.*

³⁵⁴ Према доступним подацима у већини случајева муџахедини из БиХ одлазили су ка Турској, гдје се дио њих задржао, а неки су одлазили и даље, неријетко у Чеченију или Албанију, односно на Косово. Тако, Азиновић (2007) наводи: “У првим мјесецима 1996., око 300 страних муџахедина, у мањим скупинама од 5 до 10 људи пребачено је авионима из Сарајева у Истанбул. Око 100 их је пребачено на сјеверни (турски) дио Кипра, у посебни центар за герилско ратовање. Преосталих 200 пребачени су у Јалалабад (Пакистан), одакле су касније упућени у Чеченију” (Azinović, 2007: 68, 69).

да живи³⁵⁵. Извјесном броју странаца који су имали држављанство БиХ и још увијек живе у БиХ, одузето је држављанство БиХ, јер је на основу претходних процјена утврђено да представљају пријетњу безбједности (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2010). Тада су успоставили и прве вехабијске заједнице³⁵⁶, у изолованим и неприступачним селима, у које су постепено почели да долазе и домаћи становници. Временом су страни муџахедини остали у мањем броју или скроз отишли, а ове заједнице су наставиле да егзистирају искључиво од држављана БиХ. Према процјенама појединих аутора у скоро двадесет година број муслимана у БиХ који се “конвертују” у ово уско тумачење ислама расте споро, али постојано, и док прецизне бројке нису утврђене, најконзервативније процјене су да БиХ сада има 20.000 припадника селџија, док други тврде да је тамо до 50.000 (Већаревић, 2016: 10). Вехабијске заједнице су уствари селџијски парацемати³⁵⁷ чији су становници организовани у неку врсту комуне, при чему се живот одвија према интерним и строгим вјерским правилима. Њихове активности имају за циљ ширење радикалне вјерске идеологије и регрутовање нових сљедбеника (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2010) због чега су издиференцирани као жаришта екстремизма и радикализма (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2017: 30). У овом периоду долази и до класичних терористичких напада, те вођења кривичних поступака против осумњичених, како смо већ описали. Управо у једном о тих поступака, у кривичном предмету Суда БиХ, предмет број S1 2 K 003342 10 K од 10.11.2011. вјештак је на крају свог експертског мишљења дао закључак: ”Идеје, ставови и планиране активности оптужених представљају етнички, религијски екстремизам и радикализам. Њиховим дјеловањем на

³⁵⁵ Број муџахедина који је добио држављанство БиХ није прецизно утврђен. Ипак, портал “Srpska Cafe” је 6. априла 2017. године објавио списак од 741 муџахедина који су добили држављанство БиХ, њиховим личним подацима, адресама становања, као и датуми када су примљени у бх. држављанство (SrpskaCafe, 2017).

³⁵⁶ Бочиња, напуштено српско село код Маглаја, је била прва организована вехабијска заједница, коју су населили муџахедини из страних земаља који су добили држављанство БиХ, али и више домаћих муџахедина са својим породицама, који су за вријеме рата били припадници Одредџа “El Mudzahedin” (Rmandić: 2017: 397). Након тога, населили су и село Горња Маоча, које у послјератном периоду насељава бошњачко становништво. Истрага која је вођена у Горњој Маочи је открила разне врсте војног наоружања и опреме. Presuda Suda BiH предмет br. S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012.

³⁵⁷ Термин “para-džemat”, према наовдима Бећиревић (2016): “је сковала Исламска заједница у БиХ. Цемат је најмања вјерска заједница у Босни и Херцеговини, а односи се на вјернике у једној цамији. Пошто ови para-džematī нису у надлежности Исламске заједнице, избегава се употреба речи цамија. У Босни, префикс „para“ најчешће се користи за означавање илегалних институција које су се појавиле прије и током рата, наспрот правној држави. Користећи ову синтагму Исламска заједница у БиХ повезује пежоративно значење са овим богослужним мјестима и дефинише их као проблем коме је потребна хитна пажња државе и друштва у цјелини”. (Већаревић, 2016: 24). Не зна се тачан број оваквих заједница, али их је према процјенама саме Исламске заједнице, више од 60 (Ljubas, 2016).

основу оваквих радикалних и екстремних идеја и ставова изазвали су негативне реакције на унутрашњем и међународном плану,³⁵⁸. Поред тога, у једној другој пресуди Суд БиХ, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) од 20.12.2013. је засновао јасан став да је: “штета која је причињена насилним промовисањем радикалних и екстремних идеја и активности које је заговарао првооптужени, заједно са другим учесницима на поменутиим тајним састанцима на подручју Бугојна, директна или индиректна пријетња готово свим аспектима које третира безбједносна политика Босне и Херцеговине”³⁵⁹. Дакле, на овај начин јасно је изражен став у погледу радикализације у БиХ.

Трећи периодје од 2012– до данас. Овај период карактерише одлазак држављана БиХ у Сирију и Ирак, ради прикључивања ИСИЛ-у, те учешћа у терористичким активностима. Од 2014. евидентирају се подаци о лицима која су се вратила из Сирије и Ирака, а против неких од њих вођени су или се воде кривични поступци. Број повратника из Сирије и Ирака није прецизно утврђен, као ни подаци о њиховим активностима након повратка у БиХ. Због тога се БиХ и даље суочава са безбједносним изазовом који представљају њени држављани, с обзиром на њихова активност у јавној промоцији спровођења терористичких напада нарочито је видљива, као и њихово величање терористичке идеологије ИСИЛ-а (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2017: 29) и другим активностима везаним за дјеловање сљедбеника радикалног селџизма (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2018: 31). У прилог наведеном иде и чињеница да је крајем 2019. године у БиХ стигла прва група држављана БиХ који су се налазили у камповима у Сирији³⁶⁰ (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2019). Лица која су идентификована као страни терористички борци биће предмет кривичног гоњења за придруживање ИСИЛ-у. Овде се намећу најмање два проблема. Један јесте казнена политика у овим кривичним предметима, с обзиром да је у претходним кривичним поступцима за истовјетна кривична дјела била изузетно блага. Други се тиче, још сложенијег питања, а то је њихова дерадикализација и њихово укључивање у друштвено прихватљиве токове. Показало се међутим да и особе које испољавају јаку жељу да отпутују у Сирију и Ирак, а то због неког разлога нису у стању или су спрјечене, могу постати подједнака, ако не и већа безбједносна пријетња³⁶¹. Поред тога, поједини повратници са ратиша из Сирије и Ирака, и

³⁵⁸ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 003342 10 K од 10.11.2011., стр. 88

³⁵⁹ Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) 20.12.2013., стр. 123

³⁶⁰ Према Саопштењу Министарства безбједности БиХ (2019) укупно се вратило шест жена и 12 дјеце, који су по доласку на Међународни аеродром Сарајево прошли одговарајуће провјере од стране Граничне полиције БиХ, пружена им је неопходна помоћ, а након тога су транспортовани у прихватни центар због даљих прегледа и пружања медицинске помоћи. Заједно са овом групом дошло је и седам мушкараца, који су ратовали на страни терористичких организација у Сирији и Ираку, а који су предати у даљу надлежност Тужилаштва БиХ (Ministarstvo bezbjednosti BiH, 2019).

³⁶¹ Како наводе Азиновић и Јусић тзв. “неостраврени ратници” који се нису домогли ИСИЛ-

након пресуде за наведено кривично дјело и издржане казне затвора, наставили су са нелегалним активностима које се могу довести у везу са тероризмом.

Тако је нпр. лице које је 2016. године осуђено на казну затвора од једне године за кривично дјело Организовање терористичке групе због придруживања Исламској држави у Сирији и Ираку, након издржане казне затвора наставило са нелегалним активностима. Због тога је исто лице 2018. године од Општинског суда у Сарајеву осуђено на казну затвора од двије године због кривичног дјела недозвољено држање оружја или експлозивних материја³⁶². Треба напоменути да је у ранијој пресуди за тероризам Суда БиХ, предмет број S1 2 K 021145 16 K од 21.03.2016, којом је прихваћен споразум о признању кривице наведено: “По мишљењу Суда, изречена казна затвора, је адекватна казна, сразмјерна како тежини дјела, тако и личности оптуженог као починитеља. Суд је увјерења да се овом казном може омогућити остварење сврхе кривичноправних санкција на начин да се утиче на оптуженог да убудуће не чини кривична дјела (специјална превенција), те да се утиче и на остале да не чине кривична дјела (генерална превенција), уз увјерење да ће наведена кривичноправна санкција имати утицај и на свијест грађана о погибелности кривичних дјела и о праведности кажњавања учинилаца”.³⁶³ У наведеном случају очигледно је да није остварена сврха кажњавања за кривично дјело Организовања терористичке групе, те да код наведено лица постоји упорност у вршењу кривично дјела.

Због тога, процес дерадикализације није искључиво везан за агенције за спровођење закона. Чак напротив, водећу улогу треба да имају субјекти неформлане друштене контроле, укључујући образовне институције и вјерске заједнице. Иако постоје многоброје препоруке на који начин спроводити програме дерадикализације у БиХ, чини се да овај процес није далеко одмакао. Могу се као позитивни примјери навести покушаји појединих вјерских ауторитета који су позвали на затварање парацетата, што није добро прихваћено од стране радикализованих група. Због тога се ово питање чини можда најважнијим, али исто тако и највећим изазовом у БиХ (види шире: Šikman, 2018a: 132).

овог калифата на више су мјеста већ извели терористичке нападе, укључујући самоубилачке (Azinović, Jusić, 2016: 91).

³⁶² У возилу којим је управљао, пронађене су двије аутоматске пушке, ручни бацач ракета, тзв. “зоља”, импровизовану одскочну мину, неколико ручних бомби, преко 600 бојевих метака и више оквира за аутоматску пушку.

³⁶³ Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 021145 16 K od 21.03.2016

4. Кривични поступци у предметима кривичних дјела тероризма пред Судом БиХ

4.1. Методологија прикупљања података

Подаци о пресудама у кривичним предметима тероризма пред Судом БиХ прикупљени су путем званичног сајта Суда БиХ³⁶⁴ објављеним у рубрикама: “Predmeti pred Sudom Bosne i Hercegovine” и “Sudska praksa Suda Bosne i Hercegovine”.

У првој рубрици подаци су прикупљени путем „Претрага окончаних предмета“ и „Претрага предмета у току“ закључно са 31.12.2019. године.

Другом рубриком, подаци су прикупљени:

- по годинама, за период 2005–2019. година,
- по одјелу, на начин да је изабран Одјел II за организовани криминал, привредни криминал и корупцију,
- по врсти одлуке, на начин да је бирана првостепена, другостпена и трећестепена пресуда у кривичним предметима³⁶⁵ за кривична дјела: Тероризам (ч. 201), Финансирање терористичке активности (чл. 202), Јавно подстицање на терористичке активности (чл. 202а), Врбовање ради терористичких активности (чл. 202б), Обука за извођење терористичких активности (чл. 202ц), Организовање терористичке групе (чл. 202д) и Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама (чл. 162б). и
- путем рубрике “Naziv ili broj predmeta” на начин да је уписаван конкретан кривични предмет који је био предмет истраживања.

Подаци које је било могуће прикупити на овај начин су подаци о:

- броју предмета,
- оптуженим лицима,
- чињеничном основу оптужбе,
- тачкама оптужнице,
- току поступка и
- саопштењима за јавност.

³⁶⁴ Подаци за потребе емпиријске анализе кривичних поступака дјела тероризма пред судом БиХ узети су са web локације Суда Босне и Херцеговине: <http://www.sudbih.gov.ba/>

³⁶⁵ Кривични предмет подразумева предмет (случај) за који је вођен кривични поступак пред Судом БиХ против једног или више оптужених лица за конкретна кривична дјела (упореди: Sud BiH, 2017b: 21).

У предметима који су вођени у периоду од 2007. до 2017. године били су доступни и документи у пдф формату и то: првостепена пресуда, другостепена пресуда, и други документи којим је одлучивано у том предмету.

Као посебна ограничења прикупљања података на горе описани начин можемо навести да се не ради о потпуним подацима, с обзиром да смо у прикупљању података били ограничени на садржај доступан на веб презентацији Суда БиХ. Тако су у неким предметима биле доступне комплетне пресуде (првостепена и пресуда Апелационог вијећа), док су у другим предметима биле доступне само информације о предмету у којма је описан ток предмета и саопштења за јавност везана за предмет у погледу изрицања пресуде. У тим предметима није било могуће прикупити податке који су садржани у судски пресудама.

Поред тога, иако је успостављен Центар за судску документацију, приступ бази судских одлука обезбијеђен је само за носиоце правосудних функција. Стога, база података која садржи преглед изабране судске праксе, а корисницима пружа увид у све одлуке донесене у једном предмету није јавно доступна грађанима али и другој стручној јавности.

Подаци су прикупљени како слиједи:

Табела 4.1.а: Кривични предмет X-KŽ-06/190 – В. М. и други.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Тероризам чл. 201	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
1.	<p>X-KŽ-06/190 – В.М. и др.</p> <p>Prvostepena presuda, broj X-K-06/190 od 10.01.2007.</p> <p>Drugostepena presuda broj X-KŽ-06/190 od 21.05.2007.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2431/show</p> <p>2005. година;</p> <p>Припремање терористичког напада у БиХ или територији неке друге европске земље (самоубилачки напад).</p>	<p>1. Б. М. (ст. 1 у вези са ст. 4 тачка ф)</p> <p>2. Ц. А. (ст. 1 у вези са ст. 4 тачка ф)</p> <p>3. И. Б. (ст. 1 у вези са ст. 4 тачка ф)</p>	<p>1. Б. М. - спречавање службене особе у вршењу службене радње</p> <p>2. Ц. А. - спречавање службене особе у вршењу службене радње</p> <p>4. Б. А. – недозвољено држање оружја или експлозивних материјала</p> <p>5. Х. С. - недозвољено држање оружја или експлозивних материјала</p>	<p>Б. М. - 8 година и 4 мјесеца;</p> <p>Ц. А. - 6 година и 6 мјесеци;</p> <p>И. Б. - 4 године;</p> <p>Х. С. - 6 мјесеци;</p> <p>Б. А. – 2 године, по основу споразума о признању кривице за кривично дјело недозвољено држање оружја или експлозивних материја.</p>	<p>Другостепеном пресудом умањене казне затвора оптуженим лицима.</p> <p>Б. М. – након издржане казне затвора покушао се придружити ИСИЛ;</p> <p>Б.И. – након издржане казне затвора, 2013. године придружио се ИСИЛ, погинуо на ратишту у Ираку 2016. године.</p>

Табела 4.1.б:Кривични предмет S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. i dr.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Тероризам чл. 201	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
2.	<p>S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. i dr.</p> <p>Prvostepena presuda, broj S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) od 10.11.2011</p> <p>Drugostepena presuda, broj S1 2 K 003342 12 Kž (veza broj: X-K-09/670-1) od 29.06.2012.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2644/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 22.12.2009. S. E. S1 2 K 002912 09 Ko (X-K-09/670-2) od 18.10.2012.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2646/show</p> <p>Новембар 2007. до март 2008. и од јула 2008. до новембра 2009. године;</p> <p>Припремање терористичких напада у БиХ.</p>	<p>1. Р. Р. (ст. 4 тачка ф)</p> <p>2. Х. А. (ст. 4 тачка ф)</p> <p>3. В. Е. (ст. 4 тачка ф)</p>	<p>1. Р. Р. - удруживање ради чињења кривичних дјела, неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне намјене</p> <p>2. Х. А. - удруживање ради чињења кривичних дјела,</p> <p>3. В. Е. - удруживање ради чињења кривичних дјела,</p> <p>4. Р.М. - неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне употребе и удруживање ради чињења кривичних дјела</p> <p>5. С.Е. - неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне употребе и удруживање ради чињења кривичних дјела</p>	<p>Р. Р. - 4 године и 6 мјесеци; ослобођен оптужбе за кривично дјело неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне намјене;</p> <p>Х. А. - 3 године и 4 мјесеца;</p> <p>В.Е. - 3 године и 4 мјесеца;</p> <p>Р. М. – ослобођен оптужбе за кривично дјело неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне намјене;</p> <p>С. Е. - обустављен кривични поступак, 18. октобра 2012. године.</p>	<p>Наступали с позиција етничког и религијског екстремизма и радикализма заступајући ставове да у Босни и Херцеговини треба употребом силе успоставити државу уређену по исламским вјерским прописима, односно шеријатску државу.</p>

Табела 4.1.ц: Кривични предмет S1 2 K 005666 11 Kž – D. Z. i dr.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Тероризам чл. 201	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
3.	<p>S1 2 K 005666 11 Kž – D. Z. i dr.</p> <p>Prvostepena presuda, broj S1 2 K 005666 11 K od 20.11.2012.</p> <p>Drugostepena presuda, broj S1 2 K 005666 11 Kž od 18.06.2013.</p> <p>11.04.2011. године;</p> <p>Терористички напад, подметањем експлозивне направа испод возила, која се активирала у моменту покретања возила.</p>	<p>1. Д. З. (ст. 1 у вези са ст. 5 тачка б)</p> <p>2. С. А. (ст. 1 у вези са ст. 5 тачка б)</p> <p>3. Б. С. (ст. 1 у вези са ст. 5 тачка б)</p>		<p>Д. З. - 6 година;</p> <p>С. А. - 5 година и 6 мјесеци;</p> <p>Б. С. - 5 година.</p>	<p>Другостепеном пресудом умањене казне затвора оптуженим лицима.</p>

Табела 4.1.д: Кривични предмет S1 2 K 007723 13 Kžk од 25.12.2013.

– J. M. i dr.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Тероризам чл. 201	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
4.	<p>S1 2 K 007723 13 Kžk од 25.12.2013. – J. M. i dr.</p> <p>Prvostpena presuda S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012.</p> <p>Drugostpena presuda број S1 2 K 007723 13 Kžk од 25.12.2013.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3158/show</p> <p>28.10.2011. године;</p> <p>Терористички напад ватреним оружјем на Амбасаду Сједињених Америчких Држава у Сарајеву.</p>	<p>1. J.M. (ст. 1 у вези са ст. 5 тачка а)</p>	<p>1. J. M. – Организовање терористичке групе</p> <p>2. Ф. Е. - Организовање терористичке групе (чл. 202д ст. 2 у вези са чл. 201 ст. 4)</p> <p>3. А. М. - Организовање терористичке групе (чл. 202д ст. 2 у вези са чл. 201 ст. 4).</p>	<p>J. M. – 15 година, оптужба одбијена за кривично дјело организовање терористичке групе;</p> <p>Ф. Е. - ослобођен оптужбе;</p> <p>А. М. - ослобођен оптужбе.</p>	<p>Ф. Е. - придружио се ИСИЛ у Сирији, погинуо 2014. године у самоубиличком терористичком нападу;</p> <p>А. М. - придружио се ИСИЛ у Сирији; 2019. године осуђен за кривично дјело Организовање терористичке групе.</p>

Табела 4.1.е: Кривични предмет S1 2 K 002596 14 Kžk – Џ. Н. и др.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Тероризам чл. 201	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
5-	<p>S1 2 K 002596 14 Kžk – Џ. Н. и др.</p> <p>Prvostpena presuda, broj S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) od 20.12.2013.</p> <p>Drugostpena presuda, broj S1 2 K 002596 14 Kžk od 15.07.2015.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2744/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 25.04.2012.</p> <p>H. A. S1 2 K 009806 12 K Prvostepena presuda, broj S1 2 K 009806 12 K od 11.07.2012.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2947/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 13.01.2012.</p> <p>O. E. i dr S1 2 K 008650 12 K</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2906/show</p> <p>27.06.2010. године;</p> <p>Терористички напад, подметањем експлозивне направе, на полицијску станицу у Бугојну</p>	<p>1. Ч. Х. (ст. 3 у вези ст. 5 тачка д)</p> <p>2. П. Н. (. став 3. и 4. у вези става 5. тачка д) и ф), у вези става 1.)</p> <p>3. Х. А. (ст. 3 у вези са ст. 5 тачке а) и д) у вези ст. 1.)</p>	<p>1. Ч. Х. Тероризам – (чл. 201 ст. 1 у вези ст. 5 тачке д),</p> <p>4. О. Е. – помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног дјела</p> <p>5. Ш. Х. - помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног дјела</p> <p>6. К. Н. - помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног дјела</p>	<p>Ч. Х. – 35 година;</p> <p>П. Н. – ослобођен оптужбе за кривично дјело Тероризам;</p> <p>Х.А. – 14 година, по основу споразума о признању кривице,</p> <p>Против оптужених у предмету број С1 2 К 008650 12 К, О.Е. и др.; 27.11.2014. године обустављен кривични поступак.</p>	<p>Против Ч. Х. изречена прва казна дуготрајног затвора; умањења првостепена казна дуго-трајног затвора; Са оптуженим Х. А. склопљен први споразум о признању кривице за кривично дјело Тероризам.</p>

Табела 4.1.ф: Кривични предмет S1 2 K 025597 19 Kž – В. М. и др.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Тероризам чл. 201	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
6.	S1 2 K 025597 19 Kž – В. М. и др. Prvostepena presuda, broj S1 2 K 025597 18 K od 4.7.2019. Drugostpena presuda, broj S1 2 K 025597 19 Kž od 8.10.2019. Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3877/show Јун 2017. до април 2018. године; Припремање терористичког напада на зграду Државне агенције за истраге и заштиту БиХ (СИПА) у Источном Сарајеву или зграду Министарства унутрашњих послова Тузланског кантона (МУПТК).	1. Б. М. (ст. 4, у вези са с. 1) 2. Х. Е. (ст. 4, у вези са с. 1)		Б. М. – 6 година; Х. Е. – 3 године.	У овом предмету оптуженима су повећане казне другостепеном пресудом.

Табела 4.1.г: Кривични предмет финансирања терористичке активности, члан 202.

Редни број	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела	Изречена санкција
Финансирање терористичке активности			
0	Нема	Нема	Нема

Табела 4.1.х: Кривични предмет S1 2 K 017968 16 Kž – В. Н.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
7.	<p>S1 2 K 017968 16 Kž – В. Н.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015.</p> <p>Drugostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 017968 16 Kž 4 od 28.03.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3379/show</p> <p>Током 2013. и 2014. године;</p> <p>Јавно на скуповима на којима је окупљао припаднике селафијске заједнице одржавао своје говоре, који су објављивани путем друштвене мреже YouTube и упућивао јавне поруке с циљем подстицања припадника тзв. селафијске заједнице да постану припадници ИСИЛ и као припадници те групе учествују у активностима које организира та терористичка организација ИСИЛ. Након оваквог јавног подстицања оптуженог, већи број припадника тзв. Селафијске заједнице у БиХ – држављана БиХ напустио БиХ те се прикључио ИСИЛ у Сирији и Ираку. Учествовали су у терористичким активностима, при чему је један број њих погинуо, док остали и даље учествују у активностима ИСИЛ-а.</p>	1. Б. Х. (чл. 202а)	у вези са кривичним дјелима Врбовање ради терористичких активности из чл. 202б и Организовање терористичке групе из чл. 202д ст. 2.	Казна затвора од 7 година.	Прва пресуда за кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности.

Табела 4.1.и: Кривични предмет врбовање ради терористичких активности, члан 202б

Редни број	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела	Изречена санкција
Врбовање ради терористичких активности, члан 202б			
0	Нема	Нема	Нема

Табела 4.1.ј: Кривични предмет обука за извођење терористичких активности, члан 202ц

Редни број	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела	Изречена санкција
Обука за извођење терористичких активности, члан 202ц			
0	Нема	Нема	Нема

Табела 4.1.к: Кривични предмет S1 2 K 022112 16 Ko – Dž.A.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Организовање терористичке групе, чл. 202д	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
8.	S1 2 K 022112 16 Ko – Dž.A. Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 022112 16 Ko od 16.08.2016. Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3598/show Децембар 2015. до јуна 2016. године; Придружио се терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији, гдје је као њен припадник учествовао у борбама против званичног режима на подручју Сирије.	1. Ц. А. (ст. 2 у вези са ст. 1)		1 година, по основу Споразум о признању кривице.	Казна ублажена испод законског минимума по основу нарочито олакшавајућих околности (оптужени као малолетник одведен у Сирију).

Табела 4.1.к: Кривични предмет S1 2 K 018991 16 Kž – М. Е. i dr.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Организовање терористичке групе, чл. 202д	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
9.	<p>S1 2 K 018991 16 Kž – М. Е. i dr.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016.</p> <p>Drugostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 018991 16 Kž 3 od 07.04.2017.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3453/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 26.10.2015.</p> <p>S1 2 K 019881 15 Ko – Т.М.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 019881 15 Ko od 06.02.2017.</p> <p>Drugostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 019881 17 Kž 3 od 11.05.2017</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3494/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 14.03.2016.</p> <p>S1 2 K 021145 16 K – Н.Е.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 021145 16 K od 21.03.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3552/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 14.03.2016.</p> <p>S1 2 K 021260 16 K – Н. F.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 021260 16 K od 11.04.2016</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3554/show</p> <p>Razdvajanje predmeta od 06.06.2016.</p> <p>S1 2 K 022139 16 K – Н. F.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 022139 16 K od 04.07.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3591/show</p> <p>Током 2013. и 2014. године; Напустили БиХ и прикључили се терористичкој организацији ИСИЛ које дјелују на подручју Сирије и Ирака, и то на начин да су са подручја Турске прелазили на територији Сирије те учествовали у терористичким активностима усмјереним против уставног режима.</p>	<p>1. М. Е. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>2. Ј. Ј. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>3. К. М. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>4. И. С. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>5. К. А. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>6. Ј. Е. – недостају подаци</p> <p>7. Д. И. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>8. Х. С. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>9. Т. М. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>10. Х. Е. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>11. Х. Ф. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p> <p>12. Х.Ф. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201)</p>	<p>3. К. М.</p> <p>- Недозвољено држање оружја или експлозивних материја</p> <p>5. К. А.</p> <p>- Недозвољено држање оружја или експлозивних материја</p> <p>7. Д. И.</p> <p>- Недозвољено држање оружја или експлозивних материја</p>	<p>М. Е. - 3 године; Ј. Ј. - 1 година и 4 мјесеца, К. М. - 1 година и 10 мјесеци, И. С. - 1 година и 4 мјесеца, К. А. - 2 године, Ј. Е. – недостају подаци Д. И. - 1 година и 11 мјесеци Х. С. - 1 година. Т. М. – 4 године. Х. Е. – 1 година, по основу Споразума о признању кривиче; Х. Ф. – 1 година, по основу Споразум о признању кривиче; Х. Ф. – 1 година, по основу Споразума о признању кривиче.</p>	<p>Казне у овом предмету двојици оптужених изречене на доњем минимуму, док су осталим ублажене испод законом прописаног минимума. Осим у једном случају (Т. М.), Суд није пронашао отежавајуће околности, док су утврђене нарочито олакшавајуће околности на страни оптужених лица.</p>

Табела 4.1.л: Кривични предмет S1 2 K 022660 16 Ko – M. N.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Организовање терористичке групе, чл. 202д	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
10.	<p>S1 2 K 022660 16 Ko – M. N.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 022660 16 Ko od 18.10.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3605/show</p> <p>Септембар 2013. до половине 2015.</p> <p>Више пута одлазио у Сирију и пружао финансијску и другу помоћ те на тај начин учествовао у активностима терористичке групе ИСИЛ у Сирији и Ираку.</p>	1. M. N. (ст. 2 у вези са ст. 1)		Казна затвора од 1 године по основу Споразума о признању кривице.	Казна ублажена испод законског минимума по основу нарочито олакшавајућих околности. Отежавајуће околности Суд није пронашао.

Табела 4.1.м: Кривични предмет S1 2 K 019005 16 Kž – В. S.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Организовање терористичке групе, чл. 202д	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
11.	<p>S1 2 K 019005 16 Kž – В. S.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 019005 15 K od 01.07.2016.</p> <p>Drugostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 019005 16 Kž od 03.10.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3457/show</p> <p>Од 13.05.2013. до 05.03.2014. године Придружио се терористичкој организацији ИСИЛ, учествовао у терористичким активностима, пружао помоћ и борио се на страни снага ИСИЛ-а у Сирији, у јединици „Muhadžiri Ensarij“ против легитимних војних снага државе Сирије.</p>	<p>1. Б. С. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201).</p>		<p>Казна затвора од 3 године.</p>	<p>Осуђен пред Кантоналим судом у Зеници 2015. године због изазивања народне, расне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости; осуђен на казну затвора од три мјесеца</p>

Табела 4.1.н: Кривични предмет S1 2 K 031126 19 K – А. М.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Организовање терористичке групе, чл. 202д	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
12.	<p>S1 2 K 031126 19 K – А. М.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 031126 19 K od 17.04.2019.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3984/show</p> <p>Од 2013. до 2018. два пута боравио у Сирији у дужем временском периоду; У два наврата одлазио на ратиште у Сирију у намјери да се бори на страни ИСИЛ-а, учествовао у борбеним дејствима терористичких организација „Jabhet al Nusra“, „Al-Nusrah Front“ и „ИСИЛ“.</p>	1. А. М. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201).		Казна затвора 3 године, по основу Споразума о признању кривице	По повратку у БиХ организовано и помагао одлазак другог држављанина БиХ на подручје Сирије и Ирака; Против овог оптуженог вођен кривични поступак 2011. године за истовјетно кривично дјело, тада ослобођен оптужбе.

Табела 4.1.о: Кривични предмет S1 2 K 020352 19 K – Џ. I.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела Организовање терористичке групе, чл. 202д	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
13.	<p>S1 2 K 020352 19 K – Џ. I.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 020352 19 K od 27.12.2019.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/4031/show</p> <p>Од 21.04.2014. до септембра 2017. године; Придружио се ИСИЛ у Сирији и Ираку, учествовао у терористичким активностима, пружао помоћ и борио се на њиховој страни у јединици “Bejt Komandos”, која је касније променила име у “El Aksa”.</p>	<p>1. Ћ. И. (ст. 2 у вези са ст. 1, све у вези са чл. 201).</p>		<p>Казна затвора од 4 године, по основу Споразума о признању кривиче.</p>	<p>Остао у ИСИЛ до краја, ухапшен у септембру 2017. године када је покушао напустити земљу и териториј тзв. Исламске државе. Ухапсиле су га курдске снаге и смјестиле у затвору на сјеверу Сирије, гдје је провео 17 мјесеци.</p>

Табела 4.1.п: Кривични предмет С1 2 К 020563 16 К – К. С.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама, чл. 162б	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
14.	<p>S1 2 K 020563 16 K – K. S.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 020563 16 K od 06.06.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3551/show</p> <p>Од 03.01.2016 до 08.01.2016. године; Створио план те обезбиједио потребна новчана средства с циљем придруживања страниј паравојној формацији која дјелује ван територије Босне и Херцеговине, након чега је одлучио да се придружи терористичкој организацији ИСИЛ</p>	1. К. С. (ст. 2)		Казна затвора од 1 године, по основу Споразума о признању кривице.	Покушао се придружити страниј паравојној формацији, терористичкој организацији ИСИЛ-а, лишен слободе од стране припадника СИПА; Казна ублажена испод законског минимума.

Табела 4.1.р: Кривични предмет S1 2 K 021119 16 K – К. М.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама, чл. 162б	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
15.	<p>S1 2 K 021119 16 K – К. М.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 021119 16 K od 11.07.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3553/show</p> <p>Од 18.11.2014. до средине 2015. године Створио план те обезбиједио потребна новчана средства с циљем придруживања страниј паравојној формацији која дјелује ван територије Босне и Херцеговине, након чега се придружио терористичкој организацији ИСИЛ и учествовао у борбеним дејствима на њеној страни.</p>	1. М. К. (ст. 2)		Казна затвора од 1 године, по основу Споразума о признању кривице.	Самовољно напустио ИСИЛ, побјегао у Турску, након чега је лишен слободе; Казна је ублажена испод законског минимума.

Табела 4.1.с: Кривични предмет S1 2 K 018698 15 Kž – Е. Н. и др.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама, чл. 162б	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
16.	<p>S1 2 K 018698 15 Kž – Е. Н. и др.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 018698 15 K od 06.10.2015.</p> <p>Drugostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 018698 15 Kž 3 od 11.02.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3439/show</p> <p>Од 10.02.2015. до 17.02.2015. године; Првооптужени организовао појединце с циљем њиховог придруживања страном војној или паравојној формацији која дјелује ван Босне и Херцеговине, другооптужени, набавио средства те у договору са другим предузео радње којим су се створили услови за извршење кривичног дјела, док су треће и четвртооптужени покушали да се придруже ИСИЛ у Сирији и Ираку</p>	<p>1. Е. Х. (ст. 1) 2. Т. М. (ст. 3) 3. Х. Н. (ст. 2) 4. К. М. (ст. 2)</p>		<p>Е. Х. - 3 године и 6 мјесеци Т. М. - 1 година и 6 мјесеци Х. Н. - 1 године и 5 мјесеци К. М. - Казна затвора од 1 године</p>	<p>Припадници СИПА спријечили одлазак трећег и четвртог оптуженог у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ; Казна ублажена испод законског минимума по основу нарочито олакшавајућих околности.</p>

Табела 4.1.т: Кривични предмет S1 2 K 023067 16 Ko – Š. N.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицјским формацијама, чл. 162б	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
17.	<p>S1 2 K 023067 16 Ko – Š. N.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 023067 16 Ko od 07.10.2016.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3607/show</p> <p>Од 29.12.2014 до 30.12.2014. године Путем интернет мреже “Skype” ступио у контакт са својим братом, који се налазио у Сирији као активни припадник ИСИЛ-а, за себе обезбиједио и припремио довољан износ новчаних средстава потребних за одлазак из БиХ у Сирију.</p>	1. Ш. Н. (ст. 2)		Казна затвора од 1 године, по основу Споразума о признању кривице.	Покушао се придружити страном паравојној формацији, терористичкој организацији ИСИЛ-а, спријечен од стране припадника СИПА. Казна ублажена испод законског минимума по основу нарочито олакшавајућих околности.

Табела 4.1.у: Кривични предмет S1 2 K 021198 17 Kžk – О. А. К.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама, чл. 162б	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
18.	<p>S1 2 K 021198 17 Kžk – О. А. К.</p> <p>Prvostpena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 021198 16 Ko od 05.06.2017.</p> <p>Drugospena Presuda Suda BiH, broj S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017.</p> <p>Presuda Apelacionog vijeća u trećem stepenu Suda BiH, broj S1 2 K 021198 17 Kžk od 28.02.2018.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3637/show</p> <p>Од 20.03.2015. до 02.10.2015. године Заједно са породицом Е.И. отпутовао у Турску, а потом, неутврђеног датума, илегално прешао у Сирију гдје је постао припадник терористичке паравојне формације “Enver Alwaki“ у тзв. Исламској држави на подручју Сирије и Ирака и био активан припадник.</p>	1. О. А. К. (ст. 2)		Казна затвора од 3 године.	Првостепеном пресудом ослобођен оптужбе; Другостепеном пресудом осуђен на казну затвора од 2 године; Пресудом у трећем степену повећана казна затвора на 3 године

Табела 4.1.в: Кривични предмет S1 2 K 027400 18 Kž - Н. А.

Р/б	Кривични предмет	Извршиоци кривичног дјела против-законито фор-мирање и придруживање страним паравојним или параполициј-ским формацијама, чл. 162б	Повезана кривична дјела	Изречена санкција/ казна затвора	Напомена
19.	<p>S1 2 K 027400 18 Kž - Н. А.</p> <p>Prvostepena presuda Suda BiH, broj S1 2 K 027400 18 Kž 09.07.2018.</p> <p>Drugospena Presuda Suda BiH, broj S1 2 K 027400 18 Kž 09.10.2018.</p> <p>Presuda Apelacionog vijeća u trećem stepenu Suda BiH, broj S1 2 K 027400 19 Kžž od 25.02.2019.</p> <p>Dostupno putem interneta: http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3790/show</p> <p>Друга половина 2017. године. Успоставио контакт са људима из Сирије, и то путем апликације “Telegram”, “Viber” и “Facebook”, гдје је користио корисничко име “Allahov rob”, те размјењивао поруке са припадницима терористичке групе ИСИЛ, које су за сврху имале одлазак у Сирију и придруживање ИСИЛ-у, а у којима говори да ће напустити БиХ а потом ће након што се придружи терористичкој организацији ИСИЛ запалити пасош БиХ и као припадник терористичке групе ИСИЛ на подручју Сирије учествовати у оружаним сукобима који се у тој држави одвијају, али је од тога добровољно одустао</p>	1. X. A. (ст. 2)		Казна затвора од 1 године и 6 мјесеци.	Опту-жени је у својој намјери, откривен, лоциран и спријечен захваљујући активно-стима полициј-ских и сигурносних структура у Босни и Херцеговини. Суд је утврдио да је добровољно одустао

Табеларни приказ кривичних предмета тероризма и повезаних кривичних дјела који је вођен пред Судом БиХ у периоду 2007-2019. године, обрађен је од стране аутора.

4.2. Статистичка анализа

Статистичка метода примјењена је за обраду, приказивање и описивање података прикупљених из сатистичких евиденција. Тако је примјеном статистичког метода извршено:

- Груписање података (подаци су на основу врста обиљжја разрстани у статистичке групе и низове,
- Приказивање података, путем табела и графикана (слика) и
- Описивање података и утврђивање веза између појава (упореди: Ignjatović, 2018: 107).

Статистичка анализа извршена је у доље описаном поступку, како слиједи³⁶⁶:

Дескриптивна анализа и трансформација података у информације: Приказ (слика) истраживачког узорка.

У овом дијелу описује се узорак. Опис (слика) узорка даје се „фотографском снимком“ стања за свако истраживачко обиљежје. Осим тога, тамо гдје је то могуће, дају се дескриптивне статистике узорка (број јединица посматрања у узорку, минимална и максимална вриједност, аритметичка средина, мод, медијана, стандардна девијација и коефицијент варијације). У нашем случају дају се дескриптивне статистике времена трајања кривичног поступка и дескриптивне статистике времена изречених казни.

Снимак стања даје се на три репрезентативна начина: табелом (учесталости, проценти, дескриптивне статистике), графиконом (кружни дијаграм: представљање дијела у односу на цијелу појаву; стубичасти дијаграм: представљање дистрибуције истраживачких параметара као зависних варијабли у односу на независну варијаблу) и текстом (опис стања, очекивано стање и коментар одступања од очекивања, поређење са сличним резултатима у досадашњим истраживањима, коментар-закључак о разликама између група итд.).

³⁶⁶ У опису је приказан комплетан методолошки поступак који је примијењен. Међутим, у појединим сегментима, из објективних разлога, није било могућу у потпуности реализовати истраживање, што је и наведено. Ипак, одлучили смо се да презентујемо примјењену методологију у цијелости, како би се наредна истраживања, када се за то испуне услови, могла спровести.

Дескриптивна статистика урађена је по уобичајеним методолошким препорукама уз кориштење релевантних стандарда³⁶⁷ и кориштењем стандардног софтвера³⁶⁸.

Анализа резултата истраживања у односу на демографска обиљежја извршилаца кривичног дјела.

Анализа резултата истраживања у односу на демографска обиљежја извршилаца кривичног дјела (пол, старост, образовање, брачни статус, занимање, социо-економски статус, географско поријекло, мотив за извршење) реализована је анализом учесталости поређењем релевантних истраживачких обиљежја у односу демографска обиљежја. За анализу учесталости кориштено је стандардно табеларно и графичко приказивање и текстуални опис. Табелама су приказане учесталости и дескриптивне статистике (величина узорка (N), минимум (Min), максимум (Max), аритметичка средина (X_{sr}), стандардна девијација (SD), коефицијент варијације у процентима (CV%)) сваког истраживачког обиљежја у односу на демографска обиљежја извршилаца кривичног дјела. Графикони (стубичасти дијаграми) су графичка интерпретација табеларног приказивања. Текстом се описује стање по појединим обиљежјима истраживачким у односу на демографска обиљежја, даје се став о очекивању и коментар разлика у односу на очекивање. На крају се даје резултат (и коментар резултата) тестирања имплицитних истраживачких хипотеза о разликама између појединих истраживачких варијабли у односу на демографска обиљежја извршилаца кривичног дјела. Резултат тестирања даје се вјероватноћом одбацивања истините нулте хипотезе (p). Такође се дају приједлози о потреби додатних истраживања везано за поједине истраживачке варијабле.

Анализа је урађена по уобичајеним методолошким препорукама уз кориштење релевантних стандарда³⁶⁹ и кориштењем стандардног софтвера³⁷⁰. Код тестирања имплицитних истраживачких хипотеза, за параметарске истраживачке варијабле кориштен је Studentov t-test, а за непараметарске (фреквен-

³⁶⁷ ISO 10576-1: Statistical methods – Guidelines for the evaluation of conformity with specified requirements – Part 1: General principles; ISO TS 21747: Statistical methods – Process performance and capability for measured quality characteristics; ISO 11453: Statistical interpretation of data – Tests and confidence intervals relating to proportions; ASQ Z1.4: Sampling procedures and tables for inspection by attributes

³⁶⁸ Microsoft Office: Excel 2010, www.microsoft.com/Office365

³⁶⁹ ISO 10576-1: Statistical methods – Guidelines for the evaluation of conformity with specified requirements – Part 1: General principles; ISO TS 21747: Statistical methods – Process performance and capability for measured quality characteristics; ISO 11453: Statistical interpretation of data – Tests and confidence intervals relating to proportions; ASQ Z1.4 : Sampling procedures and tables for inspection by attributes

³⁷⁰ Microsoft Office: Excel 2010, www.microsoft.com/Office365

цијске) истраживачке варијабле кориштени су H_i -kvadrat test (c^2) и Fišerov test egзактне вјероватноће нулте хипотезе.

У нашем случају због малог броја извршилаца кривичног дјела, у статистичком смислу, није било услова за анализу резулта истраживања у односу на демографска обиљежја. Такође, није било услова за анализу извршилаца кривичног дјела у односу на релевантне истраживачке варијабле.

Анализа резултата истраживања по истраживачким варијаблама у односу на истраживачке групе

Анализа резултата истраживања релевантних истраживачких варијабли у односу на истраживачке групе реализује се анализом учесталости и дескриптивном анализом. За анализу учесталости кориштено је стандардно табеларно и графичко приказивање и текстуални опис. Табелама су приказане учесталости сваког истраживачког обиљежја у односу на истраживачке групе. Такође, табелама су приказане дескриптивне статистике истраживачких варијабли (величина узорка (N), минимум (Min), максимум (Max), аритметичка средина (X_{sr}), стандардна девијација (SD), коефицијент варијације у процентима (CV%)). Графикони (стубичасти дијаграми) су графичка интерпретација табеларног приказивања. Текстом се описује стање по појединим обиљежјима, даје се став о очекивању и коментар разлика у односу на очекивање, а на крају се даје коментар резултата тестирања имплицитних истраживачких хипотеза о разликама између истраживачких обиљежја. Резултат тестирања даје се вјероватноћом одбацавања истините нулте хипотезе (p).

Статистичка анализа урађена је по уобичајеним методолошким препорукама уз кориштење релевантних стандарда³⁷¹ и кориштењем стандардног софтвера³⁷². Код тестирања имплицитних истраживачких хипотеза, за параметарске истраживачке варијабле кориштен је Studentov t-test, а за непараметарске (фреквенцијске) истраживачке варијабле кориштени су H_i -kvadrat test (χ^2) и Fišerov test egзактне вјероватноће нулте хипотезе.

У нашем случају због малог броја извршилаца кривичног дјела, у статистичком смислу, није било услова за анализу резулта истраживања у односу на демографска обиљежја. Такође, није било услова за анализу резулта истраживања у односу на релевантна истраживачка обиљежја.

³⁷¹ ISO 10576-1: Statistical methods – Guidelines for the evaluation of conformity with specified requirements – Part 1: General principles; ISO TS 21747: Statistical methods – Process performance and capability for measured quality characteristics; ISO 11453: Statistical interpretation of data – Tests and confidence intervals relating to proportions; ASQ Z1.4 : Sampling procedyres and tables for inspection by attributes

³⁷² Microsoft Office: Excel 2010, www.microsoft.com/Office365

Инференцијална статистика: Тестирање и закључивање о имплицитним истраживачким хипотезама о разликама између истраживачких варијабли у односу на истраживачке групе.

Код тестирања имплицитних истраживачких хипотеза о постојању статистички значајних разлика између релевантних истраживачких варијабли и истраживачких група користе се следеће методе:

Непараметарски H_0 kvadrat test³⁷³

Спектар ситуација у којима се овај тест може користити веома је широк, а за ове потребе подијелићемо га у двије велике категорије. У прву спадају тзв. тестови слагања, а у другу табеле контингенције (Танџа, 2004: 330).

Прву групу чине оне емпиријске ситуације у којима се процјењује значајност разлике фреквенција по градацијама једног обиљежја посматрања. Емпиријске фреквенције, у овом случају, потичу из једног истог узрока који је формиран на основу обиљежја посматрања. Дихотомна градација обиљежја посматрања даје елементарну емпиријску ситуацију овог типа, а чини је једна серија (низ) од само два члана (двје емпиријске фреквенције) (Танџа, 2004: 330).

Другој групи припадају оне емпиријске ситуације у којима се процјењује значајност разлике фреквенција по градацијама два обиљежја посматрања. Емпиријске фреквенције у овом случају потичу из два или више независних узорака. Да би се лакше обрадиле фреквенције овог типа, сврставају се у табеле контингенције (Танџа, 2004: 330).

H_0 kvadrat test најчешће се примјењује кад треба испитати разлике између добијених (обсервираних) и очекиваних (теоријских) фреквенција. При томе H_0 kvadrat не даје информацију о степену асоцијације (повезаности) између испитиваних атрибутивних обиљежја. Добијене (обсервиране) фреквенције су фреквенције добијене емпиријским истраживањима или експериментом. Очекиване фреквенције су теоријског карактера или фреквенције које се очекују на основу хипотезе која се жели провјерити. Теоријска дистрибуција фреквенција се не поклапа са добијеном дистрибуцијом, између њих постоји “извјесна разлика”. Основно је питање да ли је та разлика случајног карактера или је статистички сигнификантна, односно да ли је настала под дјеловањем системских (истраживачких) фактора. Одговор на ово питање и могућност оцјене разлике између (добијених и очекиваних) фреквенција даје H_0 kvadrat test дефинисан изразом (Танџа, 2004: 330):

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(f_{oi} - f_{ti})^2}{f_{ti}}$$

³⁷³ Наведено према: Танџа, 2004: 330.

гдје је:

i - бројач (модалитета испитиваног обиљежја);

f_o - опсервиране, посматране фреквенције из испитивања;

f_t - очекиване (теоријске) фреквенције, тј. оне које се очекују за истинитост нулте хипотезе;

k - укупан број модалитета.

Симбол Σ (sigma - suma) у формули значи да H_i kvadrat test има кумулативни карактер.

Најважнији услови за примјену H_i kvadrat testa су (Танјга, 2004: 330):

- H_i kvadrat test израчунава се искључиво из апсолутних фреквенција, или из података ако се они могу свести на апсолутне фреквенције;
- Нити једна од апсолутних фреквенција не смије имати вриједност мању од 5 јединица;
- Када су узорци мањи од 200 јединица ($n_1+n_2 < 200$) примјењује се Јатесова (Yates) корекција:
 - Свака добијена фреквенција, ако је већа од очекиване умањује се за 0,5;
 - Свака добијена фреквенција ако је мања од очекиване увећава се за 0,5.

i. Непараметарски Фишеров (Fisher) тест егзактне вјероватноће нулте хипотезе³⁷⁴,

Фишегов тест егзактне вјероватноће нулте хипотезе примјењује се код тестирања учесталости на табеле контингенције типа 2×2 искључиво. Овдје је примјењен због његове особине да се примјењује на мале узорке (< 30) и у ситуацијама кад у табели контингенције типа 2×2 поједине ћелије имају учесталости мање од 5 или чак и вриједност 0. Тест се реализује рачунањем вјероватноће примјеном факторијела. Факторијел неког броја ($N!$) представља сукцесивни производ свих бројева од 1 до тог броја. На примјер $5! = 1 * 2 * 3 * 4 * 5 = 120$.

На основу табеле контингенције типа 2×2

Структурно обиљежје	Функционално обиљежје		Укупно
	I	II	
I	a	b	a+b
II	c	d	c+d
Укупно	a+c	b+d	a+b+c+d=n

формула теста гласи:

$$p = \frac{(a+b)! * (c+d)! * (a+c)! * (b+d)!}{a! * b! * c! * d! * (a+b+c+d)!} \quad (4.0.1)$$

³⁷⁴ Наведено према: Stanišić, Rančić, 1996: 121; Fisher, 1954.

гдје је:

- p – вјероватноћа нулте хипотезе
- a, b, c, d, n – вриједности појединих ћелија у табlici контингенције
- $!$ – ознака за факторијел

Статистичка значајност разлике испитиваних обиљежја директно се одређује поређењем израчунате вјероватноће p са граничним вјероватноћама $p=0,01$ и $p=0,05$. Уколико је израчуната вјероватноћа $p>0,05$ закључује се да не постоји статистичка значајност између испитиваних обиљежја. Уколико је израчуната вјероватноћа $p<0,05$ закључује се да постоји статистичка значајност између испитиваних обиљежја. Уколико је израчуната вјероватноћа $p<0,01$ закључује се да постоји висока статистичка значајност између испитиваних обиљежја.

У нашем случају због малог броја извршилаца кривичног дјела, у статистичком смислу, није било услова за непараметарско тестирање резулта истраживања у односу на имплицитне хипотезе истраживања.

Параметарски t-test за тестирање значајности разлика између аритметичких средина³⁷⁵

За испитивање разлика између аритметичких средина два мала независна узорка ($n_1 + n_2 \leq 60$) користи се варијанта t-testa са сљедећом формулом:

$$t_{\text{emp}} = \frac{\bar{x}_1 - \bar{x}_2}{\sqrt{\frac{n_1 * SD_1^2 + n_2 * SD_2^2}{n_1 + n_2 - 2} * \frac{n_1 + n_2}{n_1 * n_2}}} \quad (4.0.2)$$

гдје је:

- \bar{x}_1 и \bar{x}_2 - аритметичке средине посматраних обиљежја за истраживачке групе, респективно, нпр. оперативна терапија, неоперативна терапија,
- SD_1^2 и SD_2^2 - стандардне девијације посматраних обиљежја за истраживачке групе респективно, нпр. оперативна терапија, неоперативна терапија,
- n_1 и n_2 – број јединица посматрања у истраживачкој групи, респективно нпр, оперативна терапија, неоперативна терапија.

У нашем случају због малог броја извршилаца кривичног дјела, у статистичком смислу, није било услова за параметарско тестирање (t-test) резулта истраживања у односу на имплицитне хипотезе истраживања.

³⁷⁵ Наведено према: Танјга, 2004: 331.

Анализа варијансе (ANOVA – Analysis Of Variance) – статистички дизајн експеримента.³⁷⁶

Анализа варијансе је метода закључивања заснована на генералним линеарним моделима, која укупан варијабилитет скупа података дијели на више компоненти. Анализом варијансе тестирају се хипотеза о популационим аритметичким срединама или о популационим варијансама.

Анализа варијансе, као метода закључивања, заснована је на посебној класи статистичких модела (генерални линеарни модели). Анализа варијансе се дефинише као метода која укупан варијабилитет скупа података дијели на двије или више компоненти. За сваку од компоненти везан је посебан (познат) извор варирања, па је анализом варијансе могуће одредити и величину и степен доприноса сваког од ових извора укупном варирању. Анализа варијансе је и параметарска метода, јер претпоставља познавање параметара основног скупа, укључујући познавање расподеле варијабли у основном скупу и/или узорачких расподела кориштених оцјена.

Основне претпоставке за примјену анализе варијансе су:

- Основни скупови (популације) из којих су узети узорци нормално су распоређени;
- Основни скупови (популације) имају исту стандардну девијацију;
- Узорци извучени из основних скупова (популација) независни су и слични;

Уз испуњење ових услова користи се Фишеров Ф-тест да би се утврдила статистичка значајност „третмана“. Под „третманом“ се подразумијева специфичан узорак варијације у једном низу података, што у ствари значи да третман третира један узорак.

Односно, користи се Фишеров тест да се тестира нулта хипотеза H_0 да нема статистички значајне разлике између аритметичких средина популација из којих су узети узорци насупрот алтернативној хипотези H_a да постоји статистички значајна разлика између датих аритметичких средина:

$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_k = \mu$; – нулта хипотеза;

$H_1: \mu_i = \mu, i \neq j$; за бар једно $i \in \{1, 2, \dots, k\}$ – алтернативна хипотеза.

Сам поступак и метода анализе варијансе концентрише се на истраживање варијације узорака.

Према броју контролисаних фактора анализу варијансе дијелимо на: једнофакторску, двофакторску, ..., n факторску, а фактори се означавају са словима **a**, **b**, **c**, ...

Анализа варијансе одређује се Фишеровим F-testom:

³⁷⁶ Наведено према: Erić-Marinković, Dotlić, Janošević, Kocev, Gajić, 2001: 223; Miller, Freund, 1977: 332; Skakić, 2001: 213.

$$F = \frac{\text{Ocjena varijanse osnovnog skupa na osnovu varijacije aritmetičke sredine uzoraka}}{\text{Ocjena varijacije osnovnog skupa na osnovu varijacije unutar uzoraka}}$$

Једнофакторска анализа варијансе:

За једнофакторску анализу варијансе F test гласи:

$$F = \frac{\frac{S_a^2}{k-1}}{\frac{S_r^2}{N-k}} = \frac{D_a}{D_r}$$

гдје је:

- S_a^2 – факторска сума квадрата одступања аритметичких средина узорака од тоталне средине, односно варијабилитет под утицајем фактора **a**, а сума квадрата се назива факторска сума квадрата и означава се са S_a^2 ;
- S_r^2 – факторска сума квадрата одступања појединих вриједности у узорку од аритметичке средине узорка. Ова сума представља варијабилитет унутар узорка који се назива резидуални варијабилитет или варијабилитет под утицајем случајне грешке и означава се са S_r^2 ;
- $\frac{S_a^2}{k-1} = D_a$ – кад се сума квадрата одступања подијели са бројем степени слободe (k-1) добије се средња сума квадрата одступања D_a . D_a је мјера варијабилитета између узорака и назива се факторска дисперзија или факторска варијанса;
- $\frac{S_r^2}{N-k} = D_r$ – D_r је мјера варијабилитета унутар узорка, а назива се резидуална дисперзија;
- k-1 – степен слободe унутар узорка;
- N-k – степен слободe измађу узорака.

Двофакторска анализа варијансе:

У двофакторској анализи постављају се двије различите хипотезе. Једна се односи на фактор **a**, а друга се односи на фактор **b**.

Да се дође до закључка да фактор **a** ефективно утиче на вриједности посматраног обиљежја, тестира се хипотеза:

$$H_0^a: \alpha_1^a = \alpha_2^a = \dots = \alpha_m^a = 0; \text{ – нулта хипотеза,}$$

која тврди да разлика међу третманима фактора **a** није значајна, насупротив алтернативне хипотезе:

$$H_1^a: \alpha_i^a \neq 0; \text{ за бар једно и } i \in \{1, 2, \dots, m\} \text{ – алтернативна хипотеза.}$$

Аналогно, за тестирање ефективности фактора **b** тестира се нулта хипотеза

$$H_0^b: \alpha_1^b = \alpha_2^b = \dots = \alpha_n^b = 0; \text{ – нулта хипотеза,}$$

у односу на алтернативну хипотезу;

$$H_1^b: \alpha_i^b \neq 0; \text{ за бар једно и } i \in \{1, 2, \dots, n\} \text{ – алтернативна хипотеза.}$$

За тестирање нулте хипотезе H_0 Фишеров тест има облик:

$$F_a = \frac{\frac{S_a^2}{m-1}}{\frac{S_r^2}{(m-1)(n-1)}} = \frac{D_a}{D_r}$$

$$F_b = \frac{\frac{S_b^2}{n-1}}{\frac{S_r^2}{(m-1)(n-1)}} = \frac{D_b}{D_r}$$

гдје је:

- S_a^2 – факторска (faktor **a**) сума квадрата одступања аритметичких средина узорака од тоталне средине, односно варијабилитет под утицајем фактора **a**, а сума квадрата се назива факторска сума квадрата и означава се са S_a^2 ;
- S_b^2 – факторска (faktor **b**) сума квадрата одступања аритметичких средина узорака од тоталне средине, односно варијабилитет под утицајем фактора **b**, а сума квадрата се назива факторска сума квадрата и означава се са S_b^2 ;
- S_r^2 – факторска сума квадрата одступања појединих вриједности у узорку од средине узорка. Ова сума представља варијабилитет унутар узорка који се назива резидуални варијабилитет или варијабилитет под утицајем случајне грешке и означава се са S_r^2 ;
- $\frac{S_a^2}{m-1} = D_a$ – Кад се сума квадрата одступања подијели са бројем степени слободe (m-1) добије се средња сума квадрата одступања D_a . D_a је мјера варијабилитета између узорака и назива се факторска дисперзија или факторска варијанса;
- $\frac{S_b^2}{n-1} = D_b$ – Кад се сума квадрата одступања подијели са бројем степени слободe (n-1) добије се средња сума квадрата одступања D_b . D_b је мјера варијабилитета између узорака и назива се факторска дисперзија или факторска варијанса;
- $\frac{S_r^2}{(m-1)(n-1)} = D_r$ – Мјера варијабилитета унутар узорка, а назива се резидуална дисперзија;
- k-1 – степен слободe унутар узорка;
- N-k – степен слободe измађу узорака.

Табела 1: Табела двофакторске анализе варијансе

Извор варијабилитета	Сума квадрата	Број степени слободe	Оцјена дисперзије	F
Фактор А	S_A^2	m-1	D_A	$F_A = D_A / D_r$
Фактор Б	S_B^2	n-1	D_B	$F_B = D_B / D_r$
Резидуални варијабилитет	S_r^2	(m-1)(n-1)	D_r	
Укупни варијабилитет	S_t^2	mn-1		

Хипотеза H_a^o ће се одбацити ако је $F_a > F_{m-1, (m-1)(n-1); \alpha}$; гдје је F_{m-1} теоријска (таблична) вриједност. Аналогно, хипотеза H_b^o ће се одбацити ако је $F_b > F_{n-1, (m-1)(n-1); \alpha}$; гдје је F_{n-1} теоријска (таблична) вриједност.

У нашем случају због малог броја извршилаца кривичног дјела, у статистичком смислу, није било услова за анализу варијансе резулта истраживања у односу на имплицитне хипотезе истраживања.

Функционална (регресиона) анализа – моделовање односа међу варијаблима и естимација (предвиђање) стања у будућности³⁷⁷

У научним истраживањима често (у правилу) је потребно да се истраже односи двију и више варијабли. Односно, потребно је одговорити на питање „да ли се независна варијабла (исход лијечања) може изразити помоћу независних варијабли (нпр, терапија)“.

Функционални модел представља вјероватан однос између варијабли, а употребљава се за предвиђање или оцјену вриједности једне варијабле (зависна варијабла) у односу на другу варијаблу (независна варијабла). Data science (статистички) поступци који су укључени у функционалну (регресија) анализу су: израчунавање најбоље тачкасте и интервалне оцјене непознатих функционалних параметара, тестирање хипотезе о овим параметрима, одређивање адекватности пројектованог функционалног модела и верификација одговарајућих претпоставки.

Функционални модел (регресија), осим што описује повезаност варијабли, такође издваја предикторе зависне варијабле из скупа вриједности независне варијабле.

Корелациона анализа одређује јачину повезаности датог функционалног модела између варијабли.

Јачина линеарног односа између двије варијабле мјери се коефицијентом линеарне корелације r , а јачина одређености зависне варијабле независном варијаблом мјери се коефицијентом детерминације R^2 .

³⁷⁷ Наведено према: Tanjga, 2004: 351; Han-Fu, 1985: 258; Tanjga, 1992: 138; Erić-Marinković, et.al., 2001: 301.

Функционална (регресиона) анализа се најчешће користи код реализације сљедећих истраживачких циљева: Истраживање каузалности; Дескрипција научних закона; Естимација (предвиђање); Поређење зависних варијабилитета; Статистичка контрола; Замјена варијабли:

- Истраживање каузалности: Истраживање каузалности се користи кад је потребно сазнати узрочно посљедичне везе, односно кад треба утврдити да ли је варирање зависне варијабле Y посљедица промјена независне варијабле X у експерименту.
- Дескрипција научних закона: У овом случају научно-истраживачки циљеви су усмјерени на математичку дескрипцију односа међу варијаблама и омогућују процјену функционалног односа између варијабли. У случајевима кад се коефицијентима и параметрима функционалног модела може додијелити јасно истраживачко тумачење ријеч је о структуралним математичким моделима. Међутим, осим јасних структуралних модела постоје и модели који немају довољну математичку структуралност. И такви неструктурални модели имају своју истраживачку вриједност. Они су емпиријски фитоване функције које показују најбоље могуће поклапање са обсервираним скупом података, а служе као привремено рјешење, добар путоказ, које служи док се не сакупи довољно знања о феномену који се истражује и док се не дође до структуралног модела.
- Естимација (предвиђање): Естимација се најчешће примјењује у примјењеним истраживањима кад се траже очекиване вриједности зависне варијабле Y за дате вриједности независне варијабле X . Истовремено са естимацијом могу се открити и екстремне (патолошке) јединице посматрања, односно необичне и неочекиване јединице посматрања (outlajeri).
- Поређење зависних варијабилитета: Поређењем бар двије функционалне (регресионе) једначине циљ је да се утврди до које је мјере разлика у зависним варијаблама посљедица почетних разлика у варијацијама независних варијабли. Најприје се врши стандардизација (прилагођавање) вриједности Y , а након тога могу се поредити зависне варијабле, јер су се стандардизовањем изједначиле постојеће разлике у варирању независних варијабли.
- Статистичка контрола: Контролише се неки фактор, независна варијабла, за коју се претпоставља да утиче на варијабилитет зависне варијабле Y , чију везу са независном варијаблом испитујемо.
- Замјена варијабли: Замјена варијабли се често примјењује у ситуацијама када је резултујућа варијабла тешко мјерљива или се при њеном мјерењу троши велика количина ресурса (вријеме, средства, лијекови...).

Функционална (регресиона) анализа испитује однос зависне варијабле Y и једне или више независних варијабли X . Однос варијабли представља се математичким моделом (регресиони модел), односно једначином која повезује зависну са независном варијаблом, укључујући и одговарајуће претпоставке. Оваква конструкција модела представља вјероватан однос између варијабли. Смисао (циљ) оваквог моделовања је оцјена или естимација (предвиђање) вриједности једне варијабли (зависна) на основу вриједности друге варијабли (независна).

Општи облик функционалне (регресионе) зависности зависне варијабли у од независне варијабли x је:

$$y = \alpha x + \beta + \varepsilon$$

гдје је:

- x – вриједност варијабла X која је независна (експериментална, контролисана, предиктивна варијаба);
- y – је типична вриједност из једне од субпопулација вриједности зависне варијабли Y (резултујућа варијабла);
- α – популациони регресиони коефицијент који одређује нагиб регресионе праве у односу на ос x , Предзнак + (plus) коефицијента означава позитиван раст регресионе праве, а предзнак – (minus) означава пад регресионе праве;
- ε – је грешка, односно одступање у од аритметичке средине подскупа на основу којег се та варијабла испитује \bar{Y} , такође Y је нормално дистрибуирана варијабла.

Општи облик функционалне (регресионе) зависности потпуно је описан ако се једначини додају:

- Коефицијент детерминације R^2 : коефицијент детерминације је мјера одређености (детерминираности, репрезентативности) зависне варијабли Y независном варијаблом X , а тумачи се Chadock-ovom skalom: $0 < R < 0,1$ – нема детерминираности (одређености); $0,1 < R < 0,25$ – слаба детерминираност (одређеност); $0,25 < R < 0,64$ – детерминираност (одређеност) средње јачине; $< R < 1,0$ – јака детерминираност (одређеност); $,0$ – потпуна детерминираност.
- Коефицијент корелације r : Коефицијент корелације показује повезаност варијабли (зависне и независне), а тумачи се корелационом скалом: $0,99 < r < 1,0$ – потпуна корелација (повезаност); $0,65 < r < 0,99$ – јака корелација (повезаност); $5 < r < 64$ – корелација (повезаност) средње јака; $r < 0,25$ – слаба корелација (повезаност);

У нашем случају због малог броја извршилаца кривичног дјела, у статистичком смислу, није било услова за инференцијалну анализу резултата истраживања у односу на имплицитне хипотезе истраживања.

5. Емпиријска анализа судске праксе у предметима кривичних дјела тероризма пред Судом БиХ

5.1. Структура кривичних дјела и учинилаца тероризма

Табела 5.1.1: Дистрибуција кривичних дјела, предмета, оптужених и ослобођених лица – Укупно

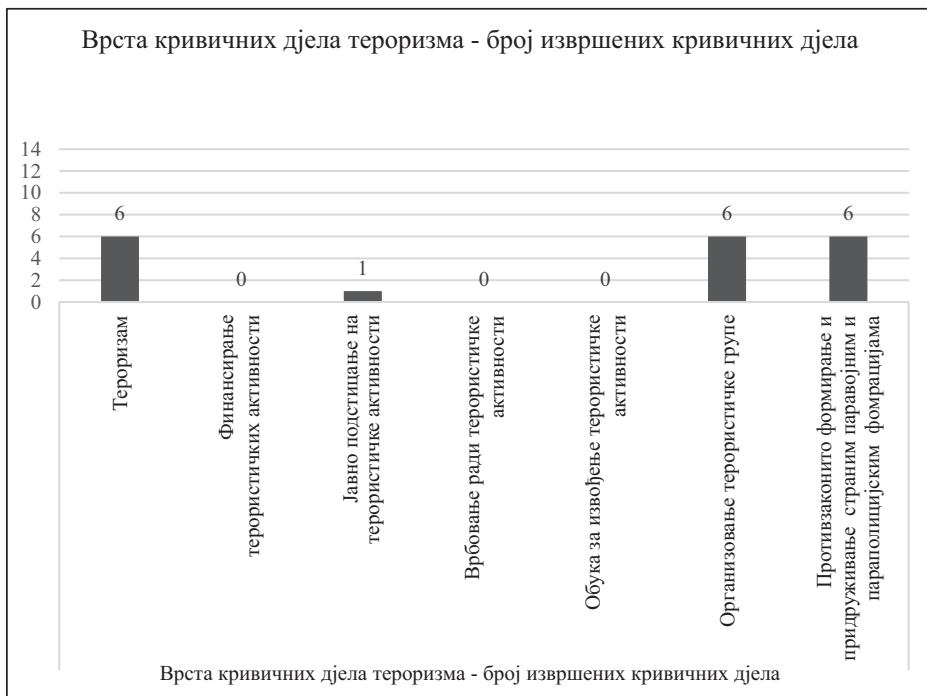
Врста кривичних дјела тероризма	Број извршених кривичних дјела ⁽¹⁾	Број оптужених лица	Број оптужених лица за друга	Број осуђених лица	Број осуђених лица за друга кривична	Број ослобођених лица	Број ослобођених лица за друга
Тероризам	6	15	7	14	2	1	5 ⁽²⁾
Финансирање терористичких активности	0	0	0	0	0	0	0
Јавно подстицање на терористичке активности	1	1	0	1	0	0	0
Врбовање ради терористичких активности	0	0	0	0	0	0	0
Обука за извођење терористичких активности	0	0	0	0	0	0	0
Организовање терористичке групе	6	19	0	16 ⁽³⁾	0	2	0
Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама	6	9	0	9	0	0	0
Укупно	19	44	7	40	2	3	5

(1) Подразумијева број кривичних предмета који су вођени пред Судом БиХ

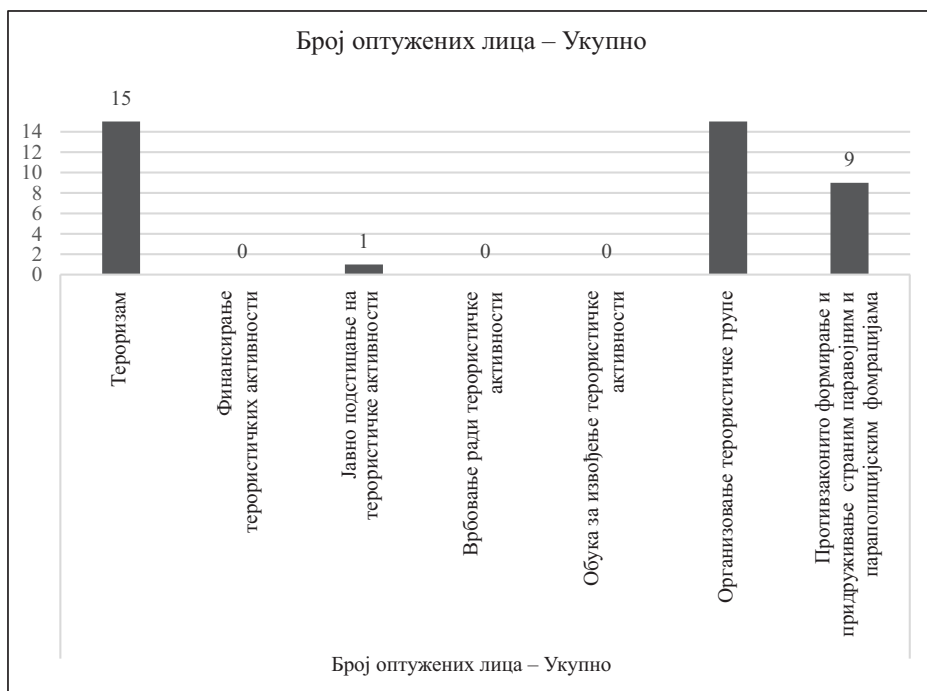
(2) Укупно је једно лице ослобођено оптужбе, а за четири лица је обустављен кривични поступак

(3) За једно лице недостају подаци

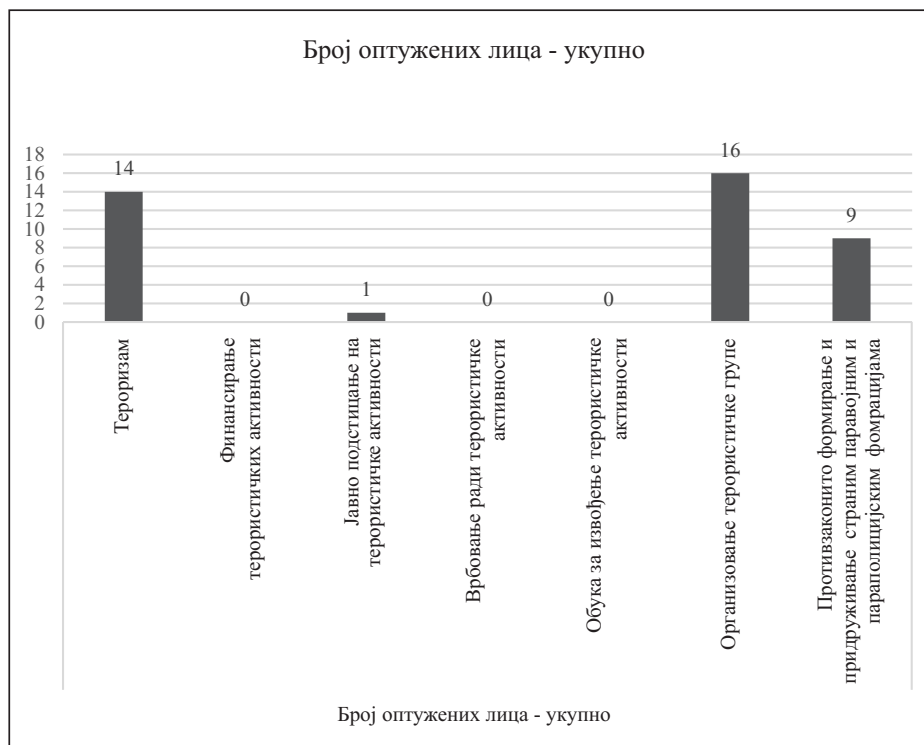
Слика 5.1.1: Број извршених кривичних дјела – Укупно

Слика 5.1.1.1: Број оптужених лица – Укупно

Слика 5.1.1.2: Број осуђених лица – Укупно

Из наведене дистрибуције произилази да су у посматраном периоду вођени кривични поступци у укупно 19 кривичних предмета, од којих је шест предмета за кривично дјело тероризма, један предмет за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности, шест предмета за кривично дјело организовање терористичке групе и шест предмета за кривично дјело противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама. За остала кривична дјела и то финансирање терористичких активности, врбовање ради терористичких активности и обука за извођење терористичких активности нису вођени кривични поступци. Укупно је оптужено 44 лица, од којих 15 за кривично дјело тероризма, једно за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности, 19 за кривично дјело организовање терористичке групе и девет лица за кривично дјело противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама. У овим кривичним предметима оптужено је и седам лица за друга кривична дјела, тј. кривично дјело недозвољено држање оружја и експлозивних материја, кривично дјело неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне употребе и кривично дјело помоћ

учиниоцу након извршеног кривичног дјела. Од укупног броја оптужених лица за кривична дјела тероризма, правоснажном пресудом осуђено је 40 лица, док су три лица ослобођена оптужбе за кривична дјела (једно лице за кривично дјело тероризма и два лица за кривично дјело организовање терористичке групе), а за једно лице недостају подаци. Што се тиче осталих кривичних дјела правоснажном пресудом осуђена су два лица, док је једно лице ослобођено оптужбе, а за четири лица обустављен је кривични поступак.

Табела 5.1.2: Дистрибуција кривичних предмета по врстама тероризма

Број кривичних предмета тероризма по врстама							
Тероризам	Финансирање терористичке активности	Јавно подстицање на терористичке активности	Врбовање ради терористичке активности	Обука за извођење терористичке активности	Организовање терористичке групе	Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполициским формацијама	Укупно
6	0	1	0	0	6	6	19

Слика 5.1.2: Дистрибуција кривичних предмета по врстама тероризма

Када је ријеч о дистрибуцији кривичних предмета по врстама тероризма уочавамо да су вођени кривични поступци за поједина кривична дјела, и то: тероризма (шест предмета), јавно подстицање на терористичке активности (један предмет), организовање терористичке групе (шест предмета) и противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и парополицијским формацијама (шест предмета). За остала кривична дјела (финансирање терористичких активности, врбовање ради терористичких активности и обука за извођење терористичких активности) нису вођени кривични поступци. Оваква дистрибуција је очекивана, с обзиром да су и вршена кривична дјела за која су вођени кривични поступци. Такође, разлоге оваквој дистрибуцији можемо тражити и у законским инкриминацијама појединих кривичних дјела, те по основу привидног идеалног стицаја, када у случају консумпције биће једног кривичног дјела редовно у потпуности обухвата биће другог кривичног дјела и то под условом да се не ради о специјалитету. Тако је на примјер у бићу кривичног дјела Тероризам чл. 201 наведена тачка: “ф) производња, посједовање, стицање, превоз, снабдијевање, кориштење или оспособљавање за кориштење оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског оружја или радиоактивног материјала, као и истраживање и развој биолошког и хемијског оружја или радиоактивног материјала”, док је код кривичног дјела Обука за извођење терористичких активности чл. 202ц у ст. 1 наведено: “ко другог оспособи за прављење или кориштење експлозива, ватреног оружја или другог оружја или штетних или опасних супстанци или експлозивних направа или подучи о другим конкретним методама, техникама или вјештинама, у сврху учињења којег од кривичних дјела...”. Сличан је случај и код бића кривичног дјела Јавно подстицање на терористичке активности чл. 202а у којем се наводи: “ко јавно, путем средства информисања, дистрибуира или на било који други начин упуту поруку јавности чији је циљ подстицање другог да почини кривично дјело из члана...”, док је биће кривичног дјела Врбовање ради терористичких активности наводи: “ко врбује или наводи другог да учини или да учествује или да помаже у извршењу или да се придружи терористичкој групи ради извршења неког од кривичних дјела из члана...”. Дакле у описаним случајевима радња извршења кривичног дјела тероризам, односно кривичног дјела јавно подстицање на терористичке активности обухватила је радњу извршења кривичног дјела обука за терористичке активности, односно кривичног дјела врбовање ради терористичких активности, због чега сматрамо исправним став у погледу кривичне оптужбе. С друге стране није очекивано да у периоду од 2003. године (од када је уведено кривично дјело) није вођен нити један кривични поступак кривично дјело Финансирања терористичких активности. Тим више што је јасно да је за извршавање терористичких кривичних дјела потребна одређена финансијска средства (нпр. набавка ватреног оружја, експлозивних

материја, муниције, итд.), односно финансирање одласка у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ. Из тог разлога ово питање би требало да буде посебан предмет истраживања којим би се утврдили разлози за овакву дистрибуцију резултата истраживања.

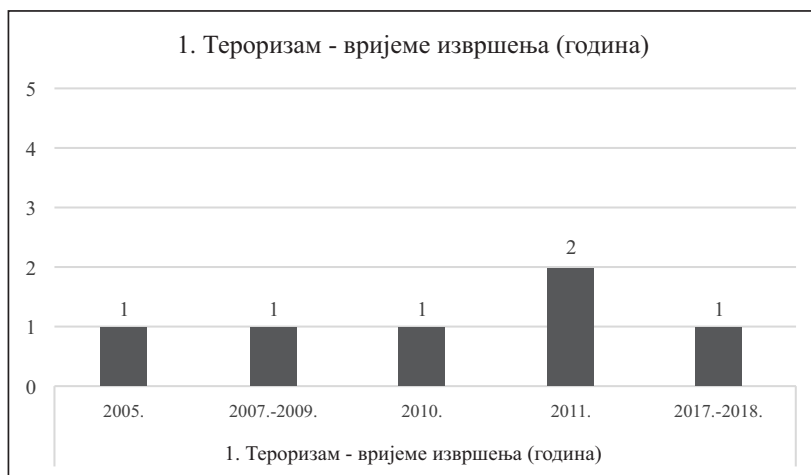
5.2. Ток кривичног поступка у кривичним предметима, по врсти кривичних дјела тероризма

а. Тероризам

Табела 5.2.1: Тероризам: Вријеме извршења (година)

1. Тероризам: Вријеме извршења (година)					Укупно
2005.	2007.-2009.	2010.	2011.	2017.-2018.	
1	1	1	2	1	6

Слика 5.2.1: Тероризам: Вријеме извршења (година)

Када је ријеч о времену извршења, највећи број кривичних дјела тероризма извршен је у периоду 2005-2011. година, када је извршено пет ових кривичних дјела. Једно кривично дјело извршено је током 2017-2018. године, које је окончао правоснажном судском пресудом. Из дескриптивне анализе видљиво је да су три кривична дјела тероризма извршена употребом експлозива,

односно аутоматске пушке, док су се у три случаја радње извршења испољиле у припремању терористичких напада, што је инкриминисано као кривичо дјело тероризма. Оваква дистрибуција по времену извршења кривичних дјела тероризма се може упредити са дистрибуцијом извршења других кривичних дјела тероризма, с обзиром на то да је у периоду 2013-2016. година значајан број држављана БиХ одлазио у Сирију и Ирак.

Табела 5.2.2: Тероризам: Подигнута оптужница (година) ⁽¹⁾

1. Тероризам: Подигнута оптужница (година)					Укупно
2006.	2009.	2011.	2012.	2018.	
3	3	3	4	2	15

Слика 5.2.2: Тероризам: Подигнута оптужница (година) ⁽¹⁾

⁽¹⁾ Подаци о подигнутим оптужницама дати су у односу на број оптужених лица у конкретним кривичним предметима.

Из наведене табеле видљиво је да су оптужнице подигнуте против оптужених лица у конкретним кривичним предметима тероризма по испуњавању материјалних услова за подизање оптужнице (постојање довољно доказа из којих произилази основана сумња да је оптужени учинио кривично дјело за које се терети). Тако је против три лица оптужница је подигнута 2006., 2009. и 2011.

године, док је 2012. године оптужено четворо лица, а 2018. године су оптужена два лица. Оваква дистрибуција оптужених лица је очекивана, с обзиром да су оптужнице подизане након окончане истраге у овим кривичним предметима, што одговара временској дистрибуцији од момента извршења кривичног дјела, трајања истраге, па до стицања услова за подизање оптужнице. Такође, уочљиво је да је у конкретним случајевима једном оптужницом обухваћено више лица, који су оптужени за више кривичних дјела, што је свакако у складу са одредбама ЗКП БиХ (чл. 227 ст. 2).

Табела 5.2.3: Тероризам: Потврђена оптужница (година)

1. Тероризам: Потврђена оптужница (година)					Укупно
2006.	2009.	2011.	2012.	2018.	
3	3	3	4	2	15

Слика 5.2.3: Тероризам: Потврђена оптужница (година)

Из наведених приказа произилази да су подигнуте оптужнице и потврђене од стране суда, што одговара по броју оптужених лица и годинама потврђивања оптужнице у односу на подигнуту оптужницу. На овај начин извршена је формалноправна контрола оптужнице у погледу надлежности

суда и садржаја оптужнице (утврђивање да ли оптужница садржи све законом прописане формалне елементе). Након тога, суд врши и чињеничну контролу оптужнице, укључујући њен чињенични основ, диспозитив и материјале који су достављени од стране тужилаштва. Дакле, у кривичним предметима тероризма, одлучивање о оптужници било је у складу са законом прописаним роковима (чл. 228 ЗКП БиХ), чиме су сва осумњичена лица добила статус оптужених лица у кривичном поступку.

Табела 5.2.4: Тероризам: Првостепена пресуда (година)

1. Тероризам: Првостепена пресуда (година)					Укупно
2007.	2011.	2012.	2013.	2019.	
3	3	5	2	2	15

Слика 5.2.4: Тероризам: Првостепена пресуда (година)

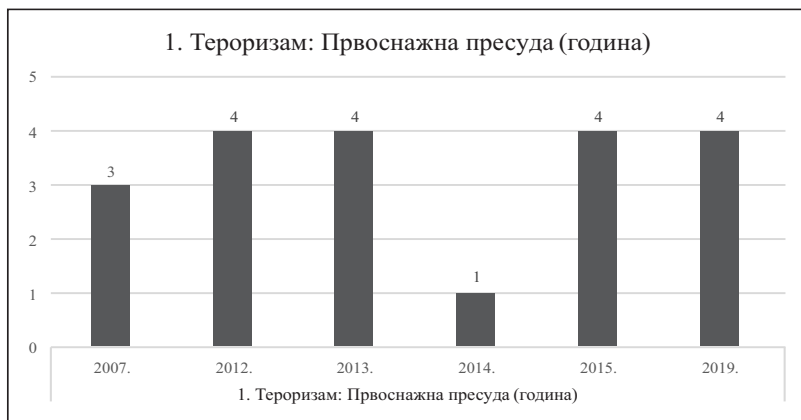
У кривичним предметима тероризма пресуда у првом степену је доношена након окончаног главног поступка, које је обухватао претпретресно рочиште, главни претрес, те доношење и објављивање првостепене пресуде. Из приложене табеле и слике уочава се да је идентичан број осумњичених, оптужених лица и лица која су обухваћена првостепеном пресудом, што је и

очекивано. Првостепене пресуде односиле су се само на лица која су оптужена и само на дјело које је предмет оптужбе садржане у потврђеној, односно на главном претресу измијењеној оптужници. Њима је рјешавана кривична ствар на начин да је оптужени проглашен кривим или се оптужени ослобађа оптужбе, односно оптужба се одбија. У том смислу 14 лица је првостепеном пресудом осуђено на казну затвора, а једно лице је ослобођено оптужбе. С обзиром да су поједине оптужбе обухватиле више кривичних дјела, у пресуди се изрицало да ли се и за које дјело оптужба одбија или се оптужени ослобађа од оптужбе или се оглашава кривим. Тако је, на примјер, у Пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 К 002596 11 К (Х-К-10/995) од 20.12.2013. првооптужени оглашен кривим по двије тачке оптужнице за кривично дјело тероризам, док се у односу на тачку III оптужнице која се односила на тероризам исто, оптужени ослобађа оптужбе. У другом случају, у Пресуди Суда БиХ, предмет број Х-КЖ-06/190 – Б.М. и др. од 10.01.2007. први и други оптужени су проглашени кривим за кривично дјело тероризма и кривично дјело спечавање службеног лица у вршењу службене радње, због чега им је изречена јединствена казна затвора у одговарајућем трајању. Оваква дистрибуција резултата истраживања је очекивана и показује да су кривични поступци у предметима тероризма у највећем броју резултирали осуђујућом пресудом.

Табела 5.2.5: Тероризам: Правоснажна пресуда (година)

1. Тероризам: Правоснажна пресуда (година)						Укупно
2007.	2012.	2013.	2014.	2015.	2019.	
3	4	4	1	1	2	15

Слика 5.2.5: Тероризам: Правоснажна пресуда (година)

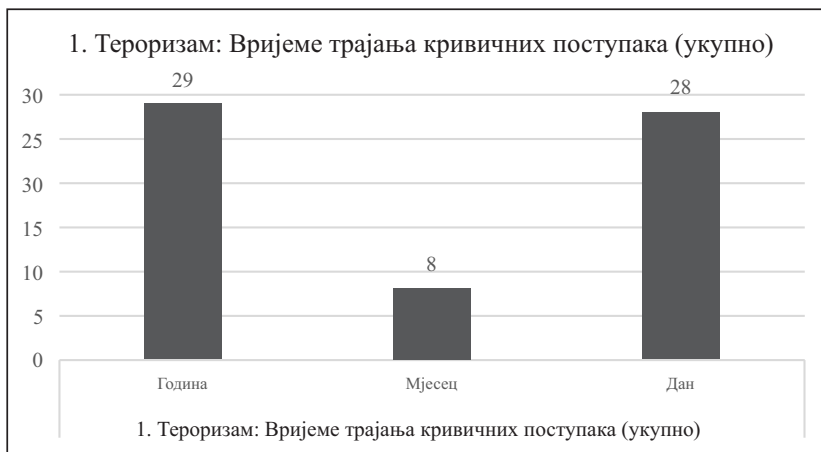

Анализом табеле и слике којом се приказују правоснажне пресуде у кривичним предметима тероризма, можемо закључити да су у свим предметима вођени поступци по правним лијековима, осим у једном случају када је кривични поступак окончан прихватањем, од стране Суда споразума о признању кривице, оптуженог и Тужилаштва (S1 2 K 009806 12 K 11. 07. 2012). Жалбе су изјављиване како од стране Тужилаштва, тако и од стране оптуженог, односно његовог браниоца. У другостепеном поступку поступало је Апелационо вијеће Суда БиХ, које је након окончаног поступка, доносило пресуду, којом је правоснажно окончавало предметну кривичну ствар. У четири кривична предмета казне су умањене (види: пресуда Апелационог вијећа Суда БиХ, предмет број X-КЖ-06/190 од 21.05.2007; пресуда Апелационог вијећа Суда БиХ, предмет број S1 2 K 005666 11 Kž од 18.06.2013; пресуда Апелационог вијећа Суда БиХ, предмет број S1 2 K 007723 13 Kžk од 25.12.2013. и пресуда Апелационог вијећа, предмет број S1 2 K 002596 14 Kžk од 15.07.2015.), у једном повећане (види: пресуда Апелационог вијећа Суда БиХ, предмет број S1 2 K 025597 19 Kž од 8. 10. 2019), а у једном потврђене (нпр. пресуда Апелационог вијећа Суда БиХ, предмет број S1 2 K 003342 12 Kž (веза број: X-К-09/670-1) од 29. 06. 2012). Резултати на овај начин окончањих другостепених поступака указују на одступање у казненој политици, односно усмјеравању казне у истим кривичним предметима, према истима осуђеним лицима, пред различитим вијећима. Тако су у једном поступку казне умањене за скоро половину првостепене пресуде: са 15 година на осам година и четири мјесеца затвора (види кривични предмет: X-КЖ-06/190 – В.М. и др.), док су у другом са 18 година затвора на 15 година затвора (види кривични предмет: S1 2 K 007723 13 Kžk од 25.12.2013. – Ј. М. i dr.). Ипак, казне изречене другостепеним пресудама биле су у границама прописаним КЗ БиХ, чиме се казнена политика у овим случајевима може сматрати адекватном.

Табела 5.2.6: Тероризам: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)

1. Тероризам: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)		
Година	Мјесец	Дан
29	8	28

Слика 5.2.6: Тероризам: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)

Табела 5.2.6а: Тероризам: Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака тероризма

Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака тероризма (дана)		Кривични поступци тероризма
Број извршилаца/оптужених	N	15
Минимална вриједност	Min	326
Максимална вриједност	Max	1655
Медијана	Me	553
Мод	Mo	410
Средња вриједност ⁽¹⁾	Xsr	721,53
Стандардна девијација	SD	393,38
Коефицијент варијације	CV%	54,52

⁽¹⁾ Средња вриједност времена трајања кривичних поступака тероризма (година/мјесец/дан) је: 1 година 11 мјесеци и 27 дана.

Када је ријеч о времену трајања кривичних поступака у предметима тероризма, просјечно вријеме трајања је једна година 11 мјесеци и 27 дана (оцијењено према средњој вриједности). Под временом трајања кривичног поступка подазумијевамо вријеме од дана када је подигнута оптужница, па до дана када је изречена правоснажна пресуда. Тако је најкраћи кривични поступак у предметима тероризма окончан за 10 мјесеци и 26 дана (кривични предмет: S1 2 K 007723 13 Kžk), док је најдужи трајао четири године, шест мјесеци и 15 дана (кривични предмет: S1 2 K 002596 14 Kžk). Оптуженим лицима је за вријеме трајања кривичног поступка била одређена мјера притвора, која је касније

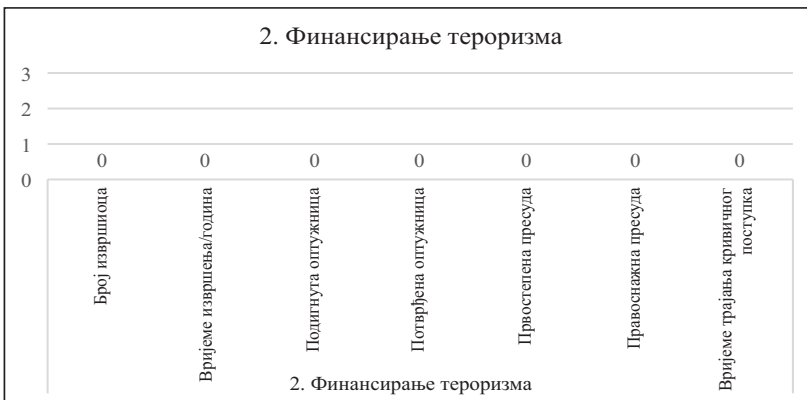
урачуната у изречену казну затвора. У случају у којем је оптужени ослобођен од оптужбе за дјела за која је оптужен, то је: “Суд у складу са чл. 189 ст. 1 ЗКП БиХ донио одлуку да трошкови поступка у односу на овог оптуженог падају на терет средстава овог Суда, као и да му се због доношења пресуде којом се ослобађа од оптужбе одмах укине мјера притвора, цијенећи да не постоје законски услови за даљу примјену ове мјере, нити неке друге мјере забране” (према: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 11 K (X-K-10/995) od 20.12.2013. str. 136).

б. Финансирање терористичких активности

Табела 5.2.7: Финансирање терористичких активности

2. Финансирање тероризма						
Број извршилаца	Вријеме извршења/година	Подигнута оптужница	Потврђена оптужница	Првостепена пресуда	Правоснажна пресуда	Вријеме трајања кривичног поступка
0	0	0	0	0	0	0

Слика 5.2.7: Финансирање тероризма

У посматраном периоду пред Судом БиХ нису вођени кривични поступци за кривично дјело финансирање терористичких активности. Оваква дистрибуција у односу на ово кривично дјело није очекивана. Наиме, опште-прихваћено је да се терористичке активности финансирају из различитих извора, у која су укључена различита лица. Тако, да би се прибавила средства извршења (експлозивни материјал, ватрено оружје и слично) или обезбиједио пут у Сирију и Ирак потребна су одређена новчана средства. Због тога је и уведена наведена инкриминација у кривично законодавство, која је неколико пута дупуњавана, управо да би се што прецизније прописала наведена законска одредба. У појединим предметима у којима су прикупљана и обезбјеђивања новчана средства у терористичке сврхе, лица су оптужена за кривично дјело организовање терористичке групе, које у свом бићу обухвата пружање финансијске или било које друге помоћи (нпр. види Presuda Suda BiH, предмет broj S1 2 K 022660 16 Ko od 18.10.2016).

с Јавно подстицање на терористичке активности

Табела 5.2.8: Јавно подстицање на терористичке активности

3. Јавно подстицање на терористичке активности					
Број извршилаца	Вријеме извршења/година 2013.-2014.	Подигнута оптужница 2014.	Потврђена оптужница 2014.	Првостепена пресуда 2015.	Правоснажна пресуда 2016.
1	1	1	1	1	1

Слика 5.2.8: Јавно подстицање на терористичке активности

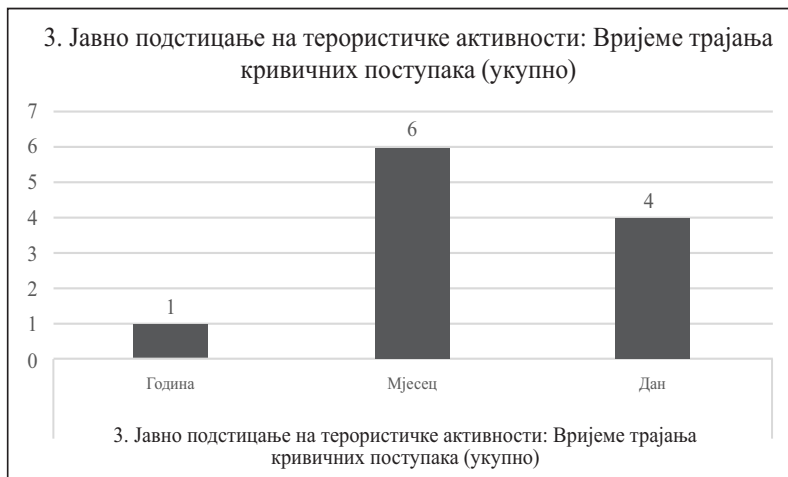

У посматраном периоду вођен је један кривични поступак против једног оптуженог лица за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности, у вези са кривичним дјелом врбовање ради терористичких активности и организовање терористичке групе. Овакав став Суда је оправдан, с обзиром да су у радњи извршења оптуженог лица, садржане радње које чине бића наведених кривичних дјела. Тако је оптужени јавним иступањем, према неодређеном кругу лица (јавно подстицање на терористичке активности), навео поједина лица (врбовање ради терористичких активности) да се придруже терористичкој организацији ИСИЛ у Срији и Ираку (организовање терористичке групе). У овом предмету оптужница је подигнута 02.12.2014. године, потврђена од стране Суда БиХ 29.12.2014. године. Првостепена пресуда изречена је након окончаног главног претреса 05.11.2015. године, а пресуда Апелационог вијећа изречена је 06.06.2016. године.

Табела 5.2.9а: Јавно подстицање на терористичке активности:
Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)

3. Јавно подстицање на терористичке активности: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)		
Година	Мјесец	Дан
1	6	4

Слика 5.2.9а: Јавно подстицање на терористичке активности: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)

Табела 5.2.9б: Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака – Јавно подстицање на терористичке активности

Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака тероризма (дана)		Кривични поступци тероризма Јавно подстицање на терористичке активности
Број извршилаца/оптужених	N	1
Минимална вриједност	Min	549
Максимална вриједност	Max	549
Медијана	Me	549
Мод	Mo	549
Средња вриједност	Xsr	549,00
Стандардна девијација	SD	0,00
Коефицијент варијације	CV%	0,00

Средња вриједност времена трајања кривичних поступака Јавно подстицање на терористичке активности (година/мјесец/дан) је: 1 година 6 мјесеци и 4 дана.

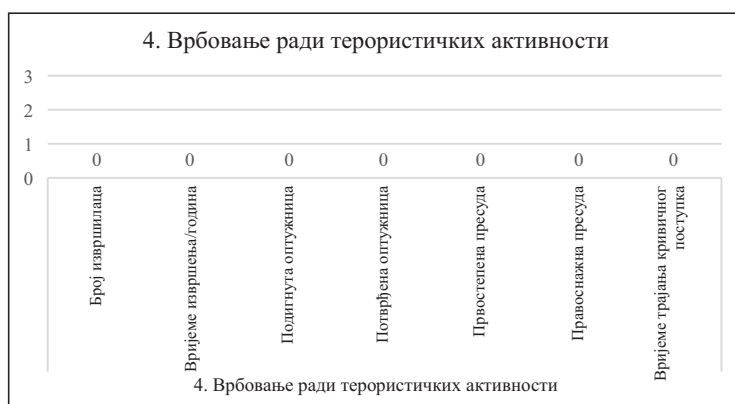
Наведени кривични поступак трајо је једну годину, шест мјесеци и четири дана, што одговара средњој вриједности трајања кривичних поступака у предметима тероризма.

d. Врбовање ради терористичких активности

Табела 5.2.10: Врбовање ради терористичких активности

4. Врбовање ради терористичких активности						
Број извршилаца	Вријеме извршења/година	Подигнута оптужница	Потврђена оптужница	Првостепена пресуда	Правоснажна пресуда	Вријеме трајања кривичног поступка
0	0	0	0	0	0	0

Слика 5.2.10: Врбовање ради терористичких активности

У посматраном периоду нису вођени кривични поступци против оптужених лица за кривично дјело врбовање ради терористичких активности. Како смо претходно навели у кривичном поступку који је вођен за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности, радњом извршења оптуженог лица било је обухваћено и навођење другог да учини или да учествује или да помаже у извршењу или да се придружи терористичкој групи ради извршења неког од побројаних кривичних дјела. Дистрибуција у односу на ово кривично дјело није очекивана. На то нас наводи чињеница да је већи број држављана БиХ у период 2012. до 2016. година, па и касније (током 2017. године) одлазио у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ. Ако се узму у обзир њихове демографске карактеристике, социјални и материјални статус

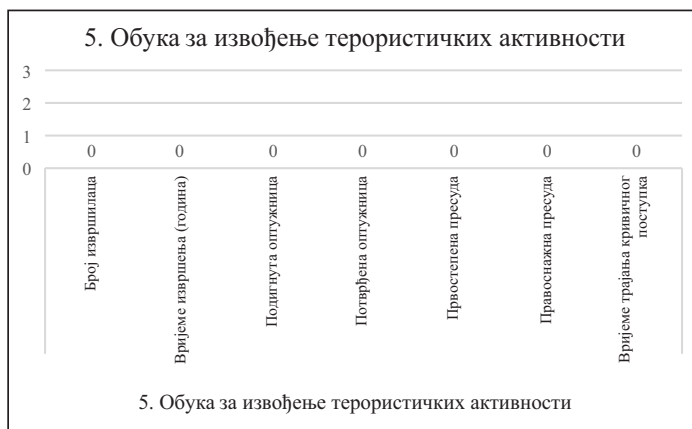
онда је за очекивати било да су ова лица врбована, односно од стране других лица наведена да се придруже поменутој терористичкој организацији.

е. Обука за извођење терористичких активности

Табела 5.2.11: Обука за извођење терористичких активности

5. Обука за извођење терористичких активности							Укупно
Број извршилаца	Вријеме извршења (година)	Подигнута оптужница	Потврђена оптужница	Првостепена пресуда	Правоснажна пресуда	Вријеме трајања кривичног поступка	
0	0	0	0	0	0	0	0

Слика 5.2.11: Обука за извођење терористичких активности

У посматраном периоду нису вођени кривични поступци против лица за кривично дјело обука за извођење терористичких активности. Оваква дистрибуција је очекивана с обзиром да је радња извршења овог кривично дјела обухваћена радњом извршења кривичног дјела тероризам која се огледа у оспособљавању другог за коришћење експлозивних материја или ватреног оружја.

f. Организовање терористичке групе

Табела 5.2.12: Организовање терористичке групе:
Вријеме извршења (година)⁽¹⁾

6. Организовање терористичке групе: Вријеме извршења (година)							Укупно
2011.	2013.	2014	2015	2016	2017	2018	
2	15	1	1	0	0	0	19

Слика 5.2.12: Организовање терористичке групе: Вријеме извршења (година)⁽¹⁾

⁽¹⁾ Подаци су дати у односу на оптужена лица и времену извршења кривичног дјела, у смислу времена предузете радње одласка у Сирију и Ирак, ради придруживања ИСИЛ.

Највећи број оптужених лица за кривично дјело организовање терористичке групе предузео је радњу извршења у смислу одласка у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ током 2013. године и то 15 лица. По једно лице је предузело ову радњу током 2014. и 2015. године, док су два лица оптужена за ово кривично дјело 2011. године, али не у смислу одласка и придруживања ИСИЛ, већ да су постали припадницима организоване терористичке групе у смислу чл. 202 д ст. 2 у вези са ст. 1. КЗ БиХ³⁷⁸. Сва оптужена лица за ово кривично дјело оптужена

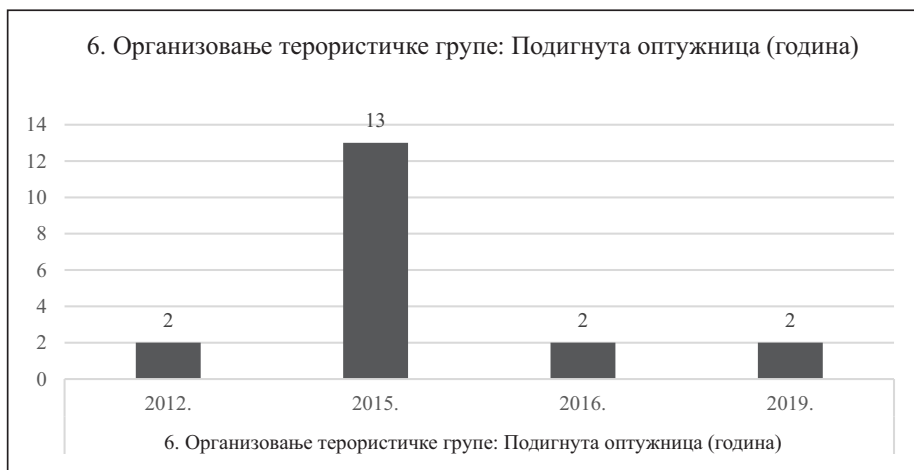
³⁷⁸ Према изреци пресуде Суда БиХ, предмет број S1 2 К 007723 12 К од 06.12.2012. наведена лица су оптужена да су: “заједно са М. Ј. и други њима познатим припадницима групе, током 2011. године провели припремне радње неопходне да се терористички чин припреми и успјешно изврши,

су по основу ст. 2 овог кривично дјела, којим је инкриминисано припадање терористичкој групи, односно на на било који други начин учествовање у активностима терористичке групе, укључујући пружање финансијске и било које друге помоћи. Оваква дистрибуција је очекивана с обзиром да је од 2014. године, уведено посебно кривично дјело којим је инкриминисано придруживање страним правојним и параполицијским формацијама, па су лица која су отишла у Сирију и Ирак, ради придруживања ИСИЛ до тада оптуживани по овом кривичном дјелу.

Табела 5.2.13: Организовање терористичке групе: Подигнута оптужница (година)

6. Организовање терористичке групе: Подигнута оптужница (година)				Укупно
2012.	2015.	2016.	2019.	
2	13	2	2	19

Слика 5.2.13: Организовање терористичке групе: Подигнута оптужница (година)

тако да су на неутврђен начин набавили средства за извршење терористичког чина, потом су заједно одлучили да се терористички чин изврши дана 28.10.2011. године, у Сарајеву те су испланирали радње које ће извршити и међусобно подијелили извршење истих тако да се оптужени М. А., заједно са М. Ј., у возилу марке марке Опел Кадет, регистарских ознака Ј03-М-424, којим је управљао Д. П., довео у Сарајево, гдје му је оптужени М. Ј., по претходном договору, предао један DVD са снимљеном опоруком чији је садржај М. А. требао објавити на интернету након што М. Ј. изврши терористички чин, а затим је оптужени М. Ј. кренуо у правцу центра града Сарајева ради извршења терористичког чина, док су Д. П. и М. А. кренули назад ка Горњој Маочи, да би оптужени М. Ј. са припремљеним оружјем, користећи се градским превозом – трамвајем, отишао до мјеста извршења терористичког чина”. Наведено према: Presude Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012., str. 5 i 6.

Када је ријеч о подизању оптужнице за кривично дјело организовање терористичке групе, највећи број лица је оптужен 2015. године и то 12 лица, затим 2016. и 2019. године, по два лица. Уочава се да су ова лица била оптужена по њиховом повратку из Сирији и Ирака (осим у случају два лица која су оптужена 2012. године, у већ описаном кривичном предмету). Оваква дистрибуција је и очекивана, ако се узме у обзир вријеме одласка и боравка у Сирији и Ираку, односно припадништва оптужених лица ИСИЛ-у.

Табела 5.2.14: Организовање терористичке групе:
Потврђена оптужница (година)

6. Организовање терористичке групе: Потврђена оптужница (година)				Укупно
2012.	2015.	2016.	2019.	
2	13	2	2	19

Слика 5.2.14: Организовање терористичке групе:
Потврђена оптужница (година)

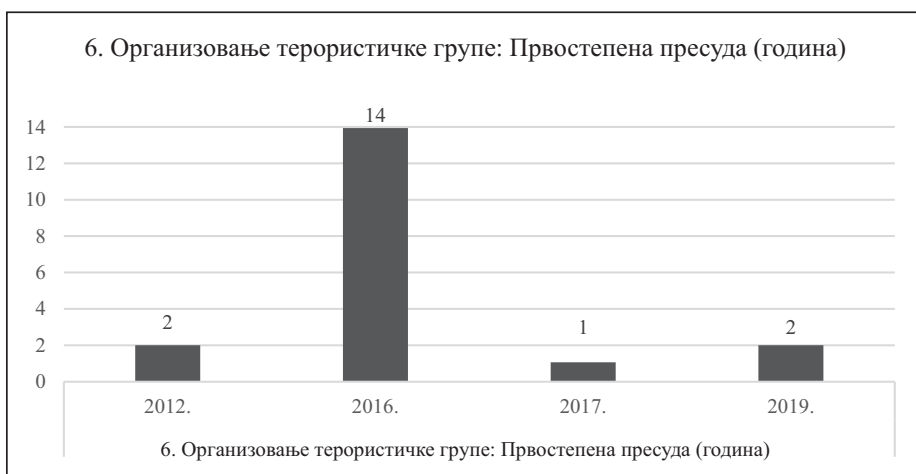

Дистрибуција у односу на потврђену оптужницу је у потпуности очекивана и у складу са дистрибуцијом у погледу на поднесену оптужницу. То значи да су у кривичним предметима организовања терористичке групе, оптужнице потврђене од стране Суда у законом прописаним роковима.

Табела 5.2.15: Организовање терористичке групе:
Првостпена пресуда (година)

6. Организовање терористичке групе: Првостпена пресуда (година)				Укупно
2012.	2016.	2017.	2019.	
2	14	1	2	19

Слика 5.2.15: Организовање терористичке групе: Првостпена пресуда (година)

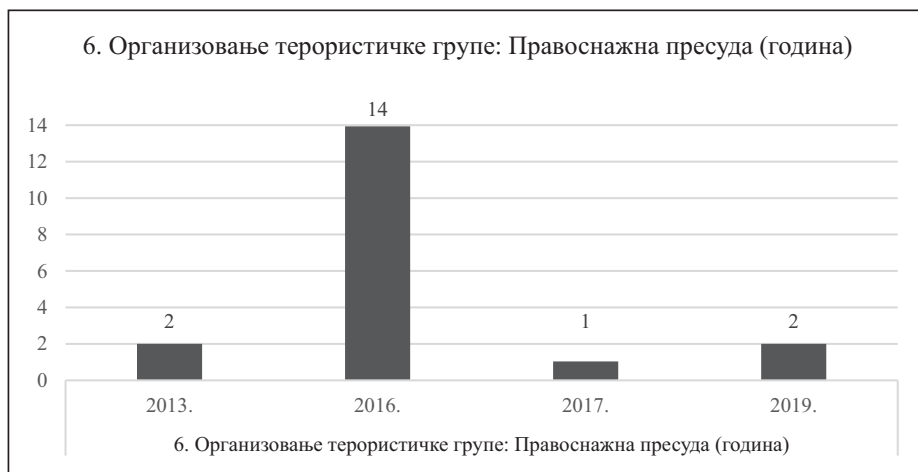

У кривичним предметима за која су вођени кривични поступци против оптужених лица за кривично дјело организовање терористичке групе, највећи број лица првостпеном пресудом осуђен је 2016. године и то 14 лица. Током 2012. године окончан је кривични поступак против два оптужена лица, која су ослобођена оптужбе, док је 2017. године осуђено једно, а 2019. године су осуђена два оптужена лица.

Табела 5.2.16: Организовање терористичке групе:
Правоснажна пресуда (година)

6. Организовање терористичке групе: Правоснажна пресуда (година)				Укупно
2013.	2016.	2017.	2019.	
2	14	1	2	19

Слика 5.2.16: Организовање терористичке групе:
Правоснажна пресуда (година)

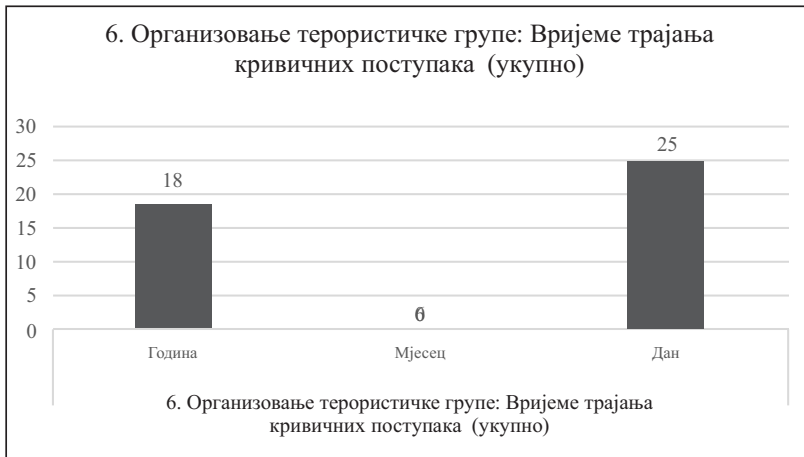

Дистрибуција резултата истраживања у односу на правоснажне пресуде против оптужених лица за кривично дјело тероризма, прати дистрибуцију осуђених лица у првом степену. Таква дистрибуција је очекивана с обзиром да у три кривична предмета против троје оптужених лица, вођени другостепени поступци, при чему је седам лица осуђено у првом степену по основу прихватања од стране Суда споразума о признању кривице, чиме су се оптужени одрекли права на суђење, укључићи и то да не могу уложити жалбу на кривичноправну санкцију која им је изречена (чл. 231 ст. 6 т. ц ЗКП БиХ).

Табела 5.2.16.а: Организовање терористичке групе: Вријеме трајања
кривичног поступка (година/мјесец/дан)

Година	Мјесец	Дан
18	0	25

Слика 5.2.16а: Организовање терористичке групе: Вријеме трајања кривичног поступка (година/мјесец/дан)

Табела 5.2.16б: Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака – Организовање терористичке групе

Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака тероризма (дана)		Кривични поступци тероризма Јавно подстицање на терористичке активности
Број извршилаца/оптужених	N	19
Минимална вриједност	Min	6
Максимална вриједност	Max	703
Медијана	Me	379
Мод	Mo	379
Средња вриједност	Xsr	325,58
Стандардна девијација	SD	159,41
Коефицијент варијације	CV%	48,96

Средња вриједност времена трајања кривичних поступака Организовање терористичке групе (година/мјесец/дан) је: 0 година 10 мјесеци и 26 дана.

Када је ријеч о времену трајања кривичних поступака у предметима против оптужених лица за кривична дјела организовање терористичке групе према резултатима истраживања оно је 10 мјесеци и 26 дана (оцијењено према средњој вриједности трајања кривичних поступака). Најкраћи кривични поступак у овим предметима, уколико се рачуна од дана подношења оптужнице па до правоснажне пресуде, окончан је за свега шест дана (види: пресуда Суда БиХ, број С1 2 К 022112 16 Ко од 16.08.2016.), затим 22 дана (види: пресуда Суда БиХ, број С1 2 К 022660 16 Ко од 18.10.2016.), те три мјесеца и три дана (види: Presuda Suda BiH, predmet

broj S1 2 K 031126 19 K od 17.04.2019.), kao i pet mjeseci i 10 dana (vidi: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 020352 19 K od 27.12.2019). Navedeni krivični postupci okončani su nakon razmatraња и прихватања споразума о признању кривице, што је у значајном обиму утицало и на њихово укупно вријеме трајања. Посебно се могу издвојити пресуде из 2019. године, које осим релативно кратког времена трајања, карактерише и изречена кривична санкција (казна затвора од три и четири године затвора), због чега се овим поступци могу сматрати и ефикасним кривичним поступцима. Наведено, посебно у односу на кривичне поступке из 2016. године, када је по основу споразума о признању кривице оптуженима изречена казна затвора од годину дана. То значи да иако су поступци били ефикасни у погледу њиховог времена трајања, не могу се исто тако оцијенити и по висини изречене кривичне санкције, посебно у контексту могућности замјене ове казне новчаном казном (могућност која је тада била снази).

g. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама

Табела 5.2.17: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Вријеме извршења (година) ⁽¹⁾

7. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Вријеме извршења (година)					Укупно
2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	
2	5	1	1	0	9

Слика 5.2.17: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Вријеме извршења (година) ⁽¹⁾

(1) Подаци су дати у односу на оптужена лица и времену извршења кривичног дјела, у смислу времена предузете радње одласка у Сирију и Ирак, ради придруживања ИСИЛ.

Највећи број лица, оптужених за кривично дјело противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама почио је ово кривично дјело 2015. године, када је пет оптужених лица придружило се ИСИЛ у Сирији и Ираку. Два лица су ову радњу извршења предузели 2014. године, а по једно 2016. и 2017. године. Дистрибуција резултата истраживања на овај начин је очекивана јер је ово кривично дјело уведено у кривично законодавство 2014. године, па се за придруживање страним терористичким организацијама, од тада лица оптужују за ово кривично дјело.

Табела 5.2.18: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Подигнута оптужница (година)

7. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Подигнута оптужница (година)			Укупно
2015.	2016.	2018.	
4	4	1	9

Слика 5.2.18: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Подигнута оптужница (година)

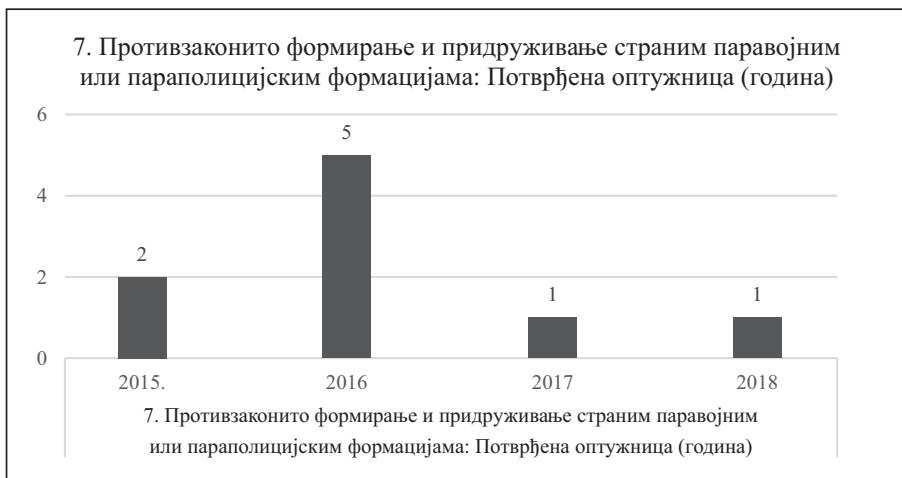
У кривичним предметима у којима су оптужена лица за кривично дјело противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама, по четири оптужнице су подигнуте 2015. и 2016. године, а једна 2018. године. Дистрибуција резултата истраживања је очекивана, с обзиром да су лица оптуживана у моменту када су била доступна правди, а

у случају ових кривичних дјела то су два момента: први, када су се вратила из Сирије и Ирака и други, када су покушала отићи у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ. Тако су два лица оптужена након повртка из Сирији и Ирака гдје су били припадници ИСИЛ-а, пет лица је лишено слободе када су покушали да отпутују у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ-у, а два лица су оптужена да су предузели радњу организовања других лица ради придруживања ИСИЛ.

Табела 5.2.19: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Потврђена оптужница (година)

7. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Потврђена оптужница (година)				Укупно
2015.	2016.	2017.	2018.	
4	3	1	1	9

Слика 5.2.19: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Потврђена оптужница (година)

Када је ријеч о потврђеним оптужницама дистрибуција је у потпуности у складу са законским роковима који се тичу потврђивања оптужнице од стране Суда. Једна оптужница је потврђена током 2017. године из разлога што је против истог лица оптужница подигнута крајем 2016. године.

Табела 5.2.20: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Првостепена пресуда (година)

7. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Првостепена пресуда (година)				Укупно
2015.	2016.	2017.	2018.	
4	3	1	1	9

Слика 5.2.20: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Првостепена пресуда (година)

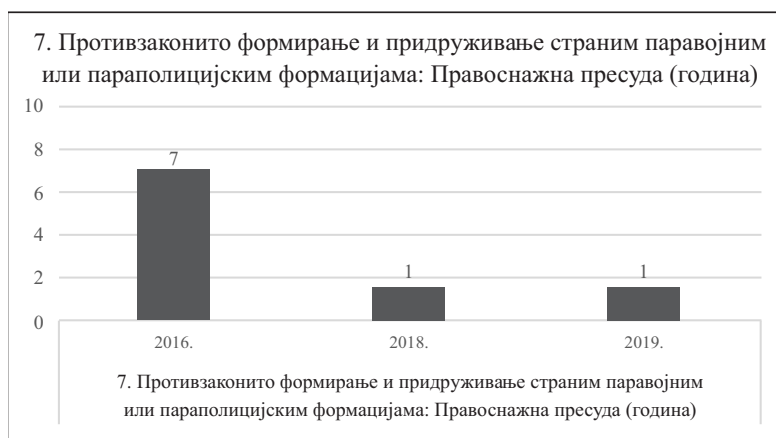

Највећи број првостепених пресуда у кривичним предметима против оптужених лица за кривично дјело противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама донијет је 2015. године и то пресуде против четири лица. Током 2016. године у првом степену пресуђно је укупно три лица, док је по једна пресуда изречена током 2017. и 2018. године. Оваква дистрибуција је очекивана и у складу са потребним временом у кривичном поступку.

Табела 5.2.21: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Правоснажна пресуда (година)

7. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Правоснажна пресуда (година)			Укупно
2016.	2018.	2019.	
7	1	1	9

Слика 5.2.21: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Правоснажна пресуда (година)

У три кривична предмета, против шест лица вођени су другостепени кривични поступци у предметима за кривична дјела противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама. У једном случају вођен је поступак и у трећем степену (види: Пресуда Апелационог вијећа у трећем степену Суда БиХ, број S1 2 K 027400 19 Kžž од 25.02.2019). Разлог оваквој дистрибуцији је у чињеници да су у друга три кривича предмета који су вођени против три оптужена лица, кривични поступци окончани у провом степену по основу прихватања од стране Суда споразума о признању кривице.

Табела 5.2.21а: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)

7. Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)		
Година	Мјесец	Дан
8	9	26

Слика 5.2.21а: Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама: Вријеме трајања кривичних поступака (укупно)

Табела 5.2.21б: *Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака – Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама*

Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака тероризма (дана)		Кривични поступци Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама
Број извршилаца/оптужених	N	8
Минимална вриједност	Min	15
Максимална вриједност	Max	627
Медијана	Me	398
Мод	Mo	627
Средња вриједност	Xsr	374,88
Стандардна девијација	SD	229,61
Коефицијент варијације	CV%	61,25

Средња вриједност времена трајања кривичних поступака Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама (година/мјесец/дан) је: 1 година 0 мјесеци и 10 дана.

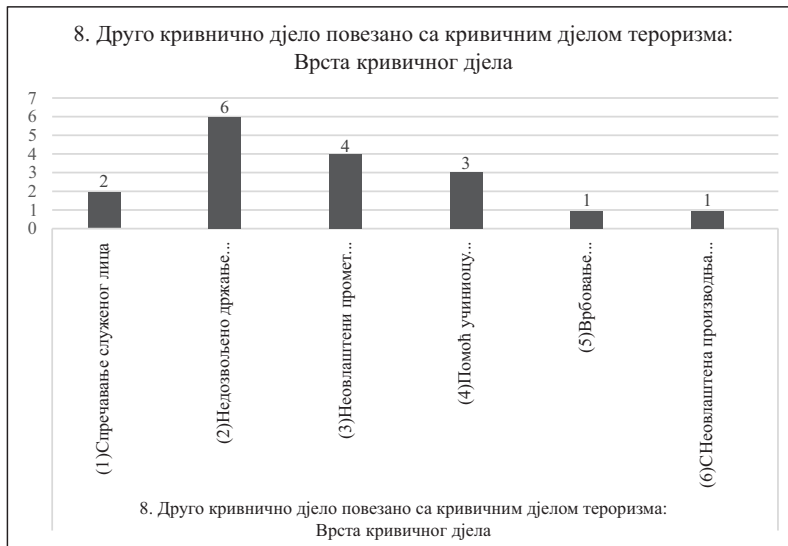
Из наведених табела и слика можемо закључити да је средња вриједност времена трајања кривичних поступака противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама једна година и 10 дана. У том смислу најкраћи поступак је трајао 15 дана (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 023067 16 Ko од 07.10.2016.), што је резултат постигнутог и прихавћеног споразума о признању кривице. Поред тога, још два кривична предмета су окончана прихватањем споразума о признању кривице, а њихово вријеме трајања било је три мјесеца и 24 дана (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 020440 16 K од 06.06.2016.), односно четири мјесеца и седам дана (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 021119 16 K од 11.07.2016). С друге стране најдужи поступак је трајао једну годину и осам мјесеци (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 018698 15 Kž 3 од 11.02.2016.) укључујући вријеме од подизања оптужнице до доношења правоснажне пресуде.

h. Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма

Табела 5.2.22: Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма:
Врста кривичног дјела

8. Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Врста кривичног дјела						Укупно
(1)Спречавање служеног лица	(2)Недозвољено држање...	(3)Неовлаштени промет...	(4)Помоћ учиниоцу...	(5)Врбовање...	(6)СНеовлаштена производања...	
2	6	4	3	1	1	17

Слика 5.2.22: Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма:
Врста кривичног дјела

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Спречавање службеног лица у вршењу службене радње;
- (2) Недозвољено држање оружја или експлозивних материја;

- ⁽³⁾ Неовлаштени промет оружјем и војном опремом те производима двојне намјене из члана 193. став 1. КЗ БиХ и кривично дјело удруживање ради чињења кривичних дјела из члана 249. став 1;
- ⁽⁴⁾ Помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног дјела из члана 232. став 3;
- ⁽⁵⁾ Повезано са кривичним дјелом Врбовање ради терористичких активности из члана 202б.КЗ БиХ и Органовање терористичке групе из члана 202д. став 2. КЗ БиХ;
- ⁽⁶⁾ Неовлаштена производња или промет оружја или експлозивних материја.

У три кривична предмета тероризма и једном предмету у случају јавног подстицања на терористичке активности, оптужена су лица и за друга кривична дјела, укључујући: спречавање службеног лица у вршењу службене радње, недозвољено држање оружја или експлозивних материја, неовлаштени промет оружјем и војном опремом те производима двојне намјене, удруживање ради чињења кривичних дјела и помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног. За ова кривична дјела била су оптужена лица која су већ оптужена за кривично дјело тероризма (нпр. у кривичном предмету кривични предмет: X-KŽ-06/190 – В.М. и др. лица оптужена за тероризам, оптужена су и за кривично дјело спречавање службеног лица у вршењу службене радње, док су у кривичном предмету S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. и др. три лица оптужена за тероризам, оптужена и за кривично дјело удруживање ради чињења кривичних дјела, а првооптужени и за кривично дјело неовлаштен промет оружјем и војном опремом двојне намјене), као и лица која су само оптужена да су починили неко од наведених дјела (нпр. у кривичном предмету S1 2 K 002596 14 Kžk – Ć. H. и др. три лица су оптужена да су учинила кривично дјело помоћ учиниоцу послје учињеног кривичног дјела, док су у кривичном предмету X-KŽ-06/190 – В.М. и др. два лица оптужена за кривично дјело недозвољено држање оружја и експлозивних материја, а у кривичном предмету S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. и др. два лица су оптужена за кривично дјело неовлаштен промет оружјем и војном опремом двојне намјене). Поред тога, у појединим кривичним предметима лица су оптужена да су починила и неко од повезаних кривичних дјела тероризма. Тако је у једном случају, лице оптужено по више тачака оптужнице за кривично дјело тероризма (види кривични предмет: S1 2 K 002596 14 Kžk – Ć. H. и др.), а у другом за јавно подстицање на терористичке активности у вези са врбовањем за терористичке активности и организовање терористичке групе (види кривични предмет: S1 2 K 017968 16 Kž – В. H). Из описаног произилази да је укупно шест лица оптужених за тероризам и једно лице оптужено за јавно подстицање на терористичке активности, било оптужено и за друга кривична дјела, укључујући и повезна кривична дјела тероризма, док је укупно седам лица у кривичним предметима тероризма било оптужено само за друга наведена кривична дјела тероризма. Од укупног броја оптужених лица за тероризам и друго кривично дјело, два лица су осуђена и за друго кривично

дјело, док су остали ослобођени оптуже да су починили друго кривично дјело. Од укупног броја оптужених лица да су у овим предметима починили само друго кривично дјело.

Табела 5.2.23: Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Година извршења

8. Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Година извршења					Укупно
2005.	2008.	2010.	2011.	2013.	
4	5	3	1	4	17

Слика 5.2.23: Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Година извршења

Дистрибуција резултата истраживања у односу на годину извршења одговара дистрибуцији по години извршења кривичних дјела тероризма и кривичног дјела јавно подстицање на терористичке активности.

Табела 5.2.23а: Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Вријеме трајања кривичног поступка (укупно)

8. Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Вријеме трајања кривичног поступка (укупно)		
Година	Мјесец	Дан
25	11	2

Слика 5.2.23а: Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма: Вријеме трајања кривичног поступка (укупно)

Табела 5.2.23б: Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака – Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма

Дескриптивне статистике времена трајања кривичних поступака тероризма (дана)		Кривични поступци Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма
Број извршилаца/оптужених	N	11
Минимална вриједност	Min	30
Максимална вриједност	Max	1610
Медијана	Me	992
Мод	Mo	1610
Средња вриједност	Xsr	948,55
Стандардна девијација	SD	542,46
Коефицијент варијације	CV%	57,19

Средња вриједност времена трајања кривичних поступака Друго кривично дјело повезано са кривичним дјелом тероризма (година/мјесец/дан) је: 2 година 7 мјесеци и 9 дана.

Дистрибуција резултата истраживања по времену трајања поступака за друга кривична дјела одговара дистрибуцији трајања кривичних поступака за тероризам. У три кривична предмета поступак против свих оптужених лица (како за кривична дјела тероризма и јавно подстицање на терористичке активности, тако и за друга кривична дјела) је окончан истовремено (vidi: X-KŽ-06/190 – В.М. и др.; S1 2 K 007723 13 Kžk od 25.12.2013. – Ј. М. и др.; S1 2 K 017968 16

Kž – В. Н.), док је у два случаја кривични поступак раздвојен у односу на лица која су оптужена за друга кривична дјела (види раздвојене предмете: S. E. S1 2 K 002912 09 Ко (X-K-09/670-2); O. E. i dr S1 2 K 008650 12 K).

5.3. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела

Демографске карактеристике дате су у односу на лица која су оптужена за кривично дјело тероризма и повезана кривична дјела (44 лица), при чему нису узета у обзир лица која су била оптужена за друга кривична дјела (седам лица). Ове карактеристике извршилаца кривичних дјела приказане су по полу, старосној доби, образовању, брачном статусу, занимању, социјално-економском статусу, географском поријеклу, мотиву за извршење и ранијој осуђиваности. Посебно наглашавамо да су демографске карактеристике дате у односу на доступне податке, што значи да подаци по појединим категоријама нису били доступни, те нису ни наведени.

а. Пол

Табела 5.3.1: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Пол

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Пол		Укупно
Мушки	Женски	
44	0	44

Слика 5.3.1: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Пол

Дистрибуција резултата истраживања у односу на пол извршиоца кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела јесте да су сви извршиоци мушког пола. Оваква дистрибуција је на неки начин очекивана. Ипак, треба узети у обзир да није занемарива улога жена у терористичким организацијама у свијету, на шта указују многа истраживања (Bizovi, 2014; Weinberg, Eubank, 2011), било да су укључене у директне терористичке нападе, као нпр. самоубилачке терористичке нападе (Zedalis, 2004: 13 цитирано у Bizovi, 2014: 1), било да на други начин доприносе терористичкој активности, путем подршке мушкарцима посебно у контексту глобалног цихада (von Kopor, 2007). У том смислу свакако би требало детаљније истражити улогу жена у тероризму на простору БиХ, узимајући у обзир чињеницу да је један број жена боравио или и даље борави на подручју Сирији и Ирака, гдје су њихову мужеве припадници ИСИЛ-а.

в. Доб (година)

Табела 5.3.2: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Доб (година)

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Доб (година)						Укупно
< 20	20-29	30-39	40-49	> 49	Без података	
4	23	8	4	5	0	44

Слика 5.3.2: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Доб (година)

Када је ријеч о животној доби извршилаца кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела у вријеме извршења, онда можемо видјети да је највећи број њих у старосној граници између 20 и 29 година живота и то 23 лица. Осам лица је у доби између 30 и 39 година, четири лица су млађа од 20 година, а исто толико лица је у доби од 40 до 49 година. Пет лица је у доби изнад 50 година живота, од којих је најстарији извршилац ових кривичних дјела имао 67 година живота (види кривични предмет: S1 2 K 018698 15 Kž – Е. Н. и др.). Посебно забрињава број млађих извршица ових кривичних дјела, од којих је њих 27 било млађе од 30 година живота у моменту када су учинили неко од кривичних дјела тероризма, а једно лице је као малолетно са 16 година, одведено у Сирију ради прикључивања ИСИЛ-у (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 022112 16 Ko od 16.08.2016). У прилог томе иде и чињеница да су неки од млађих извршилаца ових кривичних дјела, након издржане казне затвора, поново наставили са терористичким активностима. К примјер можемо навести случај М.Б. који је у моменту извршења кривичног дјела имао 18 година живота, а након издржане казне затвора од осам година и четири мјесеца затвора (види: пресуда број X-KŽ-06/190 од 21.05.2007.) током 2016. године покушао да се придружи ИСИЛ у Сирији и Ираку. Слично је било и у другом кривичном предмету (види: S1 2 K 007723 13 Kžk. – Ј. М. и др.), у којем су двојица оптужених лица, у доби од 20 и 21 годину живота, ослобођена оптужбе за кривично дјело организовање терористичке групе (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012.), да би се након тога придружили ИСИЛ у Сирији и Ираку, при чему је један од њих погинуо, а други осуђен након повртака у БиХ за исто кривично дјело (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 031126 19 K od 17.04.2019).

с. Образовање

Табела 5.3.3: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Образовање

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Образовање					
Основно образовање	ССС	ВШС и ВСС	Мр или Др наука	Без података	Укупно
7	21	2	0	14	44

Слика 5.3.3: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Образовање

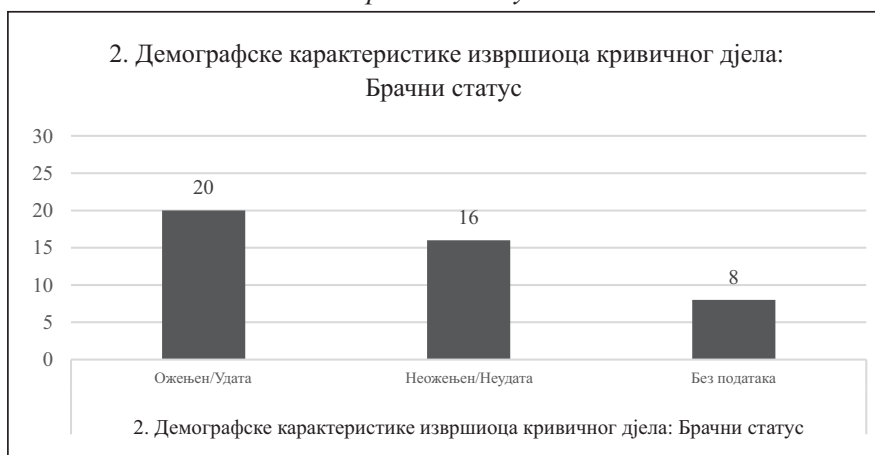
Дистрибуција резултата истраживања у односу на образовање извршилаца ових кривичних дјела, а на основу доступних података (за 14 лица нису доступни подаци), приказује да највећи број њих има средњу стручну спрему и то 21 лице. Седам лица има основно образовање, а два лица имају вишу, односно високу стручну спрему, од којих је један теолог, а за кога је пресудом Суда БиХ, предмет број S1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015. године, утврђена кривица да је: “ради пропагирања и ширења Исламског радикализма у Босни и Херцеговини и региону, свјесно, са позиције вјерског ауторитета у тој тзв. селефијској заједници, јавно вршио радње које имају обиљежја кривичних дјела Јавно подстицање на терористичке активности 202а., Врбовање ради терористичких активности из члана 202б., и Организирања терористичке групе из члана 202д. став 2. Кривичног закона Босне и Херцеговине” и осуђен је на казну од седам година затвора. (види: пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015., стр. 2). С друге стране, степен образовања не мора нужно указивати на улогу у терористичкој активности, јер је у једном другом кривично предмету (види: S1 2 К 003342 12 Кž (X-K-09/670-1) – R. R. и др.) лице које је организовало терористичку групу и планирало терористичке активности, при томе: “наступајући са позиције наступали с позиција етничког и религијског екстремизма и радикализма заступајући ставове да у Босни и Херцеговини треба употребом силе успоставити државу уређену по исламским вјерским прописима, односно шеријатску државу” (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 К 003342 10 К (veza broj: X-K-09/670-1) od 10.11.2011) имало само основно образовање.

d. Брачни статус

Табела 5.3.4: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Брачни статус

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Брачни статус			Укупно
Ожењен/Удата	Неожењен/ Неудата	Без података	
20	16	8	44

Слика 5.3.4: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Брачни статус

На основу доступних података (за осам лица подаци нису доступни) највећи број извршилаца кривичних дјела тероризма је ожењен и то 20 лица, док њих 16 нису ожењени. У појединим случајевима у питању су биле вишечлане породице, с обзиром да су неки од оптужених лица имали шесторо (види кривични предмет: S1 2 K 021198 17 Kžk – О. А. К.), деветоро (види кривични предмет: S1 2 K 022660 16 Ko – М. N.) и 18 дјеце (види кривични предмет: S1 2 K 017968 16 Kž – В. Н). Овај последњи наведени случај је изазвао и пажњу јавности, с обзиром је осуђено лице за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности живо у заједници са четири жене. Тим поводом је упутио апелацију

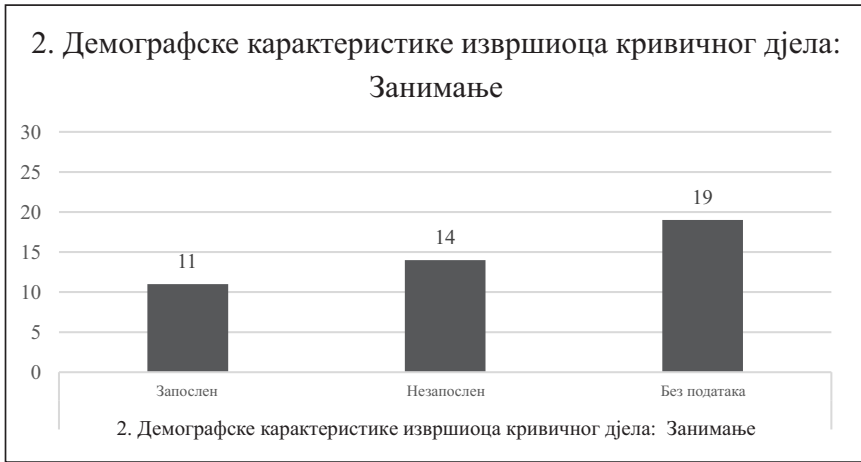
Уставном суду БиХ, наводећи да му је повријеђено правно на приватни живот, с обзиром да женама с којима није био у законитом браку нису биле дозвољене посјете током издржавања казне затвора. У вези с овим питањем (поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке), Уставни суд БиХ је заузео становиште да: “нема повреде апелантовог права на поштовање приватног и породичног живота, дома и преписке у ситуацији када су члановима уже породице, законитој супрузи и дјеци рођеној у браку и ван брака, те адвокату омогућене посјете апеланту у притворској јединици, те да забрана да апеланта посјећују мајке његове дјеце с којима је вјенчан према правилима исламског права не покреће питање кршења права на породични живот када Породични закон не познаје нити признаје такве везе” (Ustavni sud BiH, 2016). Истовремено се овде поставља питање бигамије, с обзиром да је такво понашање забрањено кривичним законодавством у БиХ (нпр. кривично дјело Двобрачност, чл. 214. КЗ ФБиХ), при чему кривичноправна заштита брака обухвата само кршење принципа моногамности брака (Babić, et.al, 2005: 1599). Управо је то и наведено у Одлуци Уставног суда БиХ о допустивности и меритуму, број АР 377/16 од 20.04.2016. у којој је вијеће подсјетило да: “Породични закон Федерације БиХ не допушта постојање истовремених брачних и ванбрачних заједница, односно једно лице може да има склопљен брак или да живи у ванбрачној заједници само са једним лицем, а никако у брачној и ванбрачној заједници, као у апелантовом случају”, при чему је: “једина ваљана и законита заједница живота јесте брак који је апелант склопио са вјенчаном супругом С. Б., па су, сходно чл. 4 Породичног закона, све друге апелантове ванбрачне заједнице са другим женама незаконите, те, према правном поретку у БиХ, не постоје” (види опшинује: Odluka Ustavnog suda BiH о допустивности и меритуму, број АР 377/16 од 20.04.2016. године, Službeni glasnik BiH, br. 36/16).

е. Занимање

Табела 5.3.5: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Занимање

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Занимање			Укупно
Запослен	Незапослен	Без података	
11	14	19	44

Слика 5.3.5: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Занимање

Дистрибуција резултата истраживања у односу на занимања, а на основу доступних података (за 19 лица подаци нису доступни) у складу је са степеном образовања. Од тога броја 14 лица није запослено, док је 11 лица имало запослење у моменту извршења кривичног дјела тероризма или повезаног кривичног дјела.

f. Социо-економски статус (СЕС)

Табела 5.3.6: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Социо-економски статус (СЕС)

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Социо-економски статус (СЕС)				
Низак	Средњи	Висок	Без података	Укупно
12	1	0	31	44

Слика 5.3.6: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Социо-економски статус (СЕС)

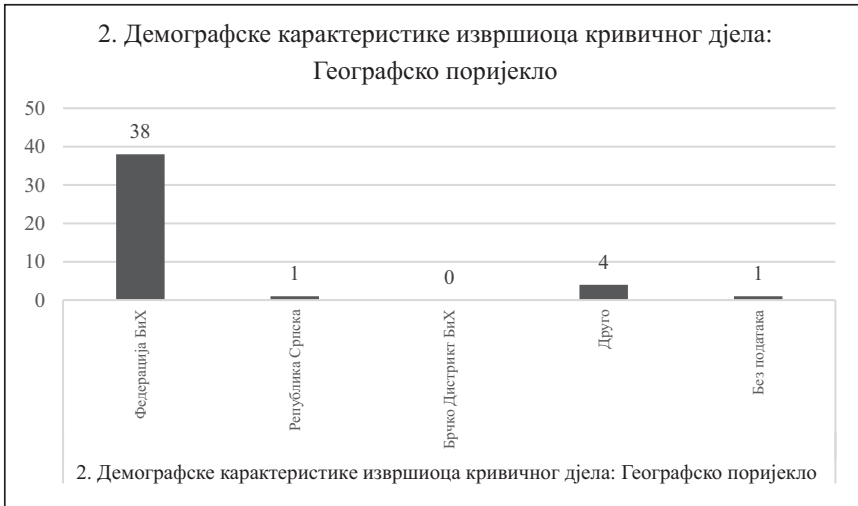
Када је ријеч о социо-економском статусу, потребно је нагласити да за највећи број оптужених лица нису били доступни подаци и то њих 31. Од лица за која су били доступни подаци њих 12 је имало низак социо-економски статус, док је једно лице имало средњи статус. Уколико овоме броју додамо број лица која су незапослена, за која нису прецизно наведен социо-економски статус, а таквих је девет лица, онда можемо претпоставити да је број лица са ниским статусом и већи. То може указивати да је социо-економски статус један од важнијих амбијенталних чинилаца тероризма, с обзиром да велики број оптужених, односно осуђених лица за кривична дјела тероризма или повезана кривична дјела је ниског социо-економског статуса.

g. Географско поријекло

Табела 5.3.7: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Географско поријекло

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Географско поријекло					
Федерација БиХ	Република Српска	Брчко Дистрикт БиХ	Друго	Без података	Укупно
38	1	0	4	1	44

Слика 5.3.7: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
 Географско поријекло

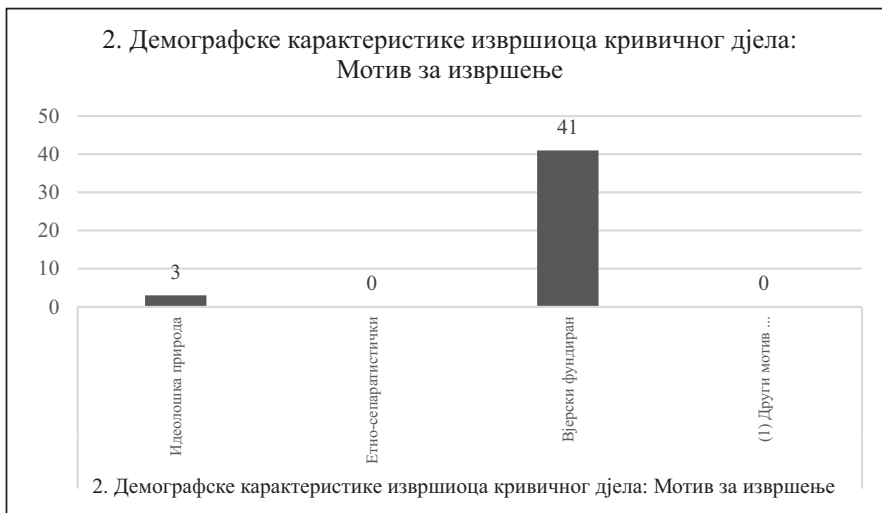
У односу на географско пројекло, према доступним подацима, највећи број оптужених лица је са подручја Федерације БиХ и то њих 38, једно лице је са подручја Републике Српске, док су четири лица са других подручја. Оваква дистрибуција резултата истраживања је очекивана, ако узмемо у обзир да су највећи број оптужених лица за тероризам чланови Селафијских заједница, при чему се оне налазе углавном на подручју Федерације БиХ. Такође, ову дистрибуцију би могли довести у везу са парацетатима, који су такође углавном лоцирани на подручју Федерације БиХ, у којима су се такође окупљала лица оптужена за тероризам.

h. Мотив за извршење

Табела 5.3.8: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
 Мотив за извршење

2. Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела: Мотив за извршење				Укупно
Идеолошка природа	Етно-сепаратистички	Вјерски фундиран	(1) Други мотив ..	
3	0	41	0	44

Слика 5.3.8: Демографске карактеристике извршиоца кривичног дјела:
Мотив за извршење

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

(1) Други мотив (нпр. користољубље)

Дистрибуција резултата истраживања у односу на мотив извршења терористичких акта, односно повезаних терористичких кривичних дјела у БиХ је доминантно вјерски финансиран мотив. На то указује податак да је 41 од 44 оптужена за тероризам у БиХ био вођен овим мотивима, док код три оптужена лица може говорити о идеолошком мотиву (види кривични предмет: S1 2 K 005666 11 Kž – D. Z. и др). Оваква дистрибуција је у очекивана, с обзиром да је како на локалном, тако и на глобалном нивоу вјерска мотивација за тероризам засјенила “етничко-националистички и сепаратистички или идеолошки мотивисан” политички тероризам (Hoffman, 1993).

Брус Хофман (1988, 1993) у својим радовима наводи да вјерски тероризам карактерише неколико особина по којима се разликује од других облика тероризма: “Као прво, починиоци (вјерски терористи) морају користити вјерска учења како би оправдали или објаснили њихове насилне акте или да стекну подршку, укључујући и нове чланове. Апокапалтички циљеви обично су идентификовани као нужност. Одатле произилазе све остале разлике “секуларног, политичког” тероризма и “вјерског” тероризма. “Свети тероризам” укључује насиље, прије свега као сакраментални чин или чин божанске дужности, као директан одговор на захтјев или неки

други теолошки императив. Вјерски терористи сматрају убијање обредним чином. Они религију која се заснива на миру и правди, претварају у религију нетолерантне мржње. Ово је одлика вјерског насиља и тероризма у било којој религији. Пошто предузимају акције ван контекста, вјерски терористи немају никаквих друштвених ограничења у свом насиљу. Као резултат тога, они убијају све без разлике, сматрајући да на тај начин убијају непријатеље свог божанства. Вјерски терористи не боре се само за смртнике, већ сматрају да се налазе у божјој мисији. Исто тако, вјерски тероризам садржи вриједносни систем који је потпуно супротан “свјетовном терору”. Хофман тврди да свјетовни терористи дјелују у оквирима преовлађујућег политичког и културног живота. Они желе да побиједу, да сруше политички систем који их угњетава. Њихов циљ можда јесте да униште постојећу друштвену структуру, али они у исто вријеме желе да умјесто ње успоставе неки други систем” (Hoffman, 1988, 1993. цитирано у Šikman, 2009: 173).

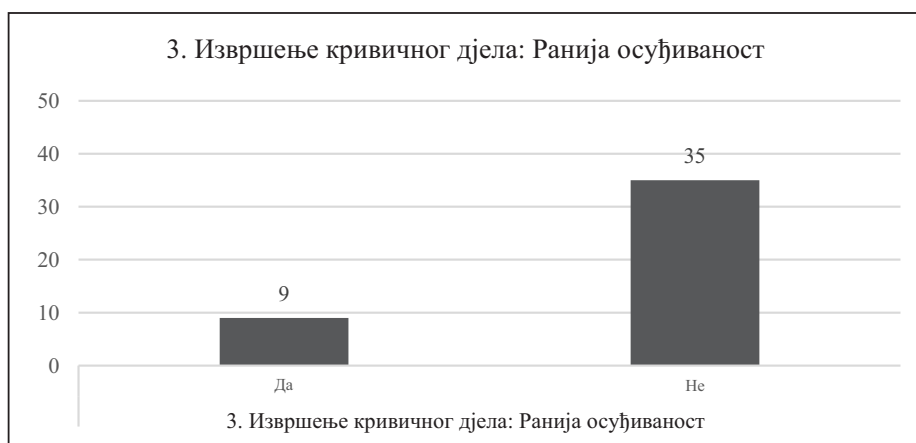
У претходном излагању описали смо генезу тероризма у БиХ, којом можемо потврдити тезу вјески-фунираног мотивисаног тероризма који се доминантно испољава у БиХ. Тако, је под утицајем глобалног цихадистичког покрета, овај облик тероризма се појављује од 1992. године па до данас. Манифестовао се у доласку страних држављана, муџахедина у БиХ у периоду 1992. до 1995. година (појединци су и касније долазили), затим индоктринацији домаћег становништва и извођењу терористичких аката у БиХ, у периоду 1995. до 2012. година, те након тога одласку држављана БиХ у Сирију и Ирак, ради прикључивања ИСИЛ, а касније и њиховом повратку у БиХ, у периоду од 2012. до данас. Оно што је карактеристично за ову генезу јесте да су сва лица дјеловала по утицајем вјерског фундаментализма, што је и потврђено у појединим судским пресудама (нпр. види: пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.; пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012.; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) од 20.12.2013).

i. Ранија осуђиваност

Табела 5.3.9: Извршење кривичног дјела: Ранија осуђиваност

3. Извршење кривичног дјела: Ранија осуђиваност		Укупно
Да	Не	
9	35	44

Слика 5.3.9: Извршење кривичног дјела: Ранија осуђиваност

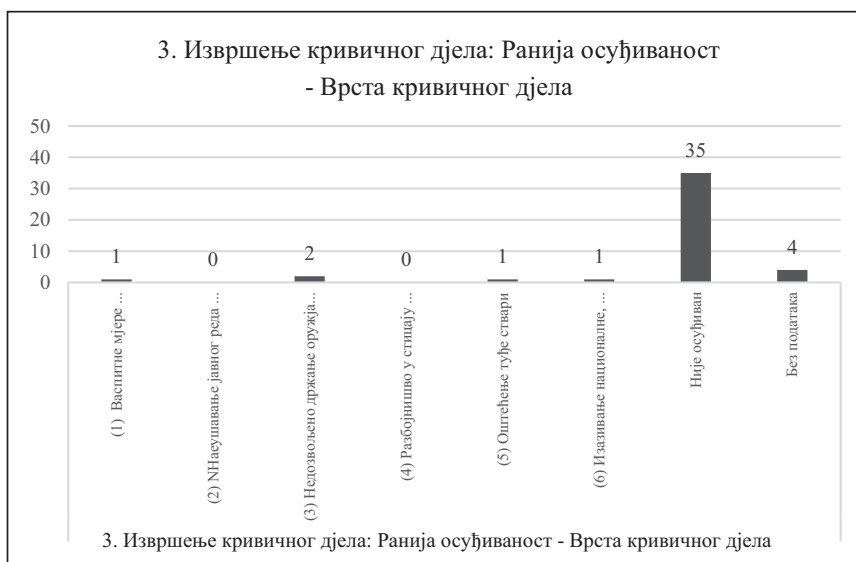
Када је ријеч о ранијој осуђиваности, из дистрибуције резултата истраживања поризилази да највећи број оптужених лица није био раније осуђиван и то 35 лица, док је њих девет било раније осуђено. Оваква дистрибуција указује на ранији живот оптужених лица, из чега произилази да највећи број њих раније није био у сукобу са законом. Ови резултати истраживања могу се довести у везу са дистрибуцијом по старосној структури оптужених лица, јер је највећи број лица млађе животне доби, што указује да се раније нису бавили криминалним активностима.

ј. Ранија осуђиваност – Врста кривичног дјела

Табела 5.3.10: Извршење кривичног дјела: Ранија осуђиваност - Врста кривичног дјела

3. Извршење кривичног дјела: Ранија осуђиваност - Врста кривичног дјела								Укупно
(1) Васпитне мјере ...	(2) Нарушавање јавног реда ...	(3) Недозвољено држање оружја ...	(4) Разбојништво у стицају ...	(5) Оштећење туђе ствари	(6) Изазивање националне, ...	Није осуђиван	Без података	
1	0	2	0	1	1	35	4	44

Слика 5.3.10: Извршење кривичног дјела: Ранија осуђиваност - Врста кривичног дјела

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Васпитне мјере према малолетнику
- (2) Нарушавање јавног реда и мира
- (3) Недозвољено држање оружја и кривично дјело утаја
- (4) Разбојништво у стицају са кривичним дјелом убиства из нехата и продужено кривично дјело тешке крађе
- (5) Оштећење туђе ствари
- (6) Изазивање националне, расне и вјерске мржње

Када је ријеч о врсти кривичног дјела за која су лица раније осуђивана, онда можемо видјети да је један оптужени раније осуђен још као малољетно лице (изрчене су му васпитне мјере према малољетнику), два лица су раније осуђена за кривично дјело недозвољено држање оружја, једно лице за оштећење туђе ствари и једно лице за кривично дјело изазивање националне, расне и вјерске мржње. Осим за ово посљедње наведено лице, ранија осуђиваност није директно повезана са кривичним дјелима тероризма и односи се на ранији живот оптужених лица.

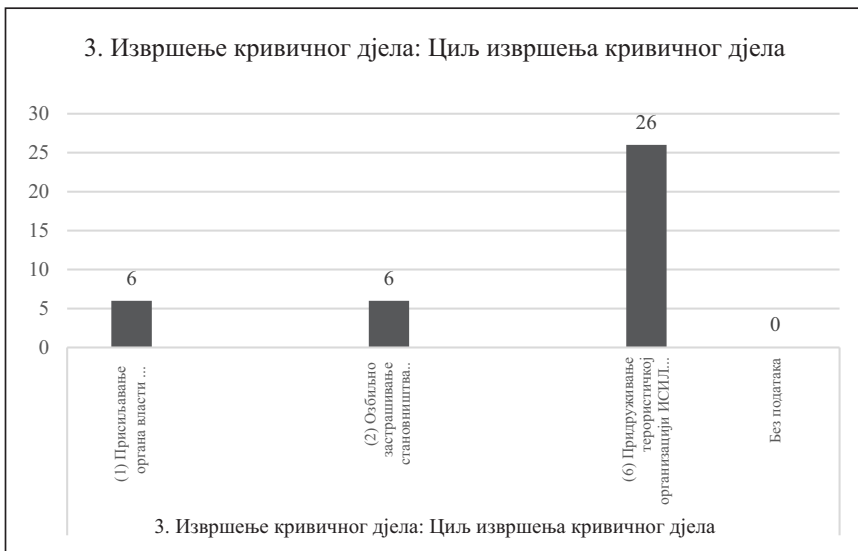
5.4. Извршење кривичног дјела

а. Извршење кривичног дјела: Циљ извршења кривичног дјела

Табела 5.4.1: Извршење кривичног дјела: Циљ извршења кривичног дјела

3. Извршење кривичног дјела: Циљ извршења кривичног дјела							Укупно
(1) Присилјавање органа власти ...	(2) Озбиљно застрашивање становништва...	(3) Озбиљне дестабилизације или уништавања ...	(4) Јавно подстицање на терористичке активности...	(5) Организовање терористичке групе	(6) Придруживање терористичкој организацији ИСИЛ...	Без података	
6	6	3	1	2	26	0	44

Слика 5.4.1: Извршење кривичног дјела: Циљ извршења кривичног дјела

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Присиљавање органа власти БиХ, владе друге земље или међународне организације да нешто изврши/не изврши;
- (2) озбиљног застрашивања становништва (дакле, не с циљем застрашивања појединца, него становништва у цјелини или у једном његовом дијелу одређеном неком заједничком карактеристиком);
- (3) озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, привредних или друштвених структура БиХ, друге земље или међународне организације;
- (4) Јавно подстицање на тероризам, пропагирањем и ширењем исламског радикализма у БиХ и регион;
- (5) Организовање терористичке групе
- (6) Придруживање терористичкој организацији ИСИЛ, у тзв. Исламској држави на подручју Ирака и Сирије, а која је организација одлуком Вијећа сигурности УН-а број: SC/11019 од 30.05.2013. године проглашена терористичком организацијом.

У складу са бићем кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела, одредили смо и циљ извршења кривичних дјела, који смо навели као: (1) Присиљавање органа власти БиХ, владе друге земље или међународне организације да нешто изврши/не изврши; (2) озбиљног застрашивања становништва (дакле, не с циљем застрашивања појединца, него становништва у цјелини или у једном његовом дијелу одређеном неком заједничком карактеристиком); (3) озбиљне дестабилизације или уништавања основних политичких, уставних, привредних или друштвених структура БиХ, друге земље или међународне организације; (4) Јавно подстицање на тероризам, пропагирањем и ширењем Исламског радикализма у БиХ и регион; (5) Организовање терористичке групе и (6) Придруживање терористичкој организацији ИСИЛ, у тзв. Исламској држави на подручју Ирака и Сирије, а која је организација одлуком Савјета безбједности УН-а број: SC/11019 од 30.05.2013. године проглашена терористичком организацијом. Иако се, посебно код кривичног дјела тероризма ови циљеви подударају (нпр. кривично дјело тероризма предузима се са циљем озбиљног застраживања становништва, како би се приндили органи власти БиХ или владе других земаља да нешто изврше или не изврше, и слично), као циљ тероризма сматрало смо онај којим су прво тежили лица када су извршавала наведена кривична дјела. Тако је 15 лица оптужено да су починили терористички акт с циљем: “озбиљног застрашивања становништва или присиљавања органа власти БиХ да шта изврше, с циљем озбиљне дестабилизације основних политичких, уставних и друштвених структура БиХ”, како је наведено у пресудама у кривичним предметима тероризма (види кривичне предмете тероризма). Једно лице је оптужено да је починило кривично дјело с циљем јавног подстицања на терористичке активности с циљем: “пропагирања и ширења Исламског радикализма у Босни и Херцеговини и региону” (види кривични предмет: S1 2 К 017968 16 Кж – В. Н.), док је 26 лица оптужено да је починило кривично дјело организовања терористичке групе или противзаконито формирање и

придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама, с циљем придруживања терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и Ираку те учествовања у њиховим терористичким активностима.

б. Извршење кривичног дјела: Радња извршења кривичног дјела

Табела 5.4.2: Извршење кривичног дјела: Радња извршења кривичног дјела

3. Извршење кривичног дјела: Радња извршења кривичног дјела								Укупно
(1) Припремање терористичког напада ...	(2) Поставаљање експлозивне направе ...	(3) Употреба ватреног оружја ...	(4) Држање говора и упућивање порука ...	(5) Организовање терористичке групе	(6) Придруживање терористичкој организацији ИСИЛ ...	(7) Прикупљање и пружање финансијске ...	(8) Припремање за придруживање ИСИЛ ...	
8	6	1	1	4	18	1	5	44

Слика 5.4.2: Извршење кривичног дјела: Радња извршења кривичног дјела

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Припремање терористичког напада, набавка и посједовање оружја и експлозивних материја;
- (2) Поставаљање експлозивне направе и њено активирање;
- (3) Употреба ватреног оружја, пуцање на амбасаду и полицијске службенике;
- (4) Држање говора и упућивање порука (путем You Tube канала) с циљем подстицања других ради придруживања ИСИЛ;

⁽⁵⁾ Организовање терористичке групе, набавка ватреног оружја и муниције, планирање придруживања ИСИЛ;

⁽⁶⁾ Придруживање терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији, учешће у борбама против званичног режима на подручју Сирије;

⁽⁷⁾ Прикупљање и пружање финансијске и друге помоћи терористичким организацији ИСИЛ;

⁽⁸⁾ Припремање за придруживање ИСИЛ и покушај одласка;

Дистрибуција резултата истраживања у односу на радњу извршења одговара дистрибуцији према врсти кривичног дјела тероризма. Тако је у кривичним предметима тероризма осам лица предузело радњу припремања терористичког напада, која се огледала у набавци, посједовању и обуци у коришћењу оружја или експлозивних материја. У једном кривичном предмету оптужена лица су припремила самоубилачки прслук (види кривични предмет: X-KŽ-06/190 – В.М. и др.), док су у два кривична предмета оптужена лица набавила експлозивну нараву, односно одређену количину наоружања и муниције коју су планирали користити у терористичком нападу (види кривични предмет: S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. i dr.; S1 2 K 025597 19 Kž – В. М. и др.). У два кривична предмета, шест оптужених лица је предузело радњу која се огледала у постављању експлозивне направе и њеном активирању. У једном случају експлозив је постављен под возило и активирао се у моменту покретања истог (види: S1 2 K 005666 11 Kž – D. Z. и др.), док је у другом случају експлозивна направа постављена и активирана на објекту полицијске станице (види: S1 2 K 002596 14 Kžk – Č. H. i dr.; H. A. S1 2 K 009806 12 K). На концу, у трећем случају тероризма, радња извршења обухватила је употребу ватреног оружја, којим је оптужени пуцао на зграду Амбасаде САД и полицијског службеника који ју је обезбјеђивао (види: S1 2 K 007723 13 Kžk. – J. M. i dr.). Оваква дистрибуција је у потпуности очекивана, јер су управо предузимане оне радње извршења кривичног дјела тероризма, које су типичне за ове деликте, што има свакако даје степен друштвене опасности, који их класификује у тешка кривична дјела. У једном случају радња извршења огледала се у предузимању оних радњи којима се остварује биће кривичног дјела јавно подстицање на терористичке активности, као што је окупљање сљедбеника, држање говора и упућивање јавних порука, које су потом објављивани путем друштвене мреже Јоу Тубе, а чији је циљ био: “подстицања пирпадика тзв. селефијске заједнице да постану припадници организоване терористичке групе ИСИЛ у тзв. Исламској држави и као припадници те групе учествују у активностима које организује та терористичка организација ИСИЛ” (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015). У осталим кривичним предметима, радње извршења су у складу са описима бића кривичних дјела организовање терористичке групе, односно противзаконито формирање и

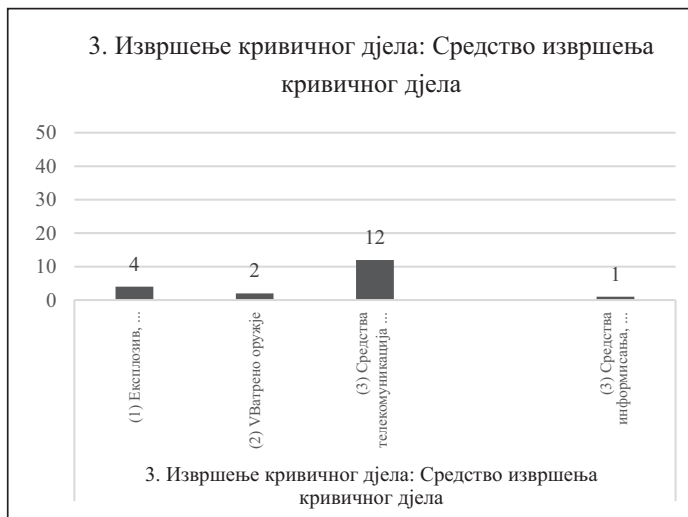
придруживање страним паравојним или параполицијским формацијама. Тако су четири лица оптужена да су предузела радњу која се огледала у стварању услова за извршење кривичног дјела, од којих су два лица оптужена, да су постали припадници терористичке групе, па су након тога одлучили да заједничким дјеловањем, ради постизања постављених циљева изврше терористички чин (види кривични предмет: S1 2 K 007723 13 Kžk. – J. M. и др.), док су друга два лица организовали појединце с циљем њиховог придруживања страниј војној или паравојној формацији (види кривични предмет: S1 2 K 018698 15 Kž – E. H. и др.). Надаље, 18 оптужених лица предузело је радњу извршења која се огледа у придруживању терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и учешће у борбама против званичног режима на подручју Сирије. Те радње су обухватале одлазак у Сирију, војну обуку, те конкретно учешће у борбеним дејствима. У једном случају оптужени је предузео радњу која се огледала у прикупљању и пружању финансијске и друге помоћи терористичким организацији ИСИЛ, на начин да је прикупљао одређене количине новчаних средстава, одлазио у Сирију и подијели их припадницима ИСИЛ (види кривични предмет: S1 2 K 022660 16 Ko – M. N.). На крају, пет оптужених лица је предузело радњу извршења која се огледала у стварању услова за одлазак у Сирију и Ирак, ради прикупљивања ИСИЛ, те у покушају да исто остваре, у чему су спријечени од стране припадника агенција за спровођење закона. У тим случајевима оптужена лица су откривена у својим намјерама од стране припадника СИПА, те су надзиране њихове активности, након чега су лишена слободе и спријечена у остваривању своје намјере да се придруже ИСИЛ, при чему су прикупљени довољни докази за осуђујућу пресуду у овим предметима (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 020440 16 K od 06.06.2016; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018698 15 K od 06.10.2015; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 023067 16 Ko od 07.10.2016; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 027400 19 Kžž od 25.02.2019).

с. Извршење кривичног дјела: Средство извршења кривичног дјела

Табела 5.4.3: Извршење кривичног дјела: Средство извршења кривичног дјела⁽¹⁾

3. Извршење кривичног дјела: Средство извршења кривичног дјела				
(1) Експлозив, ...	(2) Ватрено оружје	(3) Средства телекомуникација ...	(3) Средства информисања, ...	Укупно
4	2	12	1	19

Слика 5.4.3: Извршење кривичног дјела: Средство извршења кривичног дјела⁽¹⁾

(1) Приказ резултата истраживања за средства извршења дата су у односу на кривични предмет, а не оптужена лица

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Експлозивни материјали и остала средства за извршење кривичног дјела;
- (2) Ватрено оружје и муниција као средство извршења;
- (3) Средства која се користе за телекомуникацију (нпр. мобилни телефони, лаптоп: посједовање текстуалног формата тзв. “пенетрациони вектори“), превозна средства, и др.
- (3) Средства информисања, злоупотреба друштвених мрежа, You Tube.

Дистрибуција резултата истраживања средстава извршења кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела дата је у односу на кривичне предмете, а не по броју оптужених лица. Тако је уочљиво да су средства извршења у кривичним предметима тероризма експлозивни материјали у четири случаја и ватрено оружје у два предмета. Међутим, исправније је закључити да су у свих шест кривичних предмета коришћени и експлозивни материјали и ватрено оружје, јер је код оптужених лица пронађене одређене количине експлозивних материја, ручне бомбе, ракетни бацачи, ватрено оружје, муниција и др. Када је ријеч о другим повезаним кривичним дјелима онда је видљиво да су средства извршења повезана са телекомуникацијама, укључујући телефонске комуникације, друштвене мреже и друге облике комуникација, превозна средства, материјално-финансијске ресурсе и друго. Наиме, у овим случајевима наведена средства су коришћена како би се организовао и припремио одлазак у Сирију и Ирак, ради придруживања ИСИЛ, при чему су на овај начин оптужена лица успостављала и одржавала везу са лицима која су им омогућавала у остваривању њихове намјере.

- d. Извршење кривичног дјела: Објекат напада/последица извршења кривичног дјела

Табела 5.4.4: Извршење кривичног дјела: Објекат напада/последица извршења кривичног дјела⁽¹⁾

3. Извршење кривичног дјела: Објекат напада/последица извршења кривичног дјела					Укупно
(1) Последице настале учешћем ...	(2) Последице настале планирањем...	(3) Навођење друго...	(4) Придруживање ИСИЛ...	(5) Покушај придруживања ИСИЛ...	
3	3	1	7	5	19

Слика 5.4.4: Извршење кривичног дјела: Објекат напада/последица извршења кривичног дјела⁽¹⁾

(1) Приказ резултата истраживања према објекту/последицама извршења дата су у односу на кривични предмет, а не оптужена лица

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Последице настале учешћем у терористичким активностима;
- (2) Последице настале планирање извршења терористичког акта;
- (3) Навођење другог лица да се придружи терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и Ираку;
- (4) Придруживање терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и Ираку;
- (5) Покушај придруживања терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и Ираку.

Дистрибуција резултата истраживања у односу на објекат и последице извршења кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела, приказани су у према кривичним предметима, а не према лицима. Тако су у три случаја последице наступили учешћем у терористичкој активности, чији су објекти напада били зграда Амбасаде САД, зграда полицијске станице и путничко моторно возило. Оваква дистрибуција је очекивана јер су објекти државних органа, нарочито војске и полиције, као и зграде амбасада страних земаља, врло често мете терористичких напада. То је у складу са постављеним циљевима терористичких организација, које се огледају у nanoшењу штетет владним и другим објектима, како би се они приморали да нешто изврше или не изврше у њихову корист. У три кривична предмета последице су настале приликом планирања извршења терористичког акта, а оне се огледају у могућој посљедици извршења истог. У овим предметима оптужена лица су откривена и лишена слободe прије него што су извршили конкретан терористички акт. У једном кривичном предмету, посљедице су се огледале у навођењу других лица да се прикључе терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и Ираку, од којих су неки и погинули током борбених дејстава. У седам кривичних предмета последице су се огледале у придруживању оптужених лица терористичкој организацији ИСИЛ у Сирији и Ираку, те учешћу у борбеним дејствима против званичног режима у Сирији и Ираку, док су се у пет предмета последице манифестовале у покушају придруживања поменутој терористичкој организацији.

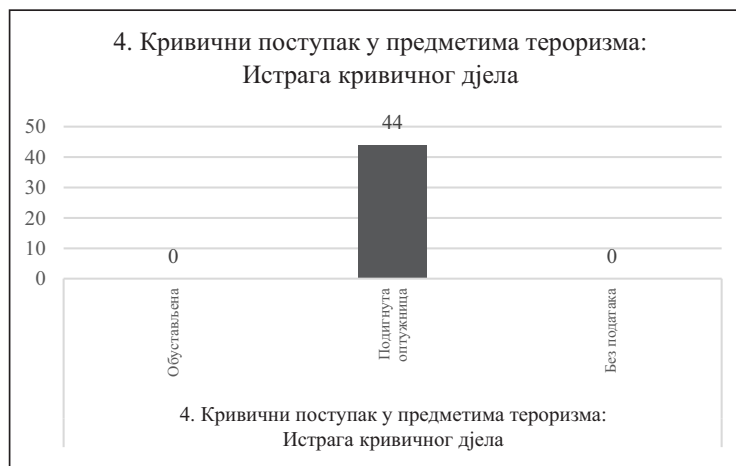
5.5. Кривични поступак у предметима тероризма

- а. Кривични поступак у предметима тероризма: Истрага кривичног дјела

Табела 5.5.1: Кривични поступак у предметима тероризма:
Истрага кривичног дјела

4. Кривични поступак у предметима тероризма: Истрага кривичних дјела			Укупно
Обуствљена	Подигнута оптужница	Без података	
0	44	0	44

Слика 5.5.1: Кривични поступак у предметима тероризма: Истрага кривичног дјела

Дистрибуција резултата истраживања у односу на истрагу у кривичним предметима тероризма, показује да је истрага окончана подизањем оптужнице у свим предметима тероризма и повезаних кривичних дјела, којом је обухваћено 44 оптужена лица. То значи да је тужилаштво у тим предметима, против тих лица прикупило довољно доказа у погледу основане сумње да су починила кривично дјело које им се ставља на терет. Оваква дистрибуција у складу је са дистрибуцијом резултата истраживања по појединим кривичним дјелима, као и у складу са законском одредбом (чл. 226 ЗКП БиХ). У том смислу резултати истраживања сугеришу да су истраге ових кривичних дјела биле ефикасна у погледу остваривања њеног циља, а то је довољног разјашњавања кривичне ствари (конкретног предмета) како би било могуће подићи оптужницу.

- б. Кривични поступак у предметима тероризма: Радње доказивања предузете у истрази

Табела 5.5.2: Кривични поступак у предметима тероризма - Радње доказивања примјењене у истрази⁽¹⁾:

Кривични поступак у предметима тероризма - Радња доказивања								
Претресање стана, просторија и лица	Привремено одузимање предмета	Поступак са сумњивим стварима	Испитивање осумњиченог	Саслушање свједока	Увиђај и реконструкција догађаја	Вјештачење	Међународна правна помоћ	Без података
11	13	0	19	14	3	9	1	1

Слика 5.5.2: Кривични поступак у предметима тероризма
- Радње доказивања примијењене у истрази

⁽¹⁾ Подаци у односу на радње доказивања приказани су у односу на кривични предмет, а не оптужена лица.

Дистрибуција резултата истраживања, у односу на радње доказивања примјењене у истрази, дата је на основу доступних података, а према анализама судских пресуда. То значи да није остварен увид у комплетан кривични спис, у којем су уложени сви прикупљени докази, а тиме наведене и радње које су коришћене у обезбјеђивању доказа већ само оне радње које су описане у судским пресудама. У том смислу резултати истраживања у односу на ово питању не могу се сматрати комплетнима. Ипак, и на основу доступних резултата истраживања могу се извести одговарајући закључци. Тако евидентно је да су сва оптужена лица испитања, што је очекивано, с обзиром да се оптужница не може подићу ако осумњичени није био испитан (чл. 225 ст. 6 ЗКП БиХ). То значи да се радња доказивања испитивање осумњиченог обавезно предузимала у свих 19 кривичних предмета тероризма и повезаних кривичних дјела. У одређеном броју случајева оптужени су признавали кривично дјело које им се ставља на терет, док у другим случајевима то нису учинили. Надаље, у кривичним предметима тероризма примјењивана је радња саслушања свједока. У 14 кривичних предмета предузета је радња доказивања саслушање сведока. Број свједока који су саслушавани у поступку прикупљања доказа био је различити и кретао се од једног свједока, па до нпр. 24 свједока, од којих је 17 саслушано по приједлогу Тужилаштва а седам по приједлогу одбране оптуженог (види:

пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 017968 15 K од 05.11.2015). Као што смо већ навели, свједоци су била она лица која су могла да дају важна обавјештења о конкретном кривичном дјелу, учиниоцу и другим битним околностима, укључујући и полицијске службенике који су предузимали поједине радње доказивања, односно вјештаци на околности достављеног налаза и мишљења предметног вјештачења. У 13 кривичних предмета од оптужених лица привремено су одзети предмети, а прије свега средства извршења кривичног дјела. Поред карактеристичних средстава извршења као што су експлозивне направе, оружје и муниција, у овим кривичним предметима одузимана су и други предмети, као нпр. путна исправа (пасош), с обзиром да су исту оптужена лица користила да оду у Сирију и Ирак ради прикључивања ИСИЛ (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 022112 16 Ko од 16.08.2016). Према расположивим подацима, у 11 кривичних предмета предузета је радња доказивања претресања стана, прострија и лица. Оваква дистрибуција је очекивана с обзиром да се ради о радњи доказивања којом се могу прикупити значајни докази у кривичном поступку. У том смислу може се претпоставити да је наведена радња предузета и у другим предметима, при чему недостају подаци о томе. У девет кривичних предмета одређена је радња доказивања вјештачење, која се углавном односила на вјештачење предмета извршења кривичног дјела, вјештачење дигиталних доказа и експетске анализе. Тако је у оним предметима у којима су употребљени експлозивни и ватрено оружје одређивана су балистичка, механоскопска и друга вјештачења предмета (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012.; Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) од 20.12.2013. и др.) док у кривичним предметима против држављана БиХ који су се придружили ИСИЛ углавном су одређивана вјештачења дигиталних доказа (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 023067 16 Ko од 07.10.2016. и др.). Увиђај је предузет у три кривична предмета, а то су били они случајеви гдје је на лицу мјеста било потребно обезбиједити и прикупити доказе који су настали извршењем кривичног дјела (види: Presuda Suda BiH, предмет број X-K-06/190 од 10.01.2007.; Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012.; Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) од 20.12.2013.). У једном кривичном предмету, докази су прибављани и путем међународне правне помоћи, те су као такви коришћени у кривичном поступку (види: Presuda Suda BiH, предмет број X-K-06/190 од 10.01.2007).

с. Кривични поступак у предметима тероризма: Посебне истражне радње примијењене у истрази

Табела 5.5.3: Кривични поступак у предметима тероризма
- Радње доказивања примијењене у истрази: Посебне истражне радње примијењене у истрази

4. Кривични поступак у предметима тероризма - Радње доказивања примјењене у истрази: Посебне истражне радње примјењене у истрази						
Надзор и техничко снимање телекомуникација	(1) Приступ ...	Надзор и техничко снимање просторија	(2) Тајно праћење...	(3) Коришћење прикривеног истражитеља...	(4) Симуловани и контролисани отуки предмета	(5) Надзирани превоз...
3	0	0	3	0	0	0

Слика 5.5.3: Кривични поступак у предметима тероризма - Радње доказивања примијењене у истрази: Посебне истражне радње примијењене у истрази

Напомена: Пуни текст у табели и графикану:

- (1) Приступ компјутерским системима и компјутерско сравање података;
- (2) Тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета који стоје у вези са њима;

- ⁽³⁾ Коришћење прикривених истражитеља и коришћење информатора;
⁽⁴⁾ Симуловани и контролисани откуп предмета и симуловано давање поткупнине;
⁽⁵⁾ Надзирани превоз и испорука предмета кривичног дјела.

Кад је ријеч о прикупљању доказа примјењивањем посебних истражних радњи, према доступним подацима у једном кривичном предмету (види: S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. и др.), против тројице оптужених лица предузета је радња надзора и техничког снимања телекомуникација и тајног праћења и техничког снимања лица, транспортних средстава и предмета који стоје у вези са њима. Резултати истраживања нису у потпуности очекивани с обзиром на ефикасност посебних истражних радњи у откривању и доказивању тешких кривичних дјела, укључујући кривична дјела тероризма. Очигледно је да су агенције за спровођење закона прикупиле довољно доказа другим радњама доказивања, што је свакако у складу са супсидијанрим карактером посебних истражних радњи. Истовремено, може се поставити другачије питање, а то је да ли би откривање ових кривичних дјела било још ефикасније уколико би се примјењивале посебне истражне радње. У сваком случају предметно питање заслужује шире истраживање.

5.6. Кривични поступак у предметима тероризма – Главни кривични поступак

а. Главни кривични поступак

*Табела 5.6.1: Кривични поступак у предметима тероризма:
 Главни кривични поступак*

4. Кривични поступак у предметима тероризма: Главни кривични поступак							
⁽¹⁾ Доказни стандард ...	Раздвајање поступка	Релевантне чињенице	⁽²⁾ Процесне одлуке ...	Кривица оптуженог	Обуштављен поступак	⁽³⁾ Јавност главног претреса	Без података
40	7	0	7	40	4	19	1

Слика 5.6.1: Кривични поступак у предметима тероризма:
Главни кривични поступак

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Доказни стандард изван разумне сумње
- (2) Процесне одлуке - удаљавање из суднице оптуженог због непоштовања суда, недолазак оптуженог на главни претрес, искључивање јавности, и др.
- (3) Јавност главног претреса приказана је у односу на кривични предмет, а не оптужена лица.

Дистрибуција резултата истраживања главног кривичног поступка приказана је односу на главни претрес у кривичним предметима тероризма, укључујући јавност главног претреса, руковођење главним претресом, претпоставке за одржавање главног претреса и доказни поступак. Тако је евидентно да је у свих 19 кривичних предмета тероризма и повезаних кривичних дјела доказни поступак био јаван. У појединим случајевима јавност је била искључена у складу са законом прописаним условима (чл. 235 ЗКП БиХ) и то онолико времена колико су постојали разлози за искључивање јавности. Кривица оптуженог је утврђена код 40 лица, три лица су ослобођена оптужбе, а за једно лице недостају подаци. Код оптужених код којих је утврђена кривица, утврђено је да су поступали са директним умишљајем, што значи да су били свјесни свога дјела и хтјели његово извршење (чл. 35 ст. 5 КЗ БиХ). Приликом утврђивања кривице оптужених лица Суд је примијенио доказни стандард изван разумне сумње, на који начин је код 40 оптужених лица и утврдио поменути кривицу за извршено кривично дјело. У седам кривичних предмета раздвојен је кривични поступак у односу на поједина оптужена лица, прије свега у циљу ефикаснијег кривичног поступка. Тако је нпр. у кривичном предмету S1 2 K 002596 14 Kžk – Ѓ. Н. и др. раздвојен поступак за трећеоптужено лице, који је потом окончан споразумом о признању кривице 2012. године (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2

К 009806 12 К од 11.07.2012.), док је у односу на остале оптужене окончан 2015. године (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 002596 14 Kžk од 15.07.2015). Оваква дистрибуција је била очекивана, посебно у оним кривичним предметима у којима је било оптужено више лица (види: S1 2 К 018991 16 Kž – М. Е. и др.). У седам кривичних предмета доношене су процесне одлуке, које су укључивале удаљавање из суднице оптуженог због непоштовања суда (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 007723 12 К од 06.12.2012.; Presuda Suda BiH, предмет број С1 2 К 018991 15 К од 31.10.2016.), одбијање оптуженог да дође на главни претрес (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 003342 10 К (veza број: X-K-09/670-1) од 10.11.2011.; Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 002596 11 К (veza X-K-10/995) од 20.12.2013.; Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 018991 15 К од 31.10.2016.), искључивање јавности (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 017968 15 К од 05.11.2015; Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 018991 15 К од 31. 10. 2016), одбијања свједочења (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 К 018991 15 К од 31.10.2016). На крају кривични поступак је обустављен у два кривична предмета, против четири лица, која су била оптужена за друга кривична дјела и то за једно лице оптужено за кривично дјело неовлаштени промет оружјем и војном опремом, те производима двојне употребе и удруживање ради чињења кривичних дјела (види: кривични предмет С. Е. S1 2 К 002912 09 Ко (X-K-09/670-2) од 18.10.2012) и три лица оптужена за кривично дјело помоћ учиниоцу након извршеног кривичног дјела (види: кривични предмет О. Е. и др S1 2 К 008650 12 К).

- б. Главни кривични поступак: Општа правила одмјеравања казне и ублажавања казне

Табела 5.6.2: Кривични поступак у предметима тероризма: Општа правила одмјеравања казне и ублажавања казне

4. Кривични поступак у предметима тероризма: Општа правила одмјеравања казне и ублажавања казне			
Отежавајуће околности	Олакшавајуће околности	Ублажавање казне	Без података
13	33	17	11

Слика 5.6.2: Кривични поступак у предметима тероризма:
Општа правила одмјеравања казне и ублажавања казне

Кад је ријеч о општим правима одмјеравања казне евидентно је да се Суд кретао у границама које су законом прописане за то кривично дјело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дјело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дјело учињено, ранији живот починиоца, његове личне прилике и његово држање након учињеног кривичног дјела, као и друге околности које се односе на личност починиоца (чл. 48 КЗ БиХ). Тако је код 13 лица утврдио отежавајуће околности (нпр. упорност у извршењу кривичног дјела, јачину угрожавања заштићеног објекта и могуће последице, обим и разорне последице које су услед извршења кривичног дјела наступиле, непризнавање и непоштовање суда, не исказивање кајање за почињено кривично дјело, досљедност ставовима и увјерењима због којих је и почињено терористички акт, дужи временски период боравак у Сирији као припадник ИСИЛ, јасну намјеру и упорност да се прикључи) ИСИЛ, док је код 33 лица утврдио олакшавајуће околности (нпр. животна доб оптуженог (млађа, односно старија), породичне околности, ранија неосуђиваност, лоше имовинско стање, да је оптужени жртва индоктриниране заједнице, признање оптуженог и његов допринос расвјетљењу овог кривично-правног догађаја, његово искрено кајање и извињење које је упутио оштећенима, краћи временски период боравак у Сирији на страни ИСИЛ). Иако недостају подаци за 11 лица, уочава се дисбаланс између утврђених отежавајућих и олакшавајућих околности, јер сама чињеница да су лица оптужена за кривична дјела тероризма и повезана кривична дјела указује на јачину угрожавања или повреде заштићеног добра,

што је само по себи отежавајућа околност. Поред тога, у појединим случајевима Суд је у другостепеном поступку утврђивао да олакшавајуће околности нису правилно оцјењене (нпр. да код саизвршилачких радњи извршења сваки саизвршилац одговара према своме доприносу у извршњу кривичног дјела), што је био основ за умањивање изречених казни затвора (види: Presuda Suda BiH, predmet broj X-KЖ-06/190 od 21.05.2007). Уколико томе додамо чињеницу да је за 17 оптужених лица казна ублажена испод границе прописане законом (чл. 49 КЗ БиХ) што је утицало да је десет оптужених лица осуђено на казну затвора од једне године (у складу са чл. 50 КЗ БиХ), онда ово питање долази још више до изражаја. На тај начин доведена је у питање сврха кажњавања која се огледа у томе да се изрази друштвена осуда учињеног кривичног дјела; да се утиче на починиоца да убудуће не чини кривична дјела и подстакне његово преваспитавање; да се утиче на остале да не чине кривична дјела; и да се утиче на свијест грађана о штетности кривичних дјела и о праведности кажњавања починилаца, јер су многа осуђена лица након издржане казне затвора, наставила са ранијим понашањем (чл. 39 КЗ БиХ).

с. Главни кривични поступак: Поступак по правним лијековима

Табела 5.6.3: Кривични поступак у предметима тероризма:
Поступак по правним лијековима⁽¹⁾

4. Кривични поступак у предметима тероризма: Поступак по правним лијековима					
(1) Битне повреде ...	(2) Жалбени приговори ...	Повреда кривичног закона	Жалба у оквиру одлуке о казни	(3) Погрешно и непотпуно ...	Без података
8	8	4	10	8	1

Слика 5.6.3: Кривични поступак у предметима тероризма:
Поступак по правним лијековима⁽¹⁾

(1) Подаци су дати у односу на кривични предмет

Напомена: Пуни текст у табели и графикону:

- (1) Битне повреде одредаба кривичног поступка;
- (2) Жалбени приговори који се односе на законитост доказа;
- (3) Погрешно и непотпуно уврђено чињенично стање.

У 12 кривичних предмета тероризма и повезаних кривичних дјела вођени су другостепени поступци, а у појединим предметима кривични поступак је окончаван у трећем степену (види: *Presuda Apelacionog vijeća u trećem stepenu Suda BiH, предмет број S1 2 K 021198 17 Kžk od 28.02.2018*; *Presuda Apelacionog vijeća u trećem stepenu Suda BiH, предмет број S1 2 K 027400 19 Kžž od 25.02.2019*). У наведеним случајевима пресуда је побијана по неком од жалбених основа, укључујући битне повреде одредаба кривичног поступка у осам предмета, повреде кривичног закона у четири предмета, погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања у осам кривичних предмета или одлуке о кривичноправним санкцијама, одузимању имовинске користи, трошковима кривичног поступка, имовинскоправном захтјеву у 10 кривичних предмета, као и због одлуке о објављивању пресуде путем средстава јавног информисања (чл. 296 ЗКП БиХ). Жалбе су улгане од стране овлашћених субјеката и то браниоца оптужених лица, с једне стране и Тужилаштва БиХ, с друге стране. Иако су коришћени исти законски основи за улагање жалбе (нпр. одлука о висини кривичноправне санкције), логично је да су улагани из супротстављених циљева. Одбрана је оспаравала првостепену пресуду и тражила ослобађање од кривице или у значајном обиму умањивање кривичне санкције, док је

Тужилаштво углавном захтјевало строжију казну. У оквиру битних повреда одредаба кривичног поступка одбрана је приговарала у погледу повреда појединих законских одредби (нпр. повреде одредби чланова 56. и 57. ЗКП БиХ, које прописују усмени захтјев за издавање наредбе за претресање, те издавање наредбе за претресање), жалбени приговори који се односе на законитост доказа улагани су у односу на незаконитости предузетих радњи доказивања у оквиру истраге, у случају погрешно или непотпуно утврђеног чињеничног стања, приговори су улагани кад је суд неку одлучну чињеницу погрешно утврдио или је није утврдио, односно кад на то указују нове чињенице или нови докази. Стандард који је жалбено вијеће примјењивало приликом преиспитивања наводно погрешно утврђеног чињеничног стања јесте утемељеност, што значи да је приликом разматрања наводно погрешно утврђеног чињеничног стања утврђивало, како је наведено у пресуди Суда БиХ, предмет број S1 2 K 019881 17 Kž 3 од 11.05.2017: “да ли би један објективан суд који пресуђује у чињеничним питањима дошао до истог закључка искључујући сваку разумну сумњу. Неће свака чињенична грешка бити разлог да жалбено вијеће укине пресуду, него само она грешка која је узроковала неправилну пресуду, што се квалификује као крајње неправичан исход судског поступка, као у случају када је оптужени осуђен упркос недостатку доказа о бићу кривичног дјела” (пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 019881 17 Kž 3 од 11.05.2017). Тако је у поступку по правним лијековима, Суд је или одбијао као неосноване жалбе подносилаца и потврђивао првостепену пресуду (види нпр.: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 003342 12 Kž (veza broj: X-K-09/670-1) од 29.06.2012.; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 16 Kž 4 од 28.03.2016.; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 018991 16 Kž 3 од 07.04.2017. i dr.) или преиначавао првостепену пресуду, односно укидао пресуду и одржао претрес пред Апелационим вијећем. У појединим случајевима казна у другом степену је умањена (види нпр.: Presuda Suda BiH, predmet broj X-KŽ-06/190 од 21.05.2007.; Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 14 Kžk од 15.07.2015.) или увећана (види нпр.: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 025597 19 Kž од 8.10.2019.), у зависности од утврђеног чињеничног стања. У једном случају, у којем је оптужени ослобођен кривице за кривично дјело противзаконито формирање и придруживање страним паравојним или парополицијским форамцијама, Суд је уважио жалбу Тужилаштва у погледу битне повреде одредаба кривичног поступка, као и због погрешно и непотпуног утврђеног чињеничног стања, те је одредио одржавање претреса пред вијећем Апелационог одјељења Суда БиХ, које је окончано утврђивањем кривице оптуженог изрицањем казне затвора (Presuda Apelacionog vijesca u trecem stepenu Suda BiH, broj S1 2 K 021198 17 Kžk од 28.02.2018). На крају треба навести да се 11 осуђених лица одрекло права жалбе и то из разлога што су прихватили услове из споразума о признању кривице који се односе

на одрицање права на суђење и да не могу уложити жалбу на кривичноправну санкцију која ће му се изрећи, (чл. 231 ст. 6 т. ц).

d. Главни кривични поступак: Изречена кривична санкција

Табела 5.6.4: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна затвора

Изречена казна затвора			Укупно
Да	Не	Без података	
39	3	1	43

Слика 5.6.4: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна затвора

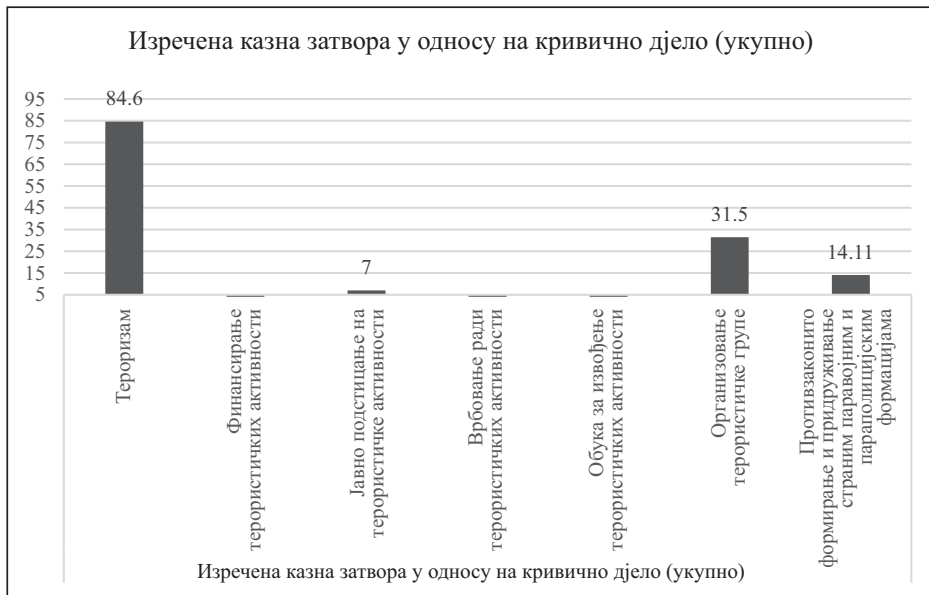

У свим кривичним предметима тероризма и повезаних кривичних дјела, против 88% оптужених лица за ова кривична дјела, као главна казна изречена је казна затвора. Дакле, 39 оптужених лица је и осуђено на казну затвора, три лица су ослобођена од кривице, а за једно лице недостају подаци (види кривични предмет: S1 2 K 018991 16 Kž – М. Е. и др.). Оваква дистрибуција резултата истраживања је у потпуности очекивана, с обзиром на степен и тежину кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела.

Табела 5.6.4а: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна затвора у односу на кривично дјело (укупно)

4.52. Изречена казна затвора у односу на кривично дјело (укупно)							
Тероризам	Финансирање терористичких активности	Јавно подстицање на терористичке активности	Врбовање за терористичке активности	Обука за терористичке активности	Организовање терористичке групе	Противзаконито формирање	Укупно:
84/6 ⁽¹⁾	0	7	0	0	31/5 ⁽¹⁾	14/11 ⁽¹⁾	137/11

Слика 5.6.4: Кривични поступак у предметима тероризма: Изречена казна затвора у односу на кривично дјело (укупно)

Напомена:

(1) Први број означава године, а број иза мјесеца казне затвора

Табела 5.6.4б: *Дескриптивне статистике времена изречених казни затвора – Изречена казна затвора (укупно)*

Дескриптивне статистике времена изречених казни затвора (дана)		Изречена казна затвора
Број извршилаца/оптужених	N	41
Минимална вриједност	Min	180
Максимална вриједност	Max	5400
Медијана	Me	1080
Мод	Mo	360
Средња вриједност	Xsr	1251,22
Стандардна девијација	SD	1146,55
Коефицијент варијације	CV%	91,63

Средња вриједност времена изречених казни затвора – укупно (година/мјесец/дан) је: 3 година 5 мјесеци и 6 дана.

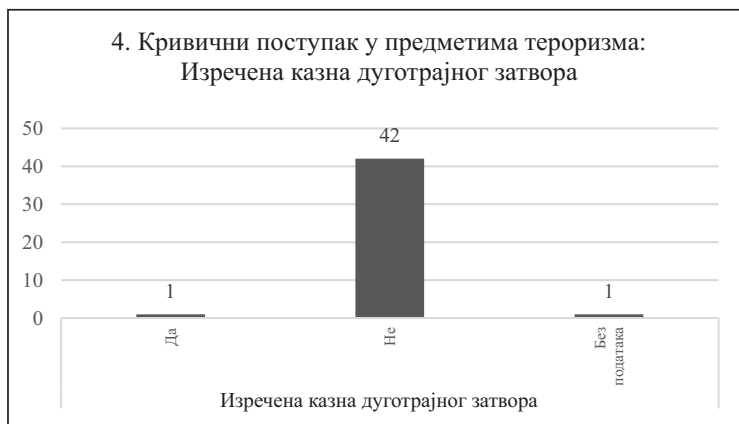
Дистрибуција резултата истраживања у односу на укупно трајање изречених казни затвора показује да је казна затвора за кривично дјело тероризма и повезана кривична дјела изречена у укупном трајању од 137 година и 11 мјесеци. У том смислу је у шест кривичних предмета тероризма, 14 лица осуђено на укупно 84 године и шест мјесеци казне затвора, једно лице је осуђено на седам година казне затвора за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности, док је у шест кривичних предмета за кривично дјело организовања терористичке групе, 16 лица осуђено на укупно 31 годину и пет мјесеци казне затвора (за једно оптужено лице недостају подаци у погледу осуде). У шест кривичних предмета у којима су вођени кривични поступци за кривично дјело противзаконито формирање и придруживања паравојним и параполицијским формацијама, девет лица је осуђено на укупно 14 година и 11 мјесеци казне затвора. Средња вриједност времена изречених казни затвора, посматрана у укупном трајању износи три године, пет мјесеци и шест дана казне затвора. Оваква дистрибуција изречених казни затвора у највећој мјери приказује казнену политику Суда приликом изрицања кривичних санкција у кривичним предметима тероризма и повезаних кривичних дјела. Тако је видљиво да су казне затвора у укупно најдужем трајању изречене за кривична дјела тероризма, што је и очекивано, с обзиром да се ради о најтежим кривичним дјелима. Најдужа казна затвора за кривично дјело тероризма изречена је у трајању од 15 година (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K од 06.12.2012.), затим 14 година (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 009806 12 K од 11.07.2012.), док је у најкраћем трајању изречена казна затвора од три године другопутженом

у кривичном предмету тероризма (види: Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 025597 19 Kž од 8.10.2019). Из наведеног произилази да су казне затвора у овим предметима изрицане у границама прописаним законом за ова кривична дјела. Такође, изречена казна затвора за кривично дјело Јавно подстицање на терористичке активности може се сматрати адекватном и у законом прописаним границама. С друге стране, код кривичних дјела организовање терористичке групе и противзаконито формирање и придруживања паравојним и параполицијским формацијама уочавају се одређена одступања од законом прописаних граница за та кривична дјела. Тако, нпр. да је изречена минимална прописана казна за ова кривична дјела од три године затвора, онда би минимално укупно трајање требало бити 48 година затвора за осуђена лица за кривично дјело организовање терористичке групе, односно 27 година затвора за осуђена лица за кривично противзаконито формирање и придруживања паравојним и параполицијским формацијама. Наравно, да у обзир треба узети индивидуализацију кривичне санкције, али је уочљиво да је казна затвора осуђеним лицима за придруживање ИСИЛ у великом броју изречена испод законом прописаног минимума за та кривична дјела. Заправо свега је седам лица осуђено у складу са минималном казном прописаном за ова кривична дјела, док је њима 18 умањена казна испод законом прописаног минимума. Два лица су осуђена на казну затвора од четири године, једно на три године и шест мјесеци затвора и четири лица на три године затвора, док су сва остала лица за ова кривична дјела осуђена испод законом прописан границе и то на казне затвора од једне године до двије године затвора. То истовремено указује на остваривање свхре кажњавања за ова кривична дјела, посебно у контексту упорности извршилаца ових кривичних дјела, односно чињеници да је један број њих био припадник тренутно најопасније терористичке организације ИСИЛ.

*Табела 5.6.5: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна дуготрајног затвора*

Изречена казна дуготрајног затвора			Укупно
Да	Не	Без података	
1	42	1	44

Слика 5.6.5: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна дуготрајног затвора

Табела 5.6.5б: Дескриптивне статистике времена изречених казни затвора –
Изречена казна дуготрајног затвора

Дескриптивне статистике времена изречених казни затвора (дана)		Изречена казна дуготрајног затвора
Број извршилаца/оптужених	N	1
Минимална вриједност	Min	16425
Максимална вриједност	Max	16425
Медијана	Me	16425
Мод	Mo	16425
Средња вриједност	Xsr	16425,00
Стандардна девијација	SD	0,00
Коефицијент варијације	CV%	0,00

Средња вриједност времена изречених дуготрајних казни затвора (година/мјесец/дан) је: 35 година.

Једно лице осуђено је на казну дуготрајног затвора у трајању од 35 година за кривично дјело тероризам. Ради се о најтежој казни која је изречена за ово кривично дјело, што је у складу са врстом кривичног дјела и последицама које су наступиле. Треба напоменути да је првостепеном пресудом у овом предмету изречена казна дуготрајног затвора у максималном трајању од 45 година затвора (пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 К 002596 11 К (veza X-K-10/995) од 20.12.2013), која је од стране Апелационог вијећа умањена на 35 година затвора (Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 14 Kžk od 15.07.2015).

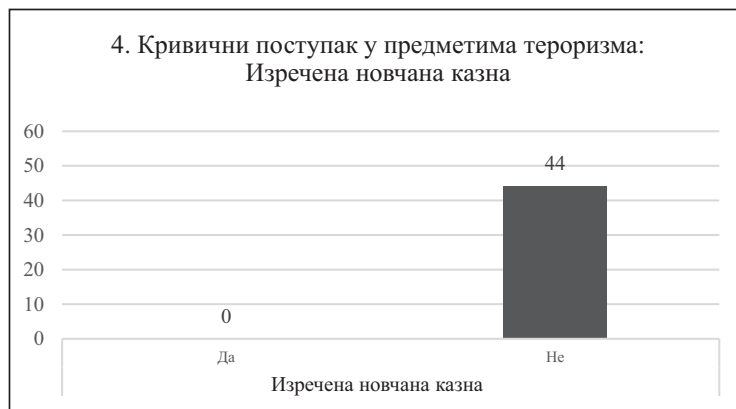
Наиме, из образложења пресуде је видљиво да је “ово Вијеће, крећући се у границама казних оквира за изрицање кривичноправне санкције за кривично дјело Тероризам из члана 201. став 3. у вези става 5. тачка д) КЗ БиХ, за које је прописана казна затвора најмање десет година или казна дуготрајног затвора, утврдило казну дуготрајног затвора у трајању од 35 (тридесетпет) година, налазећи да ће се њом остварити захтјеви генералне и специјалне превенције, те да је изречена казна затвора оптуженом Х. Ч. адекватна и сврсисходна” (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 14 Kžk od 15.07.2015., str. 86).

е. Главни кривични поступак: Изречена новчана казна

Табела 5.6.6: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена новчана казна

Изречена новчана казна	
Да	Не
0	44

Слика 5.6.6: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена новчана казна

У кривичним предметима тероризма и повезаних кривичних дјела нису изречење новчане казне, ни као главне, ни као споредне казне. Оваква дистриција резултата истраживања је у потпуности очекивана, с обзиром да се ради о тешким кривичним дјелима. Ипак, проблем су представљале казне затвора изречене до једне године, с обзиром да је до 2018. године ову казну било могуће замијенити новчаном казном, што је у два случаја и учињено. Од 2018.

године одредбе којима је пописана замјена казне затвора (чл. 42а) не примјењују се на починиоце кривичних дјела из Главе XVI (Кривична дјела против интегритета Босне и Херцеговине) и кривична дјела тероризма, финансирање терористичких активности, јавно подстицање на терористичке активности, врбовање ради терористичких активности, обука за извођење терористичких активности и организовање терористичке групе (ст. 4).

Табела 5.6.7: Кривични поступак у предметима тероризма: Изречена казне затвора по годинама и врсти кривичног дјела - укупно

Врсте кривичних дјела тероризма	Изречене кривичне санкције (правоснажна пресуда) - година/мјесеци по годинама													Укупно
	2007.	2008.	2009	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	
Тероризам	18/10	0/0	0/0	0/0	0/0	25/2	31/6	0/0	35/0	0/0	0/0	0/0	9/0	119/6
Финансирање терористичких активности	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Јавно подстицање на терористичке активности	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	7/0	0/0	0/0	0/0	7/0
Врбовање ради терористичких активности	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Обука за извођење терористичких активности	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Организовање терористичке групе	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	8/0	16/5	0/0	7/0	31/5
Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	10/5	0/0	3/0	1/6	14/11
Друго кривично дјело	2/6	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	2/6
Укупно	21/4	0/0	0/0	0/0	0/0	25/2	31/6	0/0	35/0	25/5	16/5	3/0	17/6	175/4

Слика 5.6.7: Кривични поступак у предметима тероризма: Изречена казне затвора по годинама и врсти кривичног дјела - укупно

Дистрибуција резултата истраживања у односу на изречену казну затвора и дуготрајног затвора по годинама и врстама кривичних дјела, приказује да су за кривична дјела тероризма и повезана кривична дјела изречене казне у укупном трајању од 175 година и четири мјесеца. Ови резултати истраживања су у складу са резултатима у погледу изречене казне затвора, с тим да су урачуната казна дуготраног затвора од 35 година и изречене казне затвора за друга кривична дјела у трајању од двије године и шест мјесеци. Када је ријеч о времену изрицања пресуда може се уочити да су за кривична дјела тероризма поступци окончани 2015. године за кривичне предмета који су вођени до тада и један предмет који је окончан 2019. године. За кривична дјела организовање терористичке групе и противзаконито формирање и придруживање паравојним и параполицијским формацијама, највећи број поступака је окончан током 2016. и 2017. године, док су три предмета окончана 2019. године.

Дакле, за кривична дјела тероризма, у посматраном периоду, осуђеним лицима (44 лица³⁷⁹) изречена је казна затвора у трајању од 172 године и 10 мјесеци. Као што смо раније навели, казне затвора су изречене у распону од једне

³⁷⁹ За једно осуђено лице недостају подаци.

године па до 35 година (казна дуготрајног затвора), што указује на прилично неуједначену казнену политику када су у питању ови предмети.

f. Главни кривични поступак: Ослобођен оптужбе

Табела 5.6.8: Кривични поступак у предметима тероризма:
Ослобођен оптужбе

Ослобођен оптужбе		
Да	Не	Без података
3	40	1

Слика 5.6.8: Кривични поступак у предметима тероризма:
Ослобођен оптужбе

У кривичним предметима тероризма и повезаних кривичних дјела три лица су ослобођена оптужбе, и то једно лице за кривично дјело тероризма (пресуда Суда БиХ, предмет број S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) од 20.12.2013) и два лица за кривично дјело организовање терористичке групе (Presuda Suda BiH, предмет број S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012). Наиме, како је наведено у одлуци о кривичноправној санкцији Тужилаштво није изван разумне сумње доказало укљученост другооптуженог у кривично дјело тероризма, те “код оваквог стања ствари, Вијеће је одлучило да одлуку донесе на начин који је повољнији за II-оптуженог П. Н. (правило “in dubio pro reo”), уз примјену члана 284. став 1. тачке ц), а у вези са чланом 3. ЗКП БиХ, па како није доказано да је II-оптужени Р. Н. учинио кривично дјело на начине описано у предметној оптужници, ваљало је донијети ослобађајућу пресуду и II-оптуженог ослободити

и од ове оптужбе” (Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) od 20. 12. 2013. str. 136). У другом кривичном предмету, из изведених доказа оптужбе Суд није могао извести закључак ван разумне сумње да су оптужени постали припадници организоване терористичке групе са унапријед дефинисаним терористичким циљевима (Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012. str. 30). Иако су тада ова лица ослобођена оптужбе, обојица су се касније придружила ИСИЛ у Сирији и Ираку, од којих је један погинуо, док је други осуђен за исто кривично дјело 2019. године (види: Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 031126 19 K od 17.04.2019).

*Табела 5.6.9: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна првостепеном пресудом (укупно)*

Изречена казна првостепеном пресудом (укупно)	
Година	Мјесец
192	1

*Слика 5.6.9: Кривични поступак у предметима тероризма:
Изречена казна првостепеном пресудом (укупно)*

Табела 5.6.9б: *Дескриптивне статистике времена изречених казни затвора – Изречена казна првостепеном пресудом (укупно)*

Дескриптивне статистике времена изречених казни затвора (дана)		Изречена казна првостепеном пресудом (укупно)
Број извршилаца/оптужених	N	40
Минимална вриједност	Min	360
Максимална вриједност	Max	12600
Медијана	Me	990
Мод	Mo	360
Средња вриједност	Xsr	1677,75
Стандардна девијација	SD	2245,85
Коефицијент варијације	CV%	133,86

Средња вриједност времена изречених казни затвора – укупно (година/мјесец/дан) је: 4 година 7 мјесеци и 8 дана.

У првостепеним поступцима у кривичним предметима тероризма и повезаних кривичних дјела изречено је укупно 192 година и 1 мјесеца затвора. Средња вриједност времена изречених казни затвора изражена за сва кривична дјела је четири године седам мјесеци и осам дана. Уколико ове резултате истраживања упоредимо са укупно изреченим казнама затвора и дуготрајног затвора правоснажном пресудом онда се уочава да су оне у одређеном проценту умањене.

Табела 5.6.10: *Кривични поступак у предметима тероризма: Умањена казна другостепеном пресудом*

Умањена казна другостепеном пресудом	
Да	Не
8	35

Слика 5.6.10: Кривични поступак у предметима тероризма:
Умањена казна другостепеном пресудом

У четири кривична предмета тероризма, у другостепеном поступку, за осам осуђених лица је умањена казна затвора изречена првостепеном пресудом. У једном кривичном предмету казне изречене првостепеном пресудом су умањене за скоро половину, и то првооптуженом са 15 година и четири мјесеца затвора на осам година и четири мјесеца затвора, затим другооптуженом са 13 година и четири мјесеца затвора на шест година и шест мјесеци затвора и трећеоптуженом са осам година затвора на четири године затвора (види кривични предмет Суда БиХ: Х-КЖ-06/190 – Б.М. и др.). У другим кривичним предметима умањивање казне другостепеном пресудом је било у мањем проценту, са осам на шест година затвора (види кривични предмет: S1 2 К 005666 11 Кж – D. Z. и др.), са 18 на 15 година затвора (види кривични предмет: S1 2 К 007723 13 Кжк. – J. M. и др.) и са 45 на 35 година дуготрајног затвора (види кривични предмет: S1 2 К 002596 14 Кжк – Џ. Н. i др.). Оно што је видљиво у овим предметима јесте да се Суд и приликом умањивања изречене казне кретао у границима које су за то кривично дјело прописане Кривичним законом. Дакле, за разлику од ублажавања казне, када су казне ублажаване испод законом прописаног минимума, у овим случајевима оне су биле у тим границама, што се може сматрати прихватљивијим приступом.

Табела 5.6.11: Кривични поступак у предметима тероризма:
Повећана казна другостепеном пресудом

Повећана казна другостепеном пресудом	
Да	Не
2	41

Слика 5.6.11: Кривични поступак у предметима тероризма:
Повећана казна другостепеном пресудом

g. Главни кривични поступак: Споразум о признању кривице

У једном кривичном предмету тероризма, за два осуђена лица, Апелационо вијеће је повећало казну затвора. Тако је са четири године затвора, проваоптуженом лицу повећана на шест година, док је другооптуженом са двије године и шест мјесеци, повећана на три године затвора (види кривични предмет: S1 2 K 025597 19 Kž – В. М. и др.). у том случају уважена је жалба Тужилаштва БиХ те је наведена пресуда преиначена у дијелу који се односи на изречену кривичноправну санкцију, како смо навели.

Табела 5.6.12: Кривични поступак у предметима тероризма:
Споразум о признању кривице

Споразум о признању кривице	
Да	Не
11	32

Слика 5.6.12: Кривични поступак у предметима тероризма:
Споразум о признању кривице

У девет кривичних предмета тероризма и повезаних кривичних дјела, за 11 оптужених лица, од стране Суда БиХ, прихваћен је споразум о признању кривице, те је на тај начин окончан кривични поступак. Тако је у једном кривичном предмету тероризма, за једно лице прихваћен споразум о признању кривице, у пет кривичних предмета за кривично дјело организовања терористичке групе, за седам лица је прихваћен споразум о признању кривице и у три кривична предмета за кривично дјело противзаконито формирања и придруживање страним паравојним и параполицијским формацијама, за три лица је прихваћен споразум о признању кривице. На тај начин, овим лицима изречена је блажа казна или је она ублажена испод законом прописаног минимума, што је свакако био предмет споразума о признању кривице Тужилаштва и оптуженог. Поред тога, кривични поступак је окончаван у краћем временском периоду, што је допринијело ефикасности истог. Ипак, на овом мјесту остајемо при раније изнесеним ставовима у погледу склапања и прихватања споразума о признању кривице у кривичним предметима тероризма и повезаних кривичних дјела.

6. Закључна разматрања и препоруке

На основу напред наведене анализе правног оквира против тероризма (како међународног тако и домаћег) те судске праксе у кривичним предметима тероризма који су вођени пред Судом БиХ, могу се извести и одређени закључци, као и дати одговарајуће препоруке.

1. Евидентно је да је тероризам данас једно од тежих кривичних дјела, којима се не угрожавају само појединци или поједине државе, већ међународни мир и безбједност. То га сврстава у ред најтежих злочина, што захтијева одговарајући одговор међународне заједнице и држава појединачно. У том смислу издвајају се међународноправни документи који третирају тероризам (прије свега документи УН, ЕУ и Савјета Европе), а од држава се захтијева усклађивање националних законодавстава са интенцијама у међународном праву. Због тога је тероризам феномен, чија је интернационализација изражена као ни једног другог криминалног феномена до данас. Овакав приступ може имати вишеструке позитивне ефекте, али и негативно утицати на криминалну политику. То превасходно из разлога “масовног” презузимања одредаба које обухватају тероризам у међународном праву и њихво увођење у домаће кривично законодавство. На овај начин, у извјесној мјери, занемарују се могућности кривичног законодавства, с једне стране, док се истовремено од њега очекује да ријеша сложене проблеме и појаве које карактеришу тероризам данас (нпр. процес радикализације и дерадикализације), с друге стране.
2. У том смислу данас можемо посматрати и одредбе о тероризму у домаћем кривичноправном оквиру. Он обухвата норме, како општег тако и посебног дијела кривичних закона у БиХ, и то: КЗ БиХ, КЗ РС, КЗ ФБиХ и КЗ БД БиХ. Одредбе о тероризму у највећем обиму су садржане у КЗ БиХ и КЗ РС, док су остала два кривична закона усклађена са КЗ БиХ. КЗ БиХ задржао је концепцију из 2003. године, прописујући ова кривична дјела у групу кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, док је КЗ РС од 2017. године, новом систематиком увео посебну главу кривичних дјела Тероризма, а од 2021. године и могућност изрицања казне доживотог затвора за кривична дјела тероризма и узимање талаца. У овим одредбама (општим и посебним) учача се велики утицај међународноправних норми, којима се инкриминишу нова кривична дјела, а од држава чланица захтијева њихово увођење у домаће законодавство. Ипак, степен усклађености није потпун већ дјелимичног карактера, с обзиром на то да нису у потпуности

уважене поменуте међународне одредебе (нпр. код кривичног дјела путовање у иностранство у терористичке сврхе). С друге стране, одредбе у законима о кривичном поступку у БиХ (ЗКП БиХ, ЗКП РС, ЗКП ФБиХ, ЗКП БД БиХ), не третирају кривична дјела тероризма на посебан начин већ у оквирима постојећих законских рјешења. Такав однос је у складу са концепцијом кривичног процесног законодавства у БиХ. На концу, тероризам, односно спречавање прања новца и финансирање терористичких активности обухваћено је одредбама истоименог закона (Закон о спречавању прања новца и финансирања терористичких активности). То се може сматрати као израз усклађивања са међународноправним стандардима у области спречавања прања новца и финансирања тероризма.

3. У БиХ највећи број кривичних поступака у предметима тероризма вођен је пред Судом БиХ. Ове поступке, условно, можемо подијелити у двије категорије: прва, кривични поступци за кривична дјела тероризма и јавно подстицање на терористичке активности и друга, кривични поступци у којима су лица оптужена за одлазак у иностранство (Сирија и Ирак), ради придруживања терористичким организацијама (ИСИЛ, Ел Нусра Фронт), ради учешћу у терористичким активностима. Ова подјела има смисла уколико се узму у обзир казне које су изречене оптуженим лицима. Тако су оптуженим за кривична дјела тероризма и једном оптуженом за кривично дјело јавно подстицање на терористичке активности изречене казне које су у границама прописаним за та кривична дјела, па чак и ближе горњој граници, укључујући у једном случају и казну дуготрајног затвора. Тако су изрицане казне затвора од четири, осам, 15, па до 35 година затвора. Овакву казнену политику могли би оцијенити као “строгу”, која у потпуности одговара тежини извршених кривичних дјела, при чему има далеко већу могућност остваривања сврхе кажњавања. С друге стране, потпуно супротно, у кривичним поступцима против лица која су се придружила ИСИЛ у Сирији и Ираку углавном су изрицане казне испод законом прописаног минимума, по основу ублажавања казне, с обзиром да су у поступку индивидуализације казне, утврђиване нарочито олакшавајуће околности на страни оптужених лица. У прилог томе говоре и чињенице да је највећи број казни за ова кривична дјела изречен у трајању од једне године. Оваква казнена политика, не само да је у колизији са казнама за кривична дјела тероризма већ и у директној супротности са раније заснованим ставовима истог Суда.
4. Посебан проблем у БиХ, који није обухваћен казненом политиком (нити је то било реално очекивати), а у директној је повезаности са

тероризмом, је радикализација домаћег становништва. Овај процес, који је дуг скоро 30 година представља озбиљну пријетњу за БиХ. “Увезен” у БиХ почетком 90-тих година прошлог вијека (мада су се јављали поједини облици радикализације и раније, о чему су вођени судски поступци као што је “сарајевски процес” 1983. године), врло брзо се “примио” код једног дијела домаћег становништва, да би “еволуирао” кроз селафијске заједнице, које се могу посматрати као мјеста повезана са свим терористичким активностима у БиХ, укључујући и одласке држављана БиХ у Сирију и Ирак ради придруживања ИСИЛ-у. Ове заједнице и данас несметано дјелују, ширећи ригидну идеологију, а очекивати је да ће бити “уточиште” повратницима са ратишта из Сирије и Ирака. Пропуштајући прилику да раније дјелују, пред органима државне власти БиХ је тежак и сложен посао, који се назива дерадикализација. Сам концепт није довољно јасан, самим тим ни активности које је нужно предузети како би се број радикализованог становништва смањило, а на тај начин утицало и на тероризам у БиХ. Оно што је јасно јесте да у овом процесу кључну улогу могу имати вјерске организације и образовне установе, које би требале дати снажнији допринос у сузбијању радикализације у БиХ.

5. Из анализе судске праксе у кривичним предметима тероризма, која укључује обраду кривичних предмета тероризма који су вођени пред Судом БиХ у периоду од 01. 01. 2005 до 01. 01. 2020. године, могу се извести закључци, како слиједи:

5.1. Кривични поступци су вођени против оптужених за кривична дјела тероризма, јавног подстицања на тероризам, организовања терористичке групе и противзаконитог придруживања страним паравојним или параполицијским формацијама, док за остала кривична дјела (финансирање терористичких активности, врбовање за терористичке активности и обуку за терористичке активности) нису вођени кривични поступци. Оваква дистрибуција резултата истраживања дјелује “неувјерљиво” јер није логично да у БиХ нису предузимане радње које имају обиљежја кривичног дјела финансирања терористичких активности или врбовања за терористичке активности, ако се узме у обзир елементарна логика да сваки терористички акт подразумијева одговарајућу финансијску подршку или да лица која су се придружила ИСИЛ нико није врбовао?! Разлог за овакву дистрибуцију резултата истраживања можемо тражити и у чињеници да су законске инкриминације кривичних дјела за која су вођени кривични поступци, по основу привидног идеалног стицаја, консумпцијом,

редовно и у потпуности обухватали биће кривичних дјела за која нису вођени кривични поступци. Овај закључак наводи на питање оправданости егзистирања таквих кривичноправних одредби. Јасно је да су ове одредбе уведене у кривично законодавство по основу приhvатања међународно правних обавеза (усклађивање са документима УН и Савјета Европе). Ипак, то не умањује потребу да се изврши критичка анализа поменутих законских рјешења и дефинише јасан став у вези с овим питањем.

- 5.2. Највећи број терористичких напада извршен је употребном ватреног оружја и експлозивних средстава, односно у планирању коришћења наведених средстава у терористичке сврхе. Поред тога, предузимане су радње које су се састојале у придруживању ИСИЛ у Сирији и Ираку. Циљ извршења ових кривичних дјела био је у складу са бићем конкретног кривичног дјела, док су објекти напада и посљедице били типични за ова кривична дјела. Тако је у највећем броју случајева извршен терористички напад усмјерен према објектима полицијских станица, амбасада страних држава (Амбасада САД у Сарајеву), итд.
- 5.3. Кривични поступци у овим предметима одвијали су се у складу и на начин прописан законом (ЗКП БиХ). Поступци су били јавни (изузев у дијелу искључивања јавности), на главном претресу извођени су докази, а поступци су окончани доношем и објављивањем пресуда. Вријеме трајања кривичних поступака било је различито у зависности од конкретног предмета, а у краћем року су окончавани предмети по основу споразума о признању кривице. С друге стране “брзина” трајања поступака у овим случајевима није “праћена” адекватном казном (углавном су изрицане казне испод законом прописаног минимума” тако да ове случајеве не можемо сматрати ефикасним кривичним поступцима (с обзиром на то да је изостала адекватна кривична санкција). Афирмативна чињеница је да су инфомације о току поступка доступне јавно, путем Интернета (званични интернет сајт Суда БиХ), а у највећем броју случајева доступне су и пресуде у пдф формату.
- 5.4. Истрага је окончана подизањем оптужнице против свих оптужених лица, што упућује на закључак да су прикупљени довољно увјерљиви докази у погледу кривице оптужених лица. Ови докази су углавном обезбјеђивани примјеном радњи доказивања, и то испитивања осумњиченог и саслушања свједока, док су остала радње предузиме по потребни. Интересантан је резултат истраживања у

погледу примјене посебних истражних радњи, који сугерише да ове радње нису често примјењиване у истрагама кривичних дјела тероризма. На овом мјесту остајемо при постављеном питању, а то је: да ли би кривични поступци били ефикасније да су посебне истражне радње чешће коришћене, односно да ли био већи број откривених ових кривичних дјела? Најбољи примјер јесу одласци домаћих држављана ради придруживања ИСИЛ, с обзиром на велику разлику броја лица која су отишла у Сирију и Ирак, у односу на број лица која су оптужена за ова кривична дјела, укључујући и лица која су спријечена у тој намјери.

- 5.5. Питање које заслужује посебну пажњу тиче се општих правила одмјеравања казне ради остваривања сврхе кажњавања у кривичним предметима тероризма, а нарочито утврђивање олакшавајућих и отежавајућих околности. У појединим предметима дјелује неувјерљиво да је Суд углавном “проналазио” олакшавајуће околности које су нарочито утицале да кривична санкција буде испод законом прописаног минимума. Дакле, изражавање друштвене осуде учињеног кривичног дјела (нпр. приступања ИСИЛ и учешће у терористичким активностима) на овај начин није остварило, као и утицај на учиниоца да убудуће на врши кривична дјела (нпр. неки су након издржане казне затвора наставили са терористичким дјеловањем), нити утицај на остале да не врше таква кривична дјела, с обзиром на степен радикализације у БиХ (од земље одредишта, до земље поријекла цихадиста).
- 5.6. Споразум о признању кривице, као форма скраћеног кривичног поступка, примјењиван је и у кривичним предметима тероризма. На основу овог института окончани су одређени кривични поступци, а оно што је њихова главна особеност, то је да су казне ублажене испод законом прописаног минимума (изузев у једном случају). Поред тога, сама чињеница да је Тужилаштво преговарало са лицима оптуженим за тероризма, дакле терористима, те у замјену за признање кривичног дјела понудило им блажу, тј. ублажену казну, што је Суд и прихватио отвара дилему у погледу окончавања ових поступака на овај начин. На крају, сама сврха скраћених кривичних поступака и није да се на овај начин поступа код најтежих кривичних дјела већ баш супротно, да се лакши кривични случајеви окончавају на овај начин, како би се органи правосуђа могли детаљније посветити тежим кривичним дјелима, што тероризам свакако и јесте.

- 5.7. На основу анализе демографских карактеристика извршилаца кривичних дјела тероризма и повезаних кривичних дјела може се сагледати “слика” ових учинилаца. Тако је то лице мушког пола, између 20 и 29 година живота, са завршеном средњом школом, ожењен, без запослења, раније неосуђиван, ниског социјално – економског статуса, са мјестом боравком на подручју ФБиХ, мотивисани вјерско-фундраним разлозима. Поједине од ових карактеристика не морају нужно да одражавају ову слику, јер нпр. у неким случајевима су лица са завршеном осмогодишњом школом били организатори терористичке групе, док су у другим случајевима извршиоци кривичних дјела имали седми степен стручне спреме (ВСС).
6. Казнена политика законодавца у погледу тероризма и повезаних кривичних дјела и судска пракса у овим кривичним предметима нису у потпуности усаглашени. То се посебно односи на понашања у вези са страним терористичким борцима. Евидентно су међународни напори на плану сузбијања овог феномена, који “прати” домаћи правни оквир, с обзиром да је међународноправне инкриминације до 2017. године, увео у домаће законодавство. Ипак, то се није у потпуности манифестовало у кривични поступцима који су вођени против држављана БиХ који су се придружили ИСИЛ, узимајући у обзир казне које су изрицане оптуженим лицима. У прилог томе је и однос прописаних и изречених казни, који је у очигледном несразмјру, што може утицати на остваривање сврхе кажњавања.
7. На крају, треба имати к знању да кривичноправни одговор на тероризам има значајна ограничења. Због тога и није реално очекивати да ће се на овај начин ријешити проблем тероризма у БиХ. Многи примјери су овај став већ потврдили, с обзиром да се суочавамо са проблемом рецидивизма када су у питању случајеви тероризма. То је и очекивано, узимајући у обзир да се ради о радикализованим појединцима, који не признају државу, па ни државне органе, укључујући и судове, већ искључиво идеје које их воде. Наведено истовремено не значи да не треба водити кривичне поступке против оптужених лица за тероризам и примјењивати строгу казнену политику већ напосто бити свјестан ограничених домета кривичноправног реаговања на тероризам.

Узимајући у обзир наведене закључке, можемо изнијети и одређене препоруке, које се односе на носиоце законодавне, извршне и судске власти, али и научно-образовним установама. У том смислу:

1. Нужно је у потпуности ускладити домаћи правни оквир против тероризма са међународно правним документима, прије свега УН,

Савјета Европе и ЕУ. То се нарочито тиче нових кривичних дјела које су прописане од стране наведених међународних организација, као што је путовање у иностранство у терористичке сврхе. Дакле, није довољно да егзистира кривично дјело којим је инкриминисано придруживање страним правојним или параполицијским организацијама већ је неопходно инкриминисати сваки одлазак у иностранство у сврху тероризма, без нужног придруживања каквој терористичкој организацији (на примјер, тзв. усамљени вукови). То би истовремено значило декриминализацију постојећег кривичног дјела Противзаконито придруживање страним паравојним и параполицијским организацијама, које ионако није било у потпуности усклађено са међународним документима у овој области.

2. Неопходно је ускладити казнену политику законодавца са актуелном судском праксом приликом поступања у кривичним предметима тероризма. Као примјери добре праксе могу се навести измјене КЗ БиХ из 2018. године, којима је онемогућена замјена казне затвора новчаном казном у кривичним предметима тероризма, као и условни отпуст осуђеним лицима за тероризам. У том смислу, корисно би било увести сличне одредбе када је у питању ублажавање и границе ублажавања казни осуђеним лицима за тероризам и повезаним кривичним дјелима. На тај начин не би било могуће лицима оптуженим за тероризам изрицати казне испод законом прописаног минимума, чиме би се казнена политика законодавца и судска пракса приближиле.
3. Потребно је усмјерити хеуристичку (откривачку) дјелатност на сва понашања која су инкриминисана као кривична дјела тероризма и повезана кривична дјела. То се посебно односи на она кривична дјела која до сада “нису извршена” у БиХ, а нарочито финансирање терористичких активности и врбовање за тероризам. Већ смо указали на нелогичност да ова кривична дјела нису евидентирана, с обзиром на број лица која су отишла у Сирију и Ирак, ради придруживања ИСИЛ-у. Јасно је да такав подухват захтијева одговарајућу финансијску подршку и вјероватно навођење на одлазак, од стране њима познатих ауторитета.
4. Узимајући у обзир ограничене домете кривичноправног реаговања на тероризам, неопходно је развијати превентивну дјелатност ове изразито негативне друштвене појаве. У том смислу посебно значајну улогу треба да имају образовне и вјерске установе. На том трагу треба развијати концепт дерадикализације, који би могао да одговори проблему тероризма у БиХ. Из досадашњих, прије свега иностраних искустава, јасно је да се тај процес (дерадикализација) креће у супротном правцу од процеса радикализације. Тако да, ако знамо који

је пут усвајања радикалих ставова и идеја који воде у тероризам, онда је потребно дјеловати на те чиниоце снагом супротних аргумената.

На концу непоходна су даља научна истраживања посматране проблематике те се у том смислу надамо да ова монографија може бити од користи, прије свега наставно-научном кадру, али и стручњацима из различитих области (правосуђе, полиција) који се практично сусрећу са феноменом тероризма.

Summary

Terrorism has become a global threat over the last 30 years and there is almost no country in the world which is not faced with this extremely negative phenomenon. At the same time, the response to terrorism has strengthened. It was mainly manifested through the activities of international organizations and states, be it individually or through coalitions against terrorism.

In this sense, we can observe the situation in Bosnia and Herzegovina. At the beginning of the civil war in BiH, the first mujahideen began to arrive in 1992, operating within the global jihadist movement, more specifically Al-Qaeda. By analyzing the reports of the relevant authorities and judgments of international courts, it may be noticed that terrorist activity carried out by foreign terrorist fighters today is identical to that of the past (e.g., the way they treat prisoners of war or beheading). At the same time, their activity was reflected in the spread of the ideology of the global jihadist movement, which had a certain impact on the domestic population. Domestic fighters began to join the mujahideen even during the war (1992-1995), but the number of those joining the mujahideen highly increased following the end of the war. It was reflected in the formation of isolated communities where the persons advocating the mentioned ideology gathered, while at the same time denying the attributes of the state (e.g., disrespecting the judiciary) and civil rights and obligations (e.g., voting rights or compulsory primary education for children). Initially, these communities were made up of foreign and domestic citizens, but later they were entirely composed of domestic citizens. The activities of these communities resulted in terrorist attacks in BiH (their perpetrators were connected with these regarding most terrorist attacks), and the number of persons who travel to Syria and Iraq to join ISIL have been recorded since 2012.

BiH has developed a response to terrorism mainly by assuming the obligations arising from international treaties (conventions), as well as by acting within coalitions against terrorism. In this regard, new criminal offenses related to terrorism have been introduced in the criminal legislation, while the provisions regarding penalties for perpetrators of these criminal offenses have been improved in the general part (e.g., prohibition on a court's reduction of a sentence below a mandatory minimum

penalty). Also, criminal proceedings for terrorism offenses were conducted, with various sentences being imposed, including the most severe ones (long-term imprisonment). However, in some court proceedings related to terrorism cases, a mild penal policy has been observed, which is expressed through the imposition of minimum prison sentences (from one year). This is particularly worrying given that these persons were indicted and convicted of serious crimes, while many of them have repeated or attempted to repeat the crime and have not renounced the ideology leading them to terrorism.

Therefore, the results of this study indicate that it is necessary to continue harmonizing the domestic criminal law framework against terrorism, primarily with the legal acts of the Council of Europe and the European Union). Additionally, it is necessary to harmonize the criminal policy of the legislature, on the one hand, and the courts when imposing sentences for these crimes, on the other hand. Criminal policy, although not the only one, is a very important instrument in preventing and combating terrorism; therefore, it is necessary to use the mechanisms of criminal law against terrorism as much as possible. At the same time, it is necessary to develop and affirm other approaches to control this extremely negative phenomenon, such as religious, educational and social programs, all for the purpose of deradicalizing the perpetrators and potential perpetrators of terrorism. However, in order for these programs not to remain just “words on paper”, research into the factors, processes, conditions and causes of terrorism is needed, which would certainly be useful for their implementation with expected results.

Попис литературе

1. Alder, M. (2011). The Origin In International Law Of The Inherent Right Of Self-Defence And Anticipatory Self-Defence, *The Western Australian Jurist* 2(4), 107-128.
2. Avdić, A. (12.04.2018). Pod zastavom ISIL-a: Objavljujemo spisak 76 državljana BiH koji su poginuli u Siriji! *Žurnal*. Dostupno putem inteneta <https://zurnal.info/novost/21065/objavljujemo-spisak-76-drzavljana-bih-koji-su-poginuli-u-siriji>, pristupljeno 12.04.2020.
3. Azinović, V., Bećirović, E. (2017). *A Waiting Game: Assessing and Responding to the Threat from Returning Foreign Fighters in the Western Balkans*. Sarajevo: Regional Cooperation Council.
4. Azinović, V. Neumann, P. (2017). *Between Salvation And Terror: Radicalization And The Foreign Fighter Phenomenon In The Western Balkans*. Sarajevo: Atlantic Initiative.
5. Azinović, V., Jusić, M. (2016). *Novi zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingent stranih boraca*. Sarajevo: Atlanska inicijativa.
6. Azinović, V., Jusić, M. (2015). *Zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingent stranih boraca*. Sarajevo: Atlanska inicijativa.
7. Azinović, V. (2007). *Al Kai'da u Bosni i Hercegovini: mit ili stvarnost*. Sarajevo: Radio Slobodna Europa.
8. Avramov, S., Kreća, M. (2007). *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
9. Babić, M. (2014). Izmjene Krivičnog zakona BiH iz 2014. godine. *Bilten Suda Bosne i Hercegovine*, br. 4/2014, (9-20). Sarajevo: Sud Bosne i Hercegovine.
10. Babić, M. (2008). *Krivično pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
11. Babić, M., Filipović, Lj., Marković, I., Rajić, Z. (2005). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija.
12. Bajagić, M. (2000). Terorizam i međunarodno javno pravo, *Bezbednost*, 42(5-6), 616-642.
13. Bajović, V. (2015). Odmeravanje kazne i sporazum o priznanju krivičnog dela, *NBP - Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2/2015, 179-193.
14. Banović, B., Bejatović, S. (2011). *Osnovi međunarodnog krivičnog prava*. Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
15. Bassiouni, C. (ed.). (2008). *International Criminal Law, Volume 1: Sources, Subjects, and Contents*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
16. Bećirević, E. (2016). *Salafism vs. Moderate Islam: a Rhetorical Fight for the Hearts and Minds of Bosnian Muslims*. Sarajevo: Atlanska inicijativa.

17. Bejatović, S. (2018). Krivično zakonodavstvo i funkcionisanje pravne države. U: *Krivično zakonodavstvo i funkcionisanje pravne države, zbornik radova*, (231-241). Třebinje: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
18. Bejatović, S. (2017a). Međusobni odnosi i saradnja procesnih subjekata kao faktor efikasnosti otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela. U: *Reformski procesi i poglavlje 23 (godinu dana posle) – krivičnopravni aspekti*, (291-315). Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
19. Bejatović, S. (2017b). Kaznena politika i adekvatnost funkcionisanja pravnog sistema države, *Pravna riječ* 14(52/2017), 443-479.
20. Bejatović, S. (2016). Terorizam i druga krivična dela nasilničkog karaktera i krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja. U: *Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim djelima nasilničkog karaktera*, urednik Stanko Bejatović, (6-30). Banja Luka: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
21. Bejatović, S. (2015). Efikasnost krivičnog postupka kao međunarodni pravni standard i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije (norma i praksa). *NBP - Žurnal za kriminalistiku i pravo* 20(2), 27-53.
22. Bejatović, S. (2013). Pojednostavljene forme postupanja kao bitno obeležje reformi krivičnog procesnog zakonodavstva zemalja regiona. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (11-31). Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
23. Bejatović, S. (2009). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima i njihov doprinosi efikasnosti krivičnog postupka. U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja*, (77-105). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
24. Bejatović, S. (2005). Krivičnoprocesna pitanja novih metoda otkrivanja i istrage krivičnih dela organizovanog kriminaliteta. U: *Organizovani kriminalitet – stanje i mere zaštite*, zbornik radova, (65-95). Beograd: Policijska akademija
25. Berg, B. (2007). *Criminal Investigation*. New York: McGraw Hill.
26. Bilandžić, M. (2013). Terorizam i restrukturiranje društvene moći, *Polemos* 16(2), 31-49.
27. Bilandžić, M. (2008). Al Qa'ida: nastanak, struktura i strategija, *Polemos* 11(1/2008), 33-47.
28. Bizovi, O. (2014). *Deviant Women: Female Involvement In Terrorist Organizations. Master Thesis*. Erie, Pennsylvania: Ridge School For Intelligence Studies And Information Science Mercyhurst University. Dostupno putem interneta: <https://www.mercyhurst.edu/sites/default/files/uploads/799711-bizovi-thesis-final.pdf>, pristupljeno 12.06.2020.
29. Bjelopera, J. (2013). *American Jihadist Terrorism: Combating a Complex Threat*, Congressional Research Service. Dostupno putem internet: <https://fas.org/sgp/crs/terror/R41416.pdf>, pristupljeno 12.02.2020.
30. Borum, R. (2012a). Rethinking Radicalization. *Journal of Strategic Security* 4(4), 1-6.
31. Borum, R. (2012b). Radicalization into Violent Extremism II: A Review of Conceptual Models and Empirical Research. *Journal of Strategic Security* 4(4), 37-62. DOI: <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.4.4.2>
32. Bošković, M., Skakavac, Z. (2009). *Organizovani kriminalitet – karakteristike i pojavni oblici*. Novi Sad: Fakultet za pravne i poslovne studije.

33. Bošković, M. (1999). *Kriminološki leksikon*. Novi Sad: Matica Srpska.
34. Bradley, C., Goldsmith, J. (2005). Congressional authorization and the war on terrorism. *Harvard Law Review* 118(7), 2047 – 2130.
35. Brezo, B. (November 11, 2017). Kako je lociran i uhapšen Mirsad Kandić. *NI*. Dostupno putem interneta: <http://ba.n1info.com/a224409/Vijesti/Vijesti/Kako-je-lociran-i-uhapsen-Mirsad-Kandic.html>, pristupljeno 03.02.2018.
36. Brisard, J.C., Martinez, D. (2014). *Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding*, Thomson Reuters Accelus. Dostupno putem interneta: http://cat-int.org/wp-content/uploads/2016/06/White-Paper-IS-Funding_Final.pdf, pristupljeno 15.03.2020.
37. Burke, J. (October 27, 2009). Think Again: Al Qaeda. *Foreign Policy*. Dostupno putem interneta: <https://foreignpolicy.com/2009/10/27/think-again-al-qaeda-4/>, pristupljeno 14.02.2020.
38. Bunker, D., Dilegege, R. (2016). *Global Radical Islamist Insurgency : Al Qaeda And Islamic State Networks Focus: A Small Wars Journal Anthology*. Dostupno putem interneta: <https://books.google.ba/books?id=3HCdCwAAQBAJ&pg=PT652&dq=Al-Qaeda:+The+True+Story+of+Radical+Islam&hl=sr-Latn&sa=X&ved=0ahUKEwjrp7P--9DnAhWOMewKHf7jBdAQ6AEISzAE#v=onepage&q=Al-Qaeda%3A%20The%20True%20Story%20of%20Radical%20Islam&f=false>, pristupljeno 14.02.2020.
39. Bunzel, C. (2015). *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic State*, Washington, D.C.: The Brookings Institution.
40. Bunyan. T. (1993). *Trevi, Europol and the European state. Statewatching the New Europe. A Handbook on the European State*. London: Statewatch.
41. Bychawska-Siniarska, D. (2017). *Protecting the Right to Freedom of Expression under the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe.
42. Clarke, C. (January 2, 2020). Trends in Terrorism: What's On the Horizon in 2020. *National Security Program*, Foreign Policy Research Institute. Dostupno putem internet https://www.fpri.org/fpri_programs/national-security-program/ pristupljeno 12.04.2020.
43. Clarke, C. (December 11, 2018). The Future of the Global Jihadist Movement After the Collapse of the Caliphate. *The RAND Blog*. Dostupno putem interneta: <https://www.rand.org/blog/2018/12/the-future-of-the-global-jihadist-movement-after-the.html>, pristupljeno 14.02.2020.
44. Chêne, M. (2008). Hawala remittance system and money laundering. *U4 Expert Answer*. Dostupno putem interneta: <https://www.u4.no/publications/hawala-remittance-system-and-money-laundering.pdf> pristupljeno 10.04.2020.
45. Daillier, P., Forteau, M., Pellet, A. (2009). *Droit international public*, Paris: LGDJ.
46. Delić, N. (2006). Krivično delo pranja novca – međunarodni okviri i pozitivnopravna regulative. U: *Primena međunarodnog krivičnog prava od strane međunarodnih i domaćih sudova*. Tematski međunarodni naučni skup, urednik Sreten Nogo, (331-350). Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo.
47. Derenčinović, D. (2007). Suvremeni antiterorizam na raskrižju – kaznenopravna reakcija vs. „Rat protiv terorizma”. U: *Novi obzori suvremenog terorizma i antiterorizma – hrvatskom motrište*, zbornik radova, (37-40). Zagreb: Pravni fakultet.
48. Dyson, E. W. (2005). *Terrorism: An Investigator's Handbook*. Binghamton, NY: Matthew Bender & Company, Inc.

49. Đorđević, M. (2016). Pranje novca u srpskom krivičnom pravu. *Crimen* 7(2), 138–155.
50. Đurđević, Z. (2008). Lisabonski ugovor: prekretnica u razvoju kaznenog prava u Evropi, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(2), 1077-1127.
51. Đurđić, V. (2013). Osnovna načela krivičnog procesnog prava i pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima. U: *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (56-66). Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
52. Đurđić, V., Jovašević, D. (2003). *Međunarodno krivično pravo*, Beograd: Nomos.
53. Đurić-Atanasievski, K. (2008). Uloga međunarodnog prava u suzbijanju terorizma, *Srpska politička misao*, 15(4), 31-56.
54. Erić-Marinković, J, Dotlić, R., Janošević, S., Kocev, N., Gajić, M. (2001). *Statistika za istraživače u oblasti medicinskih nauka*, Beograd: Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu.
55. Esposito, L. J. (2008.) *Nesveti rat: teror u ime islama*. Sarajevo/Zagreb: TKD Šahinpašić.
56. Falk, A. R. (2003). *The great terror war*: Northampton, MA: Olive Branch Press.
57. Ferguson, G. (2018). *Global Corruption: Law, Theory & Practice*. Victoria, BC: University of Victoria.
58. Filipović, Lj. (2017). *Kvalitet optužnica i presuda u Bosni i Hercegovini kao faktor efikasnog procesuiranja krivičnih djela korupcije*. Sarajevo: Analitika – Centar za društvena istraživanja.
59. Fisher, R. (1954). *Statistical Methods for Research Workers*, Dostupno putem interneta: <http://www.biostathandbook.com/fishers.html>, pristupljeno 18.05.2020.
60. Frankl, M. (2017). *Money Laundering and Terrorist Financing Activities: A Primer on Avoidance Management for Money Managers*. New York: Business Expert Press.
61. Friedrich, J. (2006). Defining the International Public Enemy: The Political Struggle behind the Legal Debate on International Terrorism. *Leiden Journal of International Law* 19(1), 69-91. doi:10.1017/S0922156505003183
62. Ganor, B. (2009). Trends in Modern International Terrorism. In. David Weisburd, Thomas Feucht, Idit Hakimi, Lois Mock, Simon Perry (Eds.). *To Protect and To Serve*, (11-42). New York: Springer.
63. Gaćinović, R. (2007). Značaj međunarodnog prava u suprotstavljanju terorizmu, *Vojno delo*, 59(1), 9-19.
64. Gomes, A. de T., Mikhael, M. M. (2018). Terror or Terrorism? Al-Qaeda and the Islamic State in Comparative Perspective. *Brazilian Political Science Review*, 12(1), e0002. Epub March 26, 2018. <https://dx.doi.org/10.1590/1981-3821201800010002>
65. Glodić, D. (2015). Teoretski i praktični aspekti položaja međunarodnih ugovora u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine. *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka* 5(5), 163-181.
66. Greene, A. (2017). Defining Terrorism: One Size Fits All?. *International and Comparative Law Quarterly* 66(2), 411-440. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589317000070>
67. Grubač, M. (2004). *Krivično procesno pravo, uvod i procesni subjekti*. Beograd: Službeni glasnik Republike Srbije.
68. Grujić, M., & Šikman, M. (2020). Certain Manifestation Forms and Proving Money

- Laundering in the Emerging Market. *Acta Economica*, 18(32), 175-201. DOI: <https://doi.org/10.7251/ACE2032175G>
69. Gunaratana, R., Orega, A. (2015). *The Global Jihad Movement*. Lanham: Rowman & Littlefield
 70. Gutić, A. (December 11, 2015). Mudžahedini u BiH: Borci za islam, špijuni, kriminalci, teroristi, humanitarci...? *Žurnal*. Dostupno putem interneta: <http://www.zurnal.info/novost/19559/mudzahedini-u-bih-borci-za-islam-spijuni-kriminalci-teroristi-humanitarci>, pristupljeno 18.02.2020.
 71. Halimović, Dž. (22.12.2015). Hapšenjima u Sarajevu spriječen eventualni teroristički napad, *Radio Slobodna Evropa*. Dostupno putem interneta: <https://www.slobodnaevropa.org/a/hapsenja-sarajevo-terorizam-federalna-uprava-policije/27442531.html> pristupljeno 12.04.2020.
 72. Han-Fu, C. (1985). *Recursive estimation and control for stochastic systems*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
 73. Hećimović, E. (21.12.2001). Al Ka'ida u humanitarnoj pomoći, *Dani br. 237*. Dostupno putem interneta: <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/237/t23702.shtml> pristupljeno 17.02.2020.
 74. Hegghammer, T. (2011). The Rise of Muslim Foreign Fighters. Islam and the Globalization of Jihad, *International Security*, 35(3), 53–91.
 75. Hendrickson, J. (2014). Counter-Radicalization: Combating Terrorism at The Core A Study Of The Motivations And Inspirational Leaders Behind Radicalization To Violent Extremism And The Programs Designed To Combat Them. *Master Thesis*, Johns Hopkins University. Dostupno putem interneta: <https://jscholarship.library.jhu.edu/bitstream/handle/1774.2/38096/HENDRICKSON-THESIS-2014.pdf>, pristupljeno 14.02.2020.
 76. Hirsch, J. H. (2005). Internacionalizacija kaznenog prava i kaznenopravne znanosti: nacionalna i univerzarna kaznenopravna znanost. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 12(1/2005), 157-172.
 77. Hoffman, B. (1993). *Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Dostupno putem interneta: <https://www.rand.org/pubs/papers/P7834.html>, pristupljeno 16.06.2020.
 78. Hoffman, B. (1988). *The Contrasting Ethical Foundations of Terrorism in the 1980s*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Dostupno putem interneta: <https://www.rand.org/pubs/papers/P7416.html>, pristupljeno 16.06.2020.
 79. Hoffman, P. (2004). Human Rights and Terrorism. *Human Rights Quarterly* 26(4), 932-955.
 80. Ignjatović, Đ. (2018). *Metodologija istraživanja kriminaliteta*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
 81. Ivanović, Z. (2015). Pitanje postupanja sa digitalnim dokazima u srpskom zakonodavstvu. *Kriminalistička teorija i praksa* 2(1/2015), 7-21.
 82. Ivičević Karas, E., Puljić, D. (2013). Presuda na temelju sporazuma stranaka u hrvatskom kaznenom procesnom pravu i praksi Županijskog suda u Zagrebu, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 20(2/2013), 823-849.
 83. Ivičević, E., Novosel, D. (2004). Vrste i mjere kazne primjenjivane u instrumentu kaznenog naloga i njihov odnos prema izrečenim kaznama, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 11(2), 675-699

84. Jackson, R. (Nov 19, 2018). War on terrorism, *Encyclopedia Britannica*. Dostupno putem interneta <https://www.britannica.com/topic/war-on-terrorism> pristupljeno 22.01.2019.
85. Jager, M., Šugman Stubbs, K. (2017). O potrebi za “unapređenjem efikasnosti krivičnog postupka” *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, LX – 2017, 355-370.
86. Jalalzai, M. (2017). *Securing the Insecure States in Britain and Europe*. New York: Algora Publishing.
87. Jakovljević, D. (1997). *Terorizam sa gledišta krivičnog prava*, Beograd: Službeni List.
88. Janković, D. (2010). Međunarodni standardi u borbi protiv terorizma. *Međunarodni problemi*, 62(4), 602-628.
89. Jenkins, B. (2010). *Would Be Warriors: Incidents of Jihadist Terrorist Radicalization in the United States Since September 11, 2001*. Santa Monica: The RAND Corporation.
90. Jones, S., Dobbins, J., Byman, D., Chivvis, C., Connable, B., Martini, J., Robinson, E., Chandler, N. (2017). *Rolling Back the Islamic State*. Santa Monica: RAND Corporation.
91. Jones, G.S., Libicki, C.M. (2008). *How Terrorist Groups End: Lessons for Countering al Qaeda*. Santa Monica: RAND Corporation.
92. Jović, M. (2014). Blanketna krivična dela. *Pravne teme* 2(3), 66-76.
93. Jug, J. (2014). *Primjena pravnih načela u odlukama Vrhovnog suda Republike Hrvatske*. Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
94. Kamolnick, P. (2017). *The Al-Qaeda Organization And The Islamic State Organization. History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism Conducted in the Name of Sunni Islam*. Carlisle, PA: U.S. Army War College.
95. Kardov, K., Žunec, O. (2005). Terorizam i građanska prava i slobode. *Društvena istraživanja*, 14, 6(80), 947–968.
96. Karan, S. (2007). Pranje novca sa posebnim osvrtom na tipologije i modele finansijsko-obavještajnih jedinica u svijetu, *Bezbjednost, policija, građani*, 3(1/07), 985–990.
97. Kešmer, M. (22.04.2019). Slučaj Ibri Ćufurovića: Iz kurdsog zatvora u zenički pritvor. *Radio Slobodna Evropa*. Dostupno putem interneta: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izrucenje-sirija-ibro-cufurovic/29896548.html>, pristupljeno 12.04.2020.
98. Kohlmann, E. (2004). *Al-Qaida's Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network*. New York: Berg Publishers.
99. Kolaković-Bojović, M. (2013). Pojam efikasnosti krivičnog postupka- razumemo li ideal kometežimo? U: *Kriminal, državna reakcija i harmonizacija sa evropskim standardima*, (373-384). Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
100. Kolarić, D. (2013). Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, *Crimena*, 4(1), 49-71.
101. von Knop, K. (2007). The Female Jihad: Al Qaeda's Women. *Studies in Conflict & Terrorism* 30(5), 397-414, DOI: 10.1080/10576100701258585
102. Kreća, M. (2015). Teorijska shvatanja o merodavnom pravu u materiji predstavljanja država. In foro externo – unutrašnje ili međunarodno pravo? U: *Odnos prava u regionu i prava Evropske unije*, Zbornik radova (1-17). Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
103. Kreća, M. (2009). Prilog redefiniciji pojma međunarodnog javnog prava, *Pravna riječ* 6(20), 625-630.

104. Kreća, M. (2006). Odnos unutrašnjeg i međunarodnog prava (predato u el. obliku). U: *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom Evropske unije (pravni, ekonomski, politički i sociološki aspekt)*, (15-26). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
105. Krivokapić, B. (2017). *Međunarodno javno pravo*. Beograd: Poslovni i pravni fakultet Univerziteta „Union – Nikola Tesla“ i Institut za uporedno pravo.
106. Kržalić, A., Korajlić, N., Kržalić, A., Plevljak, B., Dulaš, I. (2020). *Putnici u Siriju: kriminološka i sigurnosna analiza s posebnim osvrtom na povratnike sa sirijskog ratišta*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
107. Kuzmanović, R., Dmičić, M. (2002). *Ustavno pravo*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
108. Kundnani, A. (2012). Radicalization: The Journey of a Concept, *Race and Class* 54(2), 3–25.
109. Kunz, J. (1945). The Meaning and the Range of the Norm Pacta Sunt Servanda. *American Journal of International Law*, 39(2), 180-197. doi:10.2307/2192340
110. Lalić, V., Šikman, M. (2018). Teorijski i praktični aspekti koncepta radikalizacije koja vodi terorizmu. U: Zbornik radova sa regionalne konferencije "Regionalna saradnja u suzbijanju prekograničnog kriminala: savremeni izazovi terorizma i migrantska kriza" (47-66). Banja Luka: Fakultet bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci.
111. Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press.
112. Levi, M., Soudijn, M. (2020). Understanding the Laundering of Organized Crime Money. *Crime and Justice* (first online 6 March 2020), 1-56. <https://doi.org/10.1086/708047>
113. Levi, M., Reuter, P. (2006). Money Laundering. *Crime and Justice* 34(1), 289-375.
114. Ljubas, Z. (January 14, 2016). Islamska zajednica BiH protiv 'paradžemata'. *Deutsche Welle*. Dostupno putem interneta: <http://www.dw.com/bs/islamska-zajednica-bih-protiv-parad%C5%BEemata/a-18980961>, pristupljeno 12.02.2018.
115. Lučić, I. (2001). Bosnia and Herzegovina and Terrorism. *National Security and the Future*, 2 (3-4), 111-142.
116. Mamouri, A. (19. November 2014). Why Islamic State has no sympathy for Hamas, *AlMonitor*. Dostupno putem interneta: <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/07/islamic-state-fightinghamas-priority-before-israel.html#>, pristupljeno 20.05.2018.
117. Mandić, I. (2016). Definiranje rata za 21. stoljeće. *Polemos* 19(1/2016), 77-87.
118. Marret, J. L. Feddes, A. R. Mann, L. Doosje B. & Griffioen-Young, H. (2013). An overview of the SAFIRE project: a scientific approach to finding indicators of and responses to radicalisation. *Journal EXIT-Deutschland: Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur* 1(2), 123-148.
119. Marković, I. (2017). Krivična djela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srpske, *Crimen*, VIII(2/2017), 189-197.
120. Marković, I., Babić, M. (2011). Borba protiv terorizma (krivičnopravni aspekt). U: *Zbornik radova "Suprotstavljanje terorizmu – međunarodnopravni standardi i pravna regulativa"*, (173-188). Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
121. Mavany, M. (2007). Terrorismus als Verbrechen gegen die Menschlichkeit – Analyse und Konsequenzen der Zuordnung zum Völkerstrafrecht, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, (8), 324-333.

122. McCulloch, J.(2015). Human rights and terror laws. *Precedent AULA* 36, 128 Precedent 26. Dostupno putem interneta <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/PrecedentAULA/2015/36.html>, pristupljeno 12.04.2020.
123. Mehra, T. (2016). Foreign Terrorist Fighters: Trends, Dynamics and Policy Responses. *ICCT Report*, The Hague: The International Centre for Counter-Terrorism. Dostupno putem internet: <https://icct.nl/wp-content/uploads/2016/12/ICCT-Mehra-FTF-Dec2016-2.pdf>, pristupljeno 18.02.2019.
124. Metodieva, A. (2018). *Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?* Policy Paper. STRATPOL. Dostupno putem interneta: http://stratpol.sk/wp-content/uploads/2018/01/Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL.pdf, pristupljeno 02.03.2018.
125. Miller, I, Freund J. E. (1977). *Probability and statistics for engineers*, New Jersey: Prentice-Hall, Inc, Englewood Cliffs
126. Milić, T. (2016). Značaj odluka Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija u razvoju međunarodnih pravila o regulisanju upotrebe sile u međunarodnim odnosima, *Doktorska disertacija*, Beograd: Fakultet političkih nauka.
127. Milojević, D., Andrejević, S., Krstajić, V. (2015). *Ujednačavanje sudske prakse – izazovi i moguća rešenja*. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
128. Miljević, M. (2007). *Metodologija naučnog rada*. Pale: Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
129. Moore, D., Rid, T. (2016). Cryptopolitik and the Darknet. *Survival* 58(1), 7-38, DOI: 10.1080/00396338.2016.1142085
130. Moskalenko, S., McCauley, C. (2009). Measuring Political Mobilization: The Distinction Between Activism and Radicalism, *Terrorism and Political Violence* 21(2), 239-260, DOI: 10.1080/09546550902765508
131. Nimac, D., Ćurković-Nimac, J. (2014). Religija kao socijalni kapital u kontekstu sigurnosne politike suvremenoga evropskog društva, *Bogoslovska smotra* 84 (1), 111–136.
132. Novak, M., Grier, J., Gonzales, D. (2019). New Approaches to Digital Evidence Acquisition and Analysis. *NIJ Journal* 50(280), 17-23.
133. O'Donnell, D. (2006). International treaties against terrorism and the use of terrorism during armed conflict and by armed forces. *International Review on the Red Cross* 88(864), 853-880.
134. Pajović, M. (2016). Primena metoda analize (sadržaja) dokumenata u istraživanjima u političkim naukama. *Doktorska disertacija*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
135. Pajvančić, M. (2011). Međunarodni izvori ljudskih prava – status u unutrašnjem pravnom poretku, *Pravna riječ* 8(27), 71-84.
136. Paulussen, C., Pitcher, K. (2018). Prosecuting (Potential) Foreign Fighters: Legislative and Practical Challenges. *ICCT Research paper*, 8(13), 1-49. DOI: 10.19165/2018.1.01
137. Pollitt, M., Caloyannides, M., Novotny, J., Sheno, S. (2003). Digital Forensics: Operational, Legal and Research Issues. In *Data and Applications Security XVII*, Editors Sabrina De Capitani di Vimercati, Indrakshi Ray, Indrajit Ray, 393-403. Boston: International Federation for Information Processing.
138. Rabasa, A., Chalk, P., Cragin, K., Daly, A. S., Gregg, S. H., Karasik, W. T., O'Brien, A. K., Rosenau, W. (2006). *Beyond al-Qaeda: Part 2, The Outer Rings of the Terrorist Universe*. Santa Monica: RAND Corporation.

139. Radivojac, G., Grujić, M. (2018). Dometi i ograničenja primjene hrovaluta i blokčejn tehnologije u međunarodnom poslovanju i na finansijskim tržištima. *Acta Economica*, 16(29), 79-102.
140. Radovanović, D., Begić, M. (2016). *Pribavljanje zakonitih dokaza u krivičnom postupku*. Sarajevo: Visoki sudski i tužilački savjet BiH.
141. Radulović, D. (1997). Efikasnost krivičnog postupka i njen uticaj na suzbijanje kriminaliteta, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3, 155-215.
142. Rašović, M. (2017). Sudska praksa kao izvor prava, *Matica* 18(70), 117-172.
143. Reed, A., Pohl, J. (14 July, 2017). Tackling the surge of returning foreign fighters. *Nato Review*. Dostupno putem interneta: <https://www.nato.int/docu/review/2017/Also-in-2017/daesh-tackling-surge-returning-foreign-fighters-prevention-denmark-rehabilitation-programmes/EN/index.htm>, pristupljeno 03.02.2018.
144. Ristivojević, B. (2013). "Punitivni populizam" srpskog zakonodavca – kritička analiza tzv. Marijinog zakona. U: *Nova rješenja u kaznenom zakonodavstvu Srbije i njihova praktična primjena*, (322-334). Zlatibor: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
145. de Roy van Zuijdewijn, J. (2014). The Foreign Fighters' Threat: What History Can(not) Tell Us. *Perspectives on Terrorism* 8(5), 59-73.
146. Rose, G., Nestorovska, D. (2007). Australian counter-terrorism offences: necessity and clarity in federal criminal law reforms. *Criminal Law Journal* 31(1), 20-55.
147. Roxin, C. (1998). *Strafverfahrensrecht*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
148. Rmandić, B. (2017). Vehabizam i njegov prodor na Balkan, *Vojno delo* 3/2017, 392-401.
149. Sageman, M. (2004). *Understanding Terror Networks*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
150. Schmid, A. (2015). *Foreign (Terrorist) Fighter Estimates: Conceptual and Data Issues*. Hague: International Centre for Counter-Terrorism. Dostupno putem interneta: <https://icct.nl/wp-content/uploads/2015/10/ICCT-Schmid-Foreign-Terrorist-Fighter-Estimates-Conceptual-and-Data-Issues-October20152.pdf>, pristupljeno 25.01.2018.
151. Schmid, A. (2004). Terrorism: The Defitional Problem. *Case Western Reserve Journal of International Law* 36(2), 375-419.
152. Schmid, A., Jongman, A. (1988). *Political terrorism. A New Guide to Actors Authors, Concepts, Data Bases, Theoris, and Literature*. Amsterdam: Norton Holland Publishing Co.
153. Schuurman, B., Taylor, M. (2018). Reconsidering Radicalization: Fanaticism and the Link Between Ideas and Violence, *Perspectives on Terrorism* 12(1), 3-22.
154. Scruton, R. (2002). *The West and The Rest: Civilization and the Terrorist Threat*. Wilmington: Intercollegiate Studies Institute.
155. Sedgwick, M. (2015). Jihadism, Narrow and Wide: The Dangers of Loose Use of an Important Term, *Perspectives on Terrorism*, 9(2), 34 - 41.
156. Shah, S. (2010). War on Terrorism: Self Defense, Operation Enduring Freedom, and the Legality of U.S. Drone Attacks in Pakistan, *Washington University Global Studies Law Review* 9(1), 77-128.

157. Siječić-Čolić, H., Hadžimeragić, M., Jurčević, M., Kaurinović, D., Simović, M. (2005). *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija.
158. Silva, Derek M.D. (2018). "Radicalisation: The Journey of a Concept" revisited. *Race & Class* 59(4), 34-53.
159. Simeunović, D. (2009). *Terorizam*. Beograd: Pravni fakultet.
160. Simonović, B. (2004). *Kriminalistika*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
161. Simović, M., Šikman, M. (2018a). Efficiency of criminal proceedings - between expectations and reality. *Journal Of Criminology And Criminal Law* 56(3), 23-42.
162. Simović, M., Šikman, M. (2018b). Krivičnoprocesne radnje u suzbijanju teških oblika kriminaliteta, *Revija za kriminologiju i krivično pravo* 56(1), 9-32
163. Simović, M., Šikman, M. (2017a). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
164. Simović, M., Šikman, M. (2017b). Terorizam – zločin vs norma. *Kriminalističke teme* 17(1-2), 73-96.
165. Simović, M., Šikman, M. (2017c). Krivičnopravna zaštita od terorizma (međunarodni standardi i pravni okvir u Bosni i Hercegovini). U: *Geopolitičke promjene u svijetu i Evropi i položaj Bosne i Hercegovine*. Zbornik radova, 116-141. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
166. Simović, M., Simović, V. (2016). *Krivično procesno pravo*. Bihać: Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću.
167. Simović, M., Simović, V. (2014). *Krivično procesno pravo II*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
168. Simović, M., Blagojević, M., Simović, V. (2013). *Međunarodno krivično pravo*. Istočno Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu.
169. Simović, M. (2009). Pojednostavljene forme postupanja u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (zakonska rješenja i iskustva u dosadašnjoj praksi). U: *Alternativne krivične sankcije i pojednostavljene forme postupanja*, (195-223). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
170. Simović, Hiber, I. (2016). Krivičnopravno značenje i tumačenje fenomena organizovanog kriminala i terorizma. U: *Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim djelima nasilničkog karaktera*, urednik Stankko Bejatović, (str. 168-182). Banja Luka: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu Beograd
171. Skakić, N. (2001). *Teorija vjerovatnoće i matematička statistika*, Beograd: Naučna knjiga
172. Softić, O. (31.08.2014). Grupa Islamska država 'zasjenila' i Al-Kaidu, *Aljazeera*, Dostupno putem interneta: from <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/grupa-islamska-drzava-zasjenila-i-al-kaidu>, pristupljeno 25.11.2018.
173. Soković, S. (2011). Savremene globalne tendencije u kontroli kriminaliteta (karakteristike, perspektive i osvrt na domaće prilike). *Crimen* (II) 2/2011, 212–226.
174. Soković, S. (1997). *Dokazivanje indicijama*. Kragujevac: Jefmija.
175. SrpskaCafe (6 April, 2017). Ekskluzivno: Spisak svih mudžahedina sa državljanstvom BiH! *SrpskaCafe*. Dostupno putem internet: <http://www.srpskacafe.com/2017/04/ekskluzivno-srpskacafe-objavljuje-spisak-svih-mudzahedina-sa-drzavljanstvom-bih/>, pristupljeno 18.02.2020.

176. Stanišić, V., Rančić, V. (1996). *Praktikum i repertorijum statističke metodologije za medicinare*, Niš: Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu.
177. Stevanović, Z. (2014). *Tretman osuđenika u zatvorskom sistemu Srbije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
178. Stojanović, Z. (2020). Kazneni raspon i represivnost krivičnog zakonodavstva. *Crimen* 11(1), 3-33.
179. Stojanović, Z. (2019). Kaznena politika sudova, *Glasnik odjeljenja društvenih nauka*, CANU, 24, 67–87.
180. Stojanović, Z. (2018). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
181. Stojanović, Z., Kolarić, D. (2014). *Krivično pravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta, terorizma i korupcije*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
182. Stojanović, Z. (2011a). Preventivna funkcija krivičnog prava, *Crimen* 2(1/2011), 3–25.
183. Stojanović, Z. (2011b). Krivično zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta. U: *Krivično zakonodavstvo i prevencija kriminaliteta*, zbornik radova, (9-30). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
184. Stojanović, Z. (2009). *Krivično pravo*. Beograd: Službeni glasnik.
185. Stojanović, Z. (2008). *Međunarodno krivično pravo*. Beograd: Pravna knjiga.
186. Subašić, E. (4 maj 2019). ‘Džihad’ u BiH (2): Mudžahedini preko Zagreba putovali u London usred borbi. *Aljazeera Balkans*. Dostupno putem interneta: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/dzihad-u-bih-2-mudzahedini-preko-zagreba-putovali-u-london-usred-borbi>, pristupljeno 12.04.2020.
187. Šikman, M. (2020). Radicalization as a Cause of Terrorism – The Case of Bosnia and Herzegovina, (65-80). In: Čaleta, D. & Powers, J. (Eds.) *Cyber Terrorism and Extremism as Threat to Critical Infrastructure Protection*. Ljubljana: Ministry of Defence Republic of Slovenia, Join Special Operations University from Tampa and Institut for Coperative Security Studies.
188. Šikman, M. (2018a). Return of the Foreign Terrorist Fighters – Criminal Persecution and Deradicalization. In: Denis Čaleta and Corinna A. Robinson (Eds.). *Violent Extremism and Radicalization Processes as Driving Factors to Terrorism Threats*. (109-136). Ljubljana: Ministry of Defense of Slovenia, Joint Special Operations University from Tampa, USA and Institute for Corporative Security Studies.
189. Šikman, M. (2018b). “Strani teroristički borci” i krivični postupci u Bosni i Hercegovini. *Zbornik radova “Krivično zakonodavstvo i funkcionisanje pravne države”*, (208-230). Trebinje: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
190. Šikman, M. (2018c). Krivično djelo terorizma u sudskoj praksi u BiH. *Bezbjednosti, policija, građani* 14(1): 21-42.
191. Šikman, M. (2018d). Ustavna načelna i usaglašenost krivičnopravnih odredbi – od de lege lata ka de lege ferenda. U: Željko Mirjanić (urednik) *Ustav i izazovi ustavnog razvoja u složenim državama*, (333-356). Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
192. Šikman, M., Lalić, V. (2018). Metamorphosis Of Terrorism – From Tyrannicide To The Global Jihadist Movement. In: “Archibald Reiss Days” *Thematic Conference Proceedings Of International Significance*, (103-114). Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies
193. Šikman, M. (2016). Foreign Terrorist Fighters – Different Points of View. (Eds. Denis Čaleta, Paul Shemella) *Comprehensive Approach to Counter Radicalism and Extrem-*

- ism – *Future Challenges for Counter Terrorism Process*, (161-176). Ljubljana: Institute for Corporative Studies.
194. Šikman, M. (2015a). Aktualna prijetnja terorizmom i okvir reagovanja, *Bezbjednost, policija, građani* 9(3-4/15), 5-24.
 195. Šikman, M. (2015b). Međunarodnopravni okvir protiv terorizma, *Pravna riječ*, 12(44), 361-386.
 196. Šikman, M. (2011). *Organizovani kriminalitet*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
 197. Šikman, M. (2009). *Terorizam*. Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu.
 198. Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, Beograd: Službeni glasnik.
 199. Škulić, M., Ilić, G. (2012). *Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije – reforma u stilu "jeda korak napred, dva koraka unazad"*. Beograd: Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.
 200. Tanjga, R. (2004). *Statistika u medicini*, Banja Luka: Medicinski fakultet.
 201. Tanjga, R. (1992). Prilog stohastičkoj sintezi zakona vođenja samovođenih raketa. *Doktorska disertacija*. Beograd: VTA - Univerzitet VJ
 202. Toholj, M. (2001). "Sveti ratnici" i rat u Bosni i Hercegovni. Beograd: IGAM.
 203. Tomaševski, K. (1983). *Izazov terorizmu*, Beograd: NIRO Mladost.
 204. Tridimas, T. (2006). *The General Principles of EU Law*. Oxford: Oxford University Press.
 205. Vodinelić, V. (1985). *Kriminalistika – otkrivanje i dokazivanje*. Skopje: Fakultet za bezbednost.
 206. Vasiljević, (1981). *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*. Beograd: Savremena administracija.
 207. Vranješ, N. (2004). Istraga – praktični odnos ovlašćenja tužioca i ovlašćenih službenih lica u novom ZKP. *Pravna riječ*, (2), 455-470
 208. Vranješević, H., Hadžimahmutović, A. (2012). *Modul: Istraživanje i istraživačke sposobnosti*. Sarajevo: Visoki sudski i tužilački savjet BiH
 209. Vujaklija, M. (2002). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta
 210. Vukadinović, R. (2009). Upotreba i zloupotreba harmonizacije domaćeg prava sa pravom EU. U: "Pravo Republike Srbije i pravo Evropske unije – stanje i perspektive", Tematski zbornik radova (1-19). Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
 211. Zedalis, D. D. 2004. Female suicide bombers. *Carlisle Papers in Security Studies*, June Strategic Studies Institute, US War College. Dostupno putem interneta: <http://www.carlisle.army.mil/ssi/Pubs/Pubresult.cfm?pubid=408>, pristupljeno 12.05.2020.
 212. Wanandi, J. (2002). A Global Coalition against International Terrorism. *Quarterly Journal: International Security*, 26(4), 184-189.
 213. Weld, J. (2011). Current International Money Laundering Trends And Anti-Money Laundering Co-Operation Measures. *Resource Material Series No. 83*. (37-47). Tokyo: United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders.
 214. Weinberg, L., Eubank, W. (2011). Women's involvement in terrorism. *Gender Issues* 28(1-2), 22-49. doi:10.1007/s12174-011-9101-8
 215. Weinberg, L., Pedahzur, A., Hirsch-Hoefler, S. (2004). The Challenges of Conceptualizing Terrorism, *Terrorism and Policial Violence* 16(4), 777-794.

216. Weiss, M., Hassan, H. (2015). *ISIS: Inside the Army of Terror*. New York: Regan Art.
217. Wood, G. (2015). What ISIS Really Wants. *The Atlantic*, March 2015 Issue. Dostupno putem interneta: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>, pristupljeno 23.05.2018.
218. YouTube, 31.01.2011. dostupno putem internet, https://www.youtube.com/watch?v=_c8fNpD7n14, pristupljeno 28.04.2020.

ДОКУМЕНТИ, ИЗВЈЕШТАЈИ, БИЛТЕНИ

1. Asia/Pacific Group on Money Laundering. (2019). *APG Yearly Typologies Report. 2019 Methods and Trends of Money Laundering and Terrorism Financing*. Sydney: Asia/Pacific Group on Money Laundering.
2. Center for the Analysis of Terrorism (2016). *ISIS Financing 2015*. Paris: Center for the Analysis of terrorism.
3. Centralna izborna komisija. (2018). *Opšti izbori 2018. godine – potvrđeni rezultati*, podaci od 30.10.2018. Dostupno putem interneta: http://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=2#/7/203/49/767/0, pristupljeno 20.04.2020.
4. Consultative Council Of European Judges (CCJE). (2017). *Opinion N° 20 (2017) The Role Of Courts With Respect To The Uniform Application Of The Law*. Strasbourg: Council of Europe. Dostupno putem internet: <https://rm.coe.int/opinion-no-20-2017-on-the-role-of-courts-with-respect-to-the-uniform-a/16807661e3> pristupljeno 07.04.2019.
5. Consultative Council Of European Judges (CCJE). (2008). *Opinion No. 11 (2008) On “The Quality Of Judicial Decisions”*. Strasbourg: Council of Europe. Dostupno putem interneta: <https://rm.coe.int/16807482bf> pristupljeno 07.04.2019.
6. Consultative Council of European Judges (CCJE). (2006). *Opinion No. 8 (2006) Of the Consultative Council of European Judges To the Attention of the Committee of Ministers Of the Council of Europe On “The Role of Judges in the Protection of the Rule of Law and Human Rights in the Context of Terrorism”*. Strasbourg: Council of Europe. Dostupno putem interneta: <https://rm.coe.int/1680747546> pristupljeno 07.04.2019.
7. Council of Europe Committee on Counter-Terrorism (CDCT). Dostupno putem interneta: <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/cdct>, pristupljeno 22.04.2019.
8. Council of Europe. (2019). *Conduct of criminal trials against foreign terrorist fighters*, 11 - 12 June 2019, Madrid. Dostupno putem interneta: <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/conduct-of-criminal-trials>, pristupljeno 12.05.2020.
9. Council of Europe. (2017). *Revised Guidelines of the Committee of Ministers on the protection of victims of terrorist acts*. Dostupno putem interneta: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680714acc, pristupljeno 10.04.2020.
10. Council of Europe. (2014). *Conference on Terrorism and Organised Crime*, 25 - 26 September 2014, Málaga. Dostupno putem interneta: <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/terrorism-and-organised-crime>, pristupljeno 12.05.2020.
11. Council of Europe. (2007). *Conference on Terrorism and Organised Crime*, Málaga: Council of Europe.
12. Council of Europe. (2005). *Guidelines on the Protection of Victims of Terrorist Acts*

- (Adopted by the Committee of Ministers on 2 March 2005 at the 917th meeting of the Ministers' Deputies). Dostupno putem interneta: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805dabe5, pristupljeno 12.04.2020.
13. Council of Europe. (2002). *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on human rights and the fight against terrorism*. Dostupno putem internet: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e1e95, pristupljeno 12.04.2020.
 14. ECHR. (2020). *Terrorism and the European Convention on Human Rights*. Press Unit. Dostupno putem interneta: https://echr.coe.int/Documents/FS_Terrorism_ENG.pdf, pristupljeno 12.04.2020.
 15. Europol. (2021). *European Union Terrorism Situation and Trend Report*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, Dostupno putem interneta: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2021-tesat> pristupljeno 2.6.2021.
 16. Europol. (2018). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2018*. Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, p. 5. Dostupno putem interneta: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-2018-tesat-2018> pristupljeno 2.5.2019.
 17. European Commission. (2018). *High-Level Commission Expert Group on Radicalisation* (HLCEG-R). Dostupno putem interneta: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20180613_final-report-radicalisation.pdf, pristupljeno 14.02.2020.
 18. Europol. (2017). *European Union Terrorism Situation And Trend Report 2017*. Haque: Europol. Dostupno putem interneta: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2017>, pristupljeno 03.02.2018.
 19. European Commission. (2016). *Bosnia and Herzegovina 2016 Report*, COM(2016) 715 final, Brussels. Dostupno putem interneta: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_bosnia_and_herzegovina.pdf, pristupljeno 18.03.2020.
 20. European Counter Terrorism Centre – ECTC A central hub of expertise working to provide an effective response to terrorism. Dostupno putem internet: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-counter-terrorism-centre-ectc>, pristupljeno 22.04.2019
 21. European Council, Council of the European Union. (n.d.). Counter-Terrorism Coordinator. Dostupno putem interneta: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/counter-terrorism-coordinator/> pristupljeno 29.05.2020.
 22. FATF. (2019a). *Terrorist Financing Risk Assessment Guidance*. Paris: FATF, dostupno putem interneta: www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/Terrorist-Financing-Risk-AssessmentGuidance.html, pristupljeno 12.04.2020.
 23. FATF. (2019b). *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. The FATF Recommendations. Paris: FATF. Dostupno putem interneta: www.fatf-gafi.org/recommendations.html10, pristupljeno 12.04.2020.
 24. FATF. (2018). *Professional Money Laundering*. FATF Report. Paris: FATF. Dostupno

- putem interneta: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/Professional-Money-Laundering.pdf>, pristupljeno 12.04.2020.
25. FATF. (2010). *Global Money Laundering & Terrorist Financing Threat Assessment A view of how and why criminals and terrorists abuse finances, the effect of this abuse and the steps to mitigate these threats*. Paris: FATF. Dostupno putem interneta: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Global%20Threat%20assessment.pdf>, pristupljeno 12.04.2020.
 26. Institute for Economics & Peace. (2018). *Global Terrorism Index 2018 - Measuring the impact of terrorism*. Sydney, Dostupno putem interneta: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2018/12/Global-Terrorism-Index-2018-1.pdf>, pristupljeno 28.11.2018.
 27. Inter-Parliamentary Union and United Nations. (2016). *Human Rights. Handbook for Parliamentarians No. 26*. Geneva: Inter-Parliamentary Union and United Nations. Dostupno putem interneta: <https://www.ipu.org/resources/publications/handbooks/2016-10/human-rights>, pristupljeno 12.04.2020.
 28. Legislationline (n.d.). *Counter-terrorism (Filter by Country)*. Dostupno putem interneta: <https://www.legislationline.org/topics/topic/5>, pristupljeno 10.05.2020.
 29. Ministarstvo bezbjednosti BiH. (2018). *Procjena rizika od pranja novca i finansiranja terorizma u Bosni i Hercegovini za period 2018-2022. godina*. Sarajevo: Ministarstvo bezbjednosti BiH. Dostupno putem interneta <http://msb.gov.ba/PDF/130320191.pdf>, pristupljeno 12.05.2020.
 30. Ministarstvo bezbjednosti BiH. (20.12.2019). *Saopštenje za javnost: Grupa bh. državljana vraćena iz Sirije*. Dostupno putem interneta: <http://msb.gov.ba/vijesti/saopstenja/default.aspx?id=18010&langTag=bs-BA>, pristupljeno 14.04.2020.
 31. Ministarstvo bezbjednosti BiH. (2018). *Informacija o stanju sigurnosti za Bosnu i Hercegovinu u 2017. godini*. Sarajevo: Ministarstvo bezbjednosti BiH. Dostupno putem interneta: <http://msb.gov.ba/PDF/050720196.pdf>, pristupljeno 16.04.2020.
 32. Ministarstvo bezbjednosti BiH. (2017). *Informacija o stanju sigurnosti za Bosnu i Hercegovinu u 2016. godini*. Sarajevo: Ministarstvo bezbjednosti BiH. Dostupno putem interneta: <http://www.msb.gov.ba/PDF/info2017.pdf>, pristupljeno 16.04.2020.
 33. Ministarstvo bezbjednosti BiH. (2016). *Informacija o stanju sigurnosti za Bosnu i Hercegovinu u 2015. godini*. Sarajevo: Ministarstvo bezbjednosti BiH. Dostupno putem interneta: <http://www.msb.gov.ba/PDF/Info2015godina2604.pdf>, pristupljeno 26.04.2020.
 34. Ministarstvo bezbjednosti BiH (2010). *Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma (za period 2010-2013. godine)*. Sarajevo: Savjet ministara.
 35. National Institute of Justice. (2008). *Electronic crime scene investigation: A guide for first responders*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
 36. OECD. (2019). *Money Laundering and Terrorist Financing Awareness Handbook for Tax Examiners and Tax Auditors*, Paris: OECD. Dostupno putem interneta: www.oecd.org/tax/crime/money-laundering-and-terrorist-financing-awareness-handbook-for-tax-examiners-and-taxauditors.pdf, pristupljeno 12.04.2020.
 37. Opsevatorij ljudskih prava. (23.04.2020). *Ograničenja i derogacija ljudskih prava*. Opsevatorij ljudskih prava: Bosna i Hercegovina. Dostupno putem interneta: <https://opsevatorij.wordpress.com/ogranicenja-i-derogacija-ljudskih-prava/>, pristupljeno 23.04.2020.

38. OSCE. (2014). *Sprječavanje terorizma i suzbijanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu: Pristup kroz rad policije u zajednici*. Beč: Organizacija za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE).
39. OSCE. (2002). *OSCE Charter On Preventing And Combating Terrorism*. Porto: Ministerial Council. Dostupno putem interneta: <https://www.osce.org/odihr/16609?download=true>, pristupljeno 24.03.2020.
40. Radicalisation Awareness Network. (2017). *RAN Manual: Responses to returnees: Foreign terrorist fighters and their families*. Brussels: Radicalisation Awareness Network. Dostupno putem interneta: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/ran_br_a4_m10_en.pdf
41. Savjet ministara BiH. (2016). *Procjena prijetnje od organizovanog kriminala u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Savjet ministara BiH. Dostupno putem internet: http://www.msb.gov.ba/PDF/OCTA_BiH_2016_Final_usvojena_08032017.pdf, pristupljeno 12.05.2020.
42. Savjet ministara BiH. (2015). *Strategija Bosne i Hercegovine za prevenciju i borbu protiv terorizma 2015-2020*. Sarajevo: Savjet ministara BiH.
43. SINCE 9/11 (n.d.). *Terrorism Timeline*. Dostupno putem interneta: https://since911.com/explore-911/terrorism-timeline#jump_time_item_411, pristupljeno 18.02.2020.
44. Sud Bosne i Hercegovine. (2018). *Bilten sudske prakse 8/2018*. Sarajevo: Sud BiH
45. Sud Bosne i Hercegovine. (2017a). *Bilten sudske prakse 7/2017*. Sarajevo: Sud BiH
46. Sud Bosne i Hercegovine. (2017b). *Procesuiranje predmeta korupcije i terorizma pred Sudom Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Sud BiH.
47. Sud Bosne i Hercegovine. (2016). *Bilten sudske prakse 6/2016*. Sarajevo: Sud BiH.
48. Ustavni sud BiH. (2018). *Bilten Ustavnog suda Bosne i Hercegovine 2017 godina*. Sarajevo: Ustavni sud BiH.
49. Ustavni sud BiH. (2016). *35. sjednica Velikog vijeća, 20.04.2016*. dostupno putem interneta: <http://www.ccbh.ba/novosti/sjednice/?id=761c55e5-8b16-4c3a-9ea3-d7a001a5f1ef> pristupljeno 20.06.2020.
50. The Soufan Group. (2015). *Foreign Fighters - An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq*. Dostupno putem interneta: http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate3.pdf pristupljeno 18.03.2020.
51. United States Capitol. (Sept. 20, 2001). *Address to a Joint Session of Congress and the American People*. Washington, D.C. Dostupno putem internet: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>, pristupljeno 12.04.2020.
52. You Tube, 31.01.2011. dostupno putem interneta: https://www.youtube.com/watch?v=_c8fNpD7n14, pristupljeno 28.04.2020
53. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (n.d.). The Terrorism Prevention Branch (TPB). Dostupno putem inteneta: <https://www.unodc.org/unodc/en/terrorism/about-us.html> pristupljeno 24.04.2019.
54. United Nations Office of Counter-Terrorism (UNOCT) (n.d.). Dostupno putem interneta: <https://www.un.org/en/counterterrorism/>, pristupljeno 24.04.2019.
55. United Nations Security Council. (2019). *Subsidiary Organs Of The United Nations Security Council*, str. 11. Dostupno putem interneta: https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/subsidiary_organ_factsheets.pdf pristupljeno 24.04.2019.

56. United Nations Security Council, Counter-Terrorism Committee. (2018). *The Challenge Of Returning And Relocating Foreign Terrorist Fighters: Research Perspectives*. CTED Trends Report. Dostupno putem interneta: <https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2018/04/CTED-Trends-Report-March-2018.pdf>, pristupljeno 18.03.2020.
57. United Nations Security Council. (2015). Implementation of Security Council resolution 2178 (2014) by States affected by foreign terrorist fighters. Dostupno putem interneta: https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2016/09/FTF-Report-1-3_English.pdf, pristupljeno 12.02.2018.
58. United Nations Office of Counter-Terrorism. (2018). *Report Of The United Nations High-Level Conference On Counter-Terrorism*. New York: United Nations Headquarters. Dostupno putem interneta: https://www.un.org/sites/www.un.org.counterterrorism/files/report_unhlc_final_web.pdf, pristupljeno 12.04.2020.
59. United Nations. (2014). *The obligation to extradite or prosecute (aut dedere aut iudicare)*. New York: United Nations. Dostupno putem interneta: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/reports/7_6_2014.pdf, pristupljeno 16.03.2019.
60. UNODC. (2018). *Investigation, Prosecution and Adjudication of Foreign Terrorist Fighter Cases for South and South-East Asia*. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/FTF%20SSEA/Foreign_Terrorist_Fighters_Asia_Ebook.pdf, 14.02.2020.
61. UNODC. (2012). The use of the Internet for terrorist purposes, New York: United Nations. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/frontpage/Use_of_Internet_for_Terrorist_Purposes.pdf pristupljeno 25.05.2018
62. UNODC. (2009). *Frequently Asked Questions on International Law Aspects of Countering Terrorism*. New York: United Nations. Dostupno putem interneta: <https://www.unodc.org/documents/terrorism/Publications/FAQ/English.pdf>, pristupljeno 25.05.2019.
63. Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava. (2018). *Vodič kroz članak 8. Europske konvencije o ljudskim pravima Pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja*. Strasbourg: Europski sud za ljudska prava. Dostupno putem interneta: <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Edukacija//Vodi%C4%8D%20kroz%20%C4%8Dlanak%208.%20Konvencije.pdf>, pristupljeno 12.04.2020.

МЕЂУНАРОДНО ПРАВНИ ДОКУМЕНТИ

Конвенције, резолуције, декларације Уједињених нација

Dostupno putem interneta: United Nations Office of Counter-Terrorism. (n.d). International Legal Instruments. <https://www.un.org/counterterrorism/international-legal-instruments> i United Nations Treaty Collection https://treaties.un.org/pages/ParticipationStatus.aspx?clang=_en

1. Charter of the United Nations, 24 October 1945, 1 UNTS XVI. Dostupno putem interneta: <https://www.un.org/en/charter-united-nations/>, pristupljeno 21.04.2020.
2. Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft, adopt-

- ed by the General Assembly of the United Nations on 14 September 1963., No. 10106.
3. Protocol to Amend the Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft, done at Montreal on 04 April 2014.
 4. Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, adopted by the General Assembly of the United Nations on 16 December 1970., No. 12325.
 5. Protocol Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, done at Beijing on 10 September 2010., Doc 9959.
 6. Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation, signed at Montreal on 23 September 1971., No. 14118.
 7. Protocol on the Suppression of Unlawful Acts of Violence at Airports Serving International Civil Aviation, supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation, signed at Montreal on 24 February 1988., 176 Parties.
 8. Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents, adopted by the General Assembly of the United Nations on 14 December 1973., Treaty Series, vol. 1035.
 9. International Convention against the Taking of Hostages, adopted by the General Assembly of the United Nations on 17 December 1979., Treaty Series, vol. 1316
 10. Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, signed at Vienna on 3 March 1980., No. 2463.
 11. Amendment to the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material (Amendment to the CPPNM), Adopted at Vienna 8 July 2005.
 12. Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation, done at Rome on 10 March 1988., No. 29004.
 13. 2005 Protocol to the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation, Adopted 14 October 2005.
 14. Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf, done at Rome on 10 March 1988., Treaty Series, vol. 1678.
 15. 2005 Protocol to the Protocol for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf, Adopted at London 14 October 2005 LEG/CONF.15/22.
 16. Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Detection, signed at Montreal on 1 March 1991., Doc 9571.
 17. International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, adopted by the General Assembly of the United Nations on 15 December 1997., No. 37517.
 18. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, adopted by the General Assembly of the United Nations on 9 December 1999., No. 38349.
 19. International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism New York, adopted by the General Assembly of the United Nations on 13 April 2005., No. 44004.
 20. International Convention on Civil and Political Rights. New York, 19 December 1966. Treaty Series, vol. 999, p. 171 and vol. 1057.
 21. Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation, done at Beijing on 10 September 2010., Doc 9960.
 22. United Nations Conference for the Adoption of a Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances Vienna, 25 November-20 December 1988.

23. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime And The Protocols Thereto, General Assembly resolution 55/25 of 15 November 2000.
24. The Universal Declaration of Human Rights, United Nations General Assembly in Paris on 10 December 1948 (General Assembly resolution 217 A).
25. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966, No. 14668.
26. Vienna Convention on the law of treaties (with annex). Concluded at Vienna on 23 May 1969, No. 18232.
27. General Assembly. (1994). Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism, contained in the annex to General Assembly resolution 49/60 of 9 December 1994.
28. General Assembly. (1998). Rome Statute of the International Criminal Court A/CONF.183/9, Rome on 17 July 1998.
29. General Assembly. (2006). The UN Global Counter-Terrorism Strategy, Resolution adopted by the General Assembly on 8 September 2006, A/RES/60/288.
30. General Assembly. (2005). Measures to eliminate international terrorism, Draft comprehensive convention against international terrorism, A/59/894.
31. General Assembly. (2013). The scope and application of the principle of universal jurisdiction, Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2013, A/RES/68/117.
32. General Assembly. (2013). Legal Committee Urges Conclusion of Draft Comprehensive Convention on International Terrorism, Sixty-seventh General Assembly, Sixth Committee, 1st & 2nd Meetings (AM & PM), GA/L/3433.
33. General Assembly. (2012). The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy Review, A/RES/66/282.
34. General Assembly. (2014) The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy Review, A/RES/68/276.
35. General Assembly. (2018) The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy Review, A/RES/72/284.
36. Security Council. (2019). Letter dated 15 January 2019 from the Chair of the Security Council Committee pursuant to resolutions 1267 (1999), 1989 (2011) and 2253 (2015) concerning Islamic State in Iraq and the Levant (Da'esh), Al-Qaida and associated individuals, groups, undertakings and entities addressed to the President of the Security Council, S/2019/50.
37. Security Council. (2017). Letter dated 26 April 2017 from the Chair of the Security Council Committee established pursuant to resolution 1373 (2001) concerning counter-terrorism addressed to the President of the Security Council, S/2017/375.
38. Security Council Res. 2396 (2017). Resolution 2396 (2017) Adopted by the Security Council at its 8148th meeting, on 21 December 2017, S/RES/2396.
39. Security Council Res. 2395 (2017). Resolution 2395 (2017) Adopted by the Security Council at its 8146th meeting, on 21 December 2017, S/RES/2395.
40. Security Council Res. 2368 (2017). Resolution 2368 (2017) Adopted by the Security Council at its 8007th meeting, on 20 July 2017, S/RES/2368.
41. Security Council Res. 2235 (2015). Resolution 2253 (2015) Adopted by the Security Council at its 7587th meeting, on 17 December 2015, S/RES/2253.

42. Security Council Res. 2249 (2015). Resolution 2249 (2001), Adopted by the Security Council at its 7565th meeting, on 20 November 2015, S/RES/2249.
43. Security Council Res. 2199 (2015). Security Council condemns trade with Al-Qaida-associated groups, threatens further targeted sanctions, Adopted by the Security Council at its 7379th meeting, on 12 February 2015, S/RES/2199 (2015).
44. Security Council Res. 2178 (2014) Condemning Violent Extremism, Underscoring Need to Prevent Travel, Support for Foreign Terrorist Fighters, Adopted by the Security Council at its 7272nd meeting, on 24 September 2014, S/RES/2178
45. Security Council Res. 2170 (2014) Foreign Terrorist Fighters, Terrorist Financing, Sanctions, Adopted by the Security Council at its 7242nd meeting, on 15 August 2014, S/RES/2170.
46. Security Council Res. 2161 (2014) Threats to international peace and security caused by terrorist acts, Adopted by the Security Council at its 7198th meeting, on 17 June 2014, S/RES/2161.
47. Security Council Res. 2160 (2014) Threats to international peace and security caused by terrorist acts, Adopted by the Security Council at its 7198th meeting, on 17 June 2014, S/RES/2160.
48. Security Council Res. 1989 (2011). Resolution 1989 (2011) Adopted by the Security Council at its 6557th meeting, on 17 June 2011, S/RES/1989.
49. Security Council Res. 1988 (2011). Resolution 1988 (2011) Adopted by the Security Council at its 6557th meeting, on 17 June 2011, S/RES/1988.
50. Security Council Res. 1963 (2010) on extension of the mandate of Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (CTED) as special political mission under the policy guidance of Counter-Terrorism Committee, adopted unanimously on December 20, 2010, S/RES/1963 (2010) S/PV.6459.
51. Security Council Res. 1805 (2008) on extending mandate of Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (CTED) until 31 December 2010], Adopted by the Security Council at its 5856th meeting, on 20 March 2008, S/RES/1805-2008.
52. Security Council Res. 1787 (2007) on extension of Counter-Terrorism Committee Executive Directorate (CTED) mandate], Adopted by the Security Council at its 5795th meeting, on 10 December 2007, S/RES/1787-2007.
53. Security Council Res. 1631 (2005) on cooperation between the United Nations and regional organizations in maintaining international peace and security, Adopted by the Security Council at its 5282nd meeting, on 17 October 2005, S/RES/1631-2005.
54. Security Council Res. 1624 (2005) on prohibition of incitement to commit terrorist acts, Adopted by the Security Council at its 5261st meeting, on 14 September 2005, S/RES/1624-2005.
55. Security Council Res. 1617 (2005) on reviewing the measures imposed by resolution 1267 (1999) with a view to their further strengthening in 17 months; providing definition of “associated with”, calling for submission of checklist, and requesting the Secretary-General to extend the mandate of the Analytical Support and Sanctions Monitoring Team for 17 months S/RES/1617-2005
56. Security Council Res. 1566 (2004) on creation of working group to consider measures against individuals, groups and entities other than Al-Qaida/Taliban, Adopted by the Security Council at its 5053rd meeting, on 8 October 2004, S/RES/1566-2004
57. Security Council Res. 1535 (2004) on creation of Counter-Terrorism Committee Ex-

- ective Directorate (CTED), Adopted by the Security Council at its 4936th meeting, on 26 March 2004, S/RES/1535-2004
58. Security Council Res. 1456 (2003) on high-level meeting of the Security Council on combating terrorism, Adopted by the Security Council at its 4688th meeting, on 20 January 2003, S/RES/1456-2003
 59. Security Council. Res 1377 (2001). Resolution 1377 (2001) Adopted by the Security Council at its 4413th meeting, on 12 November 2001, S/RES/1377.
 60. Security Council Res. 1373 (2001). Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001, S/RES/1373.
 61. Security Council. Res. 1368 (2001). Resolution 1368 (2001) Adopted by the Security Council at its 4370th meeting, on 12 September 2001, S/RES/1368.
 62. Security Council. Res. 1390 (2002). Resolution 1390 (2002) Adopted by the Security Council at its 4452nd meeting, on 16 January 2002., S/RES/1390
 63. Security Council. Res. 1330 (2000). The situation between Iraq and Kuwait, Adopted by the Security Council at its 4241st meeting, on 5 December 2000, S/RES/1330
 64. Security Council Res. 1267 on measures against the Taliban Adopted by the Security Council at its 4051st meeting on 15 October 1999 S/RES/1267

Документи Европске Уније (директиве, одлуке, резолуције)

(Доступни путем интернет: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/>, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>)

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union Consolidated version of the Treaty on European Union Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union Protocols Annexes to the Treaty on the Functioning of the European Union Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 Tables of equivalences, Official Journal of the European Union C 202, 7.6.2016, p. 1–388, 7.6.2016.
2. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 and entered into force on 1 December 2009, Official Journal of the European Union C 306 of 17.12.2007.
3. Treaty on European Union, signed at Amsterdam, 2nd October 1997 and entered into force on 1 May 1999, Official Journal C 340, 10.11.1997, p. 1–144, (1999).
4. Treaty on European Union, signed at Maastricht, on 7 February 1992 and entered into force on 1 November 1993 Official Journal C 191, 29.7.1992, p. 1–112, (1993).
5. Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA
6. Resolution On The Urgency Of New Measures To Fight International Terrorism, (2018/C 415/04), Official Journal of the European Union, C 415, 15 November 2018
7. Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU (Text with EEA relevance), PE/72/2017/REV/1, Official Journal of the European Union L 156, 19.6.2018, p. 43–74

8. Directive (EU) 2018/1673 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law, PE/30/2018/REV/1, Official Journal of the European Union *L 284*, 12.11.2018, p. 22–30
9. Council Decision (EU) 2018/889 of 4 June 2018 on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Official Journal of the European Union, L 159, 22.6.2018, p. 1–2, 4 June 2018
10. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on preventing the dissemination of terrorist content online - general approach, 15336/18, Brussels, 7 December 2018
11. Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA, Official Journal of the European Union, 31.3.2017. L 88/6.
12. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA, Official Journal of the European Union, L 135/53
13. Regulation Of The European Parliament And Of The Council amending Regulation (EU) 2016/399 as regards the reinforcement of checks against relevant databases at external borders, 2015/0307 (COD), Brussels, 22 February 2017
14. Directive (EU) 2016/681 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the use of passenger name record (PNR) data for the prevention, detection, investigation and prosecution of terrorist offences and serious crime, Official Journal of the European Union, L 119, 4.5.2016, p. 132–149
15. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of The Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC, Official Journal of the European Union, L 141/73
16. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Official Journal of the European Union L 315/57
17. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA
18. Communication From The Commission To The European Parliament And The Council on an Action Plan for strengthening the fight against terrorist financing, COM(2016) 50 final, Strasbourg, 2.2.2016
19. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text

- with EEA relevance), Official Journal of the European Union L 141, 5.6.2015, p. 73–117
20. Outline of the counter-terrorism strategy for Syria and Iraq, with particular focus on foreign fighters, (OR. en) 5369/15, Brussels, 16 January 2015.
 21. Revised EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism, 5643/5/14, Brussels, 19 May 2014.
 22. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, Official Journal of the European Union L 315, 14.11.2012, p. 57–73
 23. Council Directive 2008/114/EC of 8 December 2008 on the identification and designation of European critical infrastructures and the assessment of the need to improve their protection, Official Journal L 345 of 23.12.2008
 24. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on an Action Plan for strengthening the fight against terrorist financing, Strasbourg, 2.2.2016 COM(2016) 50 final
 25. Communication from the Commission of 12 December 2006 on a European Programme for Critical Infrastructure Protection, COM(2006) 786 final – Official Journal C 126 of 7.6.2007.
 26. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing (Text with EEA relevance), Official Journal of the European Union, L 309, 25.11.2005, p. 15–36
 27. Council Decision (EU) 2018/889 of 4 June 2018 on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Official Journal of the European Union, L 159/1,
 28. Council Decision 2005/671/JHA of 20 September 2005 on the exchange of information and cooperation concerning terrorist offences, Official Journal of the European Union L 253/22
 29. The European Union Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism, 14781/1/05 REV 1, Brussels, 24 November 2005.
 30. The European Union Counter-Terrorism Strategy, 14469/4/05, REV 4, Brussels, 30 November 2005.
 31. Green Paper on a European programme for critical infrastructure protection, COM(2005) 576 final, Brussels, 17.11.2005
 32. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 20 October 2004 – Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism, COM(2004) 702 final - Not published in the Official Journal.
 33. Communication from the Commission to the Council and European Parliament of 20 October 2004 on the prevention of and the fight against terrorist financing through measures to improve the exchange of information, to strengthen transparency and enhance the traceability of financial transactions, COM(2004) 700 - Official Journal C 14 of 20 January 2005.
 34. Declaration On Combating Terrorism, European Council, Brussels, 25 March 2004.
 35. Council Framework Decision 2002/475/JHA of 13 June 2002 on Combating Terrorism, Official Journal of the European Communities, L.164/3, 13 June 2002.

Документи Савјета Европе (конвенције, препоруке, резолуције)

(Доступно путем интернета Council of Europe - Counter-terrorism, Legal Instruments. <https://www.coe.int/en/web/counter-terrorism/home>)

1. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Council of Europe, Rome, 4 November 1950.
2. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism, CETS No.198, Warsaw, 16/05/2005,
3. Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Warsaw, CETS No.196, 16/05/2005,
4. Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, CETS No.217, Riga, 22/10/2015,
5. European Convention on the Suppression of Terrorism, Strasbourg, 27/01/1977, ETS No.090
6. Protocol amending the European Convention on the Suppression of Terrorism, ETS No.190 Strasbourg, 15/05/2003.
7. Council of Europe Counter-Terrorism Strategy (2018-2022), Approved by the Committee of Ministers at the 1321st meeting of the Ministers' Deputies 4 July 2018, CM(2018)86-addfinal.
8. Recommendation CM/Rec(2018)6 of the Committee of Ministers to member States on terrorists acting alone (Adopted by the Committee of Ministers on 4 April 2018 at the 1312th meeting of the Ministers' Deputies)
9. Recommendation CM/Rec(2017)6 of the Committee of Ministers to member States on "special investigation techniques" in relation to serious crimes including acts of terrorism (Adopted by the Committee of Ministers on 5 July 2017 at the 1291st meeting of the Ministers' Deputies)
10. Committee of Ministers. (2015). Declaration of the Committee of Ministers of the Council of Europe "United around our principles against violent extremism and radicalisation leading to terrorism", CM(2015)74-final, Brussels, 19 May 2015
11. Committee of Ministers. (2015). The fight against violent extremism and radicalisation leading to terrorism - Action Plan, CM(2015)74-addfinal, Brussels, 19 May 2015
12. Parliamentary Assembly. (2001). Resolution 1258 (2001) and Recommendation 1534 (2001) on Democracies facing Terrorism.

СУДСКА ПРАКСА

Пресуде Међународног кривичног суда за бившу Југославију

1. Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-04-83-T, 15. septembar 2008. <https://www.icty.org/x/cases/delic/tjug/bcs/080915bcs.pdf>
2. Presuda Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, predmet broj: IT-01-47-T, od 15. marta 2006. https://www.icty.org/x/cases/hadzihanovic_kubura/tjug/bcs/060315.pdf

Пресуде Европског суда за људска права

Пресуде Европског суда за људска права доступне путем интернет странице: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), pristupljeno 15.05.2020.

1. Case of Aksoy v. Turkey, Application no. 21987/93, 18. December 1996.
2. Case of Frérot v. France, Application no. 70204/01, 12. June 2007.
3. Case of Ireland v. The United Kingdom, Application no. 5310/71, 18. January 1978.
4. Case of El-Masri v. The former Yugoslav Republic of Macedonia, Application no. 39630/09, 13. December 2012.
5. Case of Nasr and Ghali v. Italy, Application no. 44883/09, 23. February 2016.
6. Case of Abu Zubaydah v. Lithuania, Application no. 46454/11, 31. May 2018.
7. Case of Al Nashiri v. Romania, Application no. 33234/12, 31. May 2018.
8. Case of A. and Others v. the United Kingdom, Application no. 3455/05, 19. February 2009.
9. Case of Brogan and Others v. The United Kingdom, Application no. 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85., 29. November 1988.
10. Case of Fox, Campbell i Hartley v. United Kingdom, Application no. 12244/86; 12245/86; 12383/86., 30 August 1990.
11. Case of Berasategi v. France, Application no. 29095/09, Esparza Luri v. France, Application no. 29119/09, Guimon Esparza v. France, Application no. 29116/09, Sagarzazu v. France, Application no. 29109/09 and Soria Valderrama v. France, Application no. 29101/09, 26. January 2012.
12. Case of Heaney and McGuinness v. Ireland and Quinn v. Ireland, 21. December 2000.
13. Case of Salduz v. Turkey, Application no. 36391/02, 27. November 2008.
14. Case of Otegi Mondragon and Others v. Spain, Applications no. 4184/15 4317/15 4323/15 5028/15 and 5053/15., 06. November 2018.
15. Case of Del Río Prada v. Spain, Application no. 42750/09, 21. October 2013.
16. Case of Maskhadova and Others v. Russia, Application no. 18071/05 and Sabanchiyeva and Others v. Russia, Application no. 38450/05., 06. June 2013.

Одлуке Уставног суда Босне и Херцеговине

1. Rješenje Ustavnog suda BiH U-5/16 o d 31.05.2018. godine, Službeni glasnik BiH, br. 42/18.
2. Odluka Ustavnog suda BiH broj U-5/16 od 01.06.2017. godine, Službeni glasnik BiH, br. 49/17.
3. Odluka Ustavnog suda BiH o dopustivnosti i meritumu, broj AP 377/16 od 20.04.2016. godine, Službeni glasnik BiH, br. 36/16.

Пресуде Суда Босне и Херцеговине

Пресуде Суда Босне и Херцеговине доступне путем интернет странице: <http://www.sudbih.gov.ba/>, pristupljeno 15.05.2020.

Кривични предмети тероризма и повезаних кривичних дјела

1. X-KŽ-06/190 – B.M. i dr.
2. S1 2 K 003342 12 Kž (X-K-09/670-1) – R. R. i dr.; Razdvajanje predmeta od 22.12.2009. S. E. S1 2 K 002912 09 Ko (X-K-09/670-2) od 18.10.2012.
3. S1 2 K 005666 11 Kž – D. Z. i dr.
4. S1 2 K 007723 13 Kžk. – J. M. i dr.
5. S1 2 K 002596 14 Kžk – Č. H. i dr.; Razdvajanje predmeta od 25.04.2012. H. A. S1 2 K 009806 12 K; Razdvajanje predmeta od 13.01.2012. O. E. i dr S1 2 K 008650 12 K
6. S1 2 K 025597 19 Kž – B. M. i dr.
7. S1 2 K 017968 16 Kž – B. H.
8. S1 2 K 022112 16 Ko – Dž.A.
9. S1 2 K 018991 16 Kž – M. E. i dr.; Razdvajanje predmeta od 26.10.2015. S1 2 K 019881 15 Ko – T.M.; Razdvajanje predmeta od 14.03.2016. S1 2 K 021145 16 K – H.E.; Razdvajanje predmeta od 14.03.2016. S1 2 K 021260 16 K – H. F.; Razdvajanje predmeta od 06.06.2016. S1 2 K 022139 16 K – H. F.
10. S1 2 K 022660 16 Ko – M. N.
11. S1 2 K 019005 16 Kž – B. S.
12. S1 2 K 031126 19 K – A. M.
13. S1 2 K 020352 19 K – Č. I.
14. S1 2 K 020440 16 K – K. S.
15. S1 2 K 021119 16 K – K. M.
16. S1 2 K 018698 15 Kž – E. H. i dr.
17. S1 2 K 023067 16 Ko – Š. N.
18. S1 2 K 021198 17 Kžk – O. A. K.
19. S1 2 K 027400 18 Kž - H. A.

Тероризам

1. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 025597 18 K od 4.7.2019. i Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 025597 19 Kž od 8.10.2019.
2. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 008650 12 K od 13.01.2012.
3. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 009806 12 K od 11.07.2012.
4. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) od 20.12.2013. i Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002596 11 K (veza X-K-10/995) od 20.12.2013.
5. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 12 K od 06.12.2012. i Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 007723 13 Kžk od 25.12.2013.
6. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 005666 11 K od 20.11.2012. i Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 005666 11 Kž 18.06.2013.
7. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 002912 09 Ko (X-K-09/670-2) od 18.10.2012.
8. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 003342 10 K (veza broj: X-K-09/670-1) od 10.11.2011. i Presuda Suda BiH, predmet broj X-KŽ- S1 2 K 003342 12 Kž (veza broj: X-K-09/670-1) od 29.06.2012.
9. Presuda Suda BiH, predmet broj X-K-06/190 od 10.01.2007. i Presuda Suda BiH, predmet broj X-KŽ-06/190 od 21.05.2007.

Јавно подстицање на тероризам

1. Presuda Suda BiH, predmet broj S1 2 K 017968 15 K od 05.11.2015. i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 017968 16 Kž 4 od 28.03.2016.

Организовање терористичке групе

1. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 020352 19 K od 27.12.2019.
2. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 031126 19 K od 17.04.2019.
1. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 019881 16 K od 06.02.2017. i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 019881 17 Kž 3 od 11.05.2017.
2. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 018991 15 K od 31.10.2016. i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 018991 16 Kž 3 od 07.04.2017.
3. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 022660 16 Ko od 18.10.2016.
4. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 022112 16 Ko od 16.08.2016.
5. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 022139 16 K od 04.07.2016.
6. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 019005 16 Ko od 01.07.2016. i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 019005 16 Kž od 03.10.2016.
7. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021260 16 K od 11.04.2016.
8. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021145 16 K od 21.03.2016.

Противзаконито формирање и придруживање страним паравојним и параполицјским формацијама

1. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 027400 18 Kž 09.07.2018., Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 027400 18 Kž od 09.10.2018. i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 027400 19 Kžž od 25.02.2019.
2. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021198 17 K od 05.06.2017., Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021198 17 Kžk od 22.11.2017 i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021198 17 Kžk od 28.02.2018.
3. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 023067 16 Ko od 07.10.2016.
4. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 021119 16 K od 11.07.2016.
5. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 020440 16 K od 06.06.2016.
6. Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 018698 15 K od 06.10.2015. i Presuda Suda BiH, predmet br. S1 2 K 018698 15 Kž 3 od 11.02.2016.

Друга кривична дјела

1. Presuda Suda BiH, predmet broj X-K-08/591-1 od 11.05.2010.
2. Presuda Suda BiH, predmet broj X-K-08/591-2 od 04.03.2010.

Пресуде других судова у БиХ

1. Presuda Okružnog Suda u Banjoj Luci, predmet broj 11 0 K 022193 18 K od 08.10.2018.
2. Rješenje Vrhovnog suda Republike Srpske, predmet broj 11 0 K 022193 18 Kž od 08.10.2018.

Пресуде других судова

1. United States Of America - against - Mirsad Kandic, Cr. No. 1700449, 2017.

ЗАКони и други правни прописи

1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18.
2. Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017 i 104/2018 - odluka US, 15/21;
3. Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, br. br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017;
4. Krivični zakon Brčko distrikta BiH – Prečišćeni tekst, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 33/13, 47/14, 26/2016, 13/2017 i 50/2018;
5. Zakon o krivičnom postupku BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09 i 93/09, 72/13 i 65/2018;
6. Zakon o krivičnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske, broj 53/12, 91/2017 i 66/2018;
7. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14;
8. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH – Prečišćeni tekst, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 34/13 i 27/14;
9. Zakon o državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Službeni glasnik BiH, br: 27/2004, 63/2004, 35/2005, 49/2009 i 40/2012.
10. Zakon o sprečavanju pranja nova i finansiranja terorističkih aktivnosti, Službeni glasnik BiH, br. 47/14 i 67/16.
11. Zakon o suzbijanju korupcije, organizovanog i najtežih oblika privrednog kriminala, Službeni glasnik RS“, broj 39/16.
12. Zakon o postupku zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 29/00 i 32/13.
13. Anti-Terrorism, Crime & Security Act, 2001. Dostupno putem interneta: https://www.legislationline.org/download/id/7976/file/UK_Anti-terrorism_crime_security_act_2001_am2017.pdf pristupljeno 10.04.2020.
14. Anti-terrorism Act 2004, No. 104, 2004. Dostupno putem interneta: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004A01339>, pristupljeno 10.04.2020.
15. Anti-Terrorism Act, 2004, Bill C 59. Dostupno putem interneta: <https://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/ns-sn/act-loi.html>, pristupljeno 10.04.2020.
16. Counterterrorism Act of 1986, Act No. 86-1020 of 9 September 1986 on action against terrorism. Dostupno putem interneta: https://www.legislationline.org/download/id/7905/file/France_law_fight_terrorism_1986_as_of_2018_fr.pdf, pristupljeno 10.04.2020.
17. Financial Anti-Terrorism Act of 2001, H.R.3004. Dostupno putem interneta: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/3004>, pristupljeno 10.04.2020.

18. Gesetz zur Errichtung einer standardisierten zentralen Antiterrordatei von Polizeibehörden und Nachrichtendiensten von Bund und Ländern (Antiterrordateigesetz - ATDG), Antiterrordateigesetz vom 22. Dezember 2006 (BGBl. I S. 3409), das zuletzt durch Artikel 10 des Gesetzes vom 14. August 2017 (BGBl. I S. 3202) geändert worden ist
19. Gesetz zur Bekämpfung des internationalen Terrorismus, Fristablauf 04.01.02. Intivagestetz des Bundestages, Erster Durchgang des Regierungsentwurfs: Drs. 920/01
20. Homeland Security Act of 2002, H.R.5005. Dostupno putem interneta: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/5005> pristupljeno 10.04.2020.
21. Krivični zakon SFRJ, kasnije Krivični zakon SRJ, Sl. list SFRJ, br. 44/76, 36/77 - ispr., 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 - ispr. i 54/90 i "Sl. list SRJ", br. 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 41/93, 50/93, 24/94 i 61/2001.
22. Odluku o instrumentima za usklađivanje zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa pravnom tekovinom Evropske unije, Službeni glasnik BiH, br. 23/11.
23. Prevention of Terrorism Act, 2005. Dostupno putem interneta: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/2/contents> pristupljeno 10.04.2020.
24. Public Law 107-40—SEPT. 18, 2001 [S.J. Res. 23], Authorization for Use of Military Force, <https://www.congress.gov/107/plaws/publ40/PLAW-107publ40.pdf>
25. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Bosne i Hercegovine. (2008). Potpisan je 16. juna 2008. godine, a 01. juna 2015. godine je stupio na snagu. Sarajevo.
26. Suppression of the Financing of Terrorism Act 2002, No. 66, 2002. Dostupno putem interneta: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2004A00979>, pristupljeno 10.04.2020.
27. Terrorism Act, 2000, 2006. Dostupno putem interneta: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/11> pristupljeno 10.04.2020.
28. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001, H.R.3162. Dostupno putem interneta: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/3162> pristupljeno 10.04.2020.
29. Ustav Bosne i Hercegovine. Sarajevo. OHR, Office of the High Representative. 1995. Dostupno putem interneta: http://www.ohr.int/?page_id=68220, pristupljeno 10.04.2020.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343.341:341.4

ШИКМАН, Миле, 1979-

Тероризам - правни оквир и судска пракса / Миле Шикман. -
Бања Лука : Факултет безбједносних наука, 2021 (Бања Лука :
Макопринт). - 357 стр. : илустр. ; 24 см

Тираж 200. - Значење скраћеница: стр. 13-14. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 329-357. -
Summary.

ISBN 978-99976-756-8-2

COBISS.RS-ID 133255937

